D04 0547

T.H.S. BIBLIOTHEEK DELFT

OTIS-LIFTEN
ELECTRISCH OF HYDRAULISCH
DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD
REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)
FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745–7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

TEGELHANDEL
N. WAFELBAKKER & CO.
AMSTERDAM
KANTOOR EN MONSTERKAMER: 212 SPUISTR.
TELEFOON INTERC. 46422
MAGAZIJN EN FABRIEK: 78 KERKSTRAAT
TELEFOON 47046

CERAMIQUE
VLOERTEGELS
HOLLANDSCHE TEGELS
FAYENCE TEGELS
(WIT, GEKLEURD EN VERSIERD)
UITVOERINGEN NAAR ONTWERP IN GLANS- MAT- EN KUNSTGLAZUUR
FABRIKANTEN VAN TERRAZZO-, MOSAIK- EN HOUT-GRANIETVLOEREN

BESCHIKBAAR

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE — J. F. STAAL — P. L. KRAMER — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM EN R. N. ROLAND HOLST
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT TELEFOON NR. 22220
GEDRUKT BIJ GERHARD STALLING AKTIEN-GESELLSCHAFT TE OLDENBURG I. O. (DUITSCHLAND)
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 1

DIT IS HET 1STE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEWIJD AAN DE BOUW-BEELDHOUW-WERKEN VAN H. A. VAN DEN EIJNDE, JOHN RÄDECKER, TH. A. VOS, THEO VAN REIJN, JOH. POLET, HILDO KROP EN J. V. LUNTEREN. DE INLEIDENDE TEKST IS VAN H. C. VERKRUYSEN, DE OMSLAG (HOUTSNEDE) DOOR JAN HAVERMANS

T. H. S. BIBLIOTHEEK DELFT.

OTIS-LIFTEN
ELECTRISCH OF HYDRAULISCH
DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745–7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

TEGELHANDEL
N. WAFELBAKKER & CO.
AMSTERDAM
KANTOOR EN MONSTERKAMER: 212 SPUISTR.
TELEFOON INTERC. 46422
MAGAZIJN EN FABRIEK: 78 KERKSTRAAT
TELEFOON 47046

CERAMIQUE
VLOERTEGELS
HOLLANDSCHE TEGELS
FAYENCE TEGELS
(WIT, GEKLEURD EN VERSIERD)

UITVOERINGEN NAAR ONTWERP IN GLANS- MAT- EN KUNSTGLAZUUR
FABRIKANTEN VAN TERRAZZO-, MOSAIK- EN HOUT-GRANIETVLOEREN

1924

BESCHIKBAAR

WENDINGEN

MAANDBLAD·VOOR·BOUWEN·EN·SIEREN=VAN·ARCHITECTURA·ET·AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE — J. F. STAAL — P. L. KRAMER — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM EN R. N. ROLAND HOLST
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT TELEFOON NR. 22220
GEDRUKT BIJ GERHARD STALLING AKTIEN-GESELLSCHAFT TE OLDENBURG I. O. (DUITSCHLAND)
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 1

DIT IS HET 1STE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEWIJD AAN DE BOUW-BEELDHOUW-WERKEN VAN H. A. VAN DEN EIJNDE, JOHN RÄDECKER, TH. A. VOS, THEO VAN REIJN, JOH. POLET, HILDO KROP EN J. V. LUNTEREN. DE INLEIDENDE TEKST IS VAN H. C. VERKRUYSEN, DE OMSLAG (HOUTSNEDE) DOOR JAN HAVERMANS

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

VV165-8

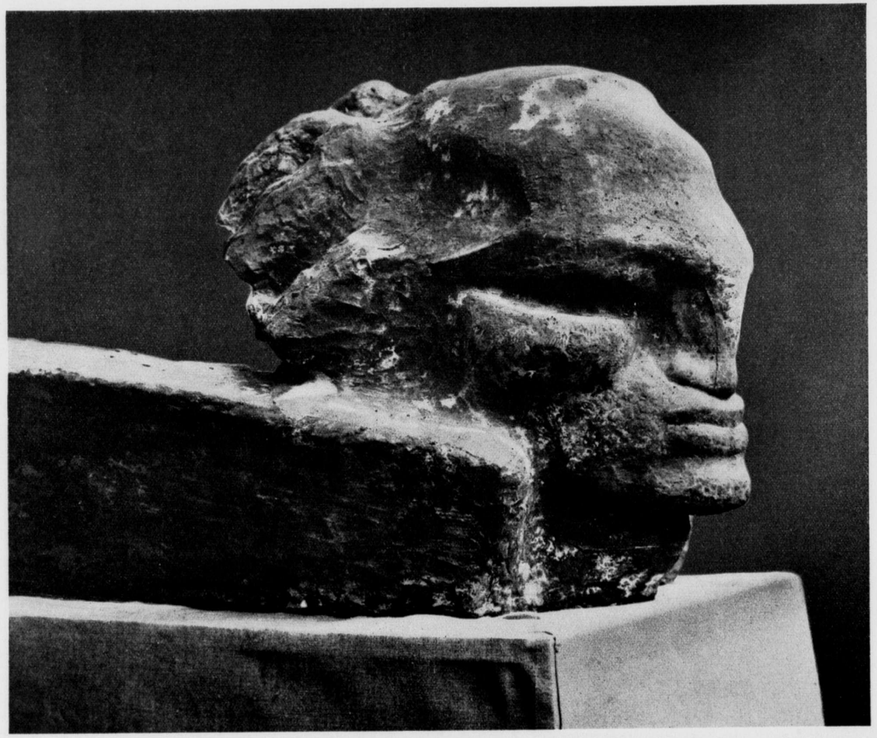

STUDIE IN BETON VOOR EEN EINDIGINGS-MOTIEF AAN EEN GOOTLIJST □ JOHN RÄDECKER

BEELDHOUWWERK

IN VERBAND MET ARCHITECTUUR

BEELDHOUWKUNST EN BOUWKUNST DOOR H. C. VERKRUYSEN

Het rijke leven van gemoed en geest krijgt in de beeldhouwkunst „gestalte". Dit vooronderstelt in hoogsten aanleg beelding van het menschelijke leven als drager eener bewogene ideeënwereld, maar zonder de natuurlijke omgeving, die de schilderkunst, in hare werken scheppen kan. De natuur is weliswaar een eeuwig raadsel, maar aesthetisch is zij de bekende middenstof, de omgeving, die bindend en verklarend werkt. Dit moment ontbeert de beeldhouwkunst. Die wezenlijke soberheid maakt het enkele in zich besloten beeld tot het zuiverste geval van beeldhouwkunst.

Wellicht hebben reeds de Egyptenaren dit gevoeld als zij, de „groep" vermijdend, twee figuren zonder meer rechtop en in denzelfden stand naast elkander plaatsten, met slechts een linker- en een rechterhand in oppervlakkige beroering. Uit het beeld, oprijzend in natuurlijke belichting, uit deze niets verbergende realiseering der ideeënwereld van den kunstenaar laait op de geestesbrand, het mysterie van een diepen inhoud van gemoed en geest, die met de soberheid van de gestalte en de hardheid van de stof als het ware worstelend verkeert. De geaardheid van de beeldhouwkunst roept de gedachte op aan bouwen. Kan gezegd worden, dat in de beeldhouwkunst aan een idee „gestalte" wordt gegeven, dan is de verhouding tot de bouwkunst deze, dat de kunstenaar wanneer hij bouwt meer „vorm"-stellend zal moeten blijven. Beeldhouwkunst en bouwkunst grenzen aan elkaar, zij zijn elkanders grens. Wanneer beeldhouwwerk is gesteld aan een gebouw, brengt dit aan het beeldend werk een blijvende omgeving, die het tot een andere verschijning maakt dan het op zichzelf zou zijn; het gebouw wordt van het beeldwerk deel. Het beeld aan het gebouw, dat zijn waarde mede áán den bouw ontleent, wordt een moment van zielsbewogenheid of geestelijke ontroering in den bouw, waarby het naar het schilderachtige gaat trekken, inzooverre n. l. het in een ruimere omgeving, die er bij gedacht is, opgaat evenals het menschbeeld in de schilderkunst. Bovendien is er een neiging naar de vlakke beelding in „frontaalstand" en „relief". Het zuivere beeld en het zuivere gebouw zijn het beeld en bouwwerk zonder meer, die niet bestaan, want reeds het steenhouwen is een beeldend-houwen, zonder dat er nog een „beeld" gehouwen wordt, en in het beeld, blijft het „vorm"-moment vooronderstelt.

Eenerzijds laat zich zeggen, dat beeldhouwwerk aan een gebouw het gebouw als zoodanig altijd aantast, omdat het beeld door aandachtconcentratie op zich zelf het bouwkunstige geheel in sferen van belangrijkheid verdeelt. Anderzijds is te bedenken, dat beeldend werk als het op de juiste plaats is aangebracht de bouwidee versterken kan. Dan zal echter de beeldhouwer zich die bouwkunstige functie in beginsel bewust moeten maken om haar uitdrukkingsvol te handhaven. De bouwkunstenaar heeft te bedenken, dat de beeldende verdieping van zijn werk, niet op het werk áángebracht kan worden, maar, als weliswaar zelfstandige schepping, toch in het werk met het ontwerp mede gegroeid moet zijn. Het probleem, als het zoo te noemen is, der z. g. bouw-beeldhouwkunst is dus een aangelegenheid van betrekkelijkheid, n. l. van betrekking of verhouding tusschen bouwkunst en beeldhouwkunst in het algemeen en tusschen het bepaalde gebouw en het bepaalde beeldwerk in het bijzonder.

Vertoont het bouwwerk zelf zoodanige soepelheid en beweeglijkheid van vorm, dat de organische natuur daarin overwegend voelbaar wordt, dan kan dat werk moeilijk meer achtergrond voor beelding zijn.

De arbeid van den architect, die het ontwerp voor het geheel maakt, zal in algemeenen zin toonaangevend moeten blijven. Wordt echter de geestesbrand, die uit de beelding straalt zeer sterk, dan zou het licht kunnen zijn, dat de algemeene architectonische toon slechts begeleiding wordt van den zang van leven, dood en eeuwigheid die vorm zonder meer niet geven kan. Maar ook deze aangelegenheid blijft relatief.

BEELDHOUWWERK VOOR DE HOOGE BURGERSCHOOL AAN DE AMSTELKADE TE AMSTERDAM □ HILDO KROP

DÉTAIL BEELDHOUWWERK VOOR DE HOOGE BURGERSCHOOL □ HILDO KROP

BEELDHOUWWERK VOOR HET TRAMGEBOUW AAN DE NASSAUKADE TE AMSTERDAM □ HILDO KROP

BEELDHOUWWERK VOOR HET TRAMGEBOUW AAN DE NASSAUKADE TE AMSTERDAM □ HILDO KROP

BEELDHOUWWERK VOOR HET TRAMGEBOUW AAN DE NASSAUKADE TE AMSTERDAM □ HILDO KROP

BEELDHOUWWERK VOOR HET TRAMGEBOUW AAN DE NASSAUKADE TE AMSTERDAM □ HILDO KROP

BEELDHOUWWERK VOOR DE LANDBOUW-HOOGE-SCHOOL TE WAGENINGEN □ JOHAN POLET

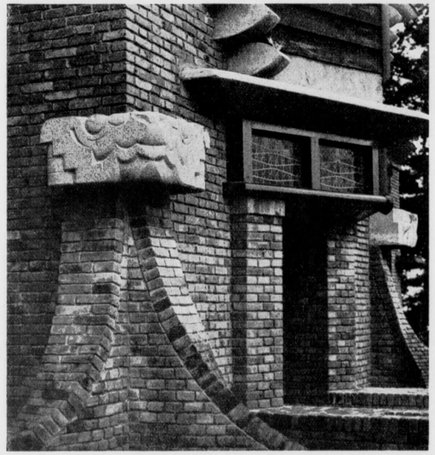

DÉTAIL BEELDHOUWWERK □ JOHAN POLET

DÉTAIL BEELDHOUWWERK □ JOHAN POLET

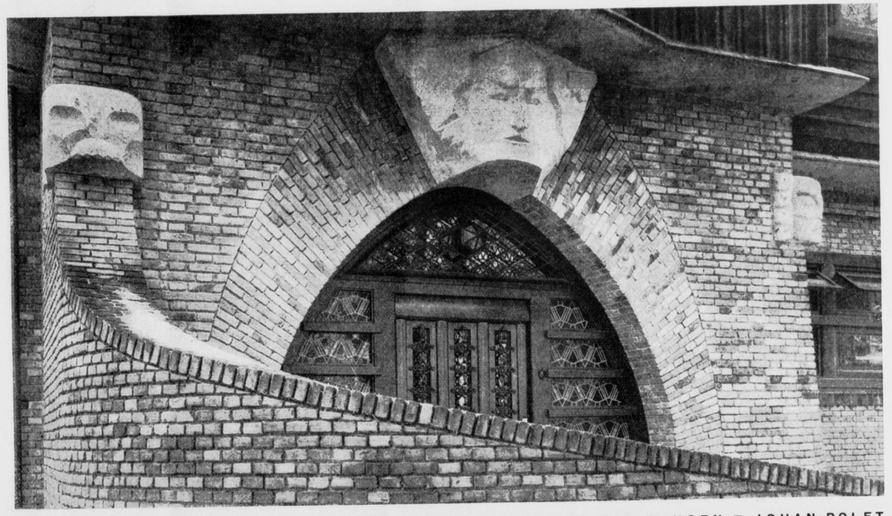

BEELDHOUWWERK VOOR DE LANDBOUW-HOOGE-SCHOOL TE WAGENINGEN □ JOHAN POLET

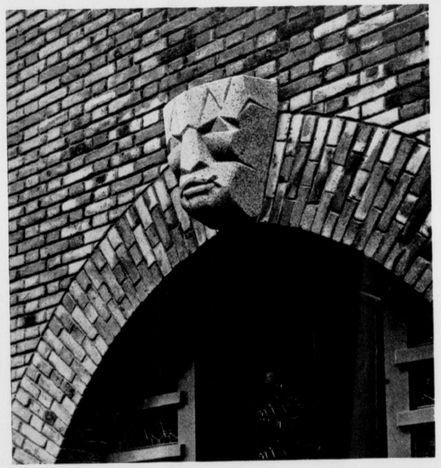

DETAIL BEELDHOUWWERK □ JOHAN POLET

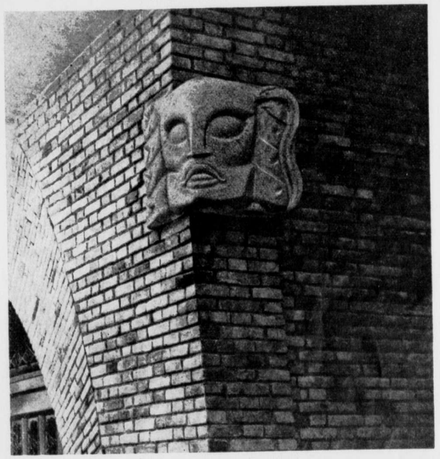

DETAIL BEELDHOUWWERK □ JOHAN POLET

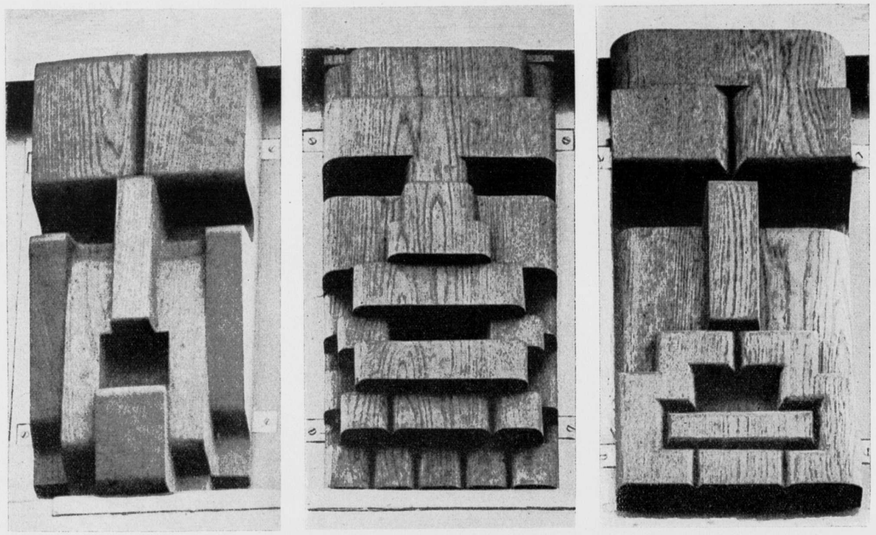

BEELDHOUWWERK VOOR DE LANDBOUW-HOOGE-SCHOOL TE WAGENINGEN □ JOHAN POLET

BEELDHOUWWERK VOOR DE LANDBOUW-HOOGE-SCHOOL TE WAGENINGEN □ JOHAN POLET

BEELDHOUWWERK VOOR DE LANDBOUW-HOOGE-SCHOOL TE WAGENINGEN □ JOHAN POLET

BEELDHOUWWERK VOOR DE LANDBOUW-HOOGE-SCHOOL TE WAGENINGEN □ JOHAN POLET

DRIE BEELDEN „TSPEL" „IDE'ALISME" „GEESTELIJKE ONTWIKKELING"
VOOR EEN MONUMENTJE IN SCHOTEN (KALKSTEEN) □ H. A. VAN DEN EIJNDE

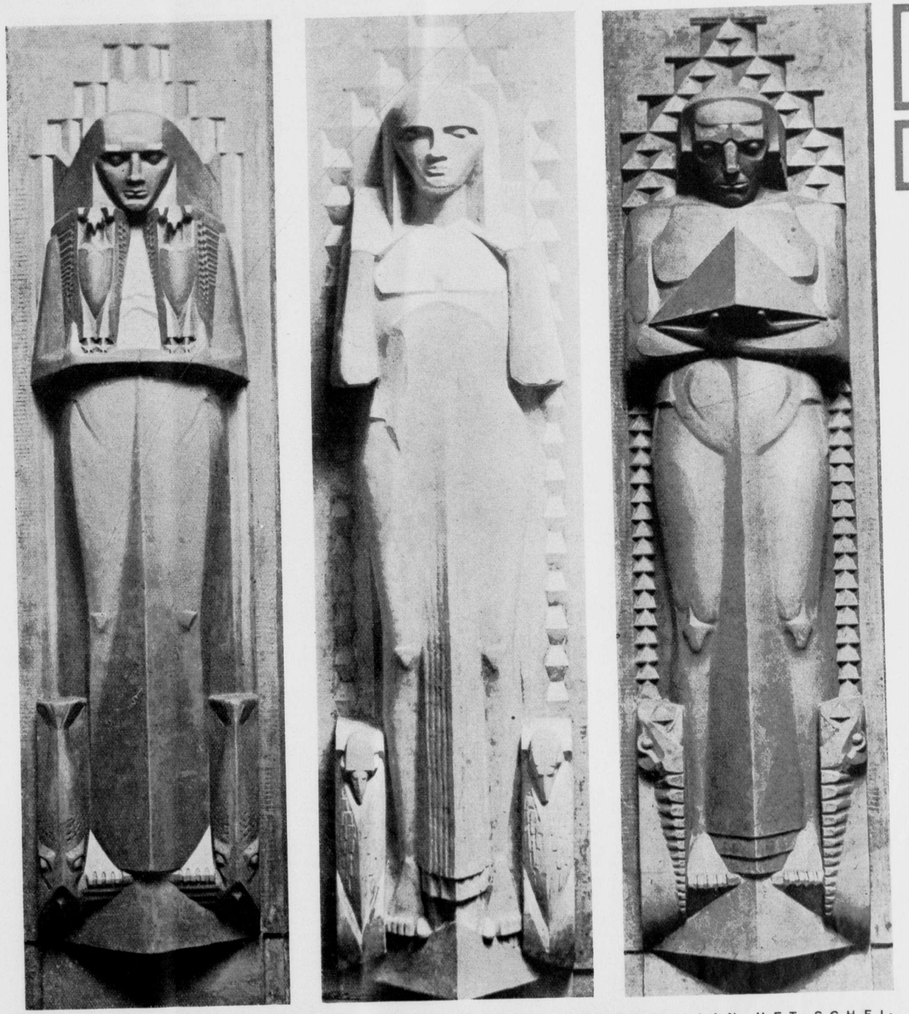

DRIE BEELDEN „EVOLUTIE" „DEN AETHER" „MATERIE" AAN HET SCHEI-
KUNDIG LABORATORIUM TE DELFT □ DOOR H. A. VAN DEN EIJNDE

MODEL VAN BEELDHOUWWERK VOOR HET STATION VAN DRAADLOOZE TELEGRAFIE TE KOOTWIJK □ H. A. VAN DEN EIJNDE

KOP IN HET RIJKSPOSTKANTOOR TE ARNHEM EN GEVELSTEEN VOOR EEN VERGADERZAAL □ H. A. VAN DEN EIJNDE

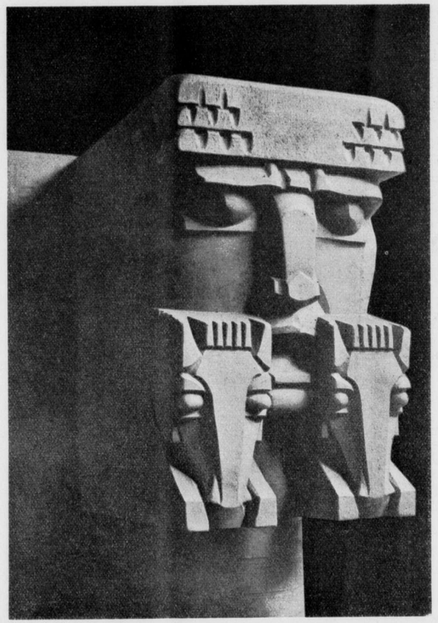

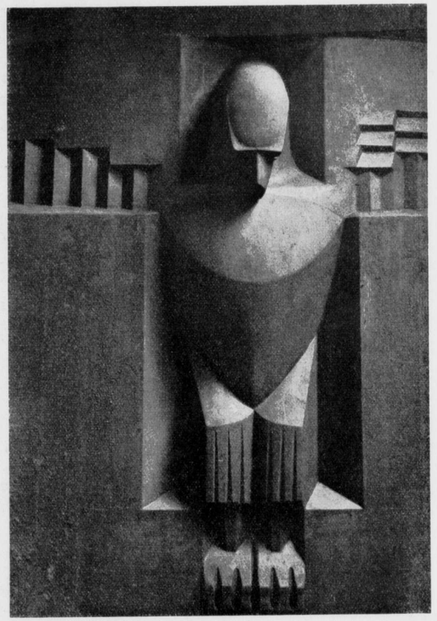

KLEIMODELLEN BEELDHOUWWERK VOOR HET POSTKANTOOR TE HAARLEM EN HET RADIO-STATION TE KOOTWIJK □ H. A. VAN DEN EIJNDE

GEVELSTEEN „BOUWKUNST EN SIERKUNST" EN KOP IN HET RIJKSPOSTKANTOOR TE ARNHEM □ H. A. VAN DEN EIJNDE

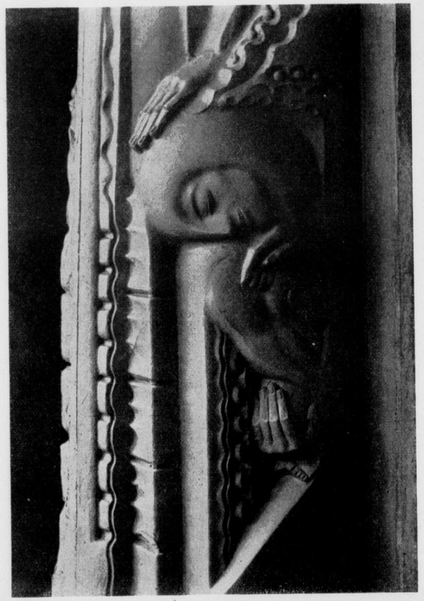

DRIE FIGUREN „DE DIJK" „DE BESCHERMENDE" DE „SLUIS" GEBOUW WEG EN WATERBOUWKUNDE TE DELFT □ THEO VAN REIJN

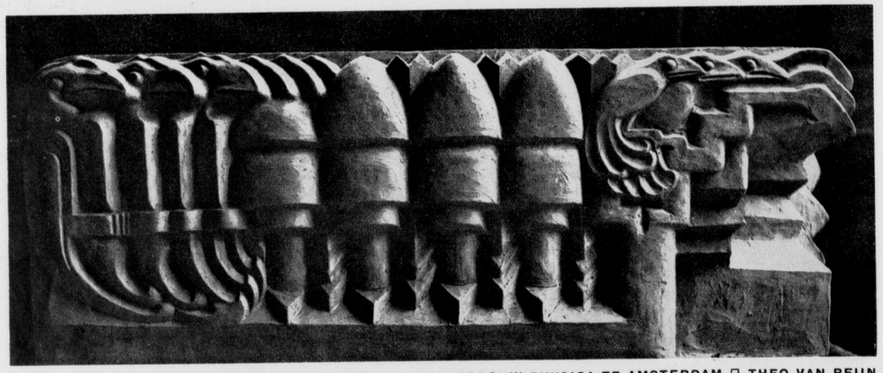

PILASTERBEKRONING (HARDSTEEN) AAN EEN FONTEIN GEBOUW PHYSICA TE AMSTERDAM □ THEO VAN REIJN

BEELDHOUWWERK GEBOUW WEG EN WATERBOUWKUNDE POLYTECHNISCHE SCHOOL TE DELFT □ THEO VAN REIJN

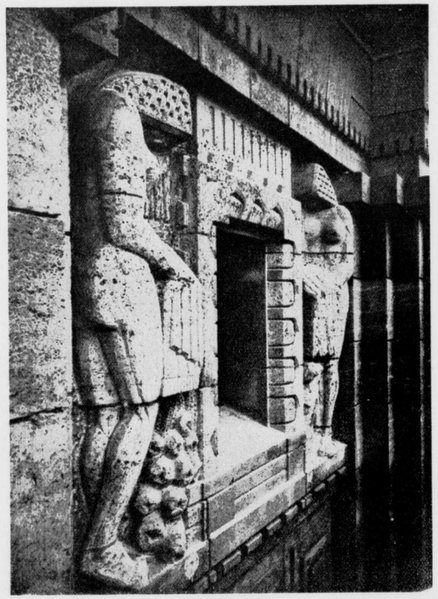

HOOFDPOSTKANTOOR TE ROTTERDAM □ J. VAN LUNTEREN □ BEELDHOUWWERK IN DE VIOTTA-STRAAT TE AMSTERDAM □ TH. A. VOS

GEVELSTEEN (BETON) VILLA TE SANTPOORT EN GEVELSTEEN (TUFSTEEN) □ THEO VAN REIJN

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N.V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)

JAN HAMER & Co

VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM TELEFOON 43067

WINKELMAN & VAN DER BIJL

WESTERSTRAAT 99
SHOW-ROOM:
P. C. HOOFTSTRAAT 28
AMSTERDAM

SIERWERK
IN ALLE METALEN
GLAS IN LOOD

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

N.V. AMSTERDAMSCHE STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM-LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN — EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN
VERGLAASDE WAALKLINKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD

N.V. V-H.
DERICKS & GELDENS DRUTEN

GEPANTSERDE
BRANDDEUREN
EN
BRANDSCHUIVEN

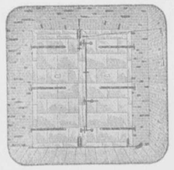

GEBRS GORTER
WORMERVEER

..BIJ ST. LAURENS"
WINKEL
SCHEEPS EN HAMER
BETIMMERINGEN
UITMUNTEND
DOOR
STIJL EN TOON
DIR: C. BREEDVELD
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. TEL: 4871

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

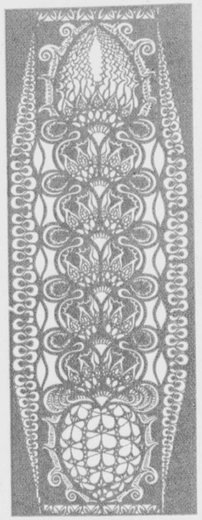

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

LOU
ASPERSLAGH

ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD
TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

MEUBILEERINGEN

N.V.
STOOMMEUBELFABRIEK
WED A. KRAAK A ZN
AMSTERDAM
VYZELGR: 24

BETIMMERINGEN

STEENHOUWERIJ
G. W. HARMSEN
AMSTELVEENSCHEWEG 50/56
AMSTERDAM
GOEDKOOPE WANDBEKLEEDING

A. J. M. KEMPER
V/H N. LAMME
ALBERT CUYPSTRAAT 243
TELEFOON 25936
AMSTERDAM

UITVOERING
VAN ALLE
SCHILDERWERKEN

Fabriek van Machinale Houtbewerking „De Mark"
Jacq. van Groenendael, Breda

Alle Timmerwerken, speciaal in Eikenhout,
Kerkbanken, Kerkstoelen, Schoolbanken, enz.

D. SPAAN & Zn.
AMSTERDAM
SIER GROF SMEDEN
METALENRAMEN

NYMEEGSCHE C. A. HOOGTERP INGENIEUR
KUNSTSTEENFABRIEK HEES-BY-NYMEGEN
DORPSTRAAT 88, HEES BIJ NIJMEGEN
TELEFOON NIJMEGEN 1768 — 1648

BOUWARTIKELEN IN
KUNSTSTEEN EN TERRAZO
SCHOORSTEENMANTELS
IN EDELBETON
GEVELBEPLEISTERINGEN
TERRAZZOVLOEREN

DRAAI-
DEUREN

UITVOERING
NAAR
TEEKENING

R. CRUIJFF & Zn
AMSTERDAM TELEF. 42701
CONCURREERENDE PRIJZEN

GRANIET
VOOR GEBOUWEN, KUNSTWERKEN ENZ.
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN
GROENE SYENIT
ZEER DECORATIEF

HARDSTEEN — ZANDSTEEN
MARMER — TUFSTEEN
BASALTLAVA - SCHOOR-
STEENMANTELS ENZ.
JOHANNES POLET
NATUURSTEENHANDEL
SARPHATISTRAAT 175 - AMSTERDAM
TELEFOON 48624
OPSLAGPLAATS EN STEENHOUWERIJ:
ZEEBURGERPAD 37 - TELEFOON 41764

MEUBEL- EN TIMMERFABRIEK

J. L. CONIJN

's-GRAVENHAGE

FABRIEK EN KANTOOR:
V. D. NEERSTRAAT 66–68
TELEF. M. 2989 - POSTREKENING 44099

PRIMA MATERIALEN
EERSTE KLAS AFWERKING

SPECIAALADRES VOOR BETIMMERINGEN VAN
WINKELS - MAGAZIJNEN
KAMERS - SCHEPEN ENZ.
STOFDICHTE VITRINES

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

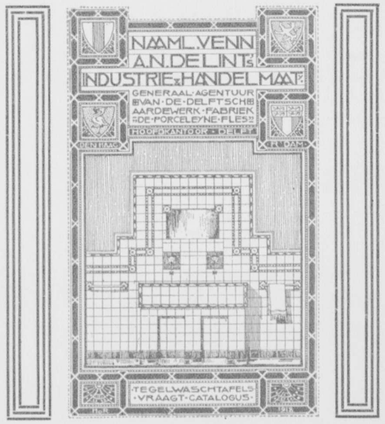

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE
VLOEREN
V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM

LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
IMITATIERUBBER
VLOEREN

ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

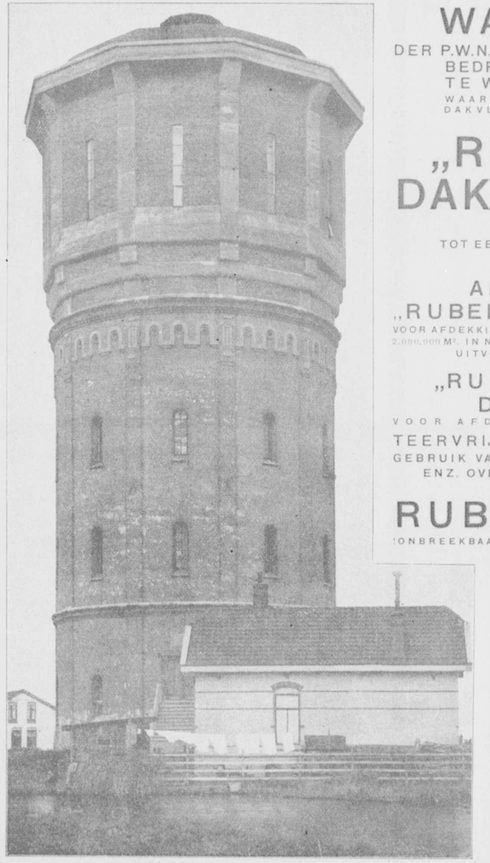

WATERTOREN
DER P.W.N. (PROVINCIAAL WATERLEIDING-BEDRIJF VAN NOORD-HOLLAND)
TE WESTZAAN-ASSENDELFT
WAARVAN DE GEWAPEND-BETON DAKVLAKKEN EN GOTEN IN 1932 ZIJN AFGEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING
(IN ROODE KLEUR)
TOT EEN GEZAMENLIJKE OPPERVLAKTE VAN ± 450 M².

AMERIKAANSCHE „RUBEROID" DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN, BIJNA 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT. !LEVERBAAR IN DIVERSE UITVOERINGEN, DIKTEN EN KLEUREN!

„RUBEROID-CEMENT" DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN
TEERVRIJ / ELASTISCH / ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ. OVERBODIG. LANGDURIGE GARANTIE

RUBEROID-LEIEN
!ONBREEKBAAR! / GERING GEWICHT / KLEURHOUDEND
LEVERBAAR IN VERSCHILLENDE KLEUREN.
KOSTELOOZE INLICHTINGEN, MONSTERS EN BEGROOTINGEN

* * *

GEBRS KRAMER
ROTTERDAM

TELEFOON INTERC.
11257-11258-11259-11260

TELEGRAM-ADRES:
„RUBEROID"

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING
GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK
GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

G. W. C. PAARDEKOOPER
BOEKBINDER - BLOEMGR. 8
TELEFOON 46497 - AMSTERDAM
ALBUMS, PORTE-
FEUILLES, ARTIS-
TIEK BIND-
WERK

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM
EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD
UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN COR ALONS
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

J. C. VAN STRAATEN
PRINSEGRACHT 184-184A
's-GRAVENHAGE
LIFTEN
VOOR ALLE DOELEINDEN
1200 REFERENTEN
IJZEREN
BRANDTRAPPEN

FIRMA E. FELIX
AMSTERDAM
CENTRALE
VERWARMING
VENTILATIE
WARMWATER-
VOORZIENING

SOC. AN.
MERBES - SPRIMONT
BELGIË
HEEFT HAAR MARMERZAGERIJEN,
FABRIEKEN EN OPSLAGPLAATSEN O. A. TE

SPRIMONT	PARIJS	CANSOLI
POULSEUR	MARSEILLE	RUOSINA
BRUXELLES	JEUMONT	QUERCETA
ONOZ	FRESNES SUR ESCAUT	BRUCIAFERRO
LA BUISSIÈRE	GLANDIEU	BERLIJN
EECKEREN	RIA	HAMBURG
GUSSIGNIES	FUCINA	DÜSSELDORF
ENZ.	ENZ.	ENZ.

VOOR BEGROOTINGEN, MONSTERS ENZ.
AANVRAAG TE RICHTEN AAN:
SOC. AN.
MERBES - SPRIMONT
SUCCURSALE HOLLANDAISE
L. VAN GENT
ARCHIPELSTRAAT 5 - NIJMEGEN

F.A.E. LÖHRER
STATIONSPLEIN 1 UTRECHT
OPG. 1882 T. 3479
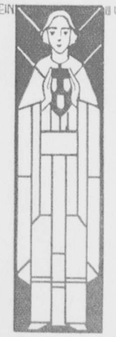
GLAS-IN-LOOD
GLASSCHILDERWERK - STAALLOOD

ABONNEERT U OP

DE BIBLIOTHEEKGIDS

DIT GEïLLUSTREERD TIJDSCHRIFT, WAARAAN DE BESTE NEDERLANDSCHE KRITICI VERBONDEN ZIJN, BRENGT ALLE MAANDEN EEN LIJST VAN DE NIEUW-VERSCHENEN NEDERLANDSCHE, BELGISCHE, FRANSCHE, ENGELSCHE EN DUITSCHE BOEKEN VAN BETEEKENIS, DEGELIJKE BOEKBESPREKINGEN, OPSTELLEN OVER SCHRIJVERS EN BOEKEN, NIEUWS UIT HET BOEKENLEVEN VAN ALLE LANDEN.

ABONNEMENT F. 3.50 PER JAAR

PROEFNUMMERS GRATIS

UITGEVERIJ C. A. MEES
SANTPOORT

SANITAIRE GROOTHANDEL
N.V. WERKMETAAL
DEN HAAG

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR GESCHILDERD GEBRAND EN EENVOUDIG
GLAS IN LOOD
GEËTST GLAS

E. M. VAN OJEN
(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET)
PIET HEIN STR. 84A DEN HAAG TELEF. M. 2027
E. M. VAN OJEN
ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

GEBOUW DER FIRMA J. L. FLESSEMAN, TE ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT, GEDEKT MET REX DAKBEDEKKING GROEN STEENSLAG

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG
P. PROOST & ZOON · AMSTERDAM
RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

SCHILDERS
BEDRYF

T'WAPEN
VAN ST. LUCAS
KOOY & ROEM
KANTOOR EN WERKPLAATS
SCHENKSTRAAT
66- 66A
TELEFOON B-875
's-GRAVENHAGE

N.V.
SAN.
OLIFANT
VLOEREN
ALLE VLOER-
1904 1924
HYGIËNISCHE BEDEKKINGEN
DE PIONIER
AMSTERDAM
TEL.
47515

JUIST VERSCHENEN:

R. N. ROLAND HOLST

DE ONTWIKKELING
EN VERWEZENLIJKING
DER ARCHITECTURALE
GEDACHTE IN HOLLAND

DE VEEL BESPROKEN LEZING TE
PARIJS GEHOUDEN

PRIJS ƒ 0,60

UITGAVE VAN
C. A. MEES / SANTPOORT

DE MONUMENTEN DER OUDHEID
HANDHAVEN ZICH DOOR DE
DEUGDELIJKHEID
VAN MATERIAAL
EEN ZELFDE KWALITEIT
LEVERT U DE NED.
NATUURSTEENHANDEL
P. J. M. v. d. STOKKUM
MONSTERZALEN
STATIONSWEG 67-69
ROTTERDAM

DRUKKERIJ
GERHARD
STALLING
OLDENBURG I. O.

BEVEELT ZICH AAN VOOR
HET LEVEREN VAN ALLE VOOR-
KOMENDE DRUKWERKEN

VERTEGENWOORDIGING VOOR NEDERLAND
UITGEVERIJ C. A. MEES
SANTPOORT

J. F. SEMEIJ
ONTWERPER
ATELIERS VOOR
MODERNE
WEEFSELS,
GOBELINS,
TAPIJTEN
KUNSTWEEFSELS
UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN
ONTWERPEN
CORRESPONDENTIE-ADRES:
SLEEDOORNSTRAAT 64
'S-GRAVENHAGE
ATELIERS:
ANEMOONSTRAAT 128—143

DE TRAGISCHE GESCHIEDENIS VAN EEN OUDEN BACIL

„Verleden jaar", zoo vertelde de influenza-bacil, „had ik zeventig millioen kinderen en een ontelbaar aantal kleinkinderen. Wij waren een zeer aanzienlijke familie en maakten deel uit van een gelukkige kolonie. Wij allen zagen het licht der wereld op een wonder mooi behangen wand. Stof en vuil hechten zich dagelijks vast op het behangsel, steeds dikker werd deze laag vuil. Van tijd tot tijd verscheen er een menschelijke reus en veegde ons met een bezem nog vaster in ons verblijf. Het was in een woord heerlijk! Wij vermenigvuldigden ons enorm en overvielen in massa's de menschelijke reuzen, tot we in 't geheel zoo ongeveer vijftig hunner aangestoken hadden. Ze kwamen in onze kamer, ademden ons in en vanuit hunne longen kwamen we dan tot andere menschen, om op die over te gaan. Ook bevonden er zich nog vele andere ziektebacillen op onzen wand. Allen waren we gelukkig en deden ons best zooveel mogelijk ziekten te verspreiden. Maar op zekeren dag — dien dag vergeet ik m'n leven niet — kwamen er menschen, die den wand van het oude behangsel ontdeden en er een nieuw soort behang voor in de plaats aanbrachten, dat zij met borstel en zeepwater afwiesschen, zoodra de wand naar hun oordeel vuil werd. En, o welk een ramp! Millioenen van ons kwamen om. We vinden nu geen voedsel meer voor ons op dit nieuwe soort behangsel. Wanneer alle menschen hun woningen van deze behangsels voorzien, dan voorspel ik, dat ons geslacht spoedig zal zijn uitgeroeid. Ik ben reeds oud, voor mij zal niet anders overblijven, dan het eerste het beste tochtje te benutten om me naar een andere plaats te laten overbrengen, op eenzelfde soort behangsel, waar ik vroeger met m'n heele kolonie zoo gelukkig was. Anders zou ik jammerlijk moeten omkomen, zonder mijn levensdoel bereikt te hebben." — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Salubra is het eenige hygiënische behangsel, dat niet verschiet, en kan worden afgewasschen. Verlangt U stalen, welke U met borstel en zeepwater kunt afwasschen zoo dikwijls het U belieft. Wij verstrekken deze stalen gratis, alsmede onze Kunstmap No. 30 met afbeeldingen van moderne interieurs.

Naamlooze Vennootschap RATH & DOODEHEEFVER'S *Behangselpapierhandel*
AMSTERDAM. Leveringen uitsluitend aan behangers.

JUIST VERSCHENEN:

R. N. ROLAND HOLST

DE ONTWIKKELING EN VERWEZENLIJKING DER ARCHITECTURALE GEDACHTE IN HOLLAND

DE VEEL BESPROKEN LEZING TE PARIJS GEHOUDEN

PRIJS ƒ 0,60

UITGAVE VAN

C. A. MEES / SANTPOORT

DE MONUMENTEN DER OUDHEID HANDHAVEN ZICH DOOR DE DEUGDELIJKHEID VAN HUN MATERIAAL

EEN ZELFDE KWALITEIT LEVERT U DE NED. NATUURSTEENHANDEL P. J. M. STOKKUM

MONSTERZALEN STATIONSWEG 57-59 ROTTERDAM

DRUKKERIJ

GERHARD STALLING

OLDENBURG I. O.

BEVEELT ZICH AAN VOOR HET LEVEREN VAN ALLE VOORKOMENDE DRUKWERKEN

VERTEGENWOORDIGING VOOR NEDERLAND

UITGEVERIJ C. A. MEES SANTPOORT

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER

ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:

SLEEDOORNSTRAAT 64

'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:

ANEMOONSTRAAT 128—143

DE TRAGISCHE GESCHIEDENIS VAN EEN OUDEN BACIL

„Verleden jaar", zoo vertelde de influenza-bacil, „had ik zeventig millioen kinderen en een ontelbaar aantal kleinkinderen. Wij waren een zeer aanzienlijke familie en maakten deel uit van een gelukkige kolonie. Wij allen zagen het licht der wereld op een wonder mooi behangen wand. Stof en vuil hechten zich dagelijks vast op het behangsel, steeds dikker werd deze laag vuil. Van tijd tot tijd verscheen er een menschelijke reus en veegde ons met een bezem nog vaster in ons verblijf. Het was in een woord heerlijk! Wij vermenigvuldigden ons enorm en overvielen in massa's de menschelijke reuzen, tot we in 't geheel zoo ongeveer vijftig hunner aangestoken hadden. Ze kwamen in onze kamer, ademden ons in en vanuit hunne longen kwamen we dan tot andere menschen, om op die over te gaan. Ook bevonden er zich nog vele andere ziektebacillen op onzen wand. Allen waren we gelukkig en deden ons best zooveel mogelijk ziekten te verspreiden. Maar op zekeren dag — dien dag vergeet ik m'n leven niet — kwamen er menschen, die den wand van het oude behangsel ontdeden en er een nieuw soort behang voor in de plaats aanbrachten, dat zij met borstel en zeepwater afwieschen, zoodra de wand naar hun oordeel vuil werd. En, o welk een ramp! Millioenen van ons kwamen om. We vinden nu geen voedsel meer voor ons op dit nieuwe soort behangsel. Wanneer alle menschen hun woningen van deze behangsels voorzien, dan voorspel ik, dat ons geslacht spoedig zal zijn uitgeroeid. Ik ben reeds oud, voor mij zal niet anders overblijven, dan het eerste het beste tochtje te benutten om me naar een andere plaats te laten overbrengen, op eenzelfde soort behangsel, waar ik vroeger met m'n heele kolonie zoo gelukkig was. Anders zou ik jammerlijk moeten omkomen, zonder mijn levensdoel bereikt te hebben." —

Salubra is het eenige hygiënische behangsel, dat niet verschiet, en kan worden afgewasschen. Verlangt U stalen, welke U met borstel en zeepwater kunt afwasschen zoo dikwijls het U belieft. Wij verstrekken deze stalen gratis, alsmede onze Kunstmap No. 30 met afbeeldingen van moderne interieurs.

Naamlooze Vennootschap RATH & DOODEHEEFVER'S *Behangselpapierhandel*

AMSTERDAM. Leveringen uitsluitend aan behangers.

VENDINGEN

IRON MAIDEN

OTIS-LIFTEN

ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745–7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

ELECTRIC HOME
THOMSONLAAN 20
DEN HAAG

EEN BEZOEK AAN ONZE MODELWONING ZAL U OVERTUIGEN VAN DE BETEEKENIS VAN ELECTRICITEIT IN UW HUISHOUDING

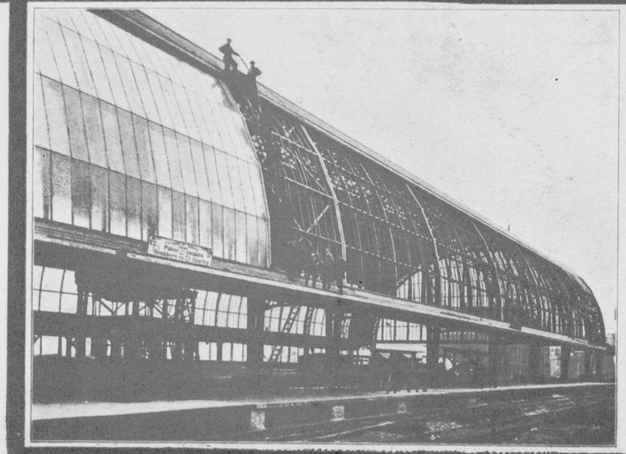

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14 B TEL. 3393

1924

WENDINGEN

MAANDBLAD·VOOR·BOUWEN·EN·SIEREN=VAN·ARCHITECTURA·ET·AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY · J. G. BOTERENBROOD · H. A. VAN DEN EIJNDE J. F. STAAL · P. L. KRAMER · E. KUIPERS · J. L. M. LAUWERIKS · J. B. VAN LOGHEM EN R. N. ROLAND HOLST
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT TELEFOON NR. 22220
GEDRUKT BIJ GERHARD STALLING AKTIEN-GESELLSCHAFT TE OLDENBURG I. O. (DUITSCHLAND)
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 2

DIT IS HET 2DE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) HET IS GEHEEL GEWIJD AAN REISSCHETSEN EN STUDIES VAN ARCHITECT M. DE KLERK · DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR J. P. MIERAS · DE OMSLAG (LITHOGRAFIE) IS VAN L. E. BEYERMAN

DOOD VOGELTJE □ MAART 1920

REISSCHETSEN

DOOR ARCHITECT M. DE KLERK

OVER HET TEEKENWERK VAN M. DE KLERK DOOR J. P. MIERAS

Toen in 1533 Lucas van Leiden op 39-jarigen leeftijd overleed, werd een leven afgebroken, waarvan voor de kunst terecht nog veel kon worden verwacht.
De vroeg rijpe kunstenaar — op 16-jarigen leeftijd maakte hij zijn beroemde prent van het „Melkmeisje met de koeien", zijn „Laatste Oordeel" in de Lakenhal te Leiden ontstond in zijn 32-ste levensjaar — leek nog zooveel te beloven, dat door zijn dood verloren ging.
Toch zien wij Lucas' werk niet meer als een fragment van een geheel. Toen hij stierf, had hij zijn levenstaak volbracht en in die erkenning is zijn werk als een geheel dankbaar te aanvaarden.
Toen in de Novembermaand van het vorig jaar Michel de Klerk op 39-jarigen leeftijd overleed, schrijnde de smart over zijn heengaan des te meer omdat een leven werd afgebroken, waarvan wij nog zooveel, nog zoo heel veel verwachtten. Ook de Klerk was vroeg rijp. Hij had jong reeds als kunstenaar een hoogte bestegen, voor enkelen slechts bereikbaar na een langen levensweg, voor velen onbereikbaar. De bouw-ontwerpen, waarmede hij zijn roemrijken naam vestigde, dateeren uit den tijd rond zijn 32-ste levensjaar. Het valt bitter hard te moeten missen al dat schoons dat de toekomst nu in haar schoot verborgen zal houden. En het is tragisch te moeten zien op een brokstuk slechts van dit kunstenaarsleven.
Zal het daarom niet troostrijker verzoenen, niet berustender versterken, te pogen zijn werk te zien en te aanvaarden als één geheel, als een volledige uiting van een wel korte, maar, als kunstenaar, toch volbrachte levenstaak. De wonderbaarlijke rijkdom van de Klerks levenswerk is een te gereeder aanleiding het als een geheel te aanvaarden, omdat toch die rijkdom niet anders dan als de genade van een zelfde ondoorgrondelijke, maar onvoorwaardelijk redelijke Leiding kan worden begrepen, als die dit levenswerk deed afsluiten. En bovendien, er zijn in dit werk kleuren en klanken, zóó warm glanzend en zóó diep trillend, als wij die zien en hooren in de stilte van het vroege herfstgetij. Wij denken bij dit werk aan dat van zoovele andere groote kunstenaars die vroeg heengingen, hoe ook hun werk van dat zelfde weldadige sentiment doordrenkt was, dat in den vallenden ouderdom de groote geesten zoo sierend kenmerkt. Wèl ontplooit zich het talent nog in de volheid van zijn kracht, wel domineert de grootheid en de durf van het kunnen, zoodat de kunstenaar zich in het woelige dadenleven opgericht houdt als eene sterke en taaie eik, maar buiten dat leven, in de stille uren van rust en mijmering toovert hij werken, waarin accenten liggen, niet meer van opbouw, niet meer lokkend naar de verre toekomst, maar neigend en als ten afscheid.
En wèl zeer zijn in de Klerks teekeningen die hij in latere jaren vervaardigde, in de stille uren buiten doorgebracht ver van het stadsgewoel, waar zijn machtige scheppingen verrezen, die accenten na te speuren en waarneembaar. Daarom zijn deze teekeningen, zooveel meer als de grandiooze ontwerpen van zijn gebouwen van zooveel beteekenis voor het verstaan van de Klerks korte leven. Terwijl wij door de abrupte beëindiging van zijn groote architectuurscheppingen de moed dreigen te verliezen, ons de grond van vastheid voor ons geloof ín een redelijke macht in het heelal voelen wankelen, herkrijgen wij dien moed en hervinden wij dien grond, als wij ons inleven in zijn teekenwerk en pogen dat te aanvaarden als een geheel, als een volkomen geheel.
En bij den eersten aanblik reeds valt ons een eigenschap op van de Klerks teekenwerk die bijkans alle bladen van zijn portefeuilles tot een eenheid bindt: de nauwkeurigheid van teekenen. De nauwkeurigheid van teekenen is sedert het impressionisme haar intrede deed, verwaarloosd; haar belangrijkheid werd onderschat. De uitspraak van Gauguin, dat kunnen teekenen niet beteekent goed kunnen teekenen, werd uitgebuit in haar reciprociteit: goed kunnen teekenen beteekent niet kunnen teekenen. Maar deze bedoeling was toch wel verre van hem, die in zijn werk dichter bij Ingres stond, dan de tijd hen scheidde. En daarbij kwam de fotografie de bedenkelijke zijde der nauwkeurigheid angstwekkend onderstrepen. Niettemin is de nauwkeurigheid in het teekenen een voorname factor. Zij is een voortreffelijk middel om er de grens mee te benaderen, die de natuurlijkheid scheidt van de boven-natuurlijkheid, de grens waarop bij de realistische voorstelling het mysterie van de kunst zich openbaart. Maar het middel is even voortreffelijk als gevaarlijk. Zonder nauwkeurigheid verliest de voorstelling in de teekening direct haar karakter, terwijl mèt nauwkeurigheid de teekening zèlf zoo makkelijk aan karakter inboet. Ze wordt zoo licht dor en vervelend en zonder atmosfeer; het algemeene wordt verdrongen door het bijzondere. Door het

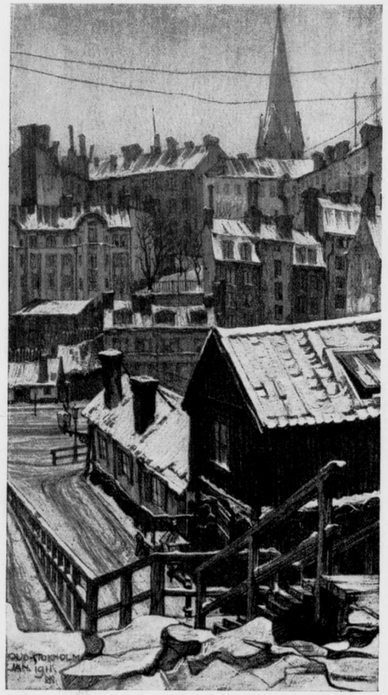

OUD STOCKHOLM □ JANUARI 1911

ALTENAHR (DUITSCHLAND) □ 23. SEPTEMBER 1909

zien der bladeren gaat de blik op het bosch verloren. De Klerk had de groote gave der nauwkeurigheid, die de onderwerpen van zijn teekeningen opvoerde tot die hoogte van uitbeelding, waarop het algemeene met het bijzondere samensmelt. Die gave manifesteert zich in al zijn teekenwerk vanaf het vroegste van de Zweedsche en Deensche reis tot het meest recente. Bekijken we het ingangspoortje van de Heiligegeest Kerk te Kopenhagen van 1910, hoe in al de vluchtigheid van aanduiding, de contour haarfijn, de schaduwbepaling minutieus, de kleurschakeering gevoelig en volkomen juist is; bezien wij de „Boerenschuur" te Loosdrecht van 1918 dan treft ons hoe door die zelfde eigenschappen het geestige aanduiden van het anecdotische van het geval is samengesmolten met de prachtige uitbeelding van het huisbegrip: de beschutting, de samenhoorigheid der fragmenten: het groote geheel.
Gaan we echter de Klerks geheele teekenwerk na, zooals het uit de hierbijgaande uitgekozen afbeeldingen chronologisch is te volgen, dan kunnen wij nochtans een gestadige verandering waarnemen in de wijze waarop de Klerk de nauwkeurigheid nastreefde en bereikte. Die verandering is zoowel van physischen als van psychologischen aard. De eerste maakte de Klerks teekenwijze met de jaren zorgzamer. Uiterst makkelijk de teekenstift hanteerend en daardoor allicht de verwachting wekkend dat dit teekenwerk met de jaren nog vlotter, nog speelscher zal worden, zien wij, in stede daarvan, de onbewust aangebrachte nauwkeurigheid zich uitdijen tot een bewust aangebrachte zorgvuldigheid. Een zorgvuldigheid, die kennelijk de teekeningen stempelt als proeven van zorgzamen, misschien eenigszins moeizamen, maar zeker sterk verantwoordelijken arbeid. Wie de „Wilgenstronk" te Loosdrecht van 1918 en „Oude Bruin" van 1922 goed op zich laat inleven en daarbij bedenkt dat deze zijn van de Klerk, de knappe vlotte teekenaar van de Stockholmsche impressies, ontkomt, nu hij weet dat de Klerks leven

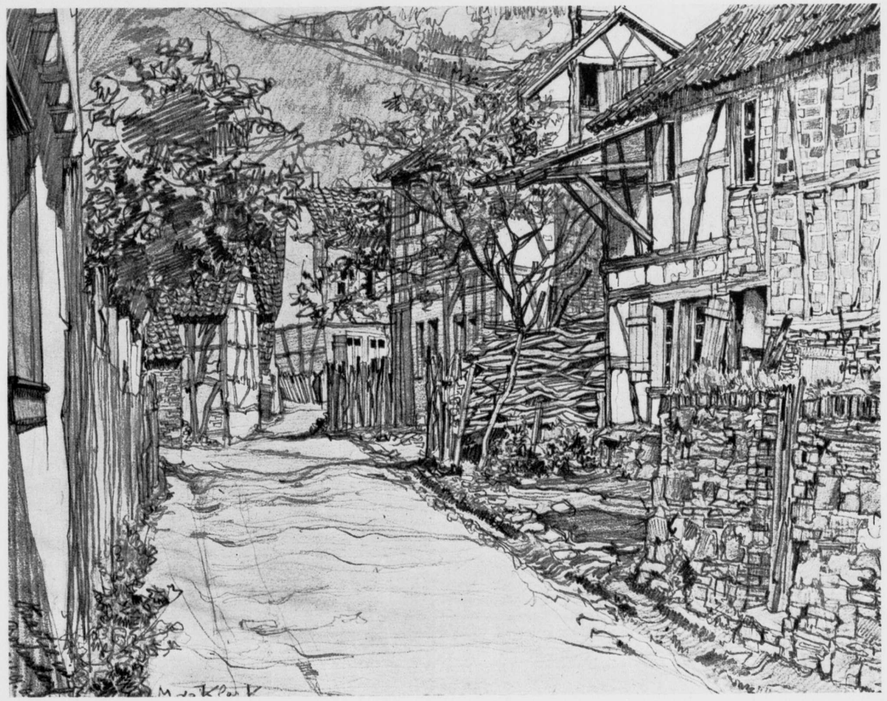

□ □ STUDIE VAN EEN STRAATJE IN BODENDORF (DUITSCHLAND) □ □ 1909 □ □

is geëindigd, niet aan het gevoel dat over die teekeningen een tragische stemming ligt. Een zoo volkomen rustige contemplatie, een zoo wijsgeerig aanschouwen, een zoo pijnlijk nauwkeurig teekenen, daarbij een zoo sterke objectieve beschouwing van het te teekenen onderwerp, moet dat niet eerder wijzen op den laten middag van het kunstenaarsleven, dan op den tijd van den opgaanden morgen.
De verandering van psychologischen aard is behalve die, welke met de physische verandering mutueel samenhangt, deze: Er komt in de Klerks teekenwerk der laatste jaren een sentiment van wonderlijke teederheid. De aard van zijn schetsen uit Stockholm wil men lovend wel aanduiden met „raak", voor zijn latere teekeningen, even „raak" wacht men zich ze aldus te profaneeren. Wij voelen ze te veel als een belijdenis, wij voelen ze te nauw verwant aan het gemoedsleven van den maker zelf. Teekeningen als „Het Doode Muschje" en de „Plantenstudie" uit Wijk aan Duin durven we als het ware niet anders dan schroomvallig naderen en bekijken, omdat wij voelen dat de Klerk ons met dit teekenwerk een blik toestaat in het diepst van zijn hart. Ja, nogmaals, toen hij deze werken schiep, werd het niet vermoed, maar zij waren de volmaakte, de heerlijk mooie scheppingen van den kunstenaar, wiens levenslicht het langst had geschenen. □ Het is verleidelijk na te gaan of dit teekenwerk iets ontraadselt van het genie, dat de Klerk kenmerkte als bouwmeester: of zijn gave der nauwkeurigheid die in zijn teekenwerk het tijdelijke met het eeuwige synthetiseerde, zijn architectonisch werk begunstigde in den zelfden zin. Maar ten eerste zal dit beter zijn na te gaan, als na dit nummer zijn architectonisch werk verschenen en daarmede overzichtelijker te beoordeelen zal zijn, ten tweede gedoogt dit werk, in dit kader die poging niet. Meer dan tot analyseeren dwingt dit werk tot waarachtige diepe bewondering, tot eerbied tevens voor wat in genade den kunstenaar is toevertrouwd. □ □ □ □

GROENKOPEREN TOREN
DER PETRI KIRKEN TE
KOPENHAGEN □ 1910

TORENSPITS VAN DE
CHRISTIANSKERK TE
KOPENHAGEN □ 1910

HOUTEN PAARDENTUIGSTUK UIT HELSINGLAND EINDE 18DE
EEUW NOORSCH MUSEUM STOCKHOLM □ JANUARI 1911

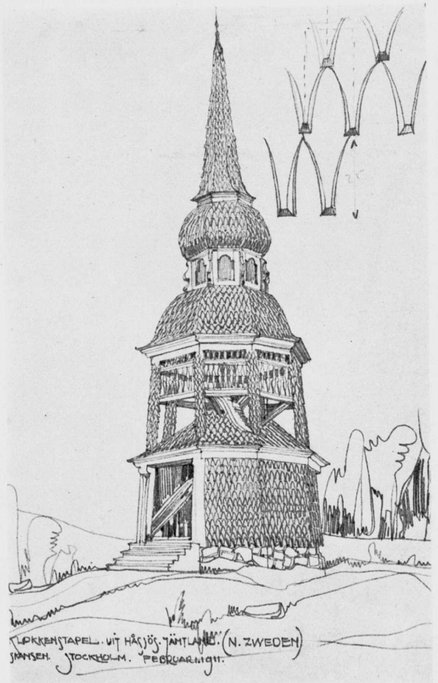

INGANGSPOORTJE
HEILIGE GEESTKERK
KOPENHAGEN □ 1910

KLOKKENSTAPEL UIT HÅS-
JÖS JÄNTLAND STOCK-
HOLM □ FEBRUARI 1911

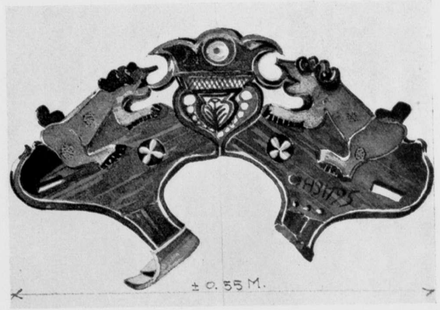

HOUTEN PAARDENTUIGSTUK UIT HELSINGLAND EINDE 18DE
EEUW. NOORSCH MUSEUM STOCKHOLM □ JANUARI 1911

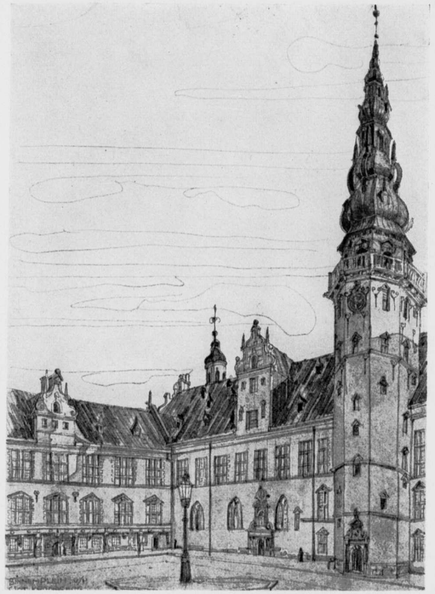

RAADHUIS KOPENHAGEN EN BINNENPLEIN VAN HET SLOT KROONBORG TE HELSINGOR □ AUGUSTUS 1910

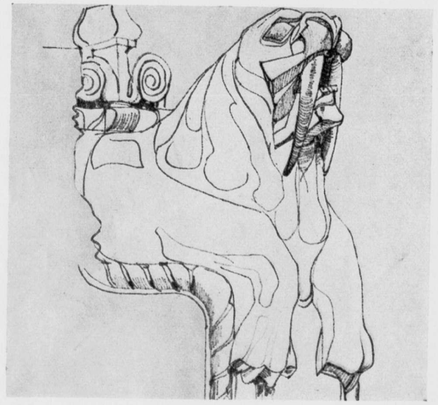

BEELDHOUWWERK RAADHUIS KOPENHAGEN □ AUGUSTUS 1910

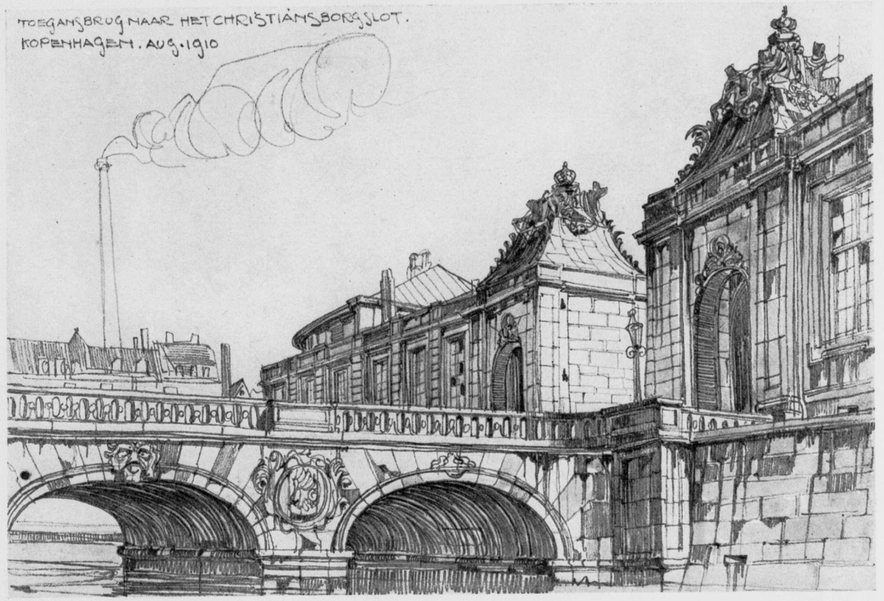

TOEGANGSBRUG NAAR HET CHRISTIANSBORGSLOT TE KOPENHAGEN □ REISSTUDIE IN AUGUSTUS 1910

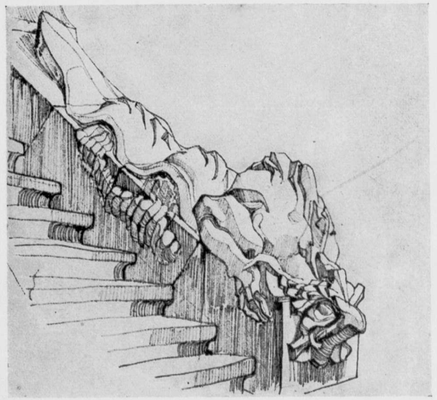

BEELDHOUWWERK RAADHUIS KOPENHAGEN □ AUGUSTUS 1910

GAMMEL STRAND
KOPENHAGEN
AUGUSTUS 1910

NOORSCH BOEREN-MEUBEL UIT HALLINGEN 14DE EEUW
NOORSCH MUSEUM STOCKHOLM □ JANUARI 1911

ZUIDSTAD VAN
STOCKHOLM
JANUARI 1911

NOORSCH BOEREN-MEUBEL UIT HALLINGEN 14DE EEUW
NOORSCH MUSEUM STOCKHOLM □ JANUARI 1911

SITUATIE EENER VOLKSWONING VAN OUD-STOCKHOLM □ JANUARI □ 1911 □

BEELDHOUWWERK RAADHUIS KOPENHAGEN □ AUGUSTUS 1910

BERGSCHUUR UIT TELEMARKEN 1700 (NOORWEGEN) SKANSEN STOCKHOLM □ FEBRUARI 1911

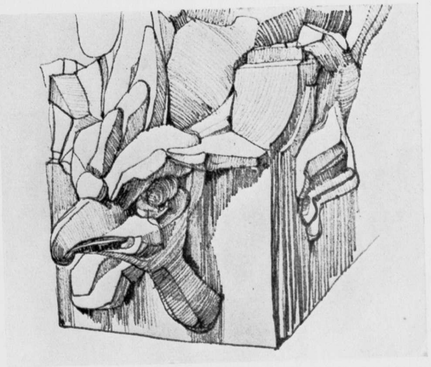

BEELDHOUWWERK RAADHUIS KOPENHAGEN □ AUGUSTUS 1910

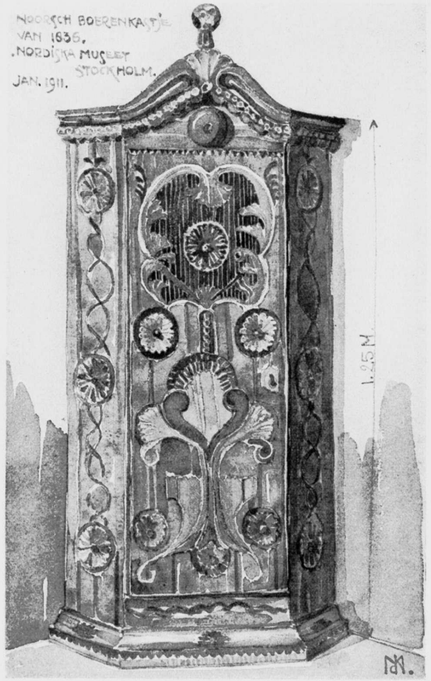

NOORSCH BOERENKASTJE 1836 EN HOUTEN KLOK UIT ANGERMANLAND MUSEUM STOCKHOLM □ JANUARI 1911 □

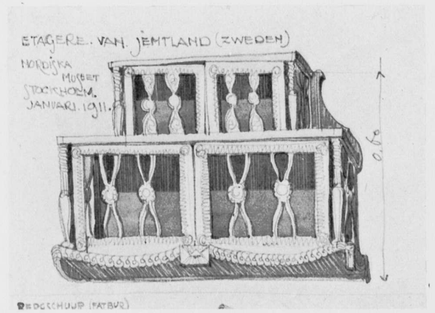

ETAGERE VAN JEMTLAND (ZWEDEN) NORDISKA MUSEET STOCKHOLM □ JANUARI 1911

PROVISIESCHUUR OP BOOMSTAM (STOLPBOD) UIT GELLIVARE LAPLAND SKANSEN STOCKHOLM □ FEBRUARI □ 1911 □

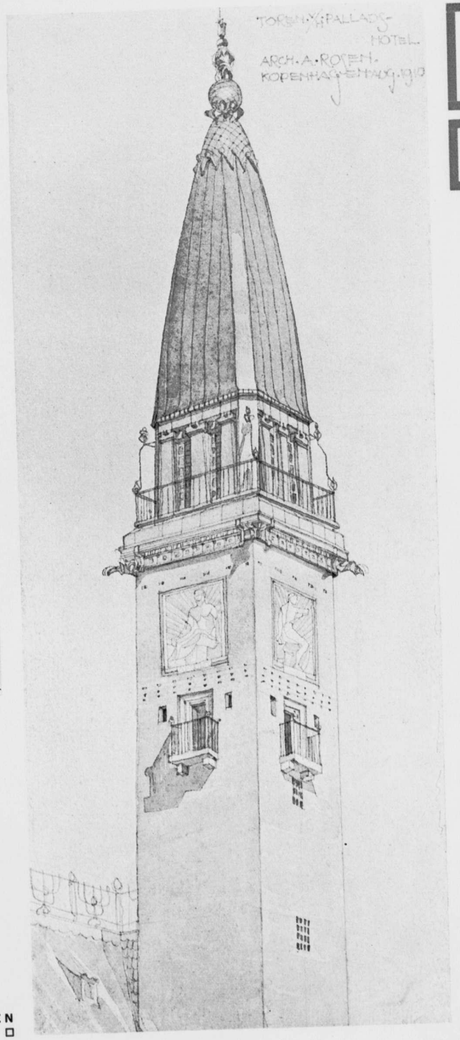

TOREN VAN HET PALLADS-HOTEL ARCH. A. ROSEN KOPENHAGEN □ AUGUSTUS □ 1910 □

INTERIEUR UIT BLEKINGE
(Z. ZWEDEN) SKANSEN
□ STOCKHOLM □ 1911 □

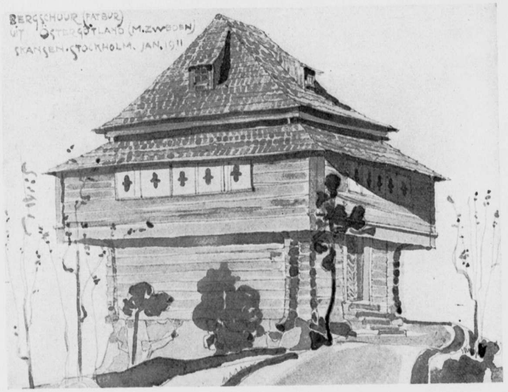

BERGSCHUUR (FATBUR) UIT OSTERGOTLAND
(M. ZWEDEN) SKANSEN STOCKHOLM □ JANUARI 1911

STUDIE VAN EEN SCHUUR
TE LOOSDRECHT HOL-
LAND □ AUGUSTUS 1918

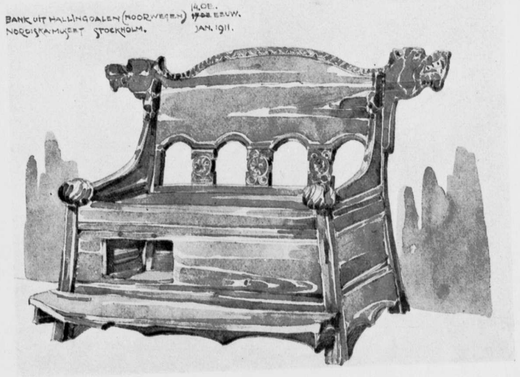

BANK UIT HALLINGDALEN (NOORWEGEN) NORDISKA-
MUSEET 14DE EEUW STOCKHOLM 1911

□ BLADEREN □
WIJK AAN DUIN
AUGUSTUS 1922

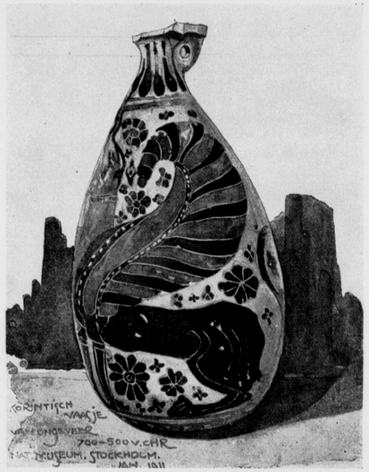

KORINTISCHE
VAASJES VAN ON-
GEVEER 700—800
VOOR CHRISTUS
NATIONAAL MUSE-
UM STOCKHOLM
JANUARI □ 1911 □

STUDIE VAN EEN WILGEN-
BOOM LOOSDRECHT
□ AUGUSTUS □ 1918 □

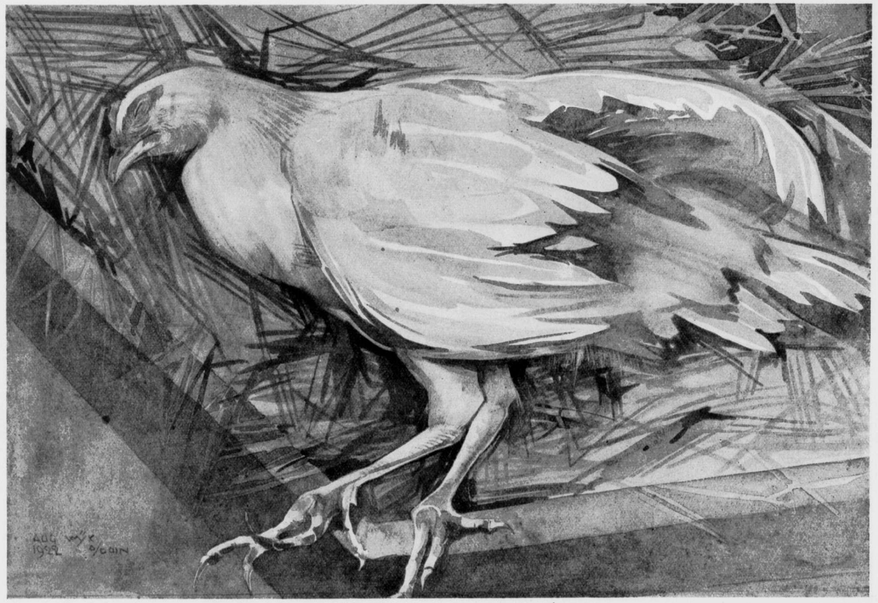

STUDIE VAN EEN DOODE
KIP □ WIJK AAN DUIN
□ AUGUSTUS □ 1922 □

STUDIE VAN KONIJNTJES □ DRIEBERGEN □ JULI 1919

STUDIE VAN HANEN
□ LOOSDRECHT □
□ AUGUSTUS 1918 □

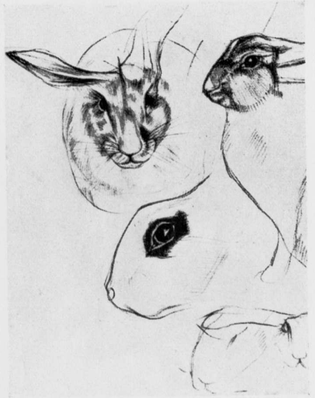

STUDIE VAN KONIJNTJES □ DRIEBERGEN □ JULI 1919

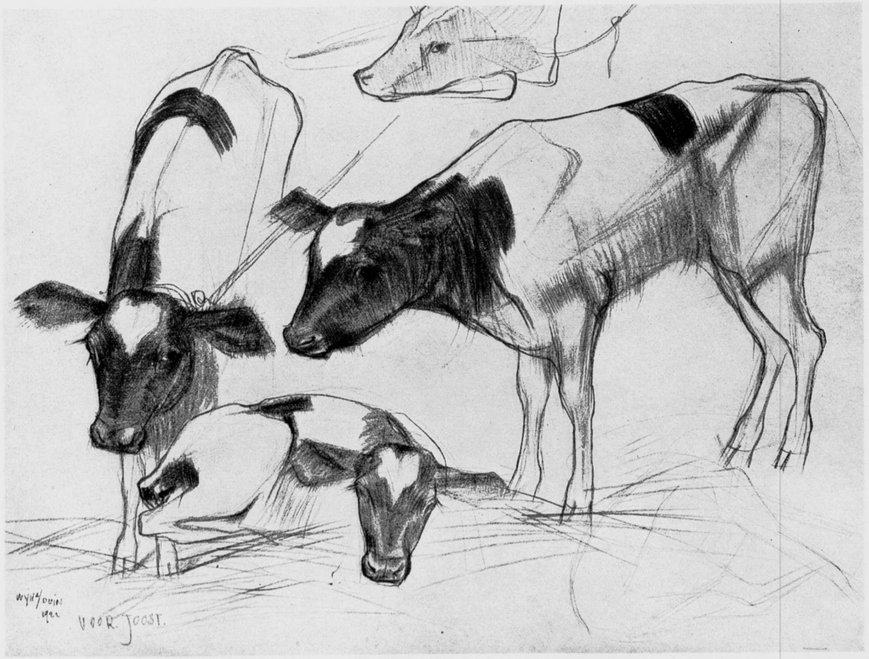

KALVEREN
WIJK AAN DUIN
AUGUSTUS 1922

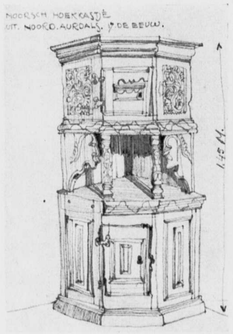

NOORSCH HOEKKASTJE UIT NOORD-AURDALS 17DE EEUW NOORSCH MUSEUM STOCKHOLM 1911

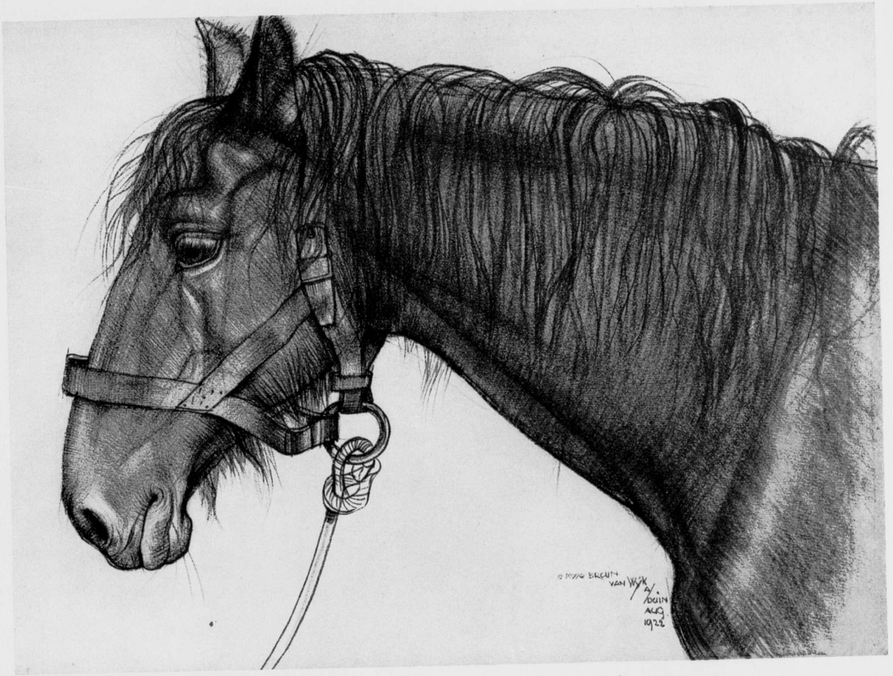

OUWE BRUIN
WIJK AAN DUIN
AUGUSTUS 1922

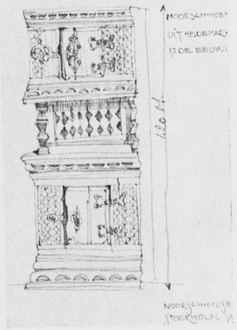

NOORSCH HOEKKASTJE UIT HEDEMARKENSAMT 17DE EEUW NOORSCH MUSEUM STOCKHOLM 1911

HOUTEN SARCOPHAAG
NAT. MUSEUM STOCK-
HOLM □ JANUARI 1911

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N.V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

FABRIEKEN
TE
VAASSEN
(GELDERLAND)

JAN HAMER & Co

VERKOOPKANTOOR
SINGEL 256
AMSTERDAM
TELEFOON 43067

WENDINGEN

IN HET JAAR 1924 ZULLEN
VERSCHYNEN NUMMERS OVER:

NEDERLANDSCHE BOUWBEELDHOUWKUNST
REISINDRUKKEN DOOR ARCHITECT
M. DE KLERK
ARCHITECTUUR
VAN HERMANN FINSTERLIN BAYERN
ONUITGEGEVEN PROJECTEN
VAN M. DE KLERK
INTERIEUR EN MEUBELKUNST
VAN EILEEN GRAY UIT PARYS
FABRIEKSARCHITECTUUR
BEELDHOUWWERK DOOR HILDO KROP
PORTRETTEN DOOR M. DE KLERK
KRISTALLEN (IN AANSLUITING AAN HET
SCHELPENNUMMER
UITGEVOERDE BOUWWERKEN
DOOR ARCHITECT M. DE KLERK

ABONNEMENTSPRYS PER JAAR F. 35.—
UITGEVERIJ C. A. MEES, SANTPOORT

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN

ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND

REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

N.V. AMSTERDAMSCHE STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM-LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN — EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN
VERGLAASDE WAALKLINKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD

N.V. V-H.
DERICKS & GELDENS
DRUTEN

GEPANTSERDE
BRANDDEUREN
EN
BRANDSCHUIVEN

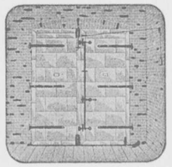

GEBRS GORTER
WORMERVEER

„BY ST. LAURENS"
WIMMEL
SCHEEPS EN HAMER
BETIMMERINGEN
UITMUNTEND
DOOR
STYL EN TOON
DIR: C. BREEDVELD
ROTTERDAM
ROCHUSSEMSTR: TEL: 4891

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

LOU
ASPERSLAGH

ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD
TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

MEUBILEERINGEN

N.V.
STOOMMEUBELFABRIEK
WED A. KRAAK A ZN
AMSTERDAM
VYZELGR: 28

BETIMMERINGEN

STEENHOUWERIJ
G. W. HARMSEN
AMSTELVEENSCHEWEG 50/56
AMSTERDAM
GOEDKOOPE WANDBEKLEEDING

JUIST VERSCHENEN:

ALBERT VERWEY

DE MAKER

EEN DER BELANGRIJKSTE BUNDELS GEDICHTEN VAN VERWEY

PRIJS GEN. ƒ 4,00
GEBONDEN ƒ 5,25

UITGAVE VAN
C. A. MEES / SANTPOORT

TEGELHANDEL
N. WAFELBAKKER & CO.
AMSTERDAM
KANTOOR EN MONSTERKAMER: 212 SPUISTR.
TELEFOON INTERC. 46422
MAGAZIJN EN FABRIEK: 78 KERKSTRAAT
TELEFOON 47046

CERAMIQUE
VLOERTEGELS
HOLLANDSCHE TEGELS
FAYENCE TEGELS
(WIT, GEKLEURD EN VERSIERD)

UITVOERINGEN NAAR ONTWERP IN GLANS- MAT- EN KUNSTGLAZUUR
FABRIKANTEN VAN TERRAZZO-, MOSAIK- EN HOUT-GRANIETVLOEREN

DRUKKERIJ
GERHARD STALLING
OLDENBURG I. O.

BEVEELT ZICH AAN VOOR HET LEVEREN VAN ALLE VOORKOMENDE DRUKWERKEN

VERTEGENWOORDIGING VOOR NEDERLAND
UITGEVERIJ C. A. MEES
SANTPOORT

G. WILLEMSE & ZOON
UTRECHT
VROUWJUTTENSTR. 4

ATELIERS
VOOR MODERN EN ARTISTIEK GLAS IN LOOD
OOK VOLGENS TEEKENING
VAN HEEREN ARCHITECTEN

D. SPAANS Nz.
AMSTERDAM
SIER- GROF- SMEDEN
METALEN RAMEN

GRANIET
VOOR GEBOUWEN, KUNSTWERKEN ENZ.
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN
GROENE SYENIT
ZEER DECORATIEF

HARDSTEEN = ZANDSTEEN
MARMER = TUFSTEEN
BASALTLAVA - SCHOORSTEENMANTELS ENZ.

JOHANNES POLET
NATUURSTEENHANDEL
SARPHATISTRAAT 175 - AMSTERDAM
TELEFOON 48624
OPSLAGPLAATS EN STEENHOUWERIJ:
ZEEBURGERPAD 37 - TELEFOON 41764

MEUBEL- EN TIMMERFABRIEK
J. L. CONIJN

's-GRAVENHAGE

FABRIEK EN KANTOOR:
V. D. NEERSTRAAT 66–68
TELEF. M. 2989 - POSTREKENING 44099

PRIMA MATERIALEN
EERSTE KLAS AFWERKING

SPECIAALADRES VOOR BETIMMERINGEN VAN
WINKELS - MAGAZIJNEN
KAMERS - SCHEPEN ENZ.
STOFDICHTE VITRINES

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

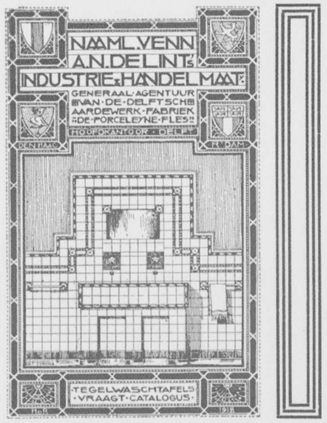

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE VLOEREN
V/H VOLKING & Co.

KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46163 - GEVESTIGD SEDERT 1903

IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN

VLOEREN

ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

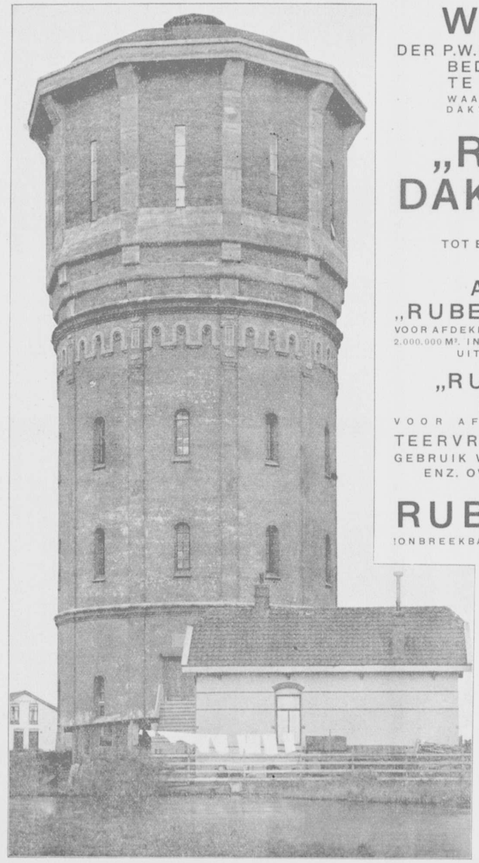

WATERTOREN

DER P.W.N. (PROVINCIAAL WATERLEIDING-BEDRIJF VAN NOORD-HOLLAND)
TE WESTZAAN-ASSENDELFT
WAARVAN DE **GEWAPEND-BETON** DAKVLAKKEN EN GOTEN IN 1922 ZIJN AFGEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING

(IN ROODE KLEUR)

TOT EEN GEZAMENLIJKE OPPERVLAKTE
VAN ± 450 M².

AMERIKAANSCHE „RUBEROID" DAKBEDEKKING

VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN, BIJNA 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT. !LEVERBAAR IN DIVERSE UITVOERINGEN, DIKTEN EN KLEUREN!

„RUBEROID-CEMENT" DAKBEDEKKING

VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN
TEERVRIJ / ELASTISCH / ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ. OVERBODIG. LANGDURIGE GARANTIE

RUBEROID-LEIEN

!ONBREEKBAAR! / GERING GEWICHT / KLEURHOUDEND
LEVERBAAR IN VERSCHILLENDE KLEUREN
KOSTELOOZE INLICHTINGEN, MONSTERS EN BEGROOTINGEN

* * *

GEBRS KRAMER ROTTERDAM

TELEFOON INTERC.
11257-11258-11259-11260

TELEGRAM-ADRES:
„RUBEROID"

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING
GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK
GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

G. W. C. PAARDEKOOPER
BOEKBINDER - BLOEMGR. 8
TELEFOON 46497 - AMSTERDAM
ALBUMS, PORTE-
FEUILLES, ARTIS-
TIEK BIND-
WERK

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM
EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD
UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN COR ALONS
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

J.C. VAN STRAATEN
PRINSEGRACHT 184-184A
's-GRAVENHAGE

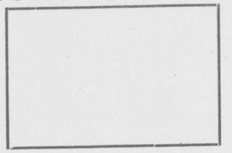

LIFTEN
VOOR ALLE DOELEINDEN
1200 REFERENTEN
IJZEREN
BRANDTRAPPEN

FIRMA E. FELIX
AMSTERDAM
CENTRALE
VERWARMING
VENTILATIE
WARMWATER-
VOORZIENING

SOC. AN.
MERBES - SPRIMONT
BELGIË
HEEFT HAAR MARMERZAGERIJEN,
FABRIEKEN EN OPSLAGPLAATSEN O. A. TE

SPRIMONT	PARIJS	CANSOLI
POULSEUR	MARSEILLE	RUOSINA
BRUXELLES	JEUMONT	QUERCETA
ONOZ	FRESNES SUR ESCAUT	BRUCIAFERRO
LA BUISSIÉRE	GLANDIEU	BERLIJN
EECKEREN	RIA	HAMBURG
GUSSIGNIES	FUCINA	DÜSSELDORF
ENZ.	ENZ.	ENZ.

VOOR BEGROOTINGEN, MONSTERS ENZ.
AANVRAAG TE RICHTEN AAN:
SOC. AN.
MERBES - SPRIMONT
SUCCURSALE HOLLANDAISE
L. VAN GENT
ARCHIPELSTRAAT 5 - NIJMEGEN

F.A.E. LÖHRER
STATIONSPLEIN UTRECHT
OPG. 1882 T. 33479

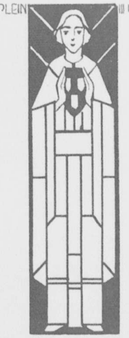

GLAS-IN-LOOD
GLASSCHILDERWERK - STAALLOOD

ABONNEERT U OP

DE BIBLIOTHEEKGIDS

DIT GEILLUSTREERD TIJDSCHRIFT, WAARAAN DE BESTE NEDERLANDSCHE KRITICI VERBONDEN ZIJN, BRENGT ALLE MAANDEN EEN LIJST VAN DE NIEUW-VERSCHENEN NEDERLANDSCHE, BELGISCHE, FRANSCHE, ENGELSCHE EN DUITSCHE BOEKEN VAN BETEEKENIS, DEGELIJKE BOEKBESPREKINGEN, OPSTELLEN OVER SCHRIJVERS EN BOEKEN, NIEUWS UIT HET BOEKENLEVEN VAN ALLE LANDEN.

ABONNEMENT F. 3.50 PER JAAR

PROEFNUMMERS GRATIS

UITGEVERIJ C. A. MEES
SANTPOORT

SANITAIRE GROOTHANDEL
N. V. WERKMETAAL
DEN HAAG

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR GESCHILDERD GEBRAND EN EENVOUDIG
GLAS IN LOOD
GEËTST GLAS

E.M. VAN OJEN
(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET)
PIET HEIN STR. 84A DEN HAAG TELEF. M. 2027
E.M. VAN OJEN
ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

MONTESSORI SCHOOL TE HEEMSTEDE, GEDEKT MET REX-DAKBEDEKKING ROOD STEENSLAG

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG
P. PROOST & ZOON · AMSTERDAM
RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

SCHILDERS
BEDRYF

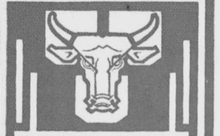

T'WAPEN
VAN ST. LUCAS
KOOY & ROEM
KANTOOR EN WERKPLAATS
SCHENKSTRAAT
66- 66A
TELEFOON B-875
's-GRAVENHAGE

N.V.
SAN.
OLIFANT
VLOEREN
ALLE VLOER-
1904 GEDEPONEERD FABRIEKSMERK 1924
HYGIËNISCHE BEDEKKINGEN
AMSTERDAM
TEL.
47515

EEN KUNSTMAP ALS GESCHENK

REIKT DE FIRMA

RATH & DOODEHEEFVER

UIT AAN BELANGSTELLENDEN IN DE INTERIEURKUNST, HET VERDIENT DE AANDACHT, DAT DE FIRMA R. & D. DIE DEZE EENIGE SANITAIRE BEHANGSELPAPIEREN, WELKE GEGARANDEERD LICHTECHT EN AFWASCHBAAR ZIJN IN DEN HANDEL BRENGT, DEZE KOSTBARE MAP GRATIS VERSPREIDT. REEDS DE OMSLAG VAN DE KUNSTMAP DUIDT OP EEN ARTISTIEK WERK; DEZE TOONT EEN ZEER DECORATIEVE COMBINATIE VAN GOUD EN ZILVER OP ZWARTEN GROND. IN DE MAP BEVINDEN ZICH GEKLEURDE AFBEELDINGEN VAN INTERIEURS VAN ZÉÉR BIJZONDERE VOORNAME STEMMING; ZIJ GEVEN U EEN VINGERWIJZING HOE MEN DE WOONVERTREKKEN DE ZOO GEWENSCHTE STEMMING KAN GEVEN; OOK KLASSIEKE VOORBEELDEN WORDEN U DOOR KLEURENAFBEELDINGEN VOORGELEGD. DE TEKST IS KORT, MAAR KRACHTIG EN DAARBIJ ZEER ONDERHOUDEND, DEZE BEGINT MET EEN LEUKE ANECDOTE UIT HET SPROOKJESLAND, GETITELD: „DE DUIZEND EN TWEEDE NACHT" DAAROP AANSLUITEND VINDMEN INTERESSANTE DOCUMENTEN UIT DE WERKELIJKHEID, WAARBIJ OOK DECORATIES UIT DE OUDE FRANSCHE TIJD. HET MEEST INTERESSANT ZIJN ZEKER DE ORIGINEELE BEHANGSELPAPIERMONSTERS, DE SALUBRAMONSTERS IN FRISSCHE WARME KLEURSTELLINGEN, DE TEKKOMONSTERS MET VOORNAMEN ZIJDEN GLANS; DEZE SIEREN DAN OOK STELLIG HET MEEST DIT KLEINE WERK. HET GEHEEL VERSCHIJNT IN KWARTOFORMAAT. WIJ KUNNEN HET INDERDAAD NOEMEN EENE VERZAMELING VAN DE BESTE VOORBEELDEN DIE OP HET GEBIED VAN INTERIEURKUNST ZIJN TE ZIEN. HET STREVEN DER FIRMA OM DOOR MIDDEL VAN DEZE MAP DE AESTHETISCHE EISCHEN, OOK BIJ HET KIEZEN VAN HET BEHANGSEL, HOOGER OP TE VOEREN, ZAL ZONDER TWIJFEL VEEL WAARDEERING VINDEN.

UITGAVE:

N.V. RATH & DOODEHEEFVER'S

BEHANGSELPAPIERHANDEL

PRINSENGRACHT 734/36

A M S T E R D A M

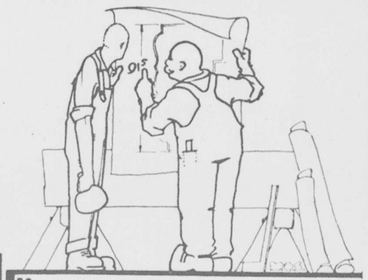

H.H. ARCHITECTEN

UWE WERKTEEKENINGEN VOOR DE GROEVE VERVAARDIGT ZONDER PRIJSVERHOOGING

DE NEDERLANDSCHE NATURSTEENHANDEL P.J.M. v. STOKKUM

KANTOOR EN MONSTERZALEN STATIONSWEG 57-59 ROTTERDAM

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER

ATELIERS VOOR

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

KUNSTWEEFSELS

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:

SLEEDOORNSTRAAT 64

'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:

ANEMOONSTRAAT 128—143

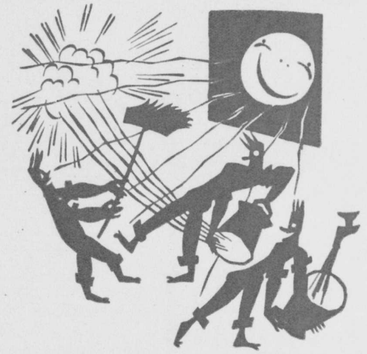

„Afwaschbare behangsels?" — „Onzin!" — „Die bestaan toch slechts in naam!" riep de criticus. —

U ziet, dat deze onbestaanbaar werden geacht. Wij haalden echter een borstel, zeep en water, alsmede een drogen doek en we wiesschen voor zijn oogen een inktmop, vetvlekken, vuil, stof en bacillen van het behangsel af. Het staal toonde weer zijn vroegere kleurenpracht en vriendelijkheid, alsof er totaal niets was gebeurd. Het papier, waarmede we dezen proef namen, was Salubra, het eenige lichtechte en afwaschbare behangselpapier. Verlangt U monsters, welke U zelf wasschen kunt en aan de verzengende zon moogt blootstellen zoo dikwijls en zoolang als U wilt. Monsters en kunstmap No. 31 gratis verkrijgbaar bij de

Naamlooze Vennootschap **RATH & DOODEHEEFVER'S** *Behangselpapierhandel*

AMSTERDAM. — Levering uitsluitend door behangers

WENDINGEN

WENDING

VAN DE
Technische Hogeschool
DELFT

FINISTERRE

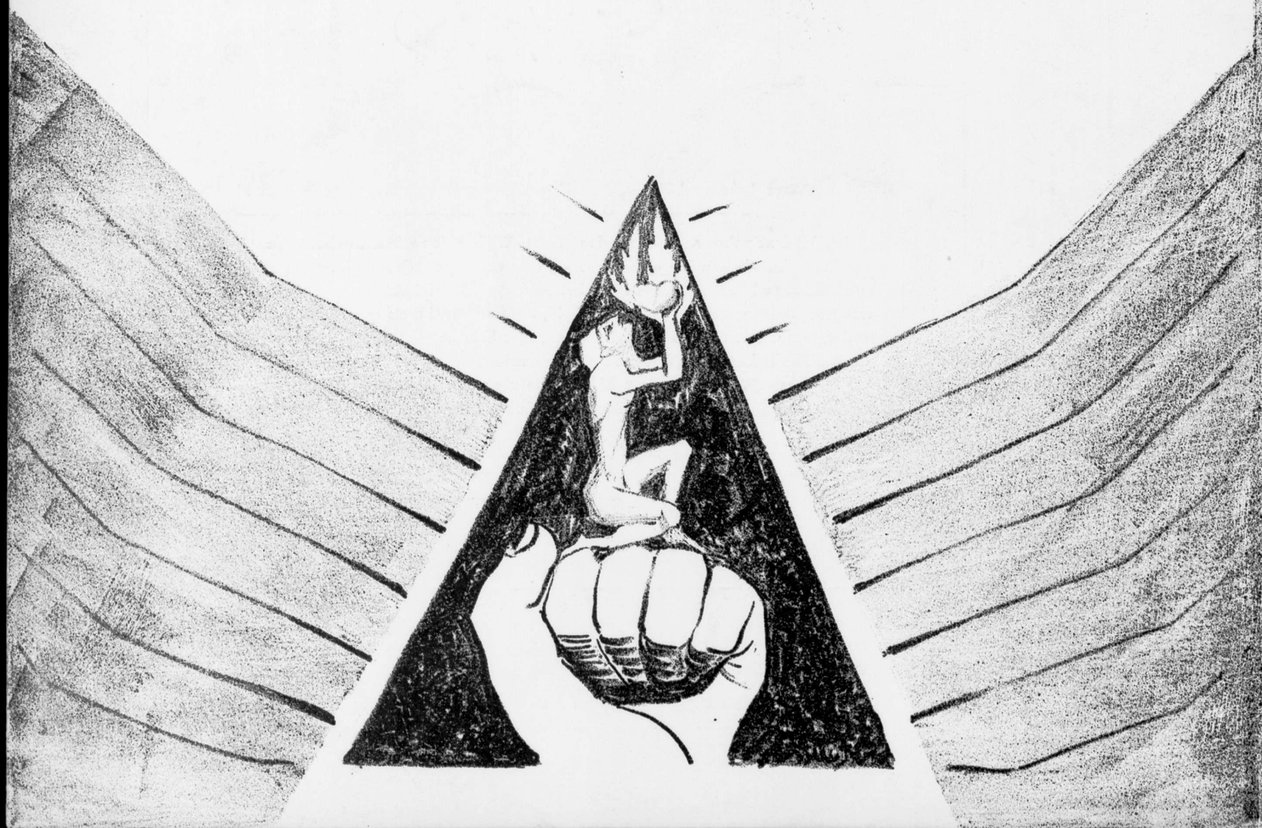

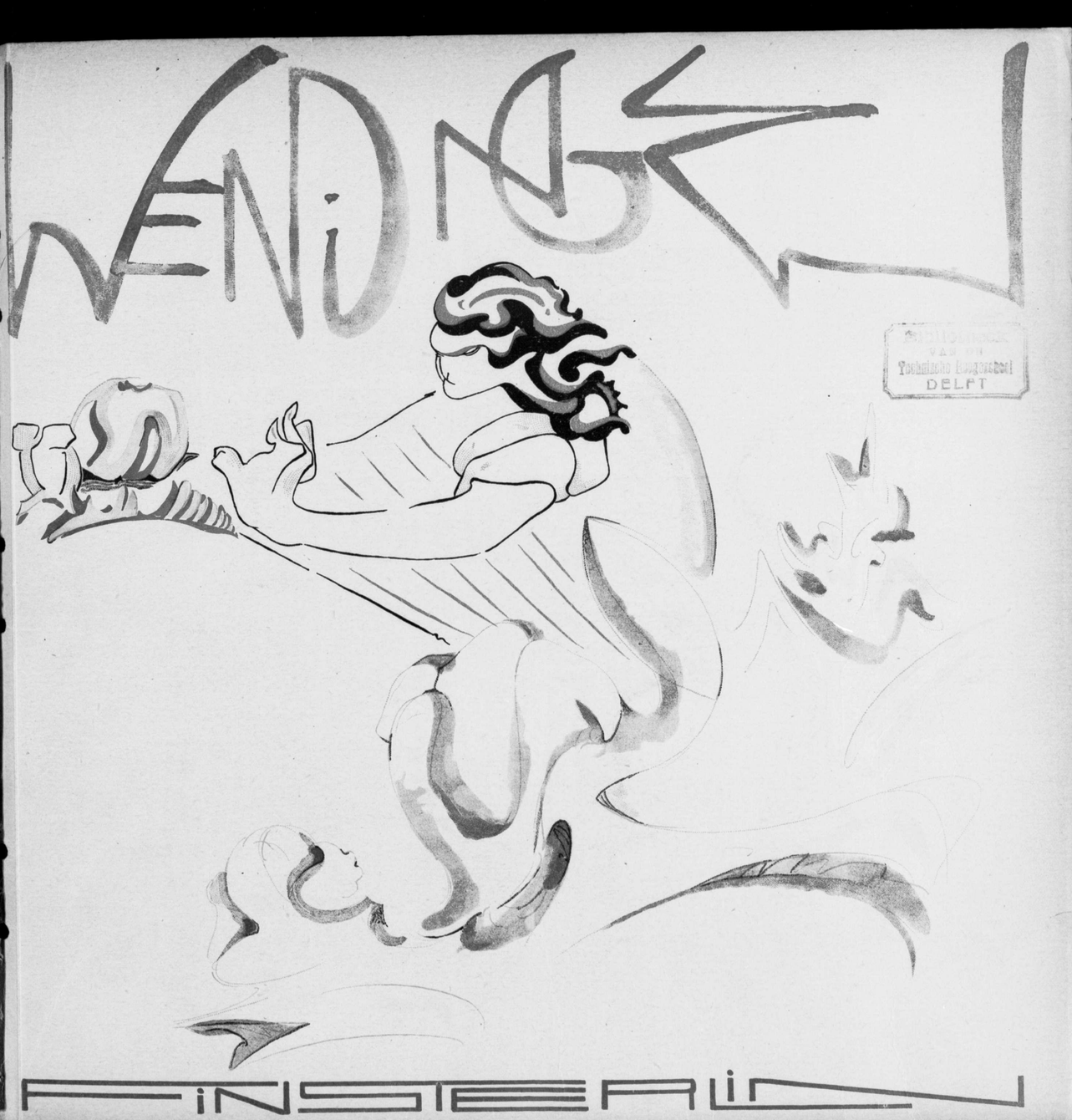
WENDINGEN
FINSTERLIN

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hoogeschool
DELFT

OTIS-LIFTEN

ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745–7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

ELECTRIC HOME

THOMSONLAAN 20
DEN HAAG

EEN BEZOEK AAN ONZE MODELWONING ZAL U OVERTUIGEN VAN DE BETEEKENIS VAN ELECTRICITEIT IN UW HUISHOUDING

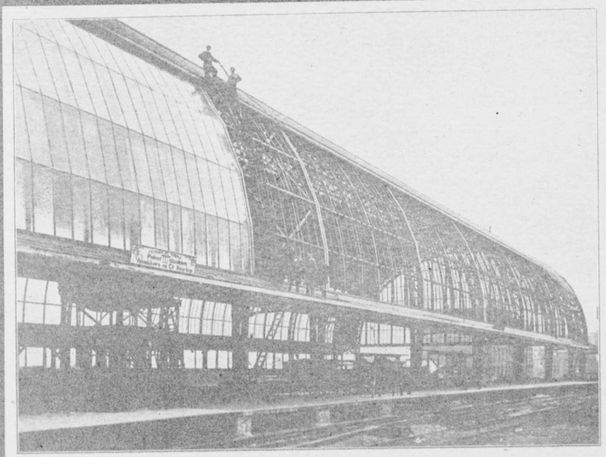

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING
OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14B TEL. 3393

WENDINGEN

MAANDBLAD·VOOR·BOUWEN·EN·SIEREN=VAN·ARCHITECTURA·ET·AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE
P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

N° 3

DIT IS HET 3DE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEWIJD AAN HET WERK VAN DEN BEIERSCHEN ARCHITECT HERMANN FINSTERLIN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR C. J. BLAAUW. DE BEGELEIDENDE TEKST EVENALS DE OMSLAG (EEN STEENDRUK NAAR EEN TEEKENING) VAN HERMANN FINSTERLIN

OTIS-LIFTEN

ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745–7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

ELECTRIC HOME

THOMSONLAAN 20
DEN HAAG

EEN BEZOEK AAN ONZE MODELWONING ZAL U OVERTUIGEN VAN DE BETEEKENIS VAN ELECTRICITEIT IN UW HUISHOUDING

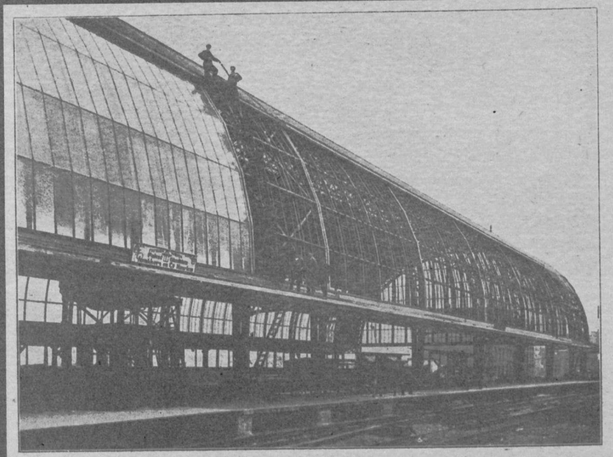

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING
OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14B TEL. 3393

WENDINGEN

MAANDBLAD·DOOR·BOUWEN·EN·SIEREN=VAN·ARCHITECTURA·ET·AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE
P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

N° 3

DIT IS HET 3DE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEWIJD AAN HET WERK VAN DEN BEIERSCHEN ARCHITECT HERMANN FINSTERLIN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR C. J. BLAAUW. DE BEGELEIDENDE TEKST EVENALS DE OMSLAG (EEN STEENDRUK NAAR EEN TEEKENING) VAN HERMANN FINSTERLIN

WENDINGEN

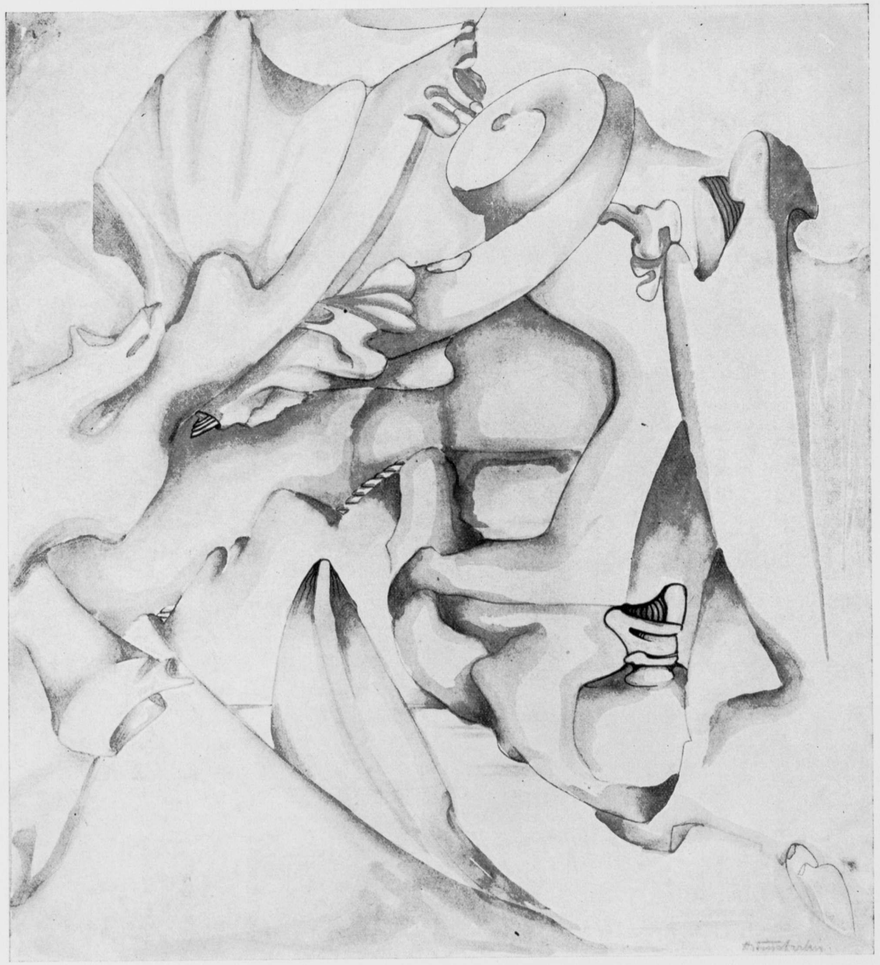

CENTRALE RUIMTE □ VORMENSPEL IN DE ARCHITECTUUR □ HERMANN FINSTERLIN

FINSTERLIN

VORMENSPEL IN DE ARCHITECTUUR

ARCHITECTONISCH DROOMSPEL DOOR C. J. BLAAUW.

Wie met bedachtzaam-wegende en verstandig-geaccentueerde geesteshouding het woord en beeld van Hermann Finsterlin's geesteswerk benadert met de vraag: „Is dit in waarheid architectuur?" — zal aan dit werk wellicht met eenzijdige ontkenning dezer vraag voorbijgaan en zal veel van wat aan waarde in dit werk geopenbaard is en evenzeer van wat aan waarde er in schuilt, aan miskenning hebben prijs gegeven. Met verstandig vragen en miskennend redeneeren zijn niet te peilen de wondere diepten van den menschelijken geest, waaruit deze in fantastische vormbouwingen en bouwvormen geuite gedachten- en droomweefsels geboren werden. Weinig inspanning zoude het kosten aan dit werk alle reëele architectonische waarde te ontzeggen, zoo men de architectuur ziet in het klemmende verband van mensch en samenleving, waarin gedacht alle factoren, die onze architectonische ideeën tot werkelijke bouwwerken doen worden.

Ten aanzien van alle twijfelingen, welke in verband met de vraag naar de uitvoerbaarheid dezer imaginaire architectuur, kunnen rijzen, moge opgemerkt worden, dat ook de schepper dezer werken daaraan niet gelooft niet alleen, maar zelfs deze mogelijkheid vèr-werpt, ze stellend weer als uit-eindelijk doelpunt van „den langen omweg terug naar het Paradijs."

□ □ □ □

Wij moeten dus afzien van noodeloos getwist over de vraag of dit „architectuur" moet heeten, zoo wij althans de wondere wereld van vormen, door den scheppenden geest van Finsterlin ons voorgetooverd, willen naderen om mèt hem op te gaan in de wereld, die niet van deze wereld schijnt. En waarom zouden we niet, nu Hermann Finsterlin in „Wendingen" onze gast wil zijn, waarom zouden we niet zijn architectuurwereld voor een wijle tot de onze maken, om vanuit die àndere wereld terug te schouwen in onze eigen werkelijkheid?

Laat ons dan afzien van onze wereld, die, het moet erkend, in duizenderlei ketenen ons kluistert, door velerlei sluiering ons geestesoog vertroebelt en laat ons ditmaal de scheppingen van Finsterlin als architectuur aanvaarden, zooals we ook onze stoutste droomen zoo gaarne als zoodanig aanvaardden... om ze in de wereld onzer werkelijkheid te zien versterven en verstarren tot „gebouw". Wanneer we zóó ons stellen, zal het werk van Finsterlin in zuiverder licht ons verschijnen, zullen we er in erkennen de onmetelijke rijkdom van zijn scheppenden geest, die, wars van banden, zich vrijelijk beweegt in die gebieden, waar wij gekluisterden niet kunnen ademen, omdat we de architectuur alleen kennen als verstarde geestelijkheid. Wanneer we dan met Finsterlin verwijlen in de wondere ruimten van zijn architectonische verbeeldingen, zal in ons (het moge zoo zijn) een herinnering opleven aan die stoutste onzer droomen, waarin we vrij ons waanden van de beklemming van verleden en heden; wanneer we dan tot het werk van onze architectuurwereld terugkeeren, dragen we wellicht iets mee van een eigen, vervlogen gewaande jeugddroom.

□ □ □ □

Voor hen, die door de zwaarte der voor eens en altijd aangenomen levenswetten zich tot de vrijwording van den droom niet kunnen heffen, zijn deze fantastische „ruimten" der ruimte niet geschapen en zelfs de poging dezer geschreven woorden tot ontsluiting dier wereld zal voor hen vergeefsche poging blijven. Zij echter zullen ook zonder begrijpen voorbijgaan aan deze waarheid: dat de wereld onzer werkelijkheid steeds bevruchting van noode heeft door die àndere wereld van gedachte en droom, zooals die ons hier op Finsterlinsche wijze wordt verbeeld.

Voor hen echter, die nog vermogen te verwijlen in de onzienlijke wereld, waarin de groote ideeën der menschheid worden gevormd, zal het goed zijn den juichtoon, die deze verbeeldingrijke vormenwereld doorklinkt, te vernemen, zal het goed zijn zich voor een wijle van de vervreemding dier wereld te ontdoen om vrij te zijn van zelfgesmede banden.

Zal dit zaad vrucht dragen?

Het noodlot van menschen als Finsterlin is dit: in de besten der menschen, die mèt hem konden zijn voor een pooze, zal de vrucht in hun werken nauw herkenbaar blijken en daar toch zal het zaad in vruchtbaren bodem zijn, terwijl bij de vele parasieten onzer dagen dit zaad, in wanbegrip gezaaid, tot misgewas moet rijzen.

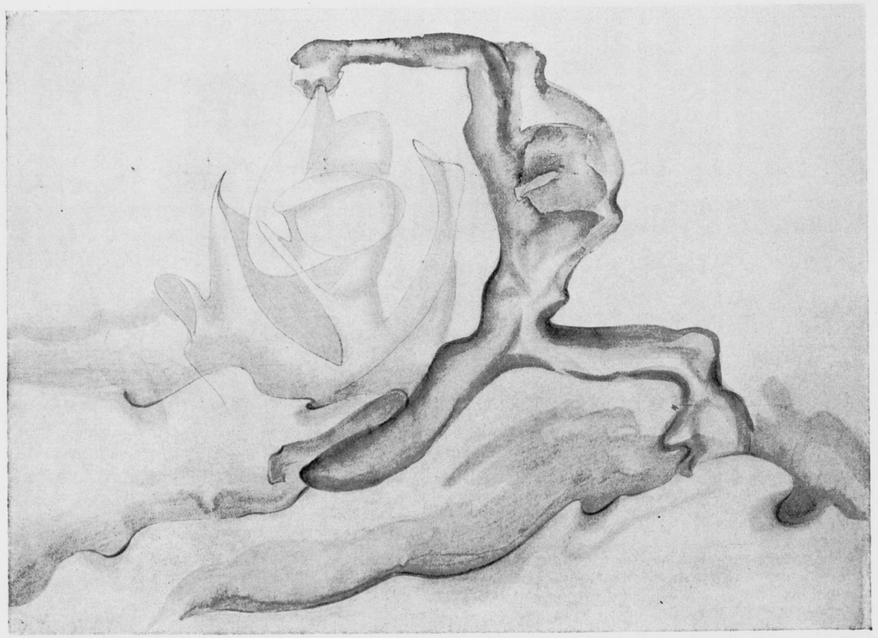

APHRODITOS DOMOGEN

CASA NOVA. (ZUKUNFTSARCHITEKTUR) VON HERMANN FINSTERLIN (BAYERN)

FORMENSPIEL UND FEINBAU.

Erwacht! Erwacht aus dem Zwangsschlaf, in den Euch Adamiten die unreife Frucht des Weltenbaumes versenkt und pflückt Euer Gottesglück endlich unverlierbar von seinem unendlichen Geäst: Die Erkenntnis des Ursinnes alles Seins — „Entwickelung". Leben ist die unbewusste Antwort auf Reize, -Er-leben ist menschliches Sein. Der Wert eines Lebens folgert aus der Summe des Erlebens des Geschöpfes in der Schöpfung, deshalb ist nicht gleichgültig die Dauer des Lebens und die Art seines Ablaufs. Stellt Euer Sieb ein nach dem Mass Eures höchsten Willens, auf dass alle Unzulänglichkeiten und Begnügungen durchfiltern, sie lohnen der Empfängnis nicht. Nehmt nicht mit Linie und Fläche vorlieb, die Ihr des Körperlichen bewusst seid, es ist Undankbarkeit gegen das Erbe des Geschöpfes; schlagt nicht die Pauke, wo die Bälge einer Riesenorgel Euer harren, ahmet nicht nach, — was einmal da ist, bedarf nicht der Wiederholungen, schwächlich entartet werden sie stets und betrügen Euch nur um die Zeit; lasst ab vom Dichten, es bestiehlt Euer Auge. Was buhlt Ihr um die Erweiterung Eurer Sinne? Die Sucht nach Entdeckung ist nur Armut an Vorstellung und Schöpferkraft. Es liegt nichts jenseits Eurer äusseren Sinne, was Ihr nicht schaffen könntet mit Eurem innersten Ursinn, dieser Kleinausgabe des Alls, dem gewaltigsten Wunder des menschlichen Seins. Entdecket diesen Stein der Weisen, der Euch allmächtig macht gleich dem Weltengeiste.

Die scheinbare Grundverschiedenheit der Dinge liegt nur in Euch und Euren zeitlichen und räumlichen Entfernungen dazu, nur am Zeitmass Eures organischen Triebwerks; das allein schafft die Gegensätze von Raum und Zeit, Stoff und Kraft, Ruhe und Bewegung, Leben und Tod. Dringt vor zum Mittelpunkte der Welt und Ihr werdet Euch an der Wurzel des Weltenbaumes anders wiederfinden, in dessen Safte Schein und Sein in Eins verfliessen.

□ □ Alles hat Form, — ist Form: □ □ Strahlungen, Düfte, Töne und die rätselhaftesten Fühlungen der Seelen. Form ist nur ein relatives überrasches, ununterbrochenes, geschlossen bewegtes Kräfteflusssystem, das sich relativ engmaschig im vierdimensionalen Raume entwickelt, seine stoffliche eigentümliche Offenbarung Folge von Selbsttempo und = vielfalt und der jeweiligen Kampfspiele mit den Gegenständen des Raumes, mit Lichtdruck und allen Brandungen feinster Geister; ein Gefälle wechselbewegter, vor- und rückläufiger, umbildender oder sich durchdringender Dichten, wahlverwandt sich ordnend. Dieser Kampfweg wird stets Verhaltungen haben, Knotenpunkte, da die Kraftwellen, mögen sie noch so verwirrend vielfältig sein, ins Gleichgewicht kommen. Das sind die architektonischen Augenblicke im Weltgeschehen. Im Reiche des unendlich Kleinen und Grossen gibt es in jedem Zeitteilchen unendliche solcher „Bauten". Aber keine der irdischen Ebenen können sich messen met den Gebilden, welche der Brennpunkt menschlicher Wesenswerkzeuge veredeltst auszuglühen vermag. Wir Erdlinge können die Offenbarungen verfeinerter Kräfte nur in einigen wenigen formelfesten Kleingegenständen der Natur, in Kristallzwillingen oder Gletscherschliffen (Abb. S. 15 unten) in überartigen Blumen, Organismenteilen und den Gelenkburgen des Hochtiers (Abb. S. 14 unten) erschauen, des Inneneindruckes der Feinumgebung aber entbehren wir völlig, da die Landschaft, vor allem das Gebirge als einheitliches Raumerlebnis noch kaum gefasst wird und die verursachenden Kräfte der Stein- und Eisgrotten keine Formausläuterungen höchster Art vermögen. Sagt mir nur, warum dann schuf noch nie sich der Mensch den wundervollen, unvergleichlichen reizsatten Raum, die gebannten Widerhalle einer reichsten einmaligen Seele.

ORPHEUS

SLAAPKAMER □ MAJOLICA-MEUBELEN EN PLAFOND-BEELDHOUWWERK
ZWART-MARMEREN PERGOLA LEIDEND OVER DEN GLAS-VLOER NAAR HET BAD-BED COMPLEX

Ich bitte Euch, legt ab den Wahn, dass der Zweck des menschlichen Bauens sei, Wohn-Stätten, also Schutzhöhlen zu schaffen für Gegenstände, Pflanzen, Tiere, Menschen und Götter. Jeder Vorzweck legt sich wie eine schwere hemmende Hand auf die Triebkraft eines göttlich freien reinen Willens. Vergesst, dass Ihr seid, schafft göttliche Riesengefässe, und wenn eine Feierstund Eurer Seele erhärtend sich gehäutet, dann mögt Ihr dieses Denkmal auch zur Dauermutter Eures Leibes weihen, oder des Eurer Aehnlinge. Der Menschenraum, nicht mehr der Hohleindruck einiger elementarstereometrischer Körper, sondern ein Seelengletschermühlensystem, statt von erdstoffwechsel bedingten Naturgeistern von feinsten menschseelischen Mahlsteinen beharrlich geschliffen oder in höchsten Hitzen und Drucken augenblicklich erräumt wie eine Druse im Fels; die Lichtquellen zerdünnteste Stellen zwischen dem wuchernden Stoff, den immobilen Gefässersatzen der alten fremdkörperlichen Möbel, — der Boden, nur mehr ein Entgegenkommen der Zwangswagerechten, reizvollste Formerzählungen bergend den neuentdeckten Tastern unsrer Sohle. — Das erste wahrhaft eigentümliche Obdach des Höchsttieres, auf das es Anrecht hat seit seiner Menschwerdung, — das mütterlich sattige verselbstständigte, versichtbarte, vorderhand noch grob stoffliche „Organ" eines geisterhaften Riesenorganismus, die erste natürliche „Wohnung" des Menschenkindes. (Die Schale eines göttlichsten Tier's mit fabelhaftem Körperrelief, das weichwesenhaft, stoffmüde verschwand, sich auflebte und nur das tadellos verfestigte Tiefbild seines Lebenszeugnisses vererbte.) Eine Petschaft der Seele, die jedem Alltagsblinden den Widerhall seiner inneren Stimme in einer Beglückung schenkt, welche die Rohheit der untersten Raumklasse eben nicht aufzubringen vermag.
Vergassen die Bauer, an die Wurzel gebannt, dass der

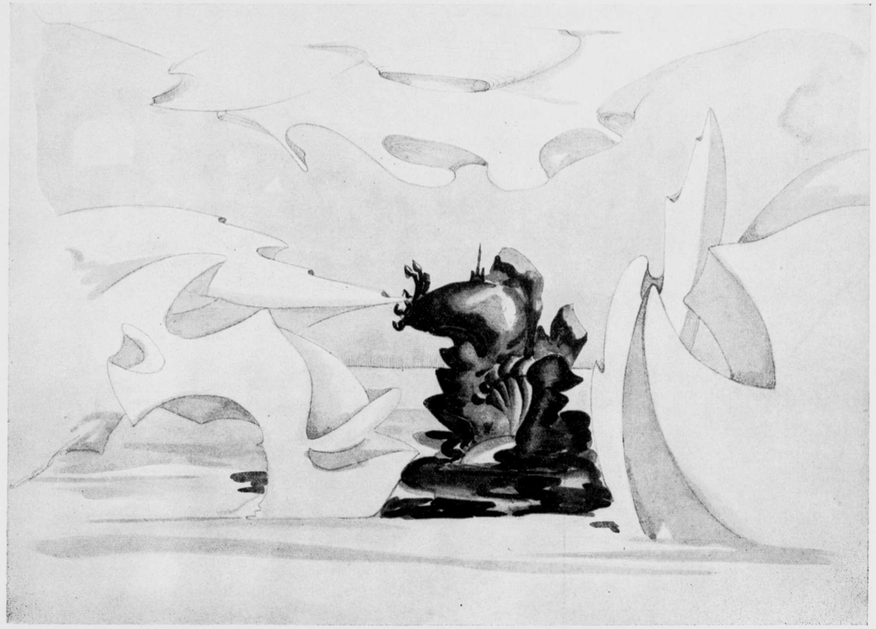

EETZAAL □ □ WITTE MAJOLICA MEUBELEN EN PLAFONDBEELDHOUWWERK
IN HET MIDDEN EEN GROOT EBBENHOUTEN BUFFET STAANDE OP EEN TAPIJT

Baum der Entwicklung auch über der Erde sich fortsetzt in grenzenlozer Verästelung, Aufsplitterung, Verfeinerung bis in die Formel der Blüte hinein? Hätte sonst eine so namenlose Inzucht die Architektur der Menschheit also entarten können, dass sie wie eine schadhafte Drehorgel die ersten Strophen eines formalen Gassenhauers bis zur Peinigung wiederplärrt, die ersten Strophen einer Formsymphonie, die endlos ist wie das All. Das A B C der körperlichen Form und die bescheidenen Verbindungen dieser Dreifaltigkeit blieb der stammelnde Wortschatz des Menschenbaues bis auf unsere Zeit. Die drei allotropen Zustände der Urform, der Kugel, — ihr unbedingtes Ruhen in sich, die Beweging zu einem Zielpunkte im Kegel, und der Weg ins Unendliche im Rundstab, zukommend die Widerstandswirkungen des Vielflächers in Vielspitz und Vielkant. Diese paar Eigenschaften der Urform haben sich miteinander formgeschlechtlich verbunden zu ersten Mischlingen, sich vereinigend, sich durchdringend oder teilend, aber diese Bastarde blieben unfruchtbar durch die Jahrtausende, der Entschluss zu den grenzenlosen Spielarten der „Form an sich" durch die fortgesetzten Verbindungen vielgestaltigster, immer teilreicherer Körper war nicht gefasst worden. Bauen war bis heute Form-Abbau.
Zeige mir wie Du bautest, und ich sage Dir wer Du warst. Hört Ihr Völker, der Richterin Klio Spruch? (Einzelne können trügen, ungezählte Beweggründe bestimmen die Art ihres wohnlichen Kleides, ein Volk einer Kulturepoche aber muss sich äussern, seine Bauorgane werden den Grad seiner Fühlung im Stoffe offenbaren und ihm den Platz anweisen auf der Entwickelungsleiter, den Ast am Stammbaum des Lebendigen). Uns hat die Maschine gerichtet für Jahrhunderte aber jenseits dieses wahrhaftigen Totentanzes, dieser abgesehen einebenigen einspurigen Gerippeentwicklung,

DE RUIMTE

dieser missverstandenen Entstofflichung, deren Ruhemoment, die Gleichschwere der Architektur, abgelöst ward von der ekelreizenden Gassenhauerwiederholung einer Bewegungsformel, wird sich der Gott der Erde auf seine adelige Sendung wieder besinnen. (Das beste an der Maschine war höchstens die Bauart ihrer Glieder, der erste Versuch formaler Veredelung). War es ein Gott, der diese Zeichen schrieb? Diese begeisterte Frage einer Nachwelt sollte der lebenslängliche Ehrgeiz jedes Bauers sein, dem je der Stift geführt wurde von den Pulsen des mittigsten Geistes, wenn er den hieroglyphischen Samen legte zu einem achten Weltwunder.

Bauen ist Raumerlebnis; Einfall, Erfindung, klarstes Jähbewusstsein des Seelenechos im Urwald der Umwelt; ein zweckfreies beispielloses Spielgewirk feinster Kräfte im undichten Stoff, deren Fluss in einem Augenblicke höchster Auswägung lustvergessen scheinseiend zu einem Stillstand kam, ein Kräftewachschlaf, eine stehende Bewegung, die jederzeit allseitig weiter blühen könnte oder zerfallen in Teilwohlgestalten, selbstspaltig wie ein lebender Kristall anfang- und endlos wie alles, das der Puls des Ewigen durchzittert. Ich sage Euch, solch ein Gebild wird dem Auge tönen wie des Memnon granitner Leib, wenn der Sonne wecker Blick ihn streichelt, solch ein Gefäss muss düften wie die Blüte, die sich dem Lichtstrom vollen Mondes hingibt, — wie ein Gewirk von tausend Regenbögen muss solch ein Ding farblos in Farben spielen, — weil es der unbedingte ur- und ewige, alleigentliche Ausdruck ist des Seins. (Der endliche Sieg des Wesensadels über die Massenherrschaft der Wiederholung, die höchstens in einem Tanze vor Zerrspiegeln bescheidene Abwandlung sich vortäuschte oder in wesensfremden Anfrischungen und Zwangsverwachsungen unlebensfähige Mischwesen versucht).

Und einmal dann wird kommen der Tag, da das grosse Einfache wiederum heraufdämmert mit seiner ewigen

CENTRALE RUIMTE

Ruhe, dieser allerhöchsten uns gerade noch vorstellbaren Steigerung der Wirklichkeit. Dieses Einfache hat wenig zu tun mit der Einfalt unserer heutigen Gebilde. Ueber den sogenannten „formlosen" Zustand hinweg, den es nicht gibt, da gerade er der entwickeltste, formenreifste ist als Ergebnis der zahlreichsten Ein- und Auswirkungen, die sein Hoch- und Tiefbild bis zur Scheineinheitlichkeit feinst körnigen; — hinweg über das eingebildete Chaos, das unendliche Standpunkte in- und ausser sich trägt, deren Annäherungen die nahverborgenen Ueberordnungen in lustvollstem und wehwonnigem Reichtume sich offenbaren, (denn Statik ist nur eine Fermate im Formklangflusse des Dynamischen), wiederholt die äusserste Aufsplitterung im geistig Riesigen die Gestalt ihres ersten kleinsten Urbildes; die unbewusste Beschränkung des menschlich restlos Eigentümlichen, der feinsten überpersönlichen Formel. Dann ist auch der Tag gekommen, da die Wissenden wieder unter der Kuppel aus verschmolzenen Sternen wachschlummern, oder unter der schützenden Wölbung der Naturhöhle, im Göttergefühl der ununterbrechbaren Allmacht ihrer Vorstellung (oder bewusst die unüberbietbare Erscheinung ihres Aehnlichkeitsbildes umfangend in wissendster Liebe).

Aber vollbracht muss erst werden der weite, wehwonnige Weg, der Umweg zurück zum Paradiese. Etiam architektura non facit saltus! Aber entwickelt doch endlich das Riesenwickelkind Baukunst, damit es gehen lerne diesen Weg.

(Fragt Ihr nach den technischen Möglichkeiten, den irdischen Mitteln dieser Baukunst, die nicht von dieser Welt zu sein scheint? Wo ein Wille ist, ist ein Weg. Denkt an die Riesenhohlskulptur der Inka, an die Monoliththempel Indiens, an die Möglichkeiten des Eisens und Kunststeins und den Riesenglasfluss der Zukunft. Entsprechend vielfach werden ja auch die Mittel sein müssen, die solchen Reichtum der Erscheinung zu gestalten haben).

10

OFFER AAN DEN BOUWGOD

11

ARCHITECTONISCHE LIEFDE

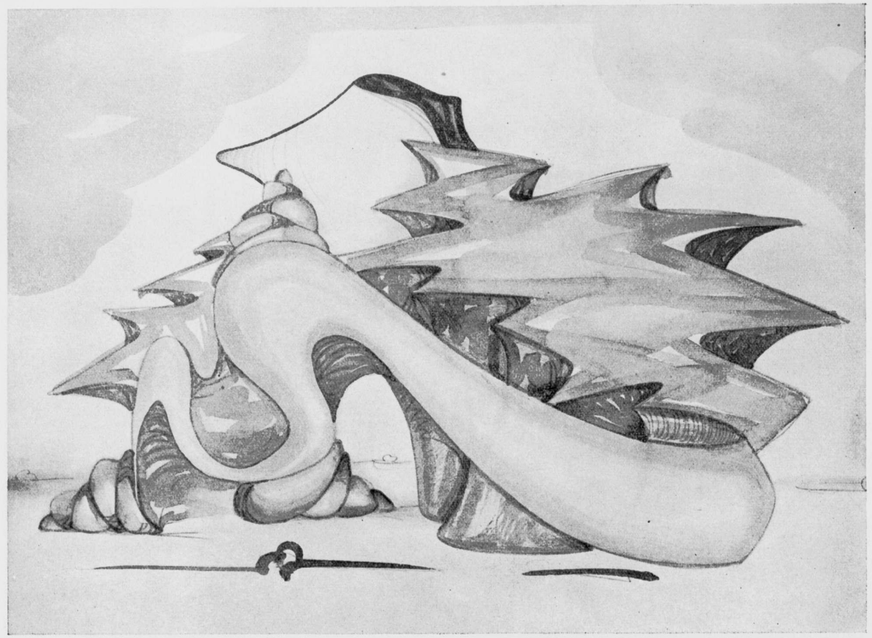

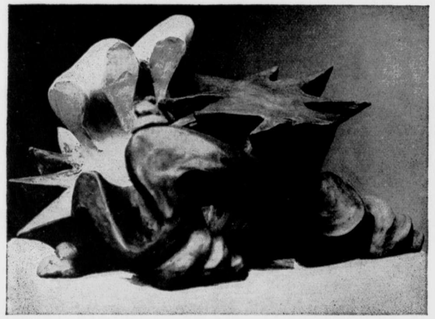

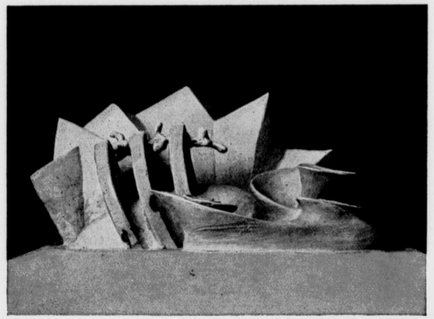

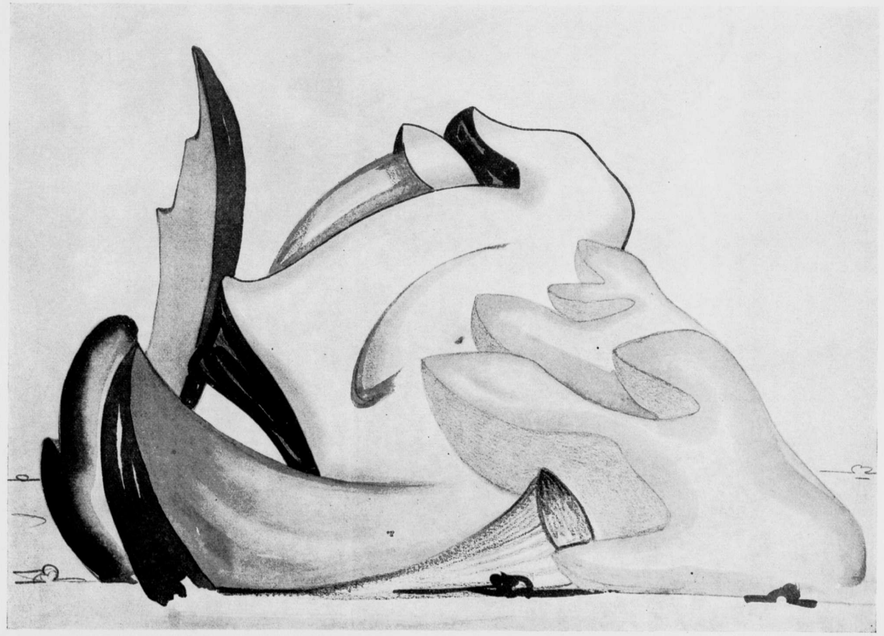

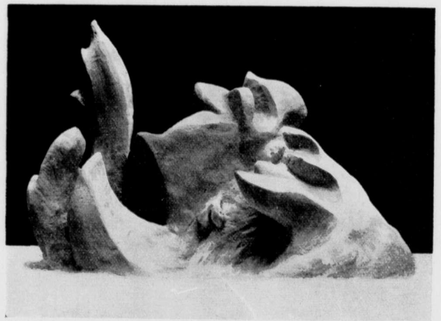

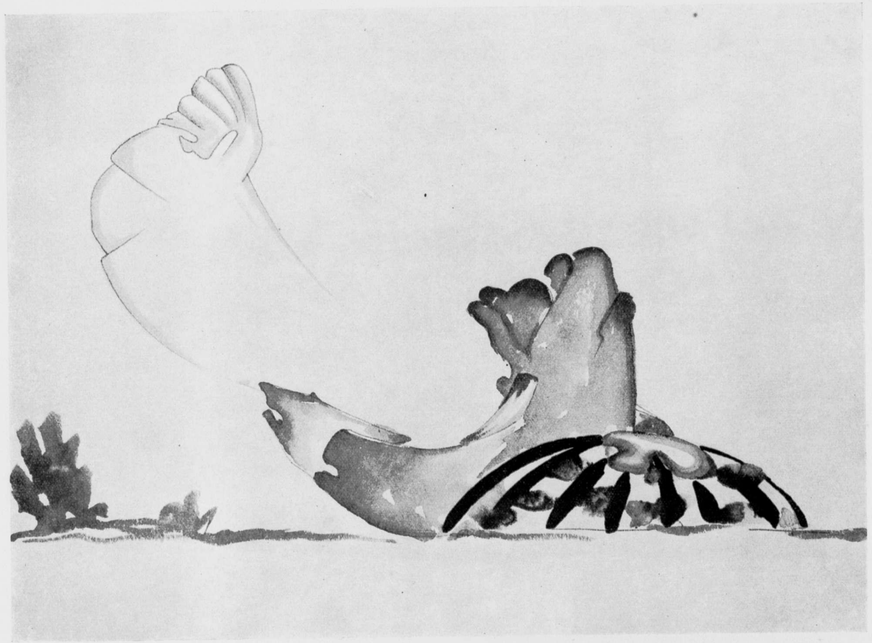

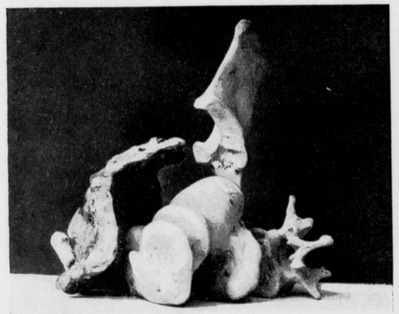

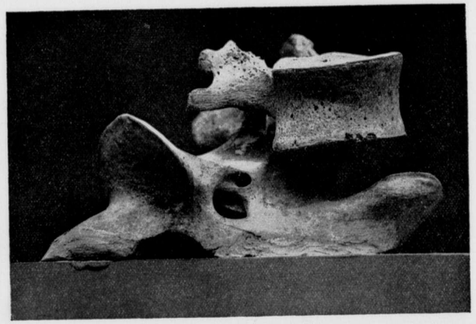

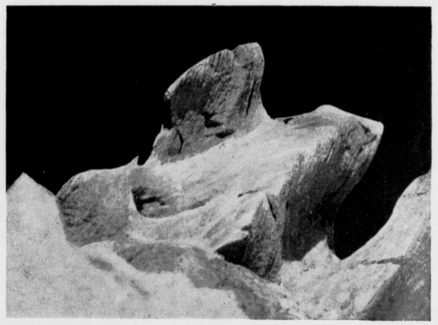

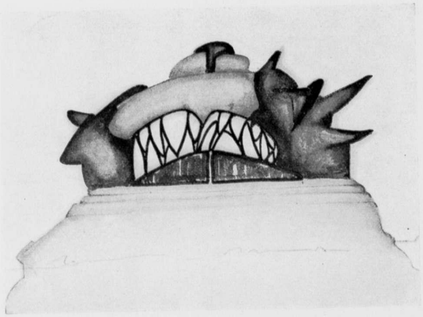

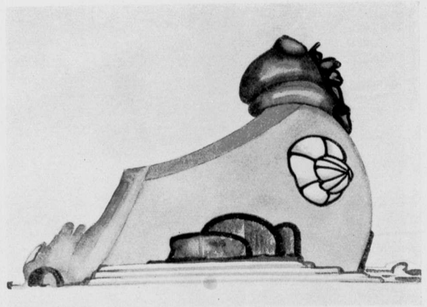

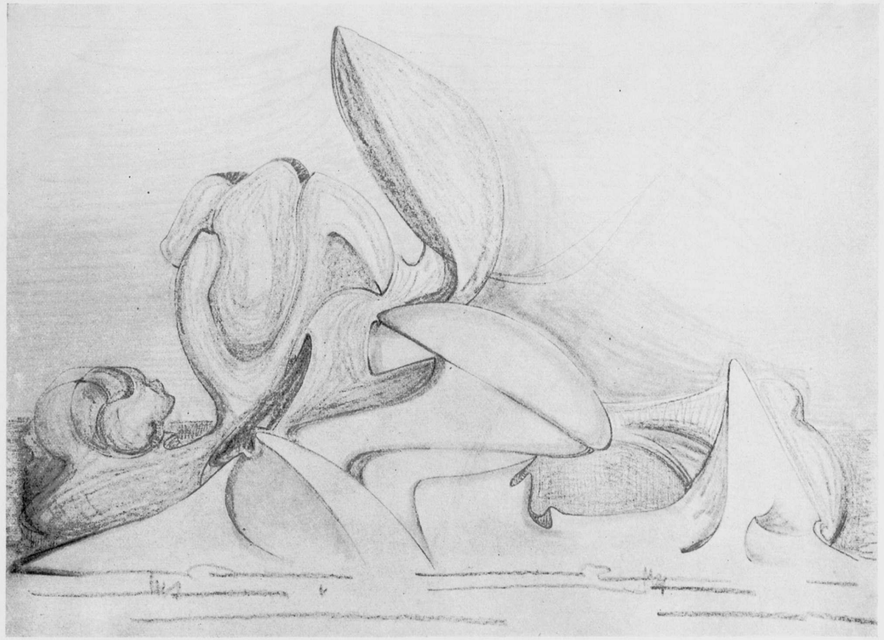

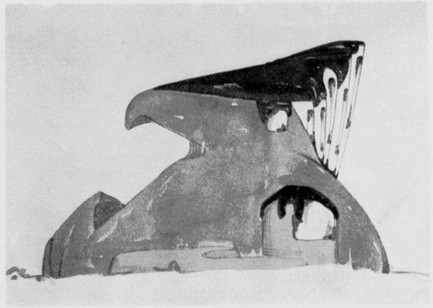

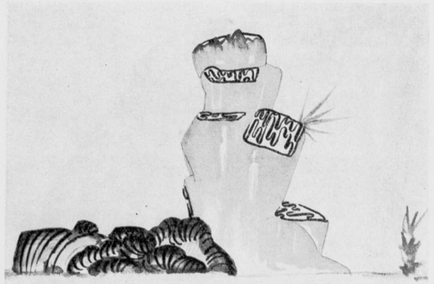

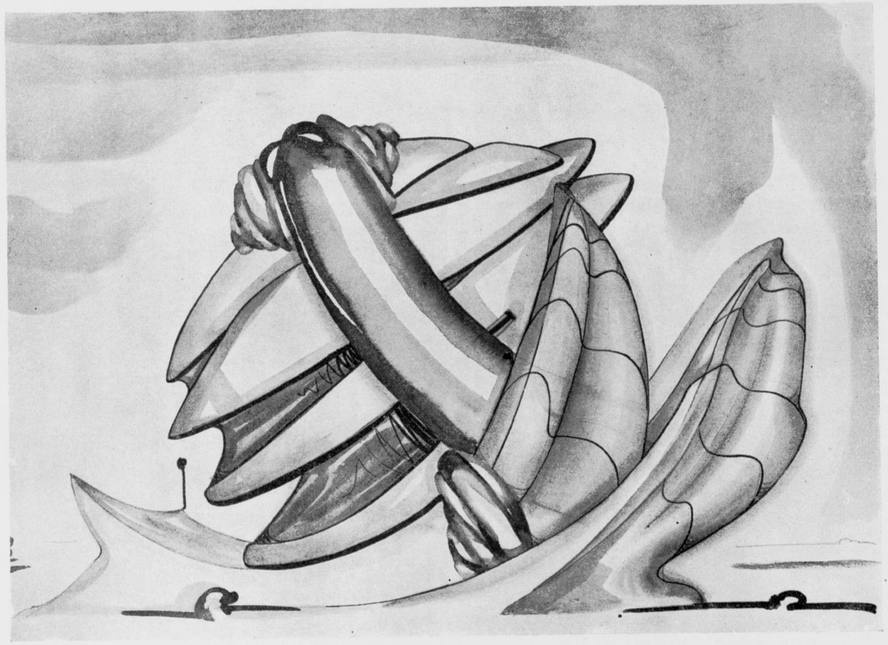

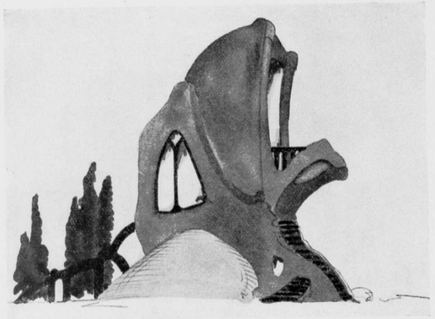

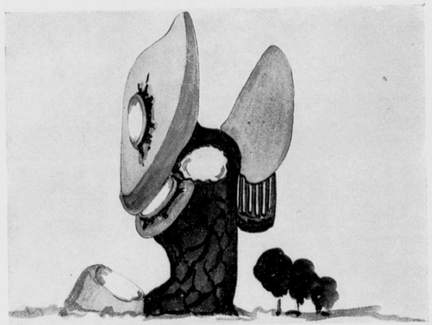

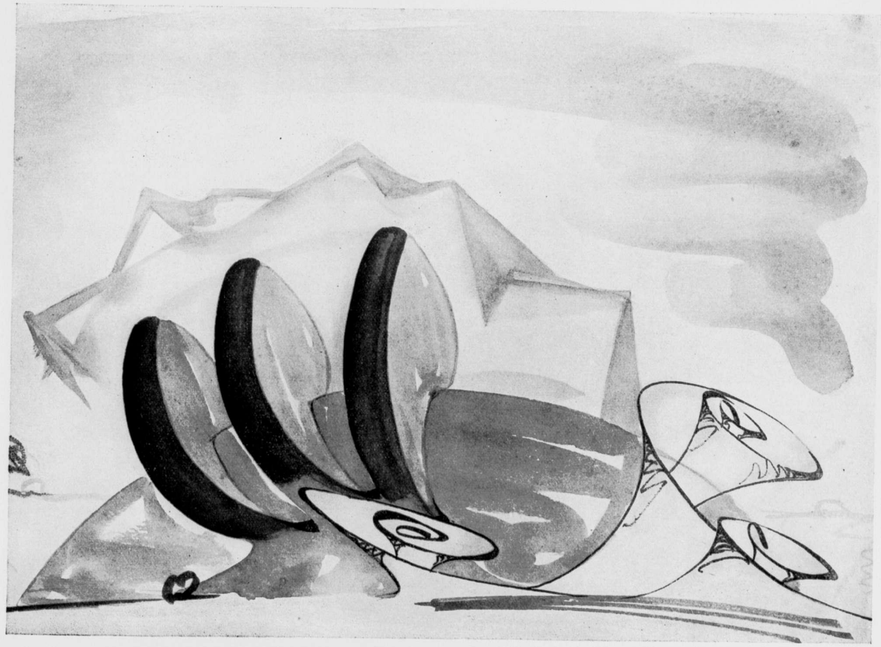

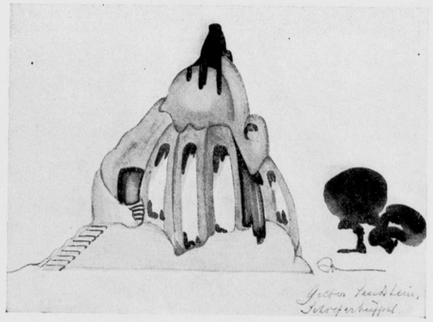

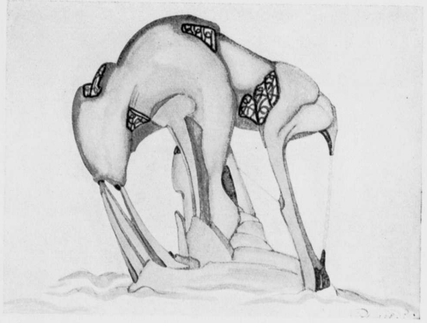

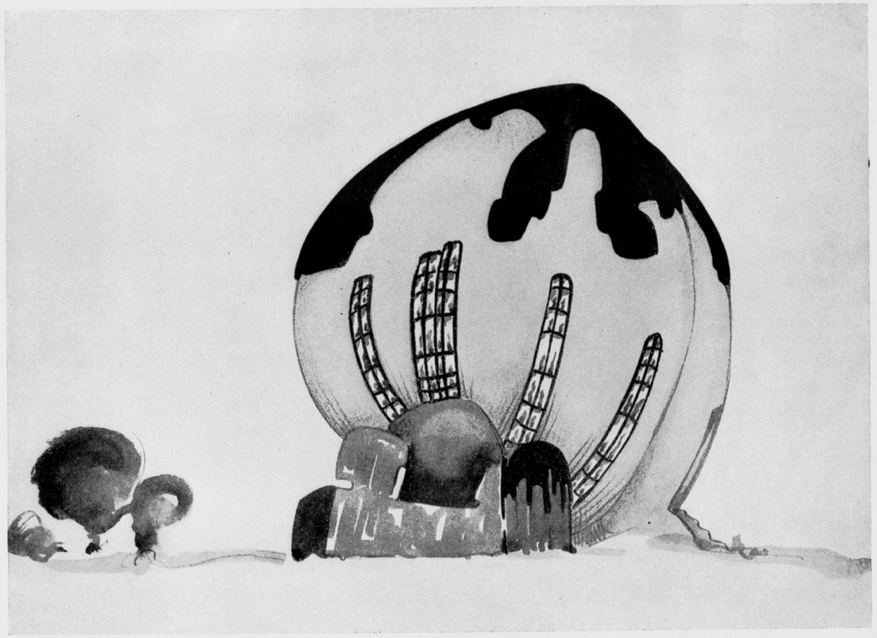

HUIS DER MEDITATIE (IN ZANDSTEEN)

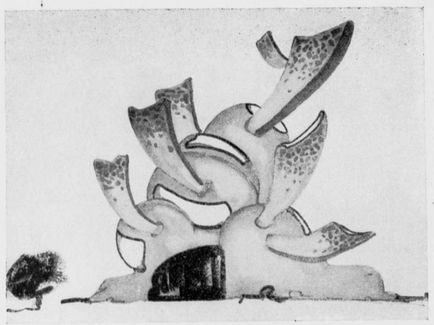

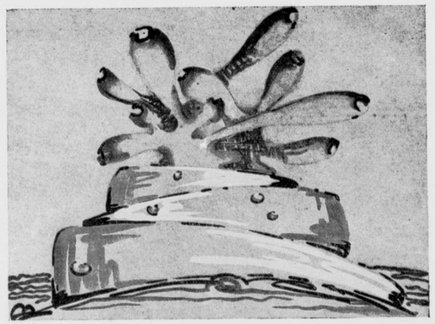

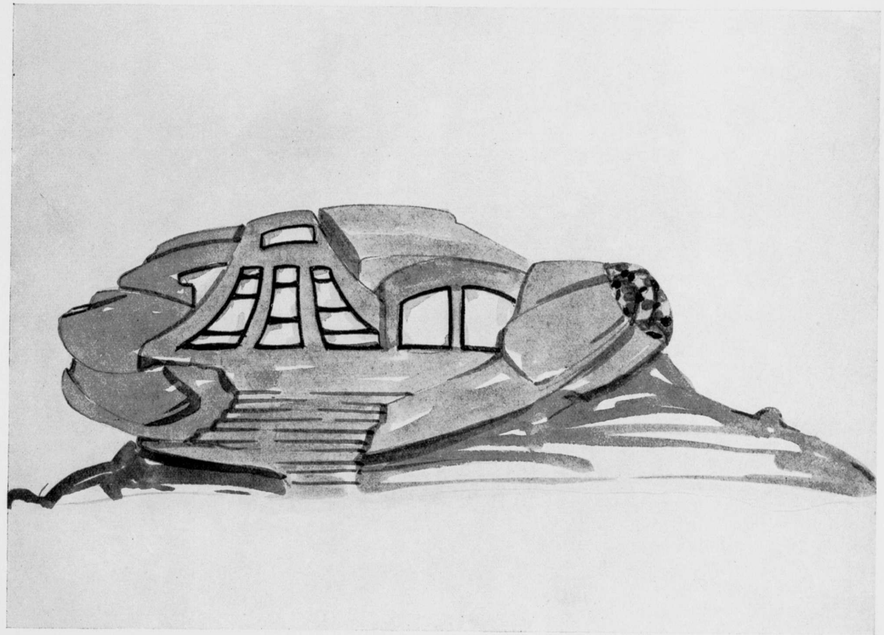

EEN MUSEUM (IN ZANDSTEEN)

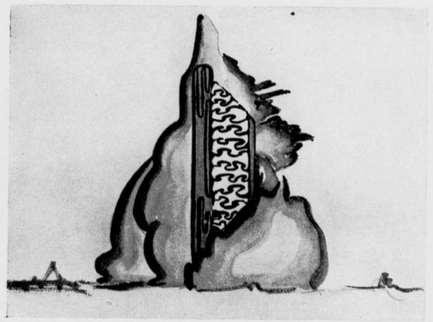

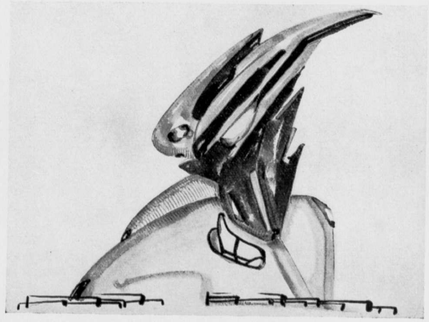

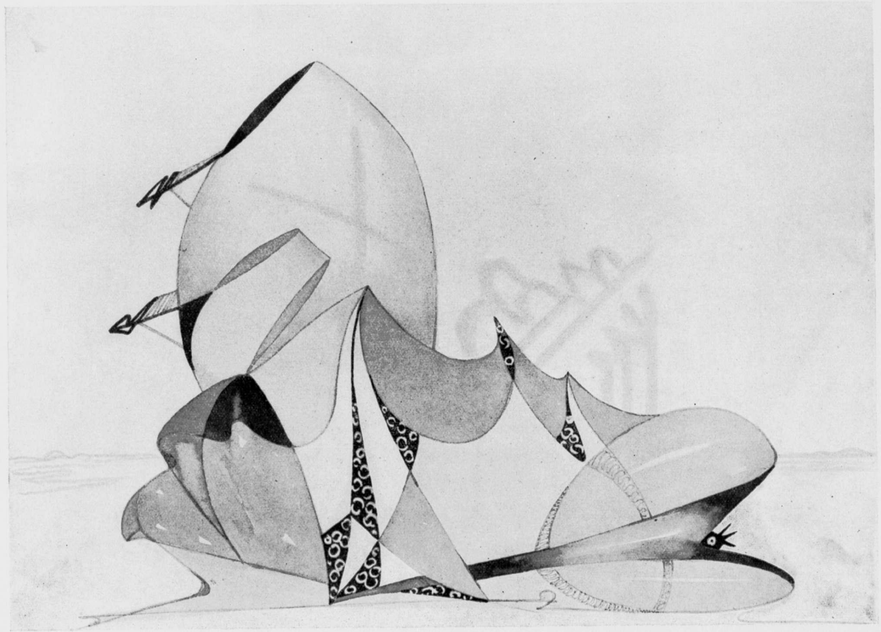

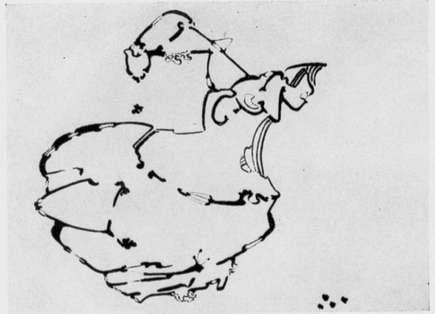

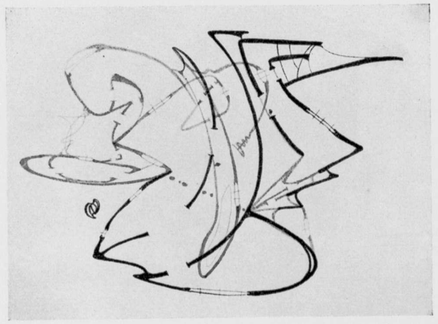

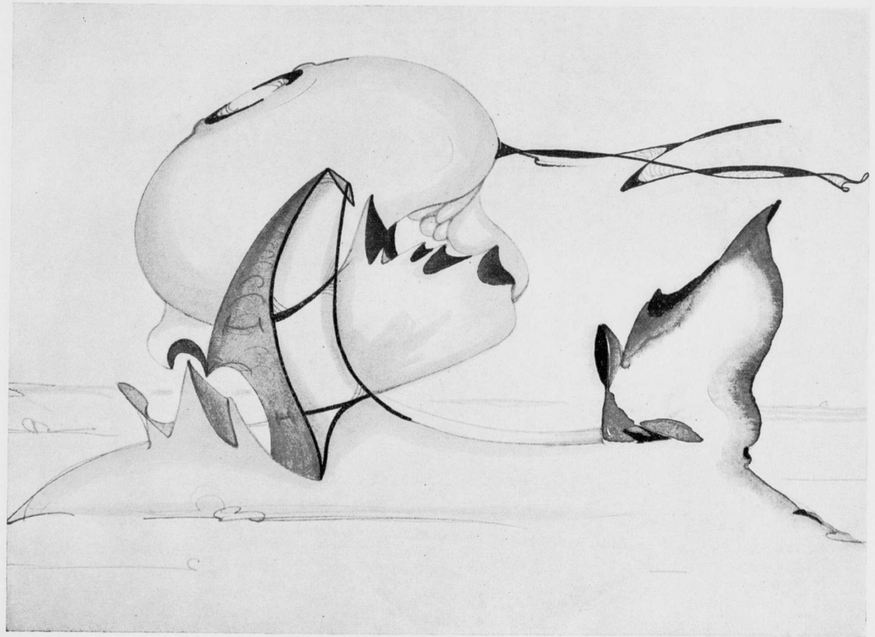

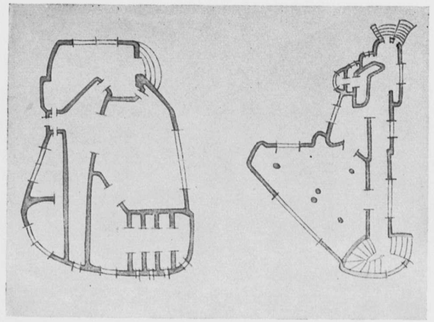

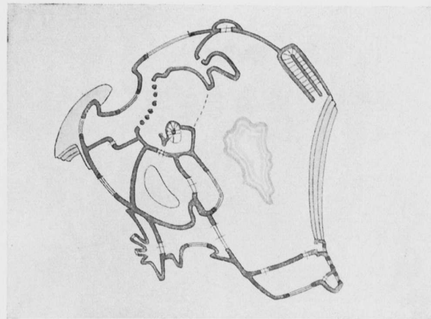

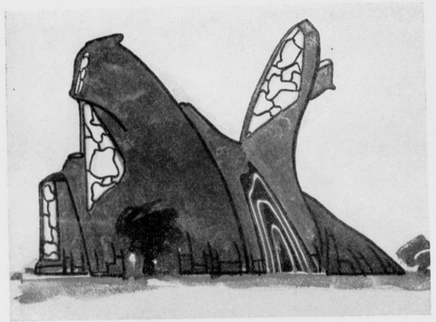

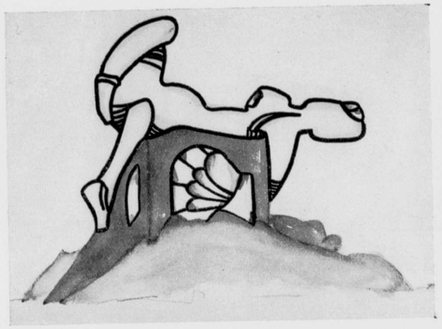

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N. V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

JAN HAMER & Co

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)
VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM - TELEFOON 43067

JUIST VERSCHENEN:

STIJN STREUVELS'
LENTELEVEN

JUBILEUM-UITGAVE,

MET GEKLEURDE INITIALEN EN VERSIERINGEN DOOR LEO MARFURT, PORTRETTEN DOOR JULES FONTIJNE EN JULES DE PRAETERE EN EEN GEDEELTELIJK IN FACSIMILE WEERGEGEVEN INLEIDING VAN DEN SCHRIJVER; 4°, ONGEVEER 240 BLADZIJDEN, 20 GENUMMERDE EXEMPLAREN OP KEIZERLIJK JAPANSCH, IN GEHEEL LEDEREN BAND F 60.–, 20 GENUMMERDE EXEMPLAREN OP HOLLANDSCH PAPIER (VAN GELDER) IN HALF LEDEREN BAND, F 30.–, 360 GENUMMERDE EXEMPLAREN IN LINNEN BAND F 12.50

UITGEVERIJ
C. A. MEES - SANTPOORT

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

N.V. AMSTERDAMSCHE
STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM-LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN — EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS van
VERGLAASDE WAALKUNKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD
N.V. V-H.
DERICKS &
GELDENS
DRUTEN

A.C.VALSTAR
STEINENBURG 33 - DE BILT - UTRECHT
ATELIER VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GESCHILDERD EN
GEBRAND GLAS
SPECIALITEIT IN
EMAILLE SIERTEGELS

„BIJ ST. LAURENS"
WINKEL
SCHEEPS EN HAMER
BETIMMERINGEN
UITMUNTEND
DOOR
STIJL EN TOON
DIR: C. BREEDVELD
ROTTERDAM
ROCHUSSEMSTR. TEL: 4891

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

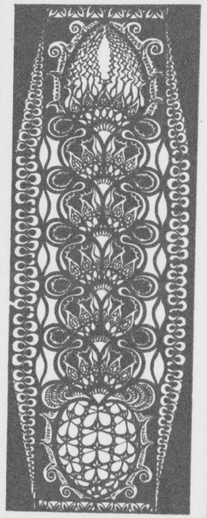

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

LOU
ASPERSLAGH
ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD
TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

MEUBILEERINGEN
N.V.
STOOMMEUBELFABRIEK
WED A. KRAAK & ZN
AMSTERDAM
VYZELGR. 28
BETIMMERINGEN

STEENHOUWERIJ
G. W. HARMSEN
AMSTELVEENSCHEWEG 59/56
AMSTERDAM
GOEDKOOPE WANDBEKLEEDING

GLAS IN LOOD
IN STALEN KERN
UITVOERING
VAN
WERELDSCH
EN RELIGIEUS,
ANTIEK EN
MODERN WERK

H. VAN DER LINGEN & ZN.
LAREN (N.H.)

TEGELHANDEL
N. WAFELBAKKER & CO.
AMSTERDAM
KANTOOR EN MONSTERKAMER:
212 SPUISTRAAT
TELEFOON INTERC. 46442
MAGAZIJN EN FABRIEK: 78 KERKSTRAAT
TELEFOON 47046

CERAMIQUE
VLOERTEGELS
HOLLANDSCHE TEGELS
FAYENCE TEGELS
(WIT, GEKLEURD EN VERSIERD)
UITVOERINGEN NAAR ONTWERP IN GLANS-, MAT- EN KUNSTGLAZUUR
FABRIKANTEN VAN TERRAZZO-, MOSAIK- EN HOUT-GRANIETVLOEREN

DIJST SHOWROOM
LEIDSCHESTRAAT
No 27

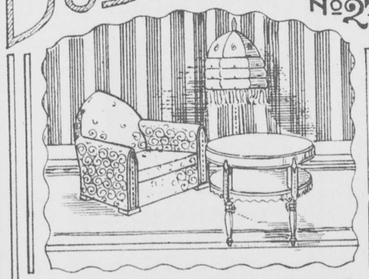

WONING INRICHTING
TEL 30976 BETIMMERING TEL 45876
FABRIEK BLOEMGR 129-141

G. WILLEMSE
& ZOON
UTRECHT
VROUWJUTTENSTR. 4

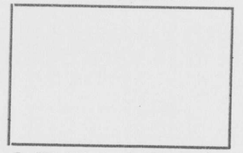

ATELIERS
VOOR MODERN EN ARTISTIEK GLAS IN LOOD
OOK VOLGENS TEEKENING
VAN HEEREN ARCHITECTEN

„SMEDA"
WEEFSCHOOL BLARICUM
LESSEN IN
WEVEN - KANTKLOSSEN
EGYPTISCH VLECHTEN
RAFFIA EN NAALDWERK
ZOMERCURSUSSEN
VRAAGT PROSPECTUS
MARG. VERWEY

DAKLEIEN
RUSTIC RANDOMS
FOR ROOFS OF MIXED BROKEN COLOR
GREEN RANDOMS
MIXED SHADES
STRONG - DURABLE
QUAINT - ARTISTIC
INLICHTINGEN
EN PRIJS WORDEN GAARNE VERSTREKT
C. J. ZIEKMAN - OVERVEEN
TELEFOON 3561
IMPORTEUR VAN ALLE SOORTEN DAKLEIEN

KLUISDEUREN
VOOR F 310.– PER STUK
DAGMAAT 190 X 80 C.M.
GEGARANDEERD BRANDVRIJ
DE AANGEWEZEN DEUR
VOOR KANTOORKLUIZEN,
WAARIN BERGING VAN
BOEKEN EN ADMINISTRATIE
NADERE INLICHTINGEN
WORDEN GAARNE VERSTREKT DOOR
N.V. DE HAAS' BRANDKASTEN
FABRIEK - ROTTERDAM

N.V. ALGEMEENE METALLISATIE EN BETONBOUW COMPAGNIE

NED. OCTROOIEN NOS. 2338, 2339, 1918 EN 2792
(AANGEKOCHT UIT HET FAILLISSEMENT DER N. V. NEDERL. BETONIJZERBOUW, AMSTERDAM).

GEMETALLISEERD BETON.
GEMETALLISEERDE CEMENT-ASBEST-PLATEN, VOOR LAMBRIZEERINGEN, WAND- EN PLAFONDBEKLEEDING ETC. IN HET BIJZONDER VESTIGEN WIJ UW AANDACHT OP ONZE „KOPER"- EN „ZILVER"-PLATEN.

SCHOORSTEENMANTELS
IN GEMETALLISEERD BETON, UITSTEKEND MATERIAAL, DESVERLANGD UIT ÉÉN STUK GEGOTEN. VOOR WONINGBOUW VARIEERENDE STANDAARD-MODELLEN A, B EN C.

METALLISEEREN „TER PLAATSE" OP BETON EN METSELWERKBEPLEISTERINGEN
TECHNISCH-JUISTE WERKWIJZE - BILLIJKE PRIJZEN

DIRECTEUREN: W. J. H. LITTEL EN A. W. WITS
UTRECHT, BEM. WEERD W.Z. 5 - TELEFOON 1411
HILVERSUM, WALDECKLAAN 45 - TELEFOON 2002
VERTEGENWOORDIGER AMSTERDAM, LELIEGRACHT 42 - TEL. 31810

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

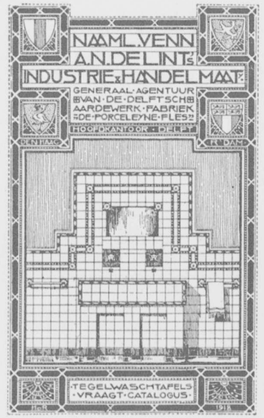

N. V. FABRIEK VAN SANITAIRE VLOEREN

V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46163 - GEVESTIGD SEDERT 1903

IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
VLOEREN

ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

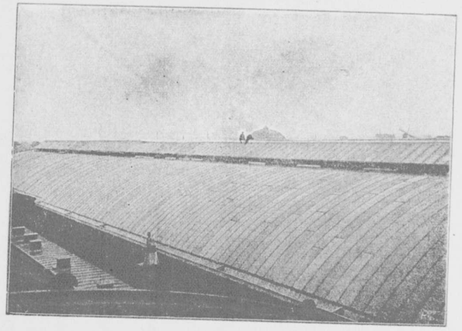

STATIONS-OVERKAPPINGEN DER H.IJ.S.M. TE HAARLEM MET EEN OPPERVLAKTE VAN
RUIM 17500 M².
IN 1906-1907 BEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING

WAARVAN PLM. 17000 M². GEDEKT IN 1906 EN PLM. 500 M². IN 1914.

AMERIKAANSCHE
„RUBEROID"-DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN IN DIVERSE KLEUREN
BIJNA 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT

„RUBEROID-CEMENT"
DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN

TEERVRIJ - ELASTISCH - ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ. OVERBODIG
LANGDURIGE GARANTIE
PRIJSOPGAVE EN INLICHTINGEN KOSTELOOS

VRAAGT MONSTERS EN INLICHTINGEN BIJ

GEBRS KRAMER - ROTTERDAM

TELEFOON INTERC. 11257-11258-11259-11260 - TELEGRAM-ADRES: „RUBEROID"

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING
GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK
GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

G. W. C. PAARDEKOOPER
BOEKBINDER - BLOEMGR. 8
TELEFOON 46497 - AMSTERDAM
ALBUMS, PORTE-
FEUILLES, ARTIS-
TIEK BIND-
WERK

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM
EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD
UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

ONZE NIEUWE MUUR- EN
PLAFONDBEKLEEDING
"MURITE"
KAN DIRECT BESCHILDERD WORDEN
KAN DIRECT BEHANGEN WORDEN
WORDT ZOO HARD ALS STEEN
IS AFWASCHBAAR
IS ZEER GOEDKOOP
ONS BOEKJE OVER MURITE WORDT U
OP AANVRAGE GAARNE TOEGEZONDEN
FIRMA J. MASSEUS WZN.
ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT 119, TEL. 3186

FIRMA E. FELIX
AMSTERDAM
CENTRALE
VERWARMING
VENTILATIE
WARMWATER-
VOORZIENING

SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
BELGIË
HEEFT HAAR MARMERZAGERIJEN,
FABRIEKEN EN OPSLAGPLAATSEN O. A. TE
SPRIMONT, POULSEUR, BRUXELLES, ONOZ, LA BUISSIERE, EECKEREN, GUSSIGNIES ENZ.
PARIJS, MARSEILLE, JEUMONT, FRESNES SUR ESCAUT, GLANDIEU, RIA, FUCINA ENZ.
CANSOLI, RUOSINA, QUERCETA, BRUCIAFERRO, BERLIJN, HAMBURG, DUSSELDORF ENZ.
VOOR BEGROOTINGEN, MONSTERS ENZ.
AANVRAAG TE RICHTEN AAN:
SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
SUCCURSALE HOLLANDAISE
L. VAN GENT
ARCHIPELSTRAAT 5 - NIJMEGEN

ARNHEMSCHE
HANDELS-
MAATSCHAPPIJ
PARKSTRAAT 50
VRAAG PRIJS EN MONSTERS VAN ONZE:
LICHTDRUK PAPIEREN
TRANSPARANT PAPIEREN
CALQUEER PAPIEREN
II DETAIL PAPIEREN II
GROOTE SORTEERING IN:
PASSERDOOZEN
TEEKENBORDEN
TEEKENHAKEN - POTLOODEN
ENZ. ENZ.
TELEFOON 896
ARNHEM

MEUBELFABRIEK
„DE HOOP"

VERVERSTRAAT 26-28
AMSTERDAM
TELEFOON - CENTRUM - 149

SANITAIRE GROOTHANDEL
N. V. WERKMETAAL
DEN HAAG

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR
GESCHILDERD
GEBRAND EN
EENVOUDIG
GLAS
IN
LOOD

GEËTST GLAS

E.M. VAN OJEN
(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET
PIET HEIN STR. 84A. DEN HAAG TELEF. M. 2027
E.M. VAN OJEN
ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

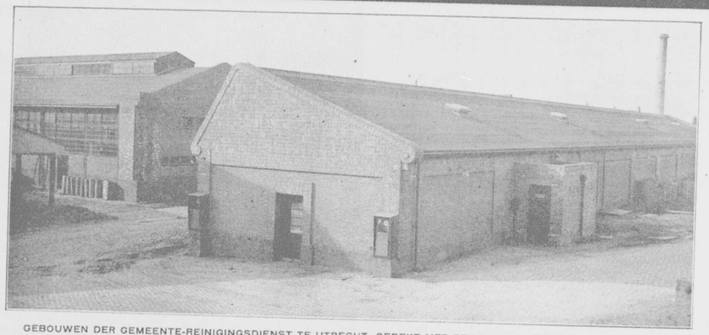

GEBOUWEN DER GEMEENTE-REINIGINGSDIENST TE UTRECHT, GEDEKT MET REX-DAKBEDEKKING ROOD STEENSLAG

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG
P. PROOST & ZOON - AMSTERDAM
RUSLAND 24-26
TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

SCHILDERS
BEDRYF
T'WAPEN
VAN ST. LUCAS
KOOY & ROEM
KANTOOR EN WERKPLAATS
SCHENKSTRAAT
66- 66a
TELEFOON B-875
's-GRAVENHAGE

N.V.
SAN.
OLIFANT
VLOEREN
ALLE VLOER-
1904 GEDEPONEERD FABRIEKSMERK 1924
HYGIËNISCHE BEDEKKINGEN
AMSTERDAM
TEL.
47515

EEN KUNSTMAP ALS GESCHENK

REIKT DE FIRMA

RATH & DOODEHEEFVER

UIT AAN BELANGSTELLENDEN IN DE INTERIEURKUNST. HET VERDIENT DE AANDACHT, DAT DE FIRMA R. & D. DIE DEZE EENIGE SANITAIRE BEHANGSELPAPIEREN, WELKE GEGARANDEERD LICHTECHT EN AFWASCHBAAR ZIJN IN DEN HANDEL BRENGT, DEZE KOSTBARE MAP GRATIS VERSPREIDT. REEDS DE OMSLAG VAN DE KUNSTMAP DUIDT OP EEN ARTISTIEK WERK; DEZE TOONT EEN ZEER DECORATIEVE COMBINATIE VAN GOUD EN ZILVER OP ZWARTEN GROND. IN DE MAP BEVINDEN ZICH GEKLEURDE AFBEELDINGEN VAN INTERIEURS VAN ZÉÉR BIJZONDERE VOORNAME STEMMING; ZIJ GEVEN U EEN VINGERWIJZING HOE MEN DE WOONVERTREKKEN DE ZOO GEWENSCHTE STEMMING KAN GEVEN; OOK KLASSIEKE VOORBEELDEN WORDEN U DOOR KLEURENAFBEELDINGEN VOORGELEGD. DE TEKST IS KORT, MAAR KRACHTIG EN DAARBIJ ZEER ONDERHOUDEND, DEZE BEGINT MET EEN LEUKE ANECDOTE UIT HET SPROOKJESLAND, GETITELD: „DE DUIZEND EN TWEEDE NACHT" DAAROP AANSLUITEND VINDT MEN INTERESSANTE DOCUMENTEN UIT DE WERKELIJKHEID, WAARBIJ OOK DECORATIES UIT DE OUDE FRANSCHE TIJD. HET MEEST INTERESSANT ZIJN ZEKER DE ORIGINEELE BEHANGSELPAPIERMONSTERS, DE SALUBRAMONSTERS IN FRISSCHE WARME KLEURSTELLINGEN, DE TEKKOMONSTERS MET VOORNAMEN ZIJDEN GLANS; DEZE SIEREN DAN OOK STELLIG HET MEEST DIT KLEINE WERK. HET GEHEEL VERSCHIJNT IN KWARTO-FORMAAT. WIJ KUNNEN HET INDERDAAD NOEMEN EENE VERZAMELING VAN DE BESTE VOORBEELDEN DIE OP HET GEBIED VAN INTERIEURKUNST ZIJN TE ZIEN. HET STREVEN DER FIRMA OM DOOR MIDDEL VAN DEZE MAP DE AESTHETISCHE EISCHEN, OOK BIJ HET KIEZEN VAN HET BEHANGSEL, HOOGER OP TE VOEREN, ZAL ZONDER TWIJFEL VEEL WAARDEERING VINDEN

UITGAVE:

N.V. RATH & DOODEHEEFVER'S

BEHANGSELPAPIERHANDEL

PRINSENGRACHT 734-36

AMSTERDAM

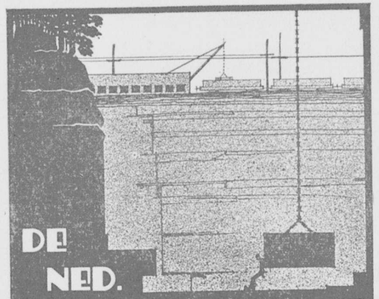

DE NED. NATURSTEENHANDEL P.J.M. STOKKUM.

MONSTERZALEN STATIONSWEG 37/39 ROTTERDAM

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER

ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:

SLEEDOORNSTRAAT 64

'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:

ANEMOONSTRAAT 128—143

EEN GOEDE DAAD.

In de logeerkamer van mijn gastheer veegde ik met mijn vingertop luchtig over den wand. Mijn vinger zag er uit, alsof ik er den schoorsteen mee had gevegd. Hij was geheel bedekt met vuil, door de van jaar op jaar aanhoudend opeengehoopte stof. Wie weet hoeveel bacillen op elken vierkanten centimeter op de loer lagen! Ik had mijn gastheer graag op kiesche wijze ingelicht omtrent den onhygiënischen toestand, waarin zijn wanden verkeerden, maar, hij was toch mijn gastheer. En ik wist, dat hij juist zeer gesteld was op de hygiëne in zijn woning! Hij wist niet eens, dat er behangsels bestaan, die met water en zeep kunnen worden gereinigd! Evenwel, ik zond hem anoniem een staalboek met Tekko- en Salubramonsters, waarna ik een gevoel had van genoegdoening, de zaak tot een goede oplossing te hebben gebracht. Tekko en Salubra zijn de eenige behangselsoorten, welke met borstel en zeepwater kunnen worden afgewasschen. Probeert U zelf eens met de monsters, die gratis worden toegezonden, benevens eene interessante verzameling afbeeldingen van artistieke interieurs (onze kunstmap No. 32) zoolang de voorraad strekt, door de

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP RATH & DOODEHEEFVER'S BEHANGSELPAPIERHANDEL

AMSTERDAM - - LEVERING UITSLUITEND DOOR BEHANGERS

VENDINGEN

EEN KUNSTMAP ALS GESCHENK

REIKT DE FIRMA

RATH & DOODEHEEFVER

UIT AAN BELANGSTELLENDEN IN DE INTERIEURKUNST. HET VERDIENT DE AANDACHT, DAT DE FIRMA R. & D. DIE DEZE EENIGE SANITAIRE BEHANGSELPAPIEREN, WELKE GEGARANDEERD LICHTECHT EN AFWASCHBAAR ZIJN IN DEN HANDEL BRENGT, DEZE KOSTBARE MAP GRATIS VERSPREIDT. REEDS DE OMSLAG VAN DE KUNSTMAP DUIDT OP EEN ARTISTIEK WERK; DEZE TOONT EEN ZEER DECORATIEVE COMBINATIE VAN GOUD EN ZILVER OP ZWARTEN GROND. IN DE MAP BEVINDEN ZICH GEKLEURDE AFBEELDINGEN VAN INTERIEURS VAN ZEER BIJZONDERE VOORNAME STEMMING; ZIJ GEVEN U EEN VINGERWIJZING HOE MEN DE WOONVERTREKKEN DE ZOO GEWENSCHTE STEMMING KAN GEVEN; OOK KLASSIEKE VOORBEELDEN WORDEN U DOOR KLEURENAFBEELDINGEN VOORGELEGD. DE TEKST IS KORT, MAAR KRACHTIG EN DAARBIJ ZEER ONDERHOUDEND, DEZE BEGINT MET EEN LEUKE ANECDOTE UIT HET SPROOKJESLAND, GETITELD: „DE DUIZEND EN TWEEDE NACHT" DAAROP AANSLUITEND VINDT MEN INTERESSANTE DOCUMENTEN UIT DE WERKELIJKHEID, WAARBIJ OOK DECORATIES UIT DE OUDE FRANSCHE TIJD. HET MEEST INTERESSANT ZIJN ZEKER DE ORIGINEELE BEHANGSELPAPIERMONSTERS, DE SALUBRAMONSTERS IN FRISSCHE WARME KLEURSTELLINGEN, DE TEKKOMONSTERS MET VOORNAMEN ZIJDEN GLANS; DEZE SIEREN DAN OOK STELLIG HET MEEST DIT KLEINE WERK. HET GEHEEL VERSCHIJNT IN KWARTO-FORMAAT. WIJ KUNNEN HET INDERDAAD NOEMEN EENE VERZAMELING VAN DE BESTE VOORBEELDEN DIE OP HET GEBIED VAN INTERIEURKUNST ZIJN TE ZIEN. HET STREVEN DER FIRMA OM DOOR MIDDEL VAN DEZE MAP DE AESTHETISCHE EISCHEN, OOK BIJ HET KIEZEN VAN HET BEHANGSEL, HOOGER OP TE VOEREN, ZAL ZONDER TWIJFEL VEEL WAARDEERING VINDEN

UITGAVE:

N.V. RATH & DOODEHEEFVER'S

BEHANGSELPAPIERHANDEL

PRINSENGRACHT 734-36

AMSTERDAM

DE NED. NATURSTEENHANDEL P.J.M.'S STOKKUM

MONSTERZALEN: STATIONSWEG 57-59 ROTTERDAM

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER

ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:

SLEEDOORNSTRAAT 64

'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:

ANEMOONSTRAAT 128—143

EEN GOEDE DAAD.

In de logeerkamer van mijn gastheer veegde ik met mijn vingertop luchtig over den wand. Mijn vinger zag er uit, alsof ik er den schoorsteen mee had geveegd. Hij was geheel bedekt met vuil, door de van jaar op jaar aanhoudend opeengehoopte stof. Wie weet hoeveel bacillen op elken vierkanten centimeter op de loer lagen! Ik had mijn gastheer graag op kiesche wijze ingelicht omtrent den onhygiënischen toestand, waarin zijn wanden verkeerden, maar, hij was toch mijn gastheer. En ik wist, dat hij juist zeer gesteld was op de hygiëne in zijn woning! Hij wist niet eens, dat er behangsels bestaan, die met water en zeep kunnen worden gereinigd! Evenwel, ik zond hem anoniem een staalboek met Tekko- en Salubramonsters, waarna ik een gevoel had van genoegdoening, de zaak tot een goede oplossing te hebben gebracht. Tekko en Salubra zijn de eenige behangselsoorten, welke met borstel en zeepwater kunnen worden afgewasschen. Probeert U zelf eens met de monsters, die gratis worden toegezonden, benevens eene interessante verzameling afbeeldingen van artistieke interieurs (onze kunstmap No. 32) zoolang de voorraad strekt, door de

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP RATH & DOODEHEEFVER'S BEHANGSELPAPIERHANDEL

AMSTERDAM - - LEVERING UITSLUITEND DOOR BEHANGERS

VENDINGEN

WENDINGEN

Bibliotheek
van de
Technische Hogeschool
DELFT

OTIS-LIFTEN

ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745–7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

ELECTRIC HOME

THOMSONLAAN 20
DEN HAAG

EEN BEZOEK AAN ONZE MODELWONING ZAL U OVERTUIGEN VAN DE BETEEKENIS VAN ELECTRICITEIT IN UW HUISHOUDING

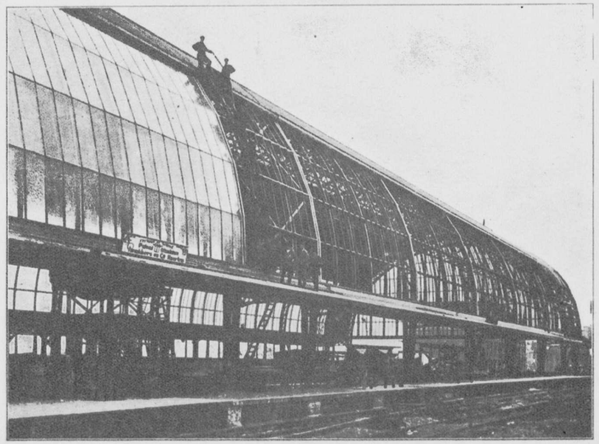

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14B TEL. 3393

BOUWINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE
P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
BOUWINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
BOUWINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
BOUWINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 4 en 5

DIT IS NUMMER 4 EN 5 VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEHEEL GEWIJD AAN DE ONUITGEVOERDE ARCHITECTONISCHE PROJECTEN VAN ARCHITECT M. DE KLERK, DE INLEIDENDE TEKST VAN J. F. STAAL, DE OMSLAG TYPOGRAFISCH ONTWERP DOOR MARGARET KROPHOLLER

BOUWINGEN

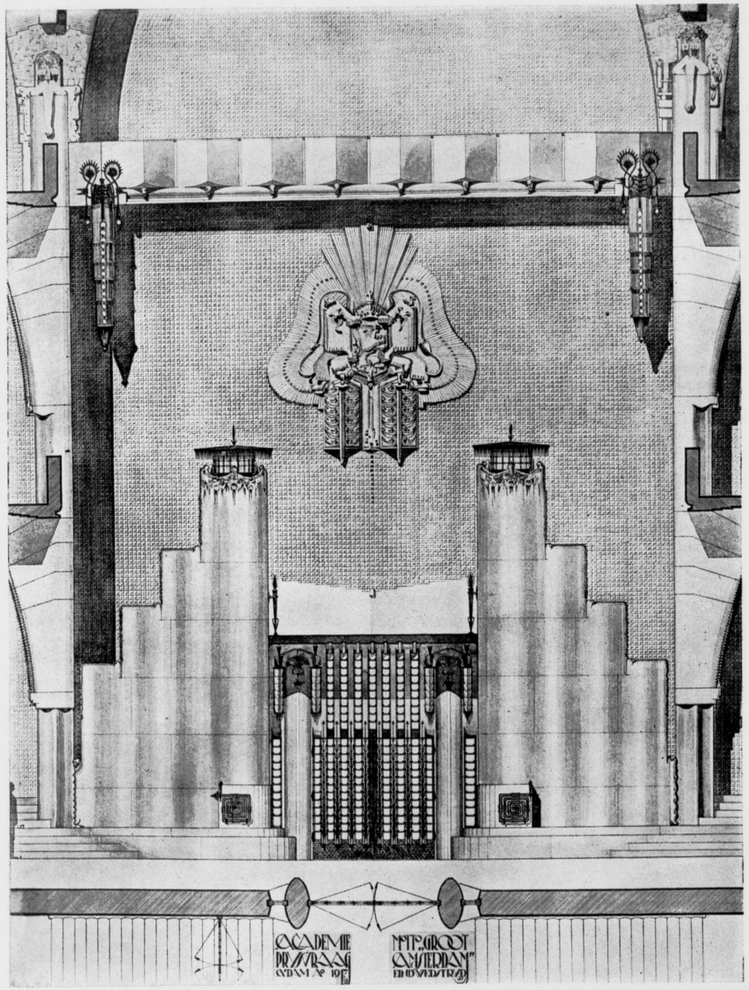

DETAIL TRAPHAL

PRIJSVRAAG-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN □ MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" □ 1917 □

M. DE KLERK

ONUITGEVOERDE ONTWERPEN

INLEIDING DOOR J. F. STAAL

Ofschoon in het algemeen een gebouw niet wordt opgericht om een verlangen naar schoonheid te bevredigen, kunnen werken van bouwkunst toch niet ontstaan zonder dat dit verlangen krachtig werkzaam is in den architect. Want mag nu al de drang om een bouwwerk te doen zijn het preciese antwoord op den vraag naar een doelmatig gebruiks-objekt den waren architect merkbaar zijn tot in de toppen zijner hersens en de spitsen zijner vingers, mag de zucht naar klare, eenvoudige en duurzame constructie hem tot bijna een instinkt geworden zijn, daaronder en, zoo hij machtig is, daarboven leeft toch zijn hartstocht, om in schoone uitdrukking te doen verschijnen het wezen der architectuur. Het accentueeren, het effenen, het verbinden der contrasten, die in dit wezen eeuwig liggen, die onmiddelijk verschijnen in den strijd tusschen het gesloten en het opene, in den strijd der richtingen zoowel op het vlak als in de ruimte, naar het heerschend leiderschap op het terrein van dien strijd gaat het diepe verlangen, van den waren architect, een verlangen diep als zijn persoonlijkheid.

Aan dit verlangen zijn de werken der architectuur ontsproten, niet aan de wenschen naar de bevrediging van stoffelijke behoeften, niet aan de eischen der techniek, hoewel aan deze wenschen en eischen hunne duurzame en immer-werkzame invloed niet is te ontzeggen. Laat ons de voorzichtige overtuiging neerschrijven, dat het geluk dat de bouwwerken en -ontwerpen van M. de Klerk geven, geenszins voortkomt uit het verrukt en verliefd aanschouwen van het gelaat der moderne samenleving. Immers de architectenarbeid van De Klerk is vooral eenswillend in het stijgend streven om zich te ontworstelen aan de sociale maatregelen, waarin de moderne samenleving zich, ten opzichte van het bouwen, uit. De Klerk was niet modern. De gemeenschap kan de, zijnen bouwwerken verschuldigde, dank niet betrekken op hun sociaal-propagandistische tendens. Zijn bouwwerk inspireerde zich niet op de vergankelijke resultaten van den strijd der opvattingen omtrent doelmatigheid in bouwtechniek of in het woonvraagstuk. Als verbeelders van den droom eener gelukkiger wereld verblijden ons zijn bouwwerken, zooverre zij bevrijd zijn uit de warreling der ongelijke en onbeheerschte levensrichtingen, waarin de gemeenschapskrachten op elkaar stooten, elkaar ombuigen of doorkruisen. De schoonheid zijner monumentale bouwwerken is gegroeid op een niveau, dat de georganiseerd-goede bedoeling der hygienisten en moralisten, der normalisators van menschelijk geluk niet bereikt. In het algemeen kenmerkt zijn werk zich door het omhoog heffen eener monumentale expressie, ten koste van de gebruiksexpressie. Elk gebouw of meubel van De Klerk heeft schoonheid, uit een vermogen tot ombeelding van rationalisme in karakteristiek, maar uit de levensgang zijner werkenreeks verschijnt iets, dat meer is dan treffende zelf-uitdrukking, dat algemeener is dan wezensonthulling van één bepaald ding.

Zijn werk is afbeelding van eigen wereld, van een andere organisatie en constructie dan de verschijnselenwereld, en die de sterkste is. Misschien voor de laatste maal de sterkste gebleken is, in de geschiedenis van wat wij ons tijdperk noemen.

Want wat wij zien, is dat de architectuur van De Klerk geen vervolg heeft. In het detail-gewijs bewaren en toepassen der door hem, in een organisme gegeven nieuwe vormen, is geen leven mogelijk, want die vormen ontbloeiden een eigen aarde, het innerlijk wezen van De Klerk zelf. Die vormen waren hem een bewuste toevalligheid. Hij heeft gezegd dat, waar nu ons bouwwerk het accent legde op het gesloten-geheel, het ook mogelijk zou zijn het te richten op het open-geheel. Hij zelf heeft de uitdrukking: „het spel der vormen", neergeschreven.

Wij kunnen ons niet troosten met de verwachting, dat de rustig-samenvattende blik van ons nageslacht, vrijgekomen van onze tegenwoordige begeerten, dezen tijd tot één geheel verbonden zal zien, en dat slechts ons flakkerend bekijken, bewogen door verlangen, de oorzaak is van het ongedurige en snel-wisselende van het hedendaagsche kunstleven. Want de algemeene beweging in het kunstleven van onze beginnende West-Europeesche cultuur, voelt men naar één lichtend centrum, terwijl die in het huidige daaraan tegenovergesteld schijnt; een uitéénga aande beweging uit een reeds verschemerend centrum doet zien, van velen, die scheiden en verdwijnen, elk met een kleine vlam.

Het algemeene in onze verpersoonlijkte bouwkunstuitingen achten wij geen element van architectuur. Het is het technische element dat meer en meer heerschend wordt en in rustelooze, breede en ondiepe vervlakking alle persoonlijke hoogtepunten doet ondergaan. Het krachtcentrum van monumentaal verlangen, dat in De Klerk geconcentreerd aanwezig was, vermocht nog eenmaal een late overwinning van architectuur op techniek te doen beleven, nu ook dit centrum is opgeheven en de kracht verdeeld is over velen, vreezen wij dat het zaligmakende visioen eener betere wereld niet nog eens monumentaal zal staan in de technische bevestiging der andere.

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □

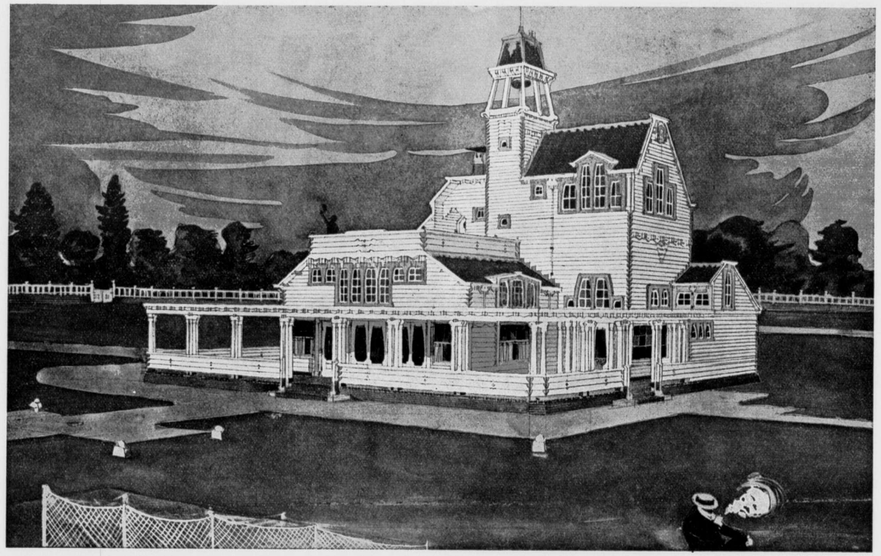

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN CLUBGEBOUW OP EEN SPORT-TERREIN □ MOTTO: „DE 4DE" □ 1907 □

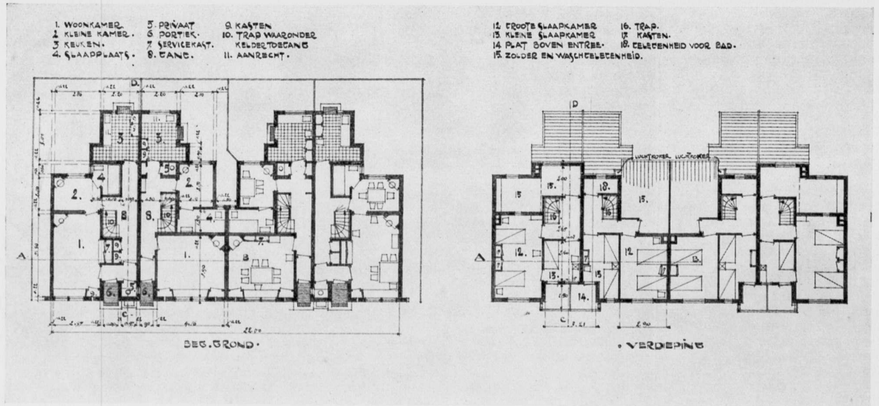

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN BOUWBLOK VAN VIER ARBEIDERS-WONINGEN □ MOTTO: „HET BELOOFDE LAND" □ 1908 □

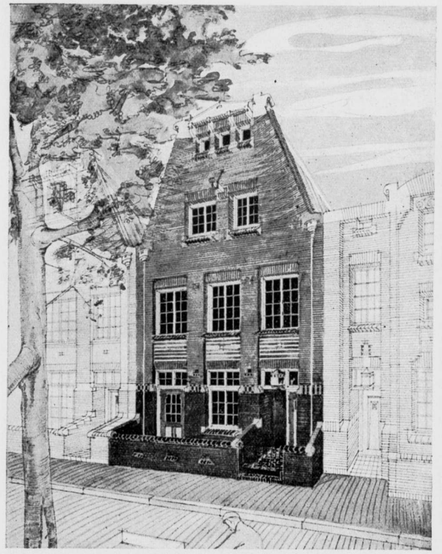

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN RIJENWOONHUIS □ 1907 □

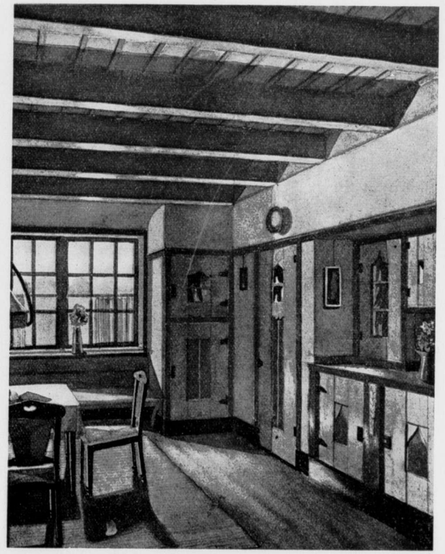

INTERIEUR ARBEIDERS-WONINGEN □ 1908 □

PRIJSVRAAG-ONTWERP. VOOR EEN BOUWBLOK VAN VIER ARBEIDERSWONINGEN MOTTO: „HET BELOOFDE LAND" □ 1908 □

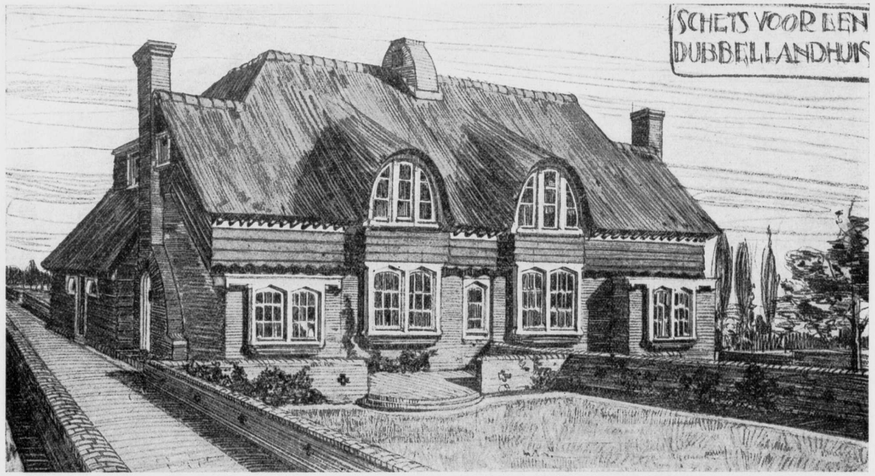

□ PERSPECTIEF-STUDIE VOOR EEN DUBBEL LANDHUIS □ ONTWORPEN IN 1909 □

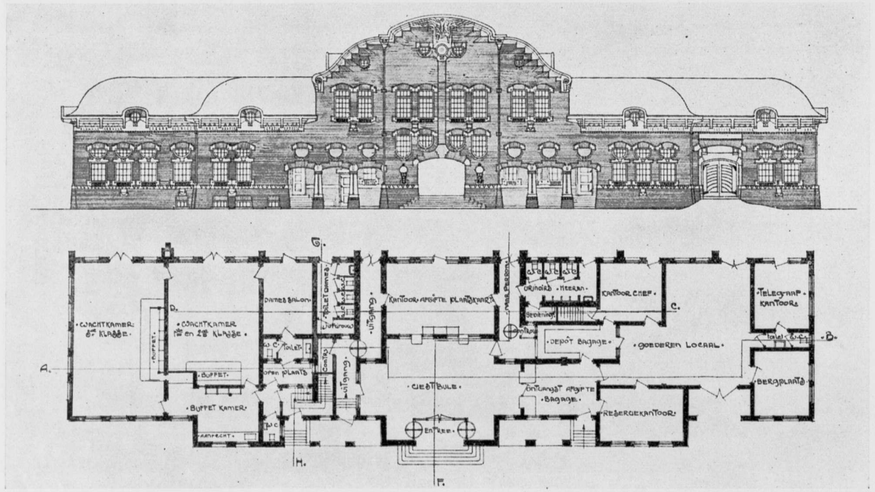

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN SPOORWEG STATION □ MOTTO: „IL-MAS" □ 1906 □

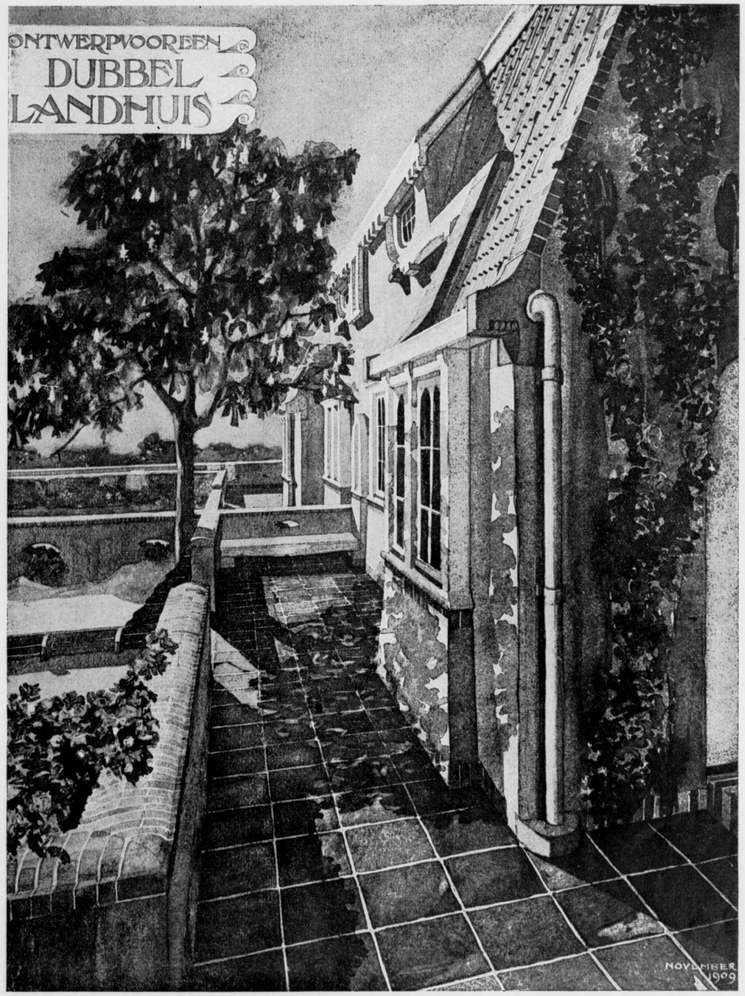

PERSPECTIEF-STUDIE VOOR EEN DUBBEL LANDHUIS □ NOVEMBER □ 1909

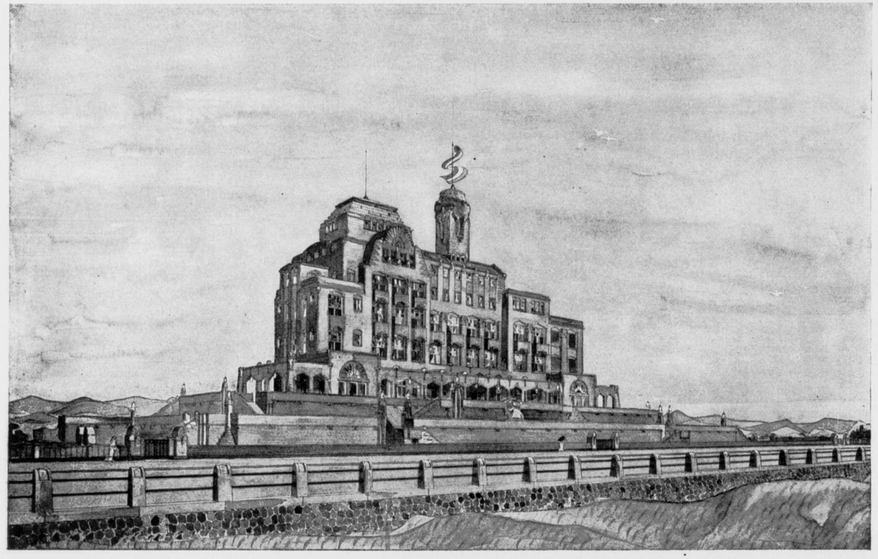

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN BADHOTEL OP HET DUIN MOTTO „BEACH" □ PERSPECTIEVISCH AANZICHT □ 1909 □

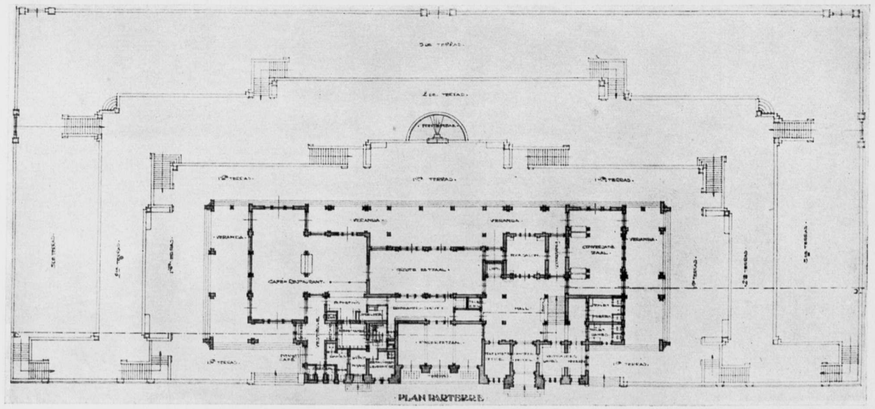

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN BADHOTEL OP HET DUIN MOTTO „BEACH" □ PLAN PARTERRE □ 1909 □

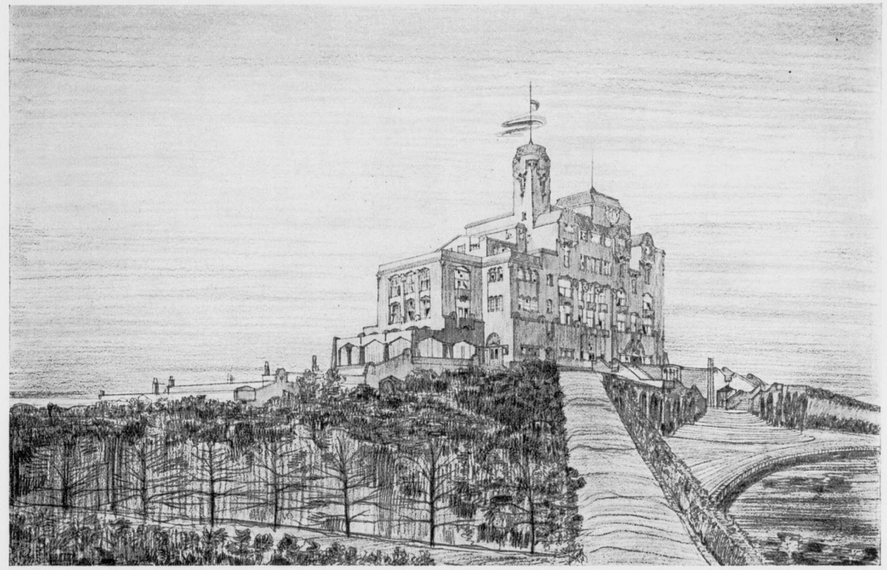

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN BADHOTEL OP HET DUIN MOTTO „BEACH" □ PERSPECTIEVISCH AANZICHT □ 1909 □

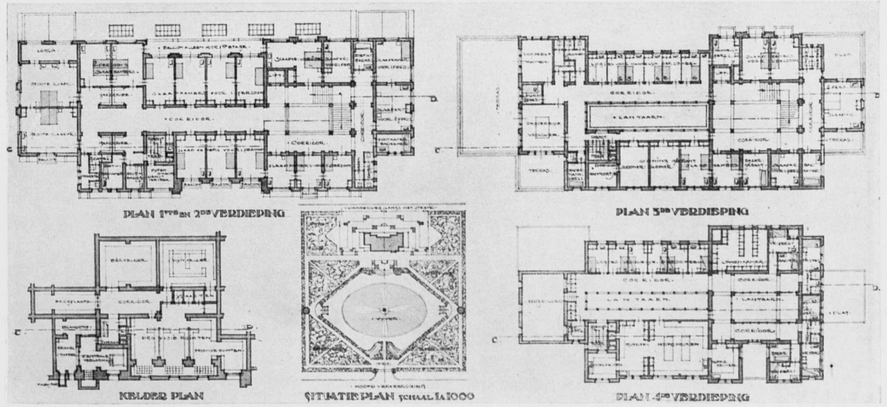

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN BADHOTEL OP HET DUIN MOTTO „BEACH" □ PLANNEN VERDIEPINGEN □ 1909 □

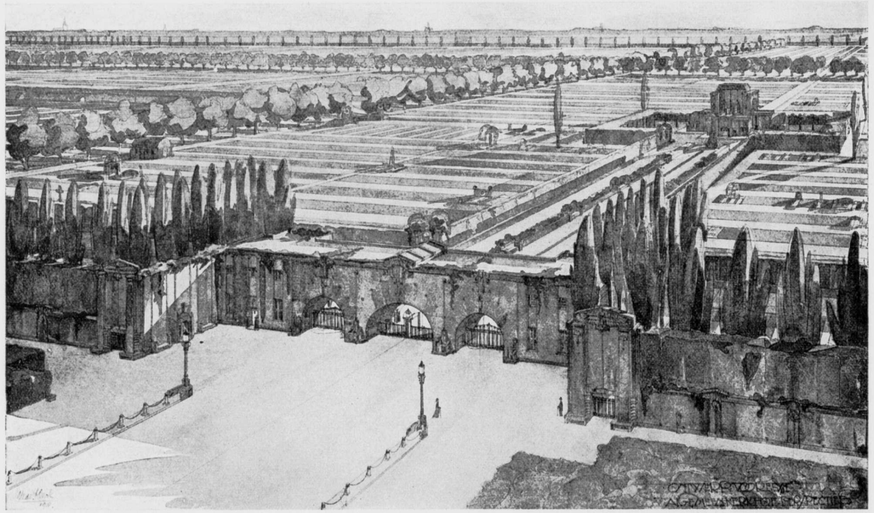

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN ALGEMEEN KERKHOF MOTTO „REINCARNATIE" □ VOGELVLUCHT-PERSPECTIEF □ 1910 □

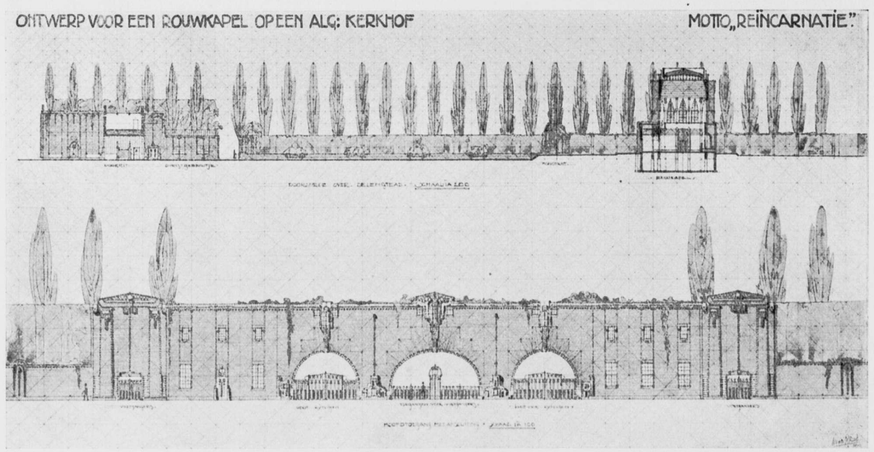

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN ALGEMEEN KERKHOF MOTTO „REINCARNATIE" □ DOORSNEDE EN HOOFDINGANG □ 1910 □

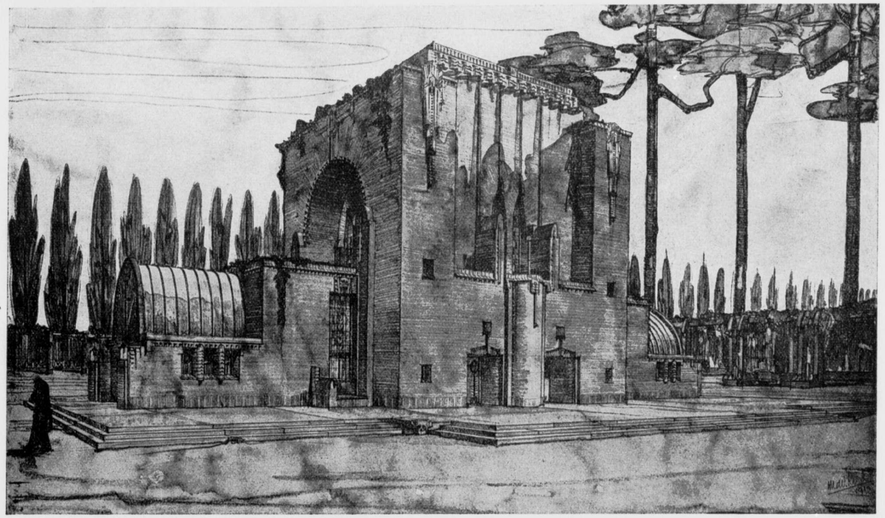

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN ALGEMEEN KERKHOF MOTTO „REINCARNATIE" □ PERSPECTIEF ROUWKAPEL □ 1910 □

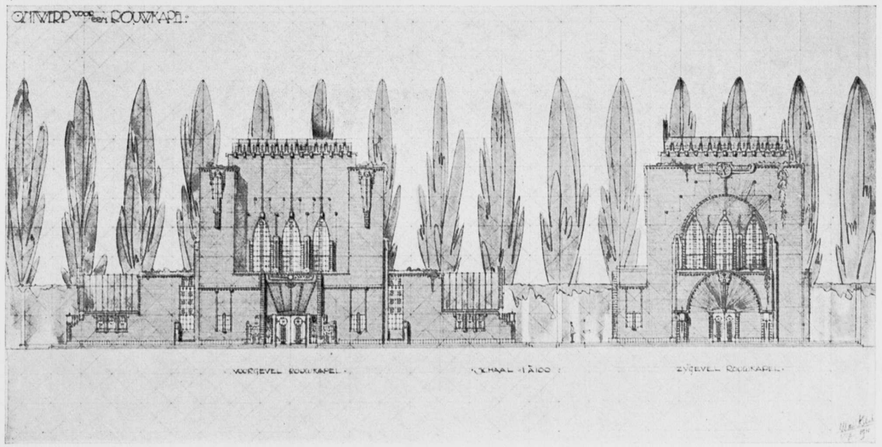

PRIJSVRAAG-ONTWERP VOOR EEN ALGEMEEN KERKHOF MOTTO „REINCARNATIE" □ AANZICHTEN ROUWKAPEL □ 1910 □

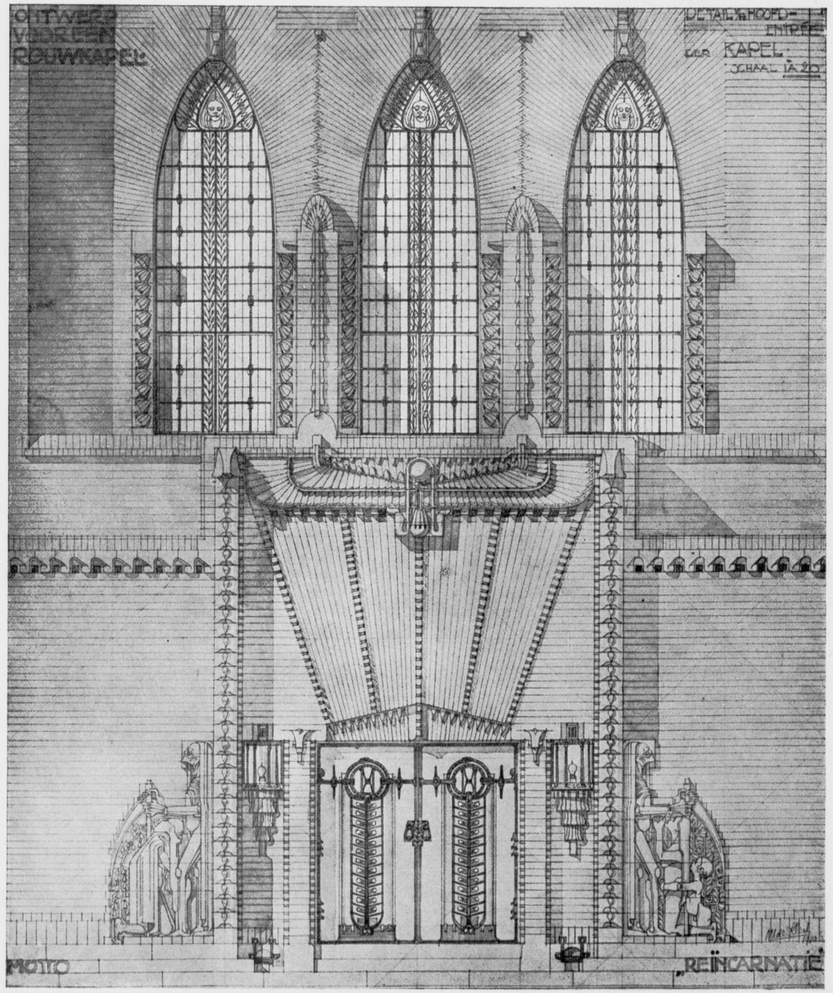

PRIJSVRAAG-ONTWERP ROUWKAPEL MOTTO „REINCARNATIE" □ DETAIL VAN DEN HOOFDINGANG □ 1910 □

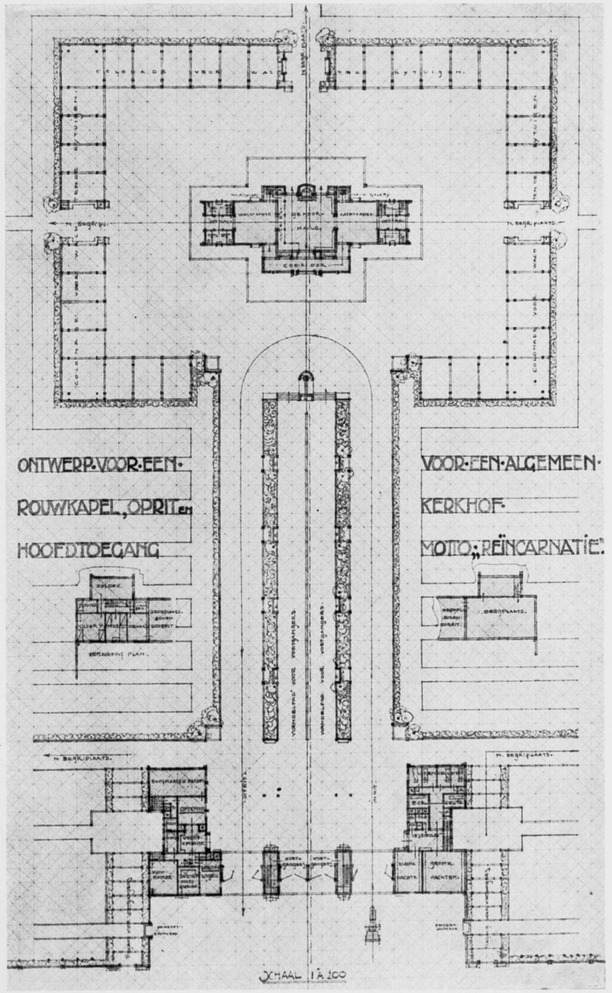

PRIJSVRAAG-ONTW. VOOR EEN ALGEMEEN KERKHOF MOTTO „REINCARNATIE" □ 1910 □

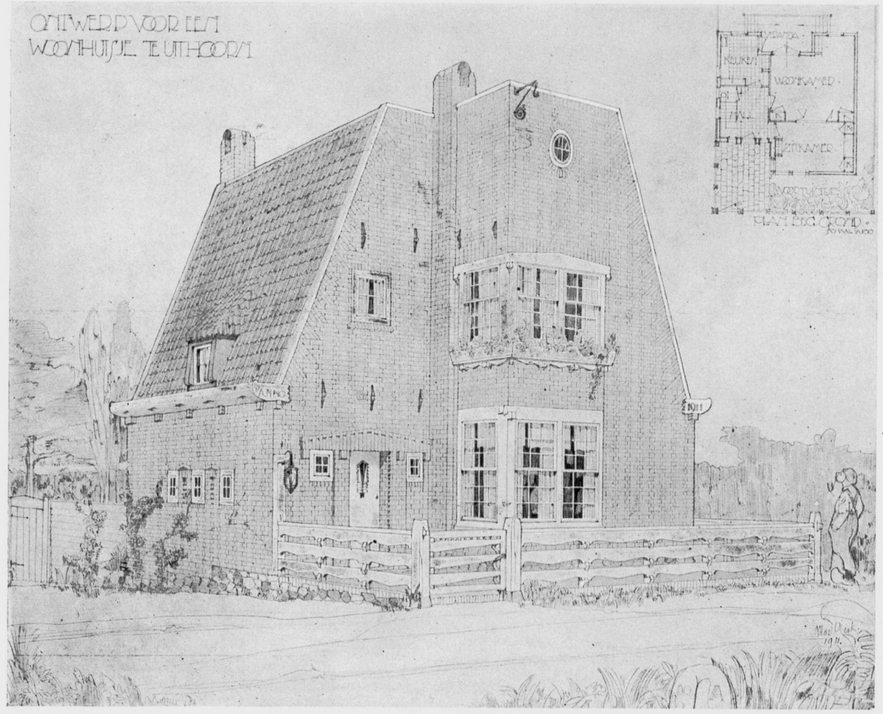

□ ONTWERP VOOR EEN WOONHUISJE TE UITHOORN □ PERSPECTIEVISCH-AANZICHT EN PLAN □ 1911 □

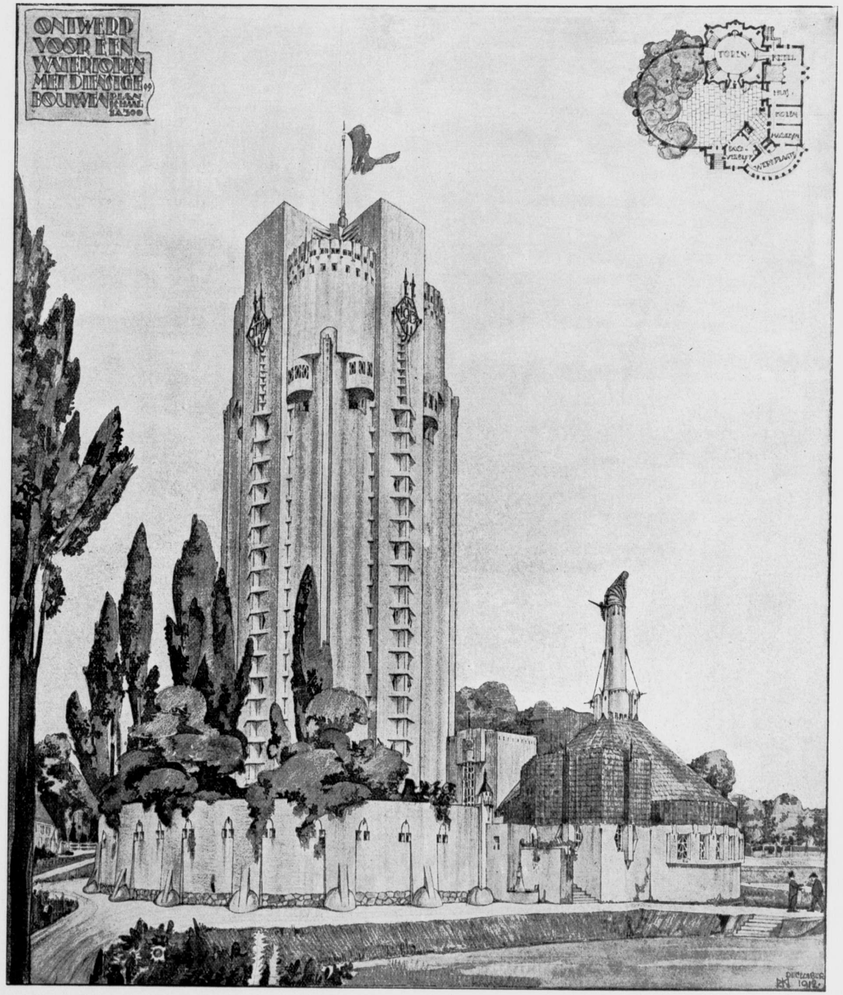

PRIJSVRAAG-ONTW. VOOR EEN WATERTOREN MET DIENSTGEBOUWEN, PERSPECTIEVISCH-AANZICHT EN PLAN □ 1912 □

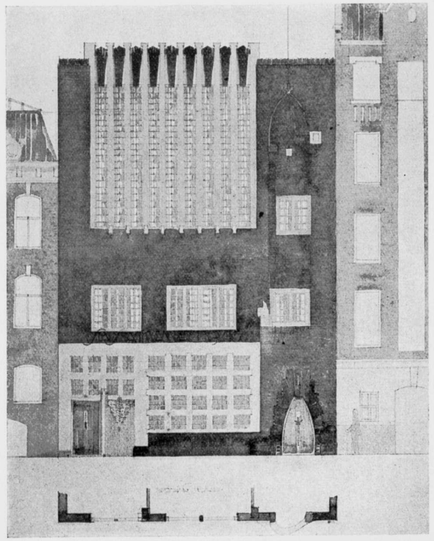

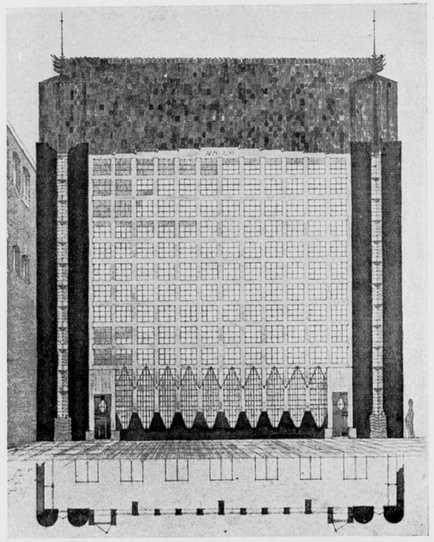

GEVEL-ONTWERPEN VOOR EEN BANK VAN LEENING TE AMSTERDAM □ GEVELS VOOR- EN ACHTERHUIS □ 1915 □

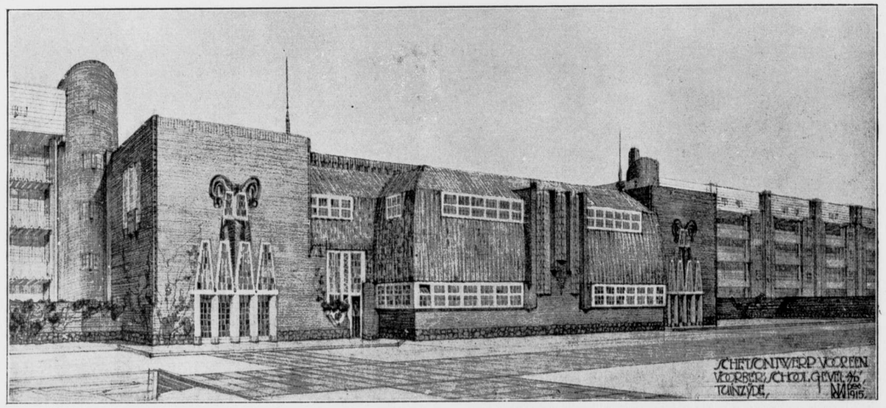

GEVEL-ONTWERP VOOR EEN VOORBEREIDENDE SCHOOL TE AMSTERDAM □ GEVEL TUINZIJDE □ 1915 □

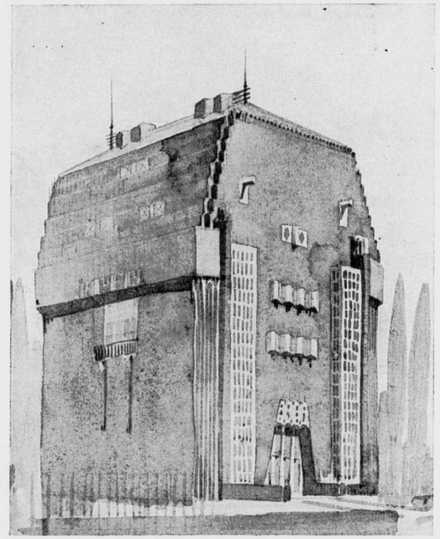

SCHETS VOOR EEN DUBBEL WOONHUIS TE AMSTERDAM, 1915

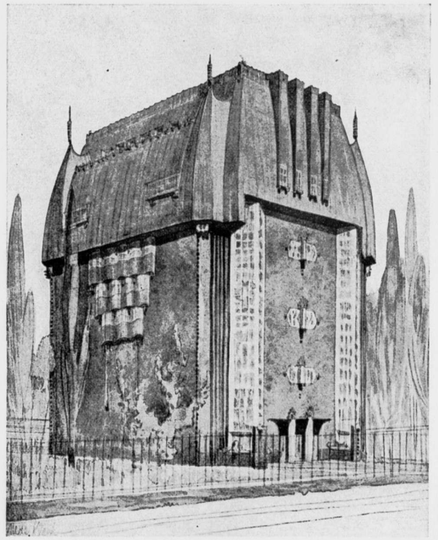

SCHETS VOOR EEN DUBBEL WOONHUIS TE AMSTERDAM, 1915

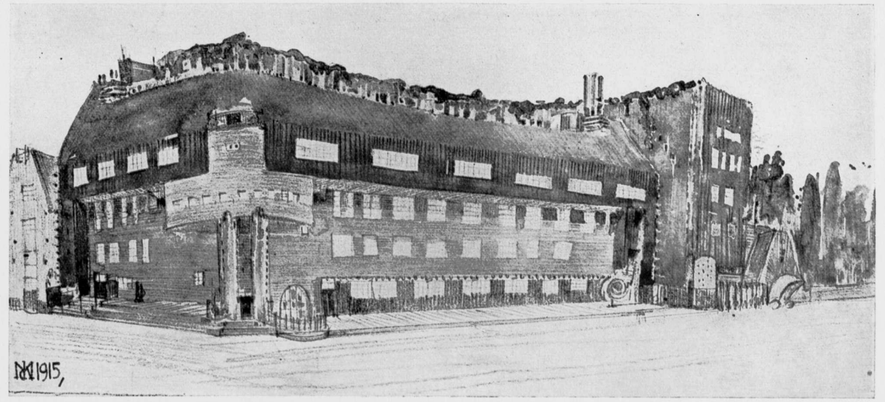

SCHETS VOOR EEN WONINGCOMPLEX AAN DE BUITENKANT VAN EEN PROVINCIESTAD □ 1915 □

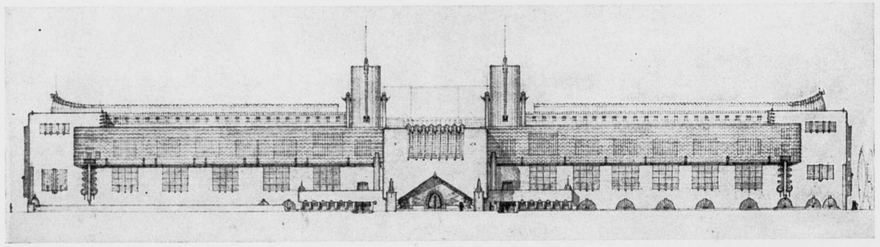

PRIJSVRAAG-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" □ VOOR-PROJECT □ 1917

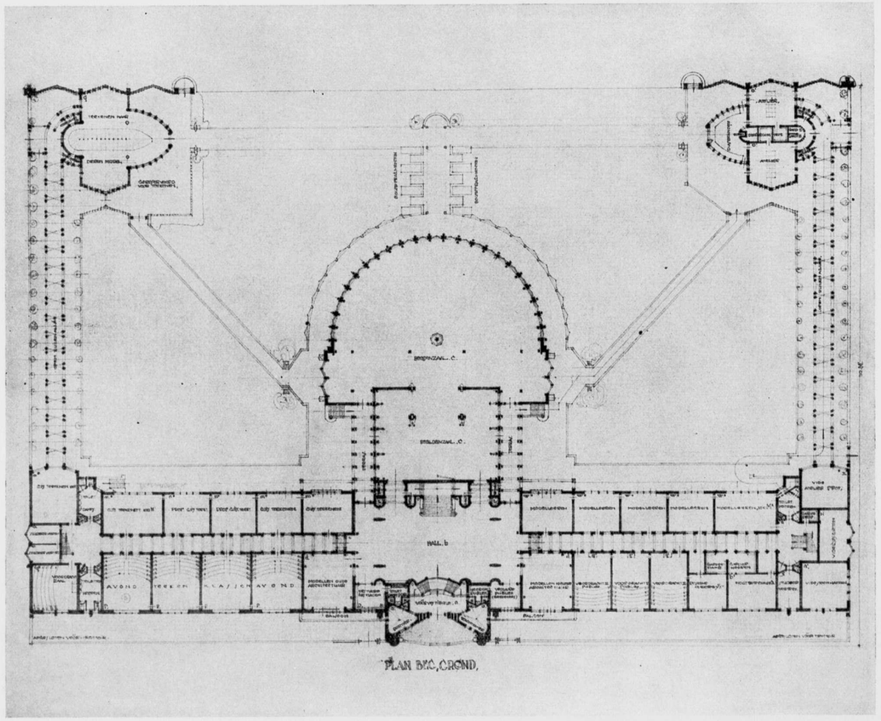

PRIJSVRAAG-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" □ VOOR-PROJECT □ 1917

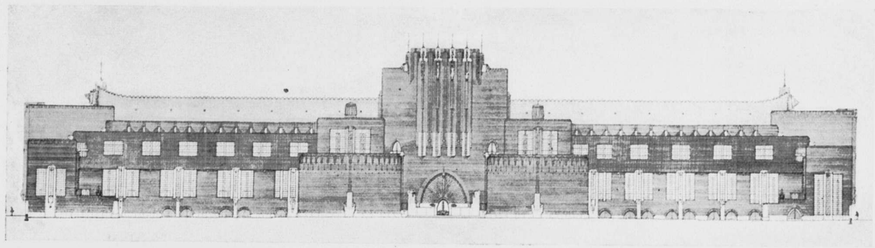

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

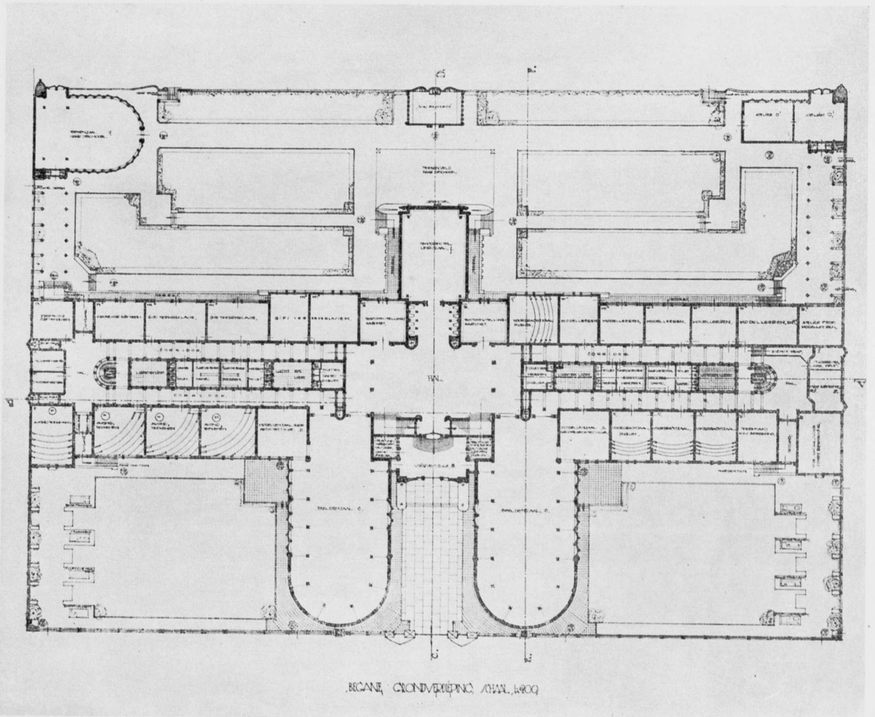

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

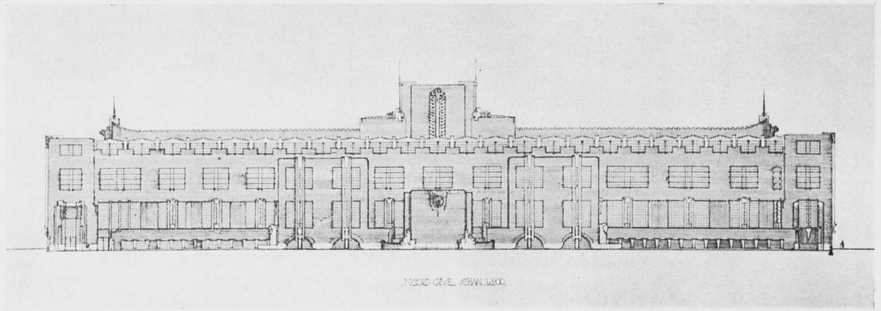

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

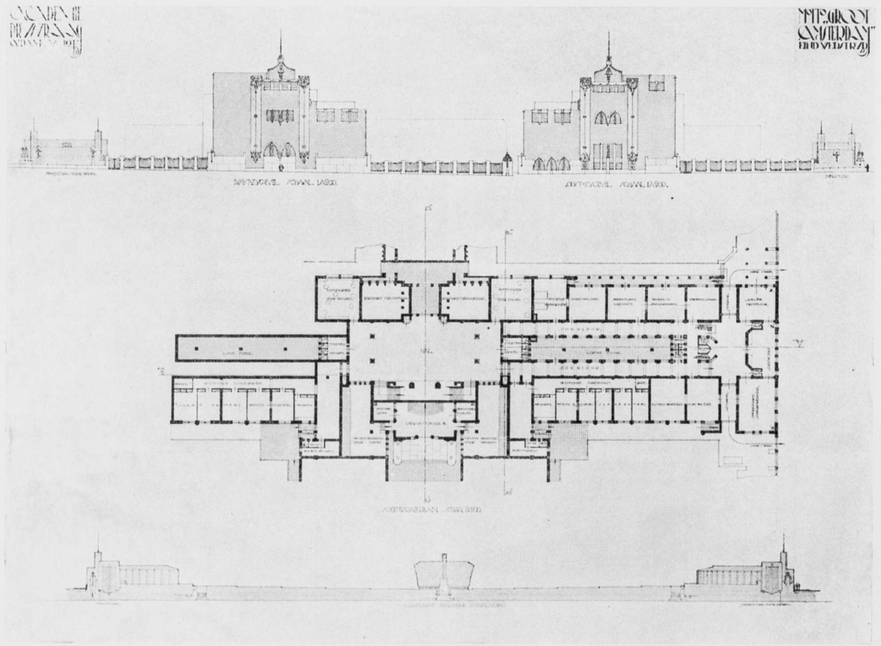

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

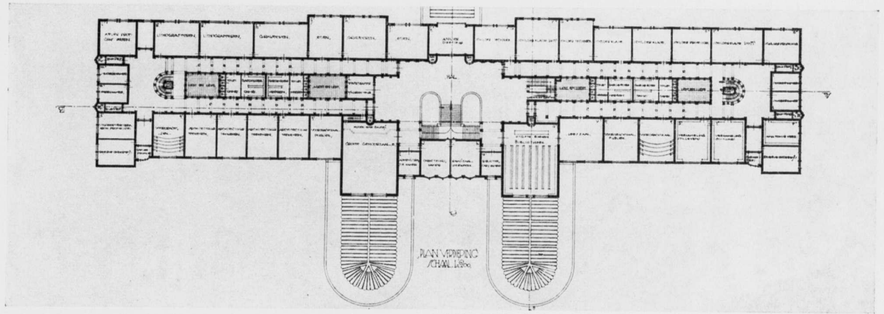

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

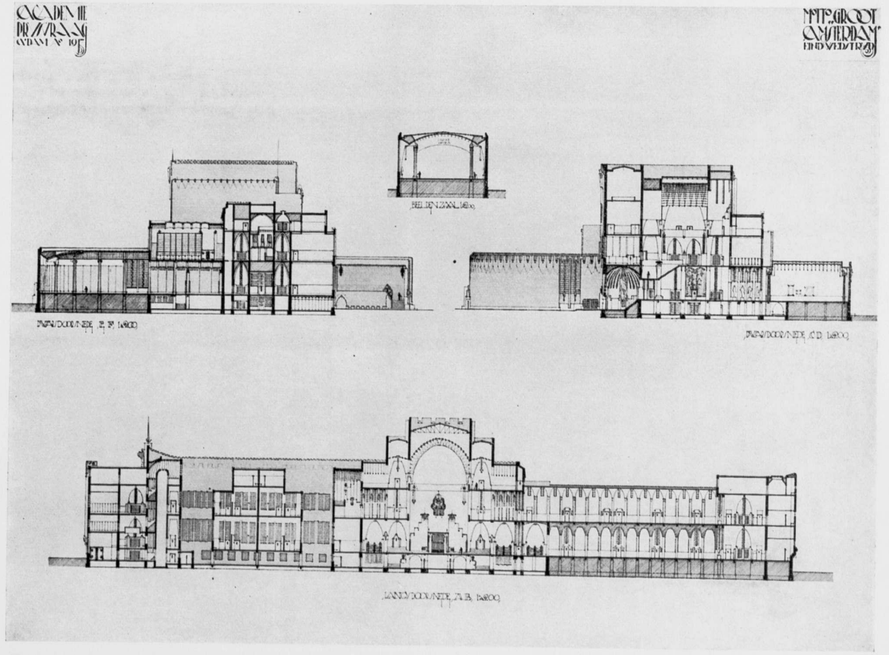

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

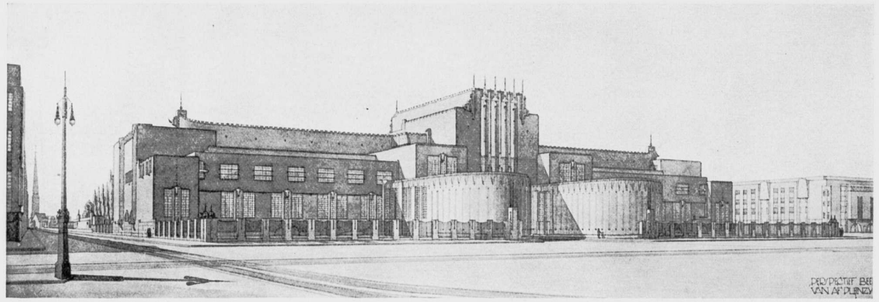

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

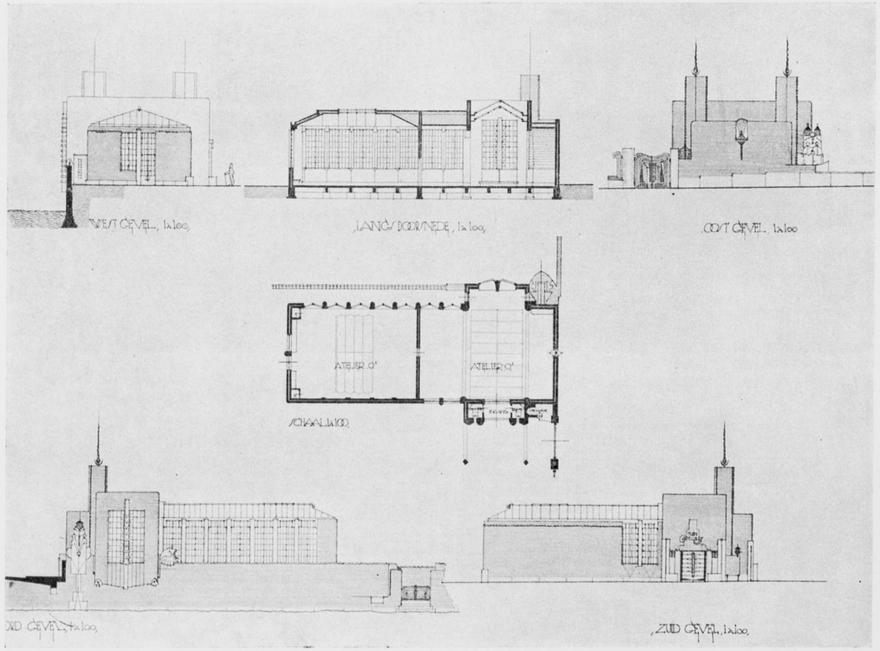

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

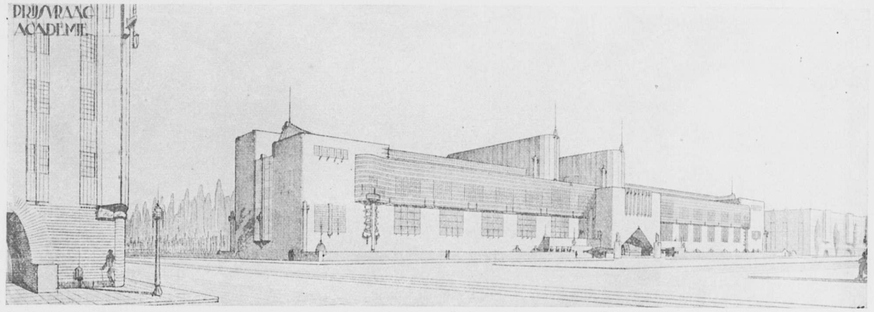

PRIJSVRAAG-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" □ VOOR-PROJECT □ 1917

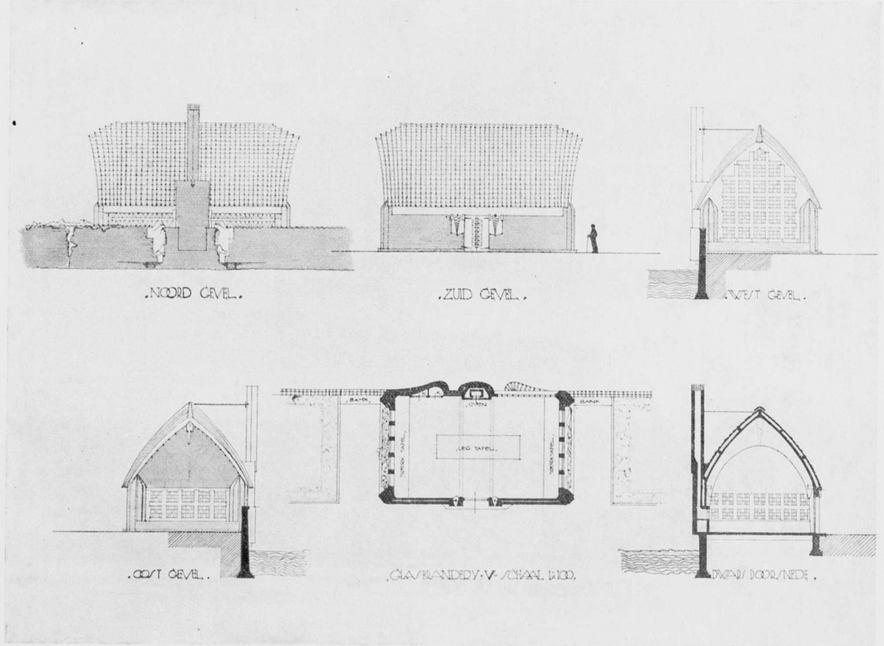

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

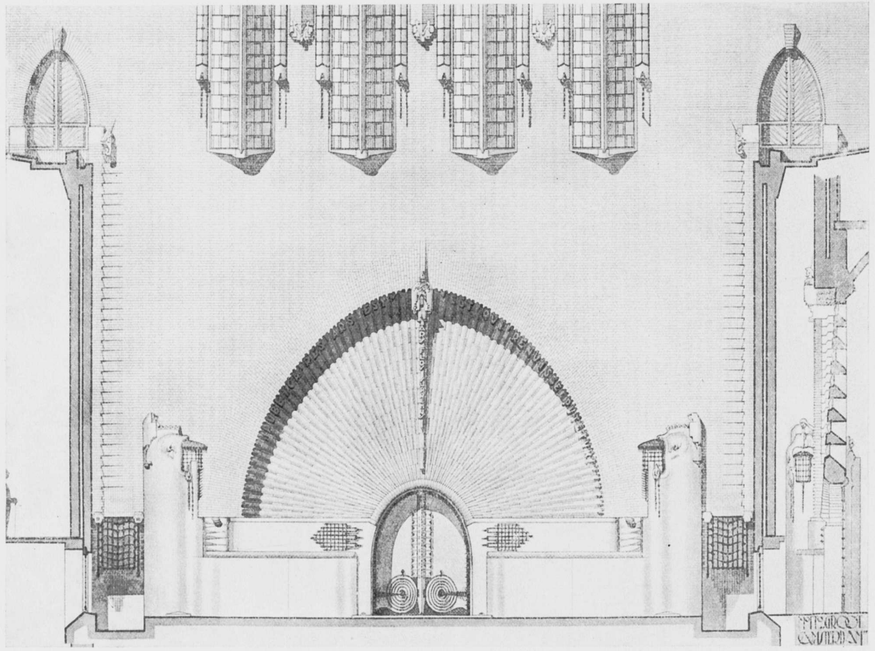

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

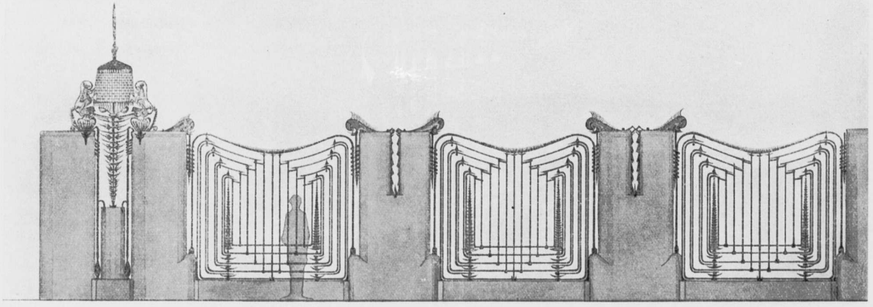

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

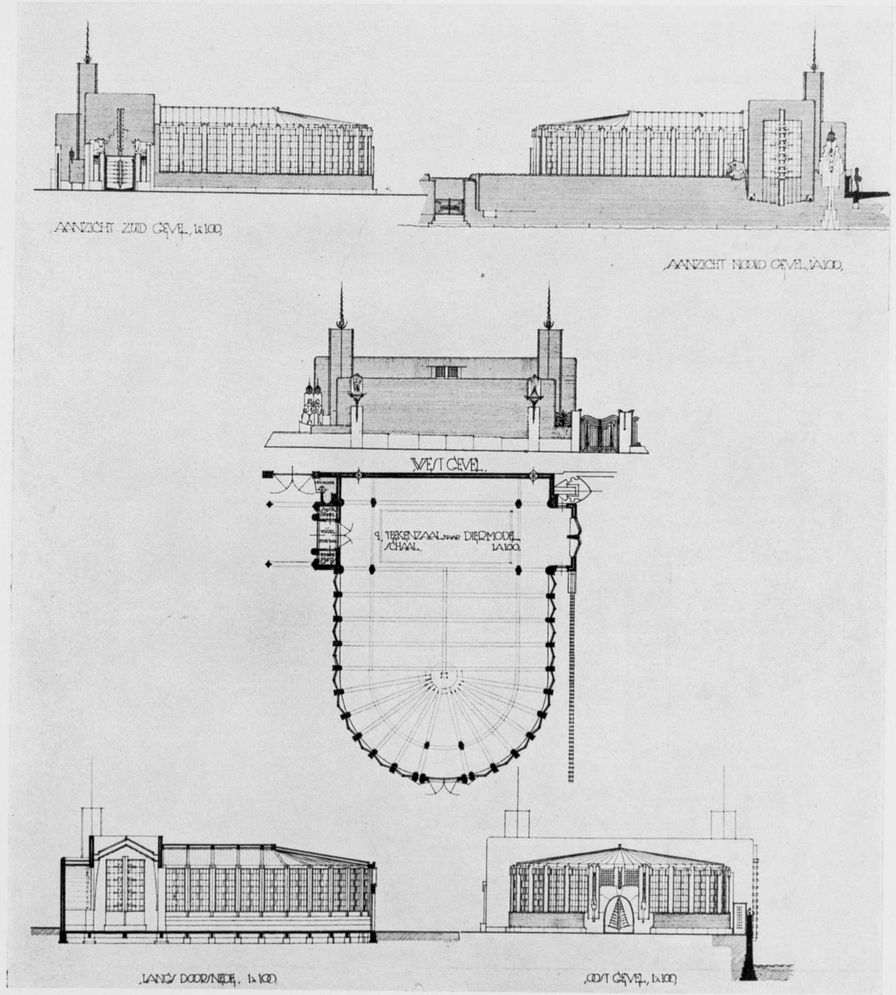

PRIJSVR.-ONTW. RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN MOTTO: „GROOT AMSTERDAM" PROJECT EINDWEDSTRIJD 1917

□ BESLOTEN PRIJSVRAAG-PROJECT VOOR: „HET MAASTRICHTSCHE GEZELLENHUIS" TE MAASTRICHT □ 1920 □

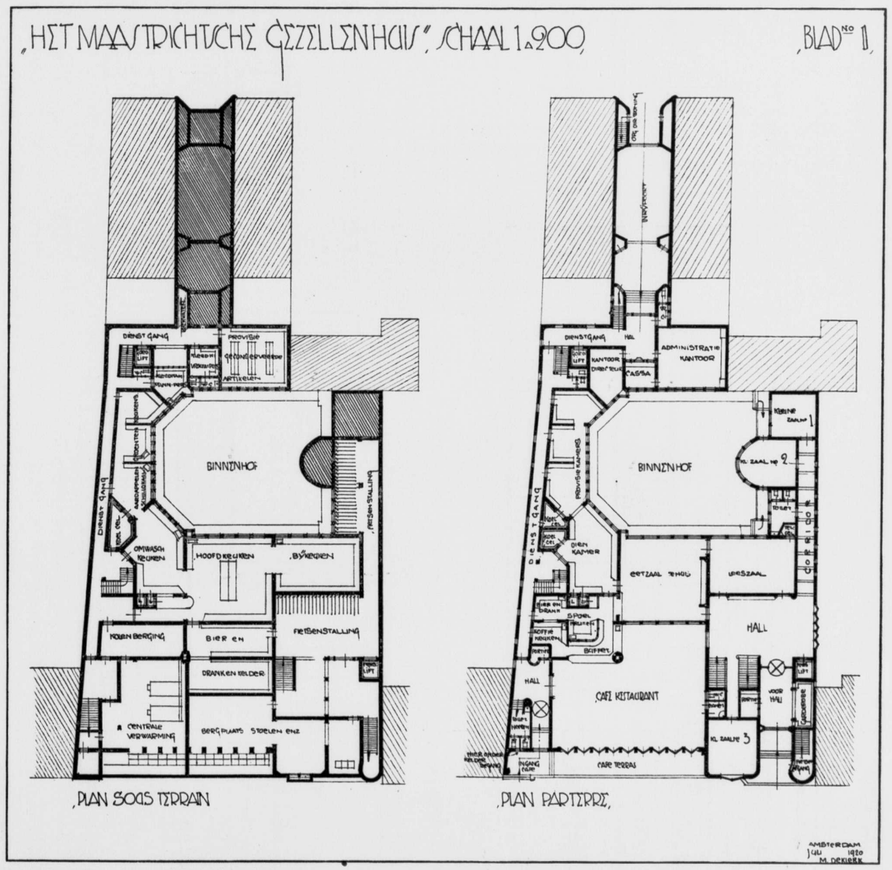

□ BESLOTEN PRIJSVRAAG-PROJECT VOOR: „HET MAASTRICHTSCHE GEZELLENHUIS" TE MAASTRICHT □ 1920 □

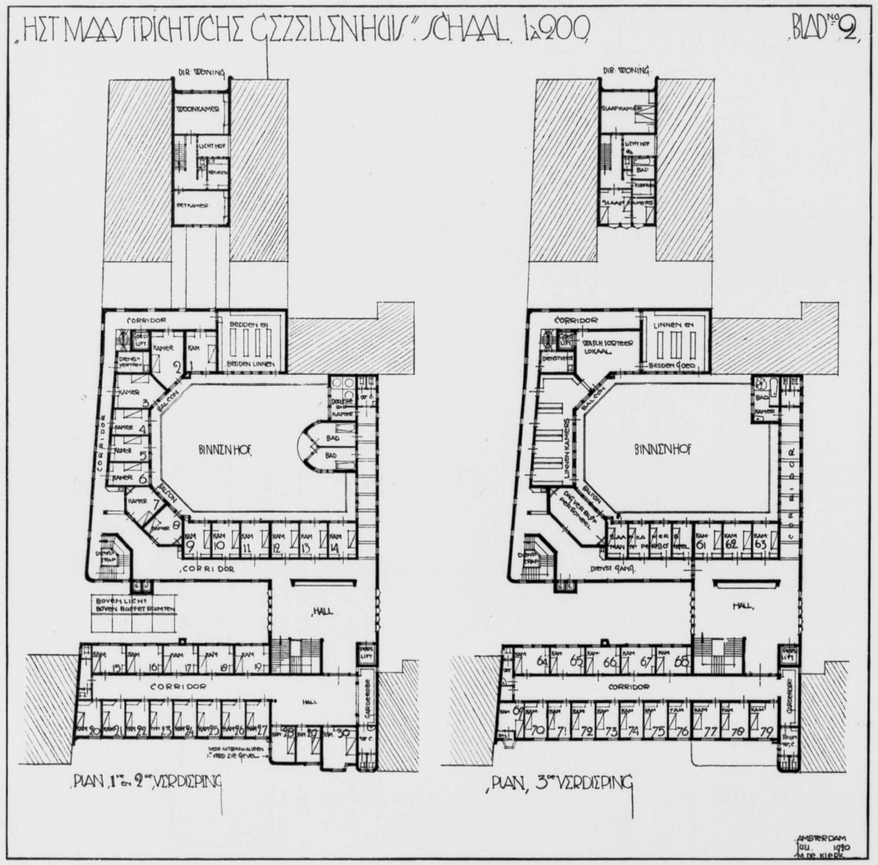

□ BESLOTEN PRIJSVRAAG-PROJECT VOOR: „HET MAASTRICHTSCHE GEZELLENHUIS" TE MAASTRICHT □ 1920 □

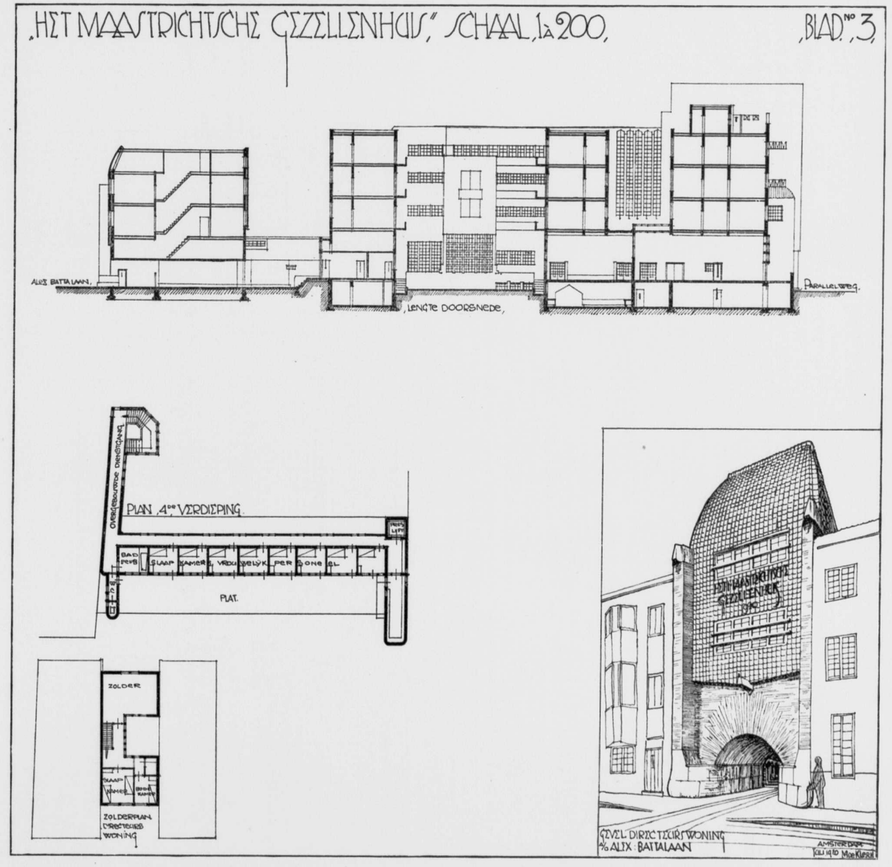

□ BESLOTEN PRIJSVRAAG-PROJECT VOOR: „HET MAASTRICHTSCHE GEZELLENHUIS" TE MAASTRICHT □ 1920 □

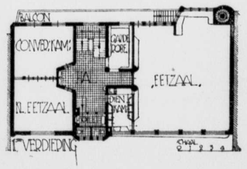

□ FRIEDMANN'S EMIGRANTENHUIS TE AMSTERDAM □ VOORGEVEL □ 1920 □

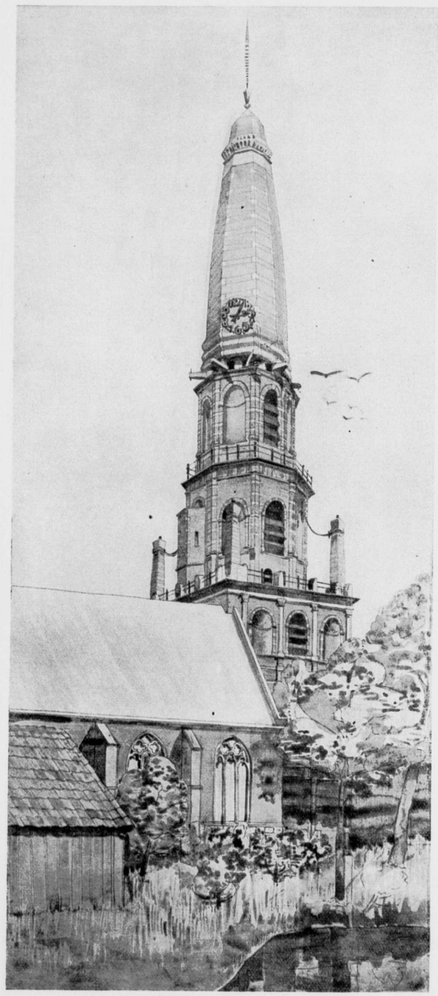

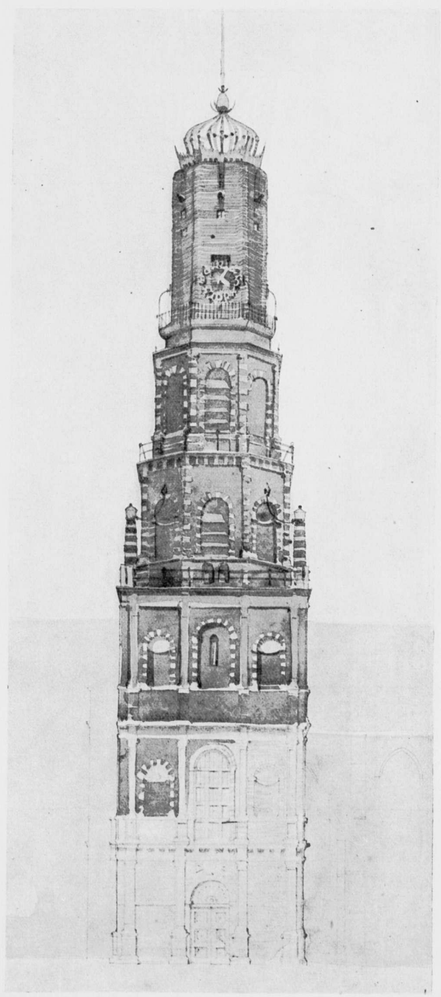

ONTWERPEN VOOR DE RESTAURATIE VAN DEN KERKTOREN TE IJSSELSTEIN □ RECHTS: UIT TE VOEREN PROJECT □ 1921 □

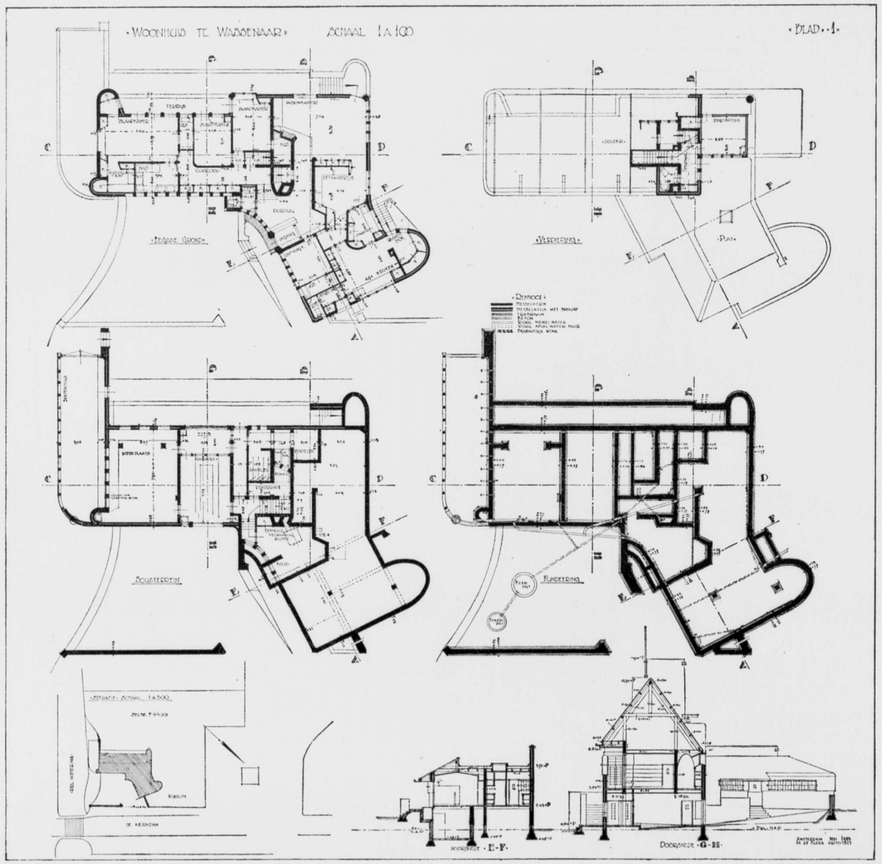

WOONHUIS 1923 WASSENAAR

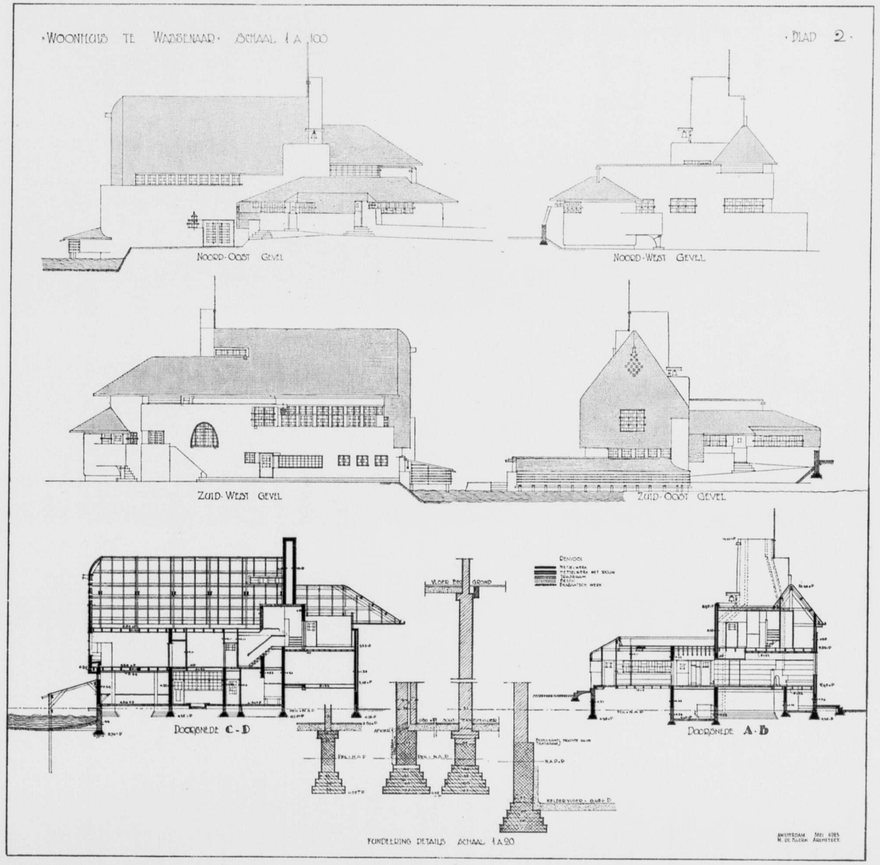

WOONHUIS 1923 WASSENAAR

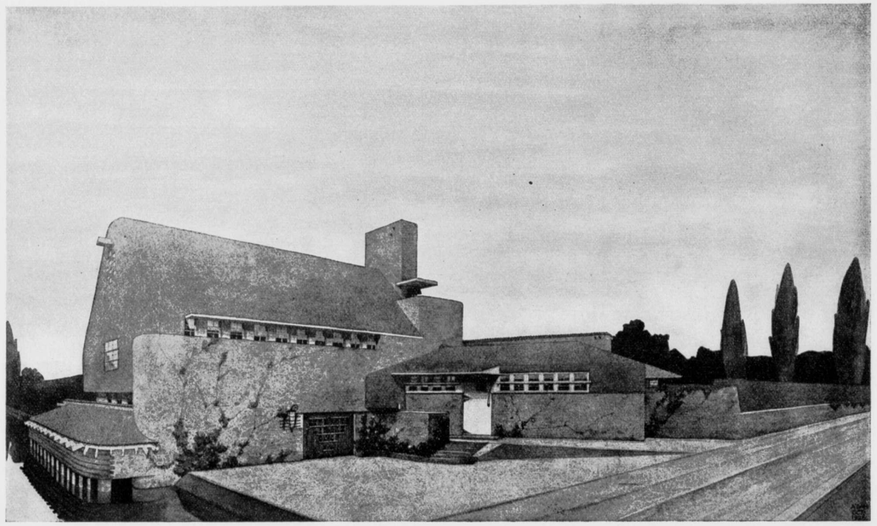

WOONHUIS 1923 WASSENAAR

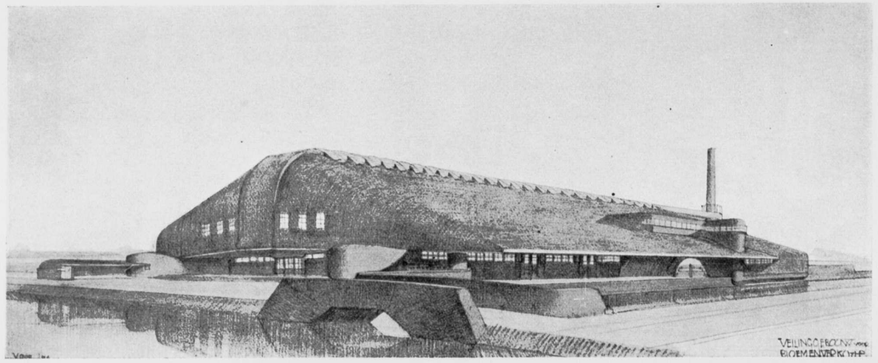

□ STUDIE VAN EEN VEILINGGEBOUW VOOR BLOEMENVERKOOP □ AMSTERDAM 1923 □

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N. V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

JAN HAMER & Co

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)
VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM - TELEFOON 43067

NAADL. SANITAIRE
COMPO - ASBEST VLOEREN
IN GEWONE TOT DE FIJNSTE UITVOERINGEN

„TRIOLIN"
WORDT ALS LINOLEUM GELEGD,
BACTERIENVRIJ, STOFVRIJ, BESTAND TEGEN
WATER EN ZUREN - ONVERSLIJTBAAR

„RUBBOLEUM"
IMITATIE RUBBER
IN DIVERSE DESSINS EN KLEUREN TE LEVEREN

VRAAGT PRIJS EN MONSTERS

GEBR. VAN WOERKOM
SCHIEDAM

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

N.V. AMSTERDAMSCHE
STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM-LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN — EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN
VERGLAASDE WAALKLINKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD
N.V. V-H.
DERICKS & GELDENS
DRUTEN

A.C. VALSTAR
STEINENBURG 33 - DE BILT - UTRECHT
ATELIER VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GESCHILDERD EN
GEBRAND GLAS
SPECIALITEIT IN
EMAILLE SIERTEGELS

„BIJ ST. LAURENS"
WINKEL
SCHEEPS EN HAMER
BETIMMERINGEN
UITMUNTEND
DOOR
STIJL EN TOON
DIR: C. BREEDVELD
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. TEL: 4871

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

LOU
ASPERSLAGH
ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD
TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

MEUBILEERINGEN
N.V.
STOOMMEUBELFABRIEK
WED A. KRAAK A ZN
AMSTERDAM
VYZELGR: 28
BETIMMERINGEN

STEENHOUWERIJ
G. W. HARMSEN
AMSTELVEENSCHEWEG 54/56
AMSTERDAM
GOEDKOOPE WANDBEKLEEDING

GLAS IN LOOD
IN STALEN KERN
UITVOERING
VAN
WERELDSCH
EN RELIGIEUS,
ANTIEK EN
MODERN WERK
H. VAN DER LINGEN & ZN.
LAREN (N.H.)

FA. E. LÖHRER.
STATIONSPLEIN UTRECHT
OPG: 1882 T: 3479
GLAS-IN-LOOD
GLASSCHILDERWERK - STAALKAMER

DIJST SHOWROOM
LEIDSCHESTRAAT
No 27
WONING INRICHTING
TEL 30976 BETIMMERING TEL 45876
FABRIEK BLOEMGR 129-141

G. WILLEMSE
& ZOON
UTRECHT
VROUWJUTTENSTR. 4
ATELIERS
VOOR MODERN EN ARTISTIEK GLAS IN LOOD
OOK VOLGENS TEEKENING
VAN HEEREN ARCHITECTEN

DAKLEIEN
RUSTIC RANDOMS
FOR ROOFS OF MIXED BROKEN COLOR
GREEN RANDOMS
MIXED SHADES
STRONG - DURABLE
QUAINT - ARTISTIC
INLICHTINGEN
EN PRIJS WORDEN GAARNE VERSTREKT
C. J. ZIEKMAN - OVERVEEN
TELEFOON 3561
IMPORTEUR VAN ALLE SOORTEN DAKLEIEN

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING
GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK
GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

KLUISDEUREN
VOOR F 310.– PER STUK
DAGMAAT 190 X 80 C.M.
GEGARANDEERD BRANDVRIJ
DE AANGEWEZEN DEUR
VOOR KANTOORKLUIZEN,
WAARIN BERGING VAN
BOEKEN EN ADMINISTRATIE
NADERE INLICHTINGEN
WORDEN GAARNE VERSTREKT DOOR
N.V. DE HAAS' BRANDKASTEN
FABRIEK - ROTTERDAM

N.V. ALGEMEENE METALLISATIE
EN BETONBOUW COMPAGNIE

NED. OCTROOIEN NOS. 2338, 2339, 1918 EN 2792
(AANGEKOCHT UIT HET FAILLISSEMENT DER
N.V. NEDERL. BETONIJZERBOUW, AMSTERDAM).

GEMETALLISEERD BETON.
GEMETALLISEERDE CEMENT-ASBEST-PLATEN, VOOR LAMBRIZEERINGEN, WAND- EN PLAFONDBEKLEEDING ETC. IN HET BIJZONDER VESTIGEN WIJ UW AANDACHT OP ONZE „KOPER"- EN „ZILVER"-PLATEN.

SCHOORSTEENMANTELS
IN GEMETALLISEERD BETON, UITSTEKEND MATERIAAL, DESVERLANGD UIT ÉÉN STUK GEGOTEN. VOOR WONINGBOUW VARIEERENDE STANDAARD-MODELLEN A, B EN C.

METALLISEEREN „TER PLAATSE" OP BETON EN METSELWERKBEPLEISTERINGEN

TECHNISCH-JUISTE WERKWIJZE - BILLIJKE PRIJZEN

DIRECTEUREN: W. J. H. LITTEL EN A. W. WITS
UTRECHT, BEM. WEERD W.Z. 5 - TELEFOON 1411
HILVERSUM, WALDECKLAAN 45 - TELEFOON 2002
VERTEGENWOORDIGER AMSTERDAM, LELIEGRACHT 42 - TEL. 31810

N.V. ALGEMEENE BETON- EN
AANNEMING MAATSCHAPPIJ

„ALBETAM„

'S-GRAVENHAGE
NASSAUPLEIN 30

TELEFOON INTERCOMM. 10687
TELEGRAM-ADRES „ALBETAM„

GEWAPEND BETON, WATER- EN KANAALBOUW, FUNDEERINGEN, HEIWERKEN ENZ.

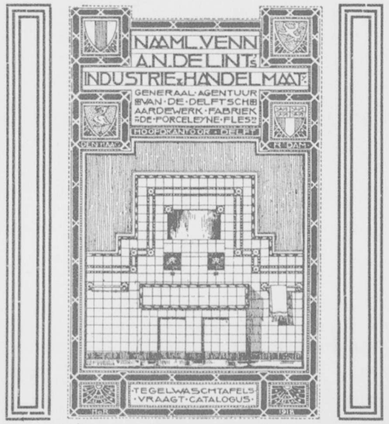

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE
VLOEREN
V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46163 - GEVESTIGD SEDERT 1903

IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
VLOEREN

ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

CENTRALE WERKPLAATSEN DER LIMBURGSCHE TRAMWEG-MAATSCHAPPIJ TE ROERMOND WAARVAN DE HELLENDE DAKEN DOOR ONS WERDEN AFGEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING

EN DE VLAKKE DAKEN MET

„RUBEROID"-CEMENT-DAKBEDEKKING

TOT EEN GEZAMENLIJKE OPPERVLAKTE VAN RUIM 4500 M².

AMERIKAANSCHE
„RUBEROID"-DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN
BIJNA 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT

„RUBEROID - CEMENT"
DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN

TEERVRIJ - ELASTISCH - ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ. OVERBODIG
LANGDURIGE GARANTIE — PRIJSOPGAVE EN INLICHTINGEN KOSTELOOS

VRAAGT MONSTERS EN INLICHTINGEN BIJ

GEBRS KRAMER - ROTTERDAM

TELEFOON INTERC. 11257-11258-11259-11260 - TELEGRAM-ADRES: „RUBEROID"

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

IR. W. L. EERKES
CIVIEL INGENIEUR
TECHNISCH-BUREAU
AMSTERDAM
DE RUYTERKADE 46 - TELEF. 48269

IJZERCONSTRUCTIES
GEWAPEND BETON

OPMEETINGEN - ADVIEZEN

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM

EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD

UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

ONZE NIEUWE MUUR- EN
PLAFONDBEKLEEDING
"MURITE"

KAN DIRECT BESCHILDERD WORDEN
KAN DIRECT BEHANGEN WORDEN
WORDT ZOO HARD ALS STEEN
IS AFWASCHBAAR
IS ZÉÉR GOEDKOOP

ONS BOEKJE OVER MURITE WORDT U
OP AANVRAGE GAARNE TOEGEZONDEN

FIRMA J. MASSEUS WZN.
ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT 119, TEL. 3186

FIRMA E. FELIX
AMSTERDAM

CENTRALE
VERWARMING
VENTILATIE

WARMWATER-
VOORZIENING

SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
BELGIË
HEEFT HAAR MARMERZAGERIJEN,
FABRIEKEN EN OPSLAGPLAATSEN O. A. TE

SPRIMONT	PARIJS	CANSOLI
POULSEUR	MARSEILLE	RUOSINA
BRUXELLES	JEUMONT	QUERCETA
ONOZ	FRESNES SUR ESCAUT	BRUCIAFERRO
LA BUISSIERE	GLANDIEU	BERLIJN
EECKEREN	RIA	HAMBURG
GUSSIGNIES	FUCINA	DUSSELDORF
ENZ.	ENZ.	ENZ.

VOOR BEGROOTINGEN, MONSTERS ENZ.
AANVRAAG TE RICHTEN AAN:
SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
SUCCURSALE HOLLANDAISE
L. VAN GENT
ARCHIPELSTRAAT 5 - NIJMEGEN

ARNHEMSCHE
HANDELS-
MAATSCHAPPIJ
PARKSTRAAT 50
VRAAG PRIJS EN MONSTERS VAN ONZE:
LICHTDRUK PAPIEREN
TRANSPARANT PAPIEREN
CALQUEER PAPIEREN
II DETAIL PAPIEREN II
GROOTE SORTEERING IN:
PASSERDOOZEN
TEEKENBORDEN
TEEKENHAKEN - POTLOODEN
ENZ. ENZ.
TELEFOON 896
ARNHEM

MEUBELFABRIEK
„DE HOOP"

VERVERSTRAAT 26-28
AMSTERDAM
TELEFOON - CENTRUM - 149

SANITAIRE GROOTHANDEL
N. V. WERKMETAAL
DEN HAAG

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR
GESCHILDERD
GEBRAND EN
EENVOUDIG
GLAS
IN
LOOD

GEËTST GLAS

E.M. VAN OJEN
(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET
PIET HEIN STR. 84A. DEN HAAG TELEF. M. 2027
E.M. VAN OJEN
ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

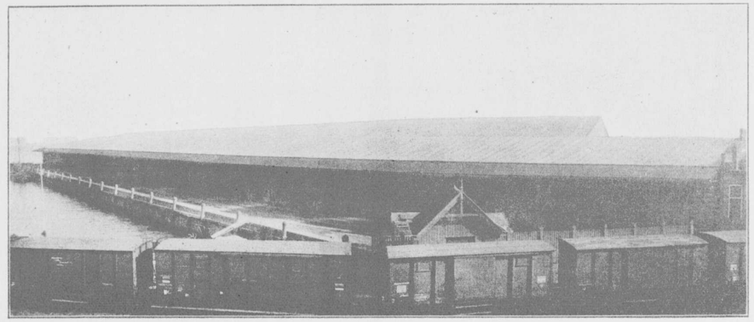

LOODS DER HOLLAND-AMERIKA LIJN, AAN HET STEENENHOOFD TE AMSTERDAM,
GEDEKT MET 6000 M². REX-DAKBEDEKKING GROEN STEENSLAG

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG
P. PROOST & ZOON - AMSTERDAM
RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

'SCHILDERS
BEDRYF

T'WAPEN
VAN ST. LUCAS
KOOY & ROEM
KANTOOR en WERKPLAATS
SCHENKSTRAAT
66- 66A
TELEFOON B-875
's GRAVENHAGE

N.V.
SAN.
OLIFANT
VLOEREN
ALLE VLOER-
1904 GEDEPONEERD FABRIEKSMERK 1924
HYGIËNISCHE BEDEKKINGEN
AMSTERDAM
TEL.
47515

N.V. ENEM

PIETERSKERKHOF 17

UTRECHT

ELECTRISCHE UURWERKEN
MOEDERKLOKKEN - BIJKLOKKEN
SIGNAALKLOKKEN
TORENUURWERKEN

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER

KUNSTWEEFSELS

ATELIERS VOOR
MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:
SLEEDOORNSTRAAT 64
'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:
ANEMOONSTRAAT 128—143

ATELIERS VOOR HET:
RESTAUREEREN - SCHOONMAKEN
VERDOEKEN - VERNISSEN EN
CONSERVEEREN VAN OUDE EN
III MODERNE SCHILDERIJEN III

SCHUURING EN ADAMA

DEN HAAG

BILLITONSTRAAT 13 - TELEF. 10910

ONTWERPEN EN UITVOEREN VAN
DECORATIEVE KUNST
BINNENHUISVERSIERINGEN
STOFBESCHILDERING - AFFICHES
ENZ. ENZ.

N.V. GOGARN'S MEUBILEERING MIJ.

COMPLETE MEUBILEERING
BETIMMERINGEN NAAR
IIIII ONTWERPEN VAN IIIII
BEKENDE ARCHITECTEN

LIFTCABINES

ROTTERDAM
WESTNIEUWLAND 13

C. A. JONGENEEL

ATELIER GLAS IN LOOD
EN GEBRAND GLAS

GEGARANDEERD
EERSTE-KLAS WERK

IIIII DELFT IIIII

KANTOOR: VAN DER MADESTRAAT 22
ATELIER: RIETVELD 196

„SMEDA"

WEEFSCHOOL BLARICUM

III LESSEN IN III
WEVEN - KANTKLOSSEN
EGYPTISCH VLECHTEN
RAFFIA EN NAALDWERK

ZOMERCURSUSSEN

VRAAGT PROSPECTUS

MARG. VERWEY

SANITAIR TECHNISCH BUREAU
N.V. PAFF'S PATENTEN

AMSTERDAM
KEIZERSGRACHT 293 - TELEFOON 35830

WENDINGEN
OP SANITAIR TECHNISCH GEBIED

HANDWASCHBAKJES
ZONDER PLUG IN DEN BODEM EN MET INGEBOUWDE STANKAFSLUITING

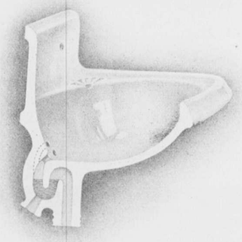

VOORDEELEN:
1e. VOORWERPEN, DIE DE AFVOER KUNNEN VERSTOPPEN, KUNNEN DEN UITLAAT VAN DEN BAK NIET PASSEEREN
2e. INGEBOUWDE STANKAFSLUITING MET ONTSTOPPING IS INWENDIG GEHEEL VERGLAASD EN BIEDT DUS GEEN GELEGENHEID TOT HET VASTZETTEN VAN VUIL
3e. HET LASTIGE KETTINKJE MET STOP IS HIERMEDE VERDWENEN, EVENALS DE PLUGPLAAT, WAAROM-HEEN ZICH STEEDS ONREINHEDEN VASTZETTEN
4e. BOVENDIEN KAN HET WASCHBAKJE NIET MEER VOOR VERKEERDE DOELEINDEN GEBRUIKT WORDEN
5e. HEEFT EEN MEER AESTHETISCH AANZIEN

BADKUIPEN — ZONDER UITLAAT IN DEN BODEM, DUS OOK ZONDER DE LASTIGE KETTING, — MAAR MET BUITENWERKENDE AF- EN OVER-LOOP (ZEER PRACTISCH)

„HYDRAULICA"-LUCHTDRUK-RESERVOIR, GERUISCHLOOS VULLEND, OVERAL PLAATSBAAR, OOK BIJ TE LAGE VER-DIEPINGEN; LEKKEN ONMOGELIJK (HET IS LEDIG); VORSTVRIJ, ABSOLUUT ZEKERE EN GEMAKKELIJKE BEDIENING

GOOTSTEENEN — ZONDER UITLAAT IN DEN BODEM, MET ZOODANIGE UITLAAT, DAT VERSTOP-PINGEN ZIJN BUITENGESLOTEN

BEZOEKT ONZE TOONKAMERS
KEIZERSGRACHT 293 - AMSTERDAM

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

MARMER
VOOR BOUW- EN KUNSTWERKEN
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN

GRANIET - SYENIET - TUFSTEEN
SCHOORSTEENMANTELS ENZ.

N.V. MAATSCHAPPIJ VOOR STEENHOUWERIJ
V/H P. KOOY, DIR. A. B. HUTJES
Z.O. BUITENSINGEL 203 - TEL. 72201
DEN HAAG

N.V. NEDERLANDSCHE INSTALLATIE-MAATSCHAPPIJ
THERMA
CENTRALE VERWARMING
VENTILATIE, SANITAIRE
= INRICHTINGEN ENZ. =
VONDELSTRAAT 36 AMSTERDAM TELEFOON 29691

N.V. MAATSCHAPPIJ TOT HET
UITVOEREN VAN BOUW-
WERKEN EN WERKEN
IN GEWAPEND BETON
V/H WOLTERBEEK EN VAN DORP
III ROTTERDAM III
TELEFOON 2807 EN 31240

P. G. DUCHATEAU
EN ZONEN
FABRIEK VAN KUNSTSMEED-
WERK - BRONS - KOPER-
EN LOODVERSIERSELEN
VERLICHTINGSORNAMENTEN
KOPER- EN BRONSGIETERIJ
SCHIEDAM - ROTTERDAM

C. H. BENZIEN
= SPECIALITEIT IN =
VEILIGHEIDSLIFTEN VOOR
PERSONEN, GOEDEREN
= EN SPIJZEN =
VIERWINDENSTRAAT 3 - TEL. 40792
III AMSTERDAM III

GLAS IN LOOD
A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
III ROTTERDAM III

WENDINGEN

ARCHITECTURA ET AMICITIA

1924

& WENDINGEN

& EILEEN GRAY

ARCHITECTURA ET AMICITIA

1924

EILEEN GRAY

OTIS-LIFTEN

ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745—7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

ELECTRIC HOME

THOMSONLAAN 20
DEN HAAG

EEN BEZOEK AAN ONZE MODELWONING ZAL U OVERTUIGEN VAN DE BETEEKENIS VAN ELECTRICITEIT IN UW HUISHOUDING

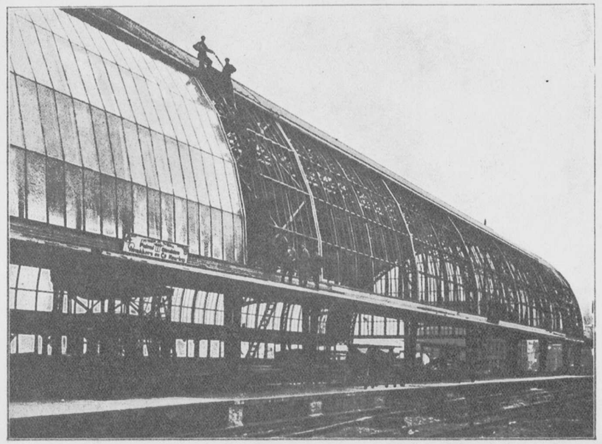

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING
OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14B TEL. 3393

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE
P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

N° 6

DIT IS HET 6DE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEWIJD AAN HET WERK DER IERSCH—ENGELSCHE INTERIEUR-KUNSTENARES EILEEN GRAY TE PARIJS. DE BEGELEIDENDE TEKST IS GESCHREVEN DOOR JEAN BADOVICI, DE INLEIDING DOOR JAN WILS. TYPOGRAFISCHE OMSLAG UIT BESTAAND ZETWERK

WENDINGEN

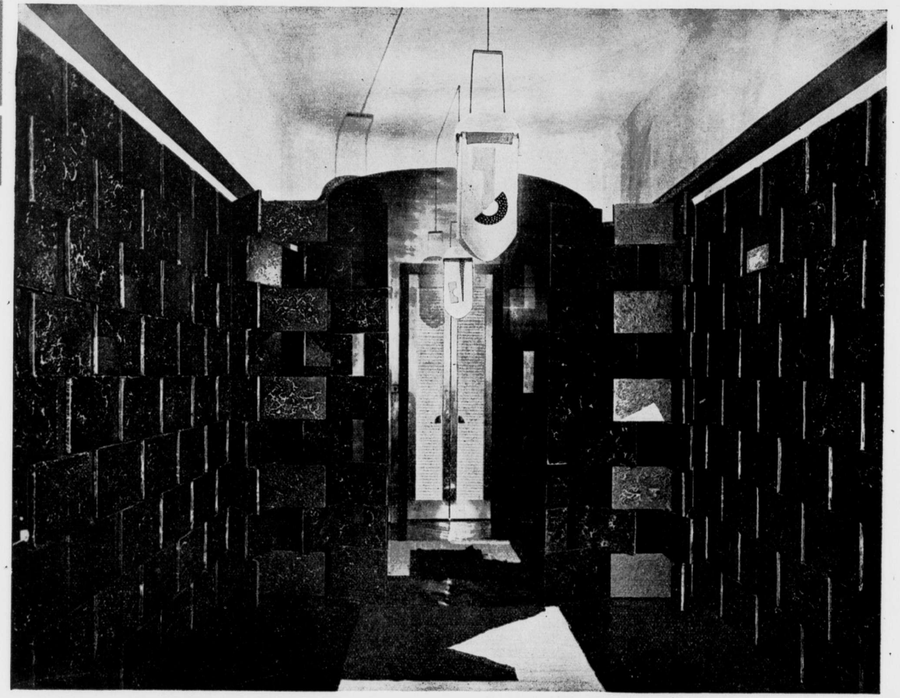

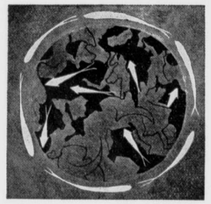

WACHTKAMER, UITGEVOERD IN PARIJS □ □ MUREN MET EEN SCHERM ALS WANDBEKLEEDING OM BESTAANDE BETIMMERING EN BESCHILDERING, DIE NIET VERWIJDERD KONDEN WORDEN, TE BEDEKKEN □ □ EEN BEWEEGBAAR SCHERM OM DE DIENSTINGANG TE BEDEKKEN

HOOFDKLEUR, DONKER-GRIJZE LAK GEMENGD MET POEDERSTEEN □ □ DEUR IN GOUD □ □ IVOOR BOVEN DE WANDSCHERMEN □ □ EEN RUW STUC-PLAFOND WAARLANGS EEN DONKERROODE BAND □ □ LAMPEN IN PERGAMENT EN EEN HANDGEWEVEN VLOERKLEED

EILEEN GRAY

MEUBELEN EN INTERIEURS

INLEIDING DOOR JAN WILS

Nu voor mij liggen de afbeeldingen van Eileen Gray's werk, gaan de gedachten terug naar den middag, toen, na dagenlang de bedwelmende bekoorlijkheden van Parijs te hebben ondergaan, het toeval mij plotseling bracht, waar deze meubels waren tentoongesteld. Het was, als het treden in een andere wereld; het was, alsof een waas opging en de zon ineens een landschap van ongekende schoonheid met haar glanzend licht overgoot.

Hier was rust; hier kon de adem weer vrij gaan, omdat de hartstochtelijke en valsche omarming van Parijs niet meer knelde. Hoe duidelijk kwam nu de schijn-belangrijkheid van het Parijsche leven in al zijn kleinburgerlijkheid te voorschijn; hoe schril stak zij af tegen de natuurlijke eenvoud, de niet op de prikkeling der zinnen ingestelde bevalligheid dezer meubels!

Erkend moet worden, dat de overgang van de atmosfeer der boulevards naar de omgeving, waar ieder voorwerp zoo goed geplaatst was, wel heel groot en de inwerking daardoor wellicht heftiger was, dan onder vele andere omstandigheden. Daardoor traden ook de verschillen, met het elders geziene en vaak van te voren zoo luid geroemde, sterker naar voren en bleef er geen gelegenheid om door toetsing aan geadopteerde formules de verdiensten af te meten.

Een oprechte vreugde was het om van stuk tot stuk te gaan, ze van alle kanten op te nemen en dan, van dichterbij, de weelde van het materiaal te leeren kennen. Er was geen sprake van verstandelijke redeneering of zwaarwichtige beschouwing over het „hoe" en het „waarom"; geen oogenblik knelde het pantser van koele overweging en wiskundige berekening van toekomstige waarde. Ik weet wel, dat, wanneer straks deze tafels en lampjes, die kleedjes en schermen onder het oog van zoovele goede vrienden zullen komen, ze niet gezien zullen worden, zooals ik ze zag. Dan zullen ze wel zwaar gewogen worden en er wellicht eigenschappen aan ontdekt worden, die een gedegen levensbeschouwing bij den opmerker doen vermoeden. Maar ik wil ze niet kennen, omdat zij de schoone herinnering aan dien middag zouden aantasten. Ik wil ze ook daarom niet kennen, omdat toch al die wanhopige zwaar op de handsche betoogingen hier niets ter zake doen. Deze meubels zijn in een droom geboren en hebben nu, in de werkelijkheid, die sfeer meegekregen, die slechts te ondergaan is in de onmiddellijke nabijheid er van. Stuk voor stuk zijn zij ter wereld gekomen, ontloken, zooals bloemen na elkaar ontluiken om dan, in eens, met elkaar te schitteren.

Soms zijn ze als een enkel zacht accoord, dat in een oogenblik van zelfvergeten wordt aangeslagen; soms zijn ze als een wild-vreemde nauw beheerschte beweging, vol trilling van innerlijke bewogenheid. Zij zijn niet met het verstand ontdekt, maar de hand heeft gekneed zooals de ziel dat op het oogenblik van ontstaan aangaf. Daardoor werd ook het eene strak van lijn en sober van vorm, terwijl het ander, in plotselinge blijheid, een ingewikkeld lijnenspel en samengesteldheid van vormen vertoont, die de uitbundigheid nabij komt.

Vrij van iedere overlevering, uit een onuitputtelijke schatkamer van geest en weelde-verlangen te voorschijn gebracht, stapelen zich de vondsten op elkaar, altijd anders, zooals de wil van de maakster in fijne onderscheiding van nuance ze tezamenbracht.

Wie vraagt hierbij naar levensduur en vervulling van toekomstige verlangens? Is het genieten van een bloem het bepalen, hoe lang ze nog zal bloeien en welke variëteiten er mee te kweeken zijn?

Eileen Gray is een heel bijzondere, een heel afzonderlijk staande verschijning in de wereld van nieuwe vormen-vinding. Zij behoort niet tot degenen, die in uiterste zelfkastijding slechts naar een toekomstig geluk uitzien. Zij behoort ook niet tot dezulken, die er op uit zijn met vreemdsoortigheden een goedkoop succes bij de veelheid te verwerven. Haar werk gaat voorbij aan de massa en slechts een heel enkele zal weten, welke verplichtingen hem worden opgelegd, door zich met deze meubelen te omringen.

Is het een wonder, dat zij in Parijs geen plaats vindt? „.... en France, pour plaire, il faut le Hall luxe galerie Lafayette, le tout avec pieds Louis XVI...."

Maar deze meubels zijn van hoogen adel. Zij zijn voornaam, verfijnd en gracieus als een jonge schoone vorstin, wier houding en gebaren het resultaat zijn van een eeuwenoude cultuur en in wie de beste eigenschappen van zoovele geslachten en rassen zijn neergeslagen. Zij zijn soms behaagziek, soms hartstochtelijk in hun beweging en dan weer als in stille mijmering vergleden. Zij dwingen een natuurlijke toewijding af: men nadert ze zonder overdrevenheid, zonder levendige gebaren of luidklinkende stem. Er gaat een hooge, koele rust van uit, die de omgeving beheerscht. Zij verlangen eer de eenzaamheid, dan dat zij wat of wie ook van geringere afkomst of mindere verschijning naast zich zouden dulden.

De keuze van het materiaal en de bewerking daarvan zijn dezer vormen waardig. Zij zijn als het welgedragen kleed, dat de nobelheid der vormen onderlijnt en toch de eigen waarde heeft behouden. Zoo zijn de geestelijke inhoud, vorm en materie tot een eenheid van zeldzame verrukking tezamen gesmolten. Zij, die zoo het materiaal wist te kiezen en de bewerking ervan bepaalde, moet ook het vak wel volkomen beheerschen. Zij is een kunstenaresse, zooals er maar zeer weinige bestaan.

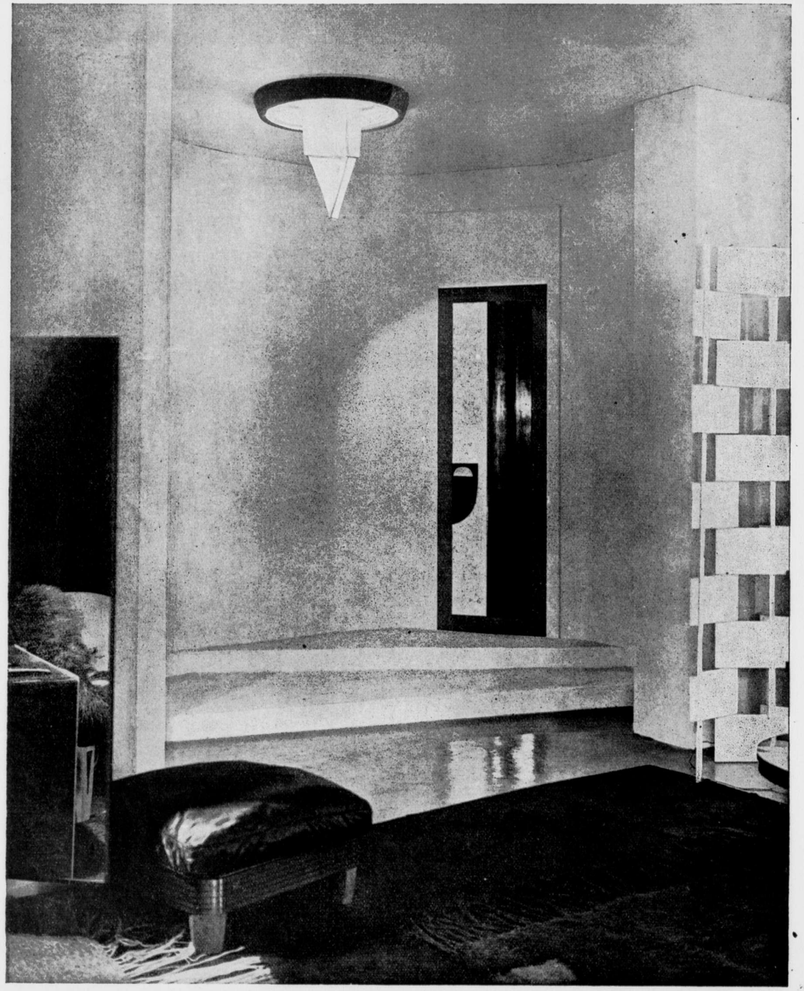

SLAAPKAMER-BOUDOIR VOOR MONTE-CARLO □ TENTOONGESTELD IN 1923 □ MUUR WIT PLEISTERWERK

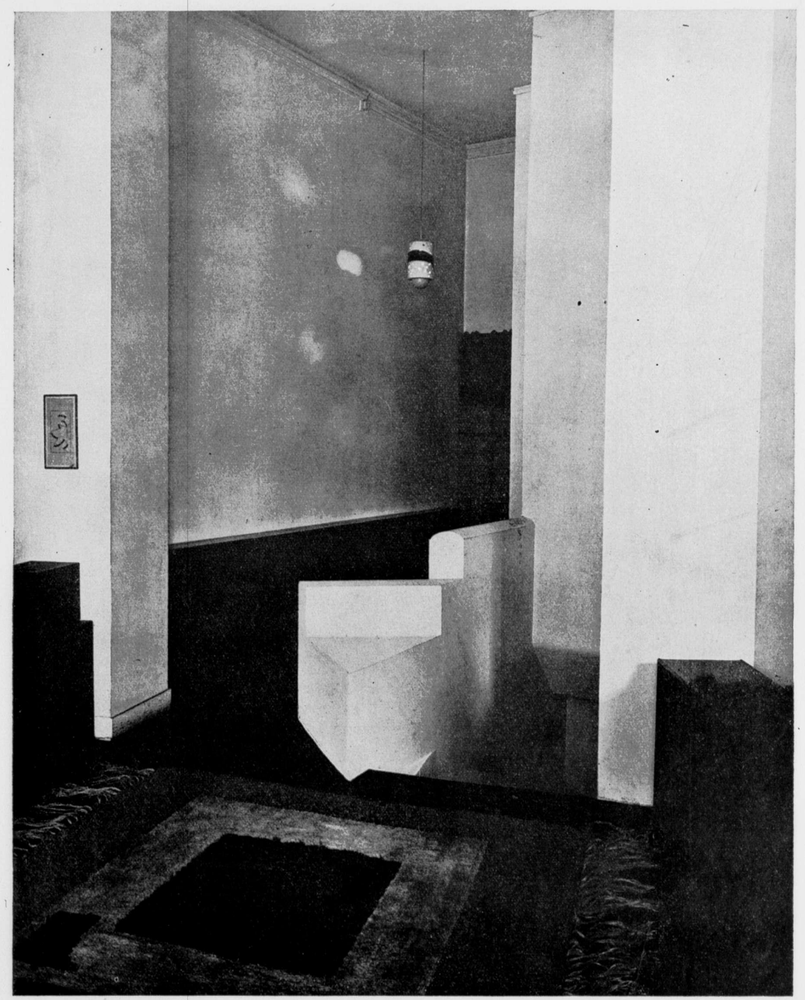

TRAPPENHUIS MET GANG IN WIT PLEISTERWERK □ GEKNOOPT VLOERKLEED □

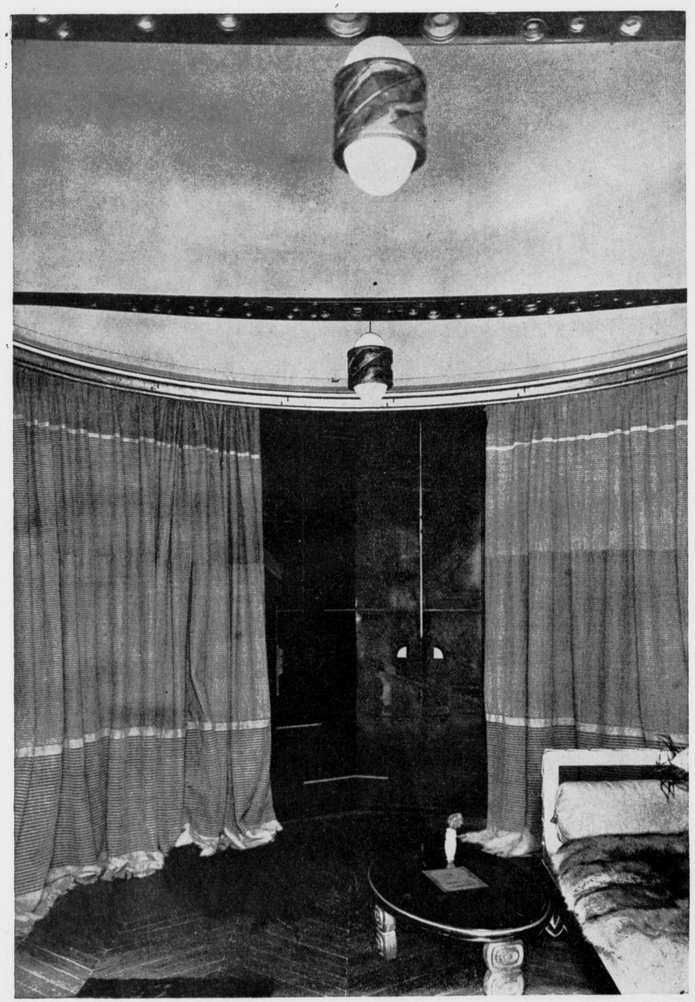

INTERIEUR BOUDOIR □ WANDEN IN „MODERNE FRANSCHE STIJL" MET GORDIJNEN AFGEDEKT

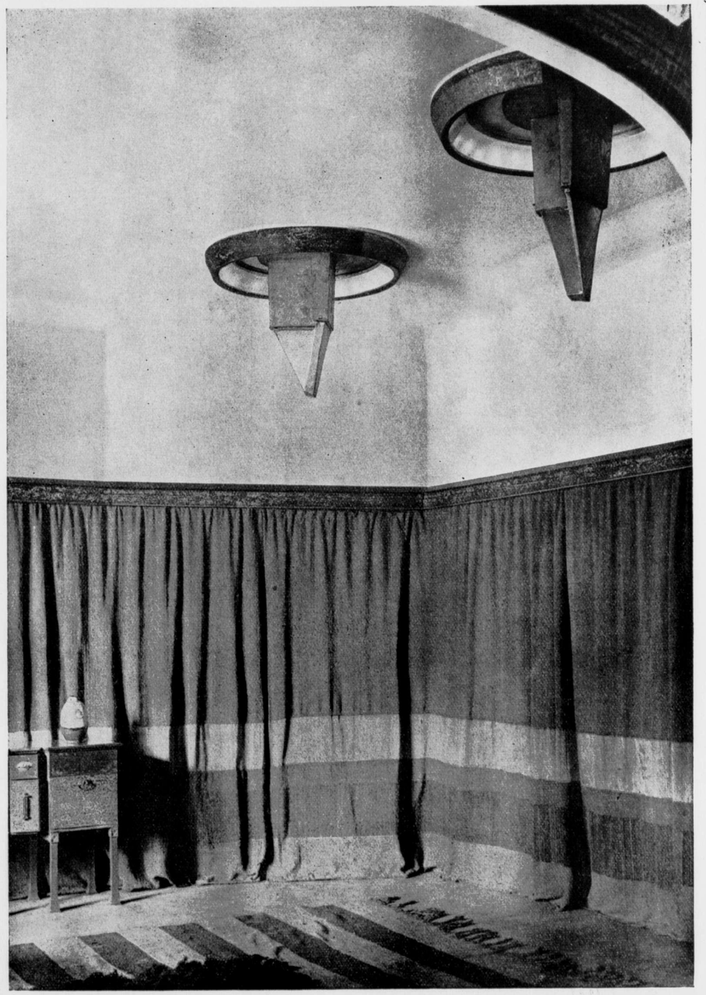

INTERIEUR EETZAAL □ GORDIJNEN BEDEKKEN DE BESTAANDE FRANSCHE LAMBRISEERING

TAFEL IN DONKER-KASTANJE LAK MET ZILVEREN BLAD □ WANDSCHERM IN DONKER-GRIJS MET ZILVER-ORNAMENT

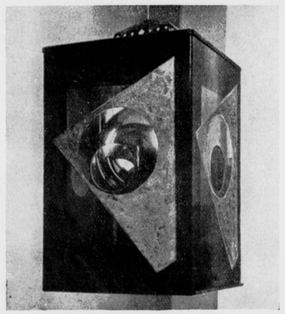

LANTAARN VAN BLAUW GLAS MET ZILVER

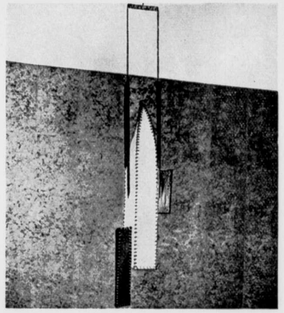

PERGAMENTEN LAMP IN GEEL EN GRIJS

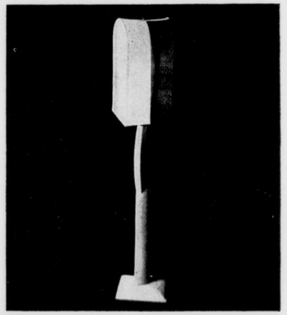

LAMP À-JOUR-IVOOR BRUIN EN ZWART

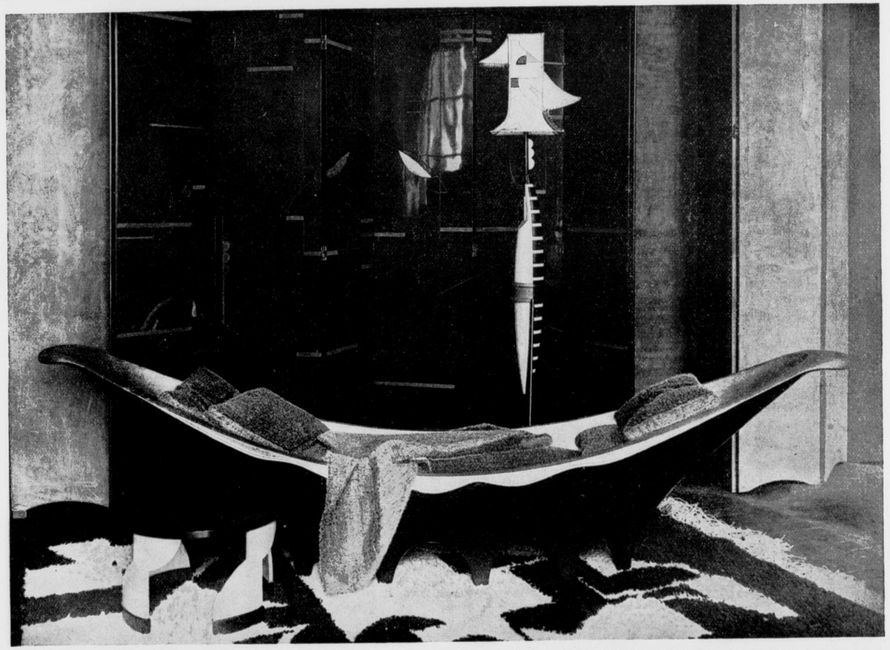

RUST-BED □ KASTANJE-BRUINE LAK MET ZILVER □ KUSSENS MAT-GOUD □ LAMP ZWART EN WIT MET PERGAMENTEN KAP

PERGAM: LAMP, ROOD-WIT EN IVOOR

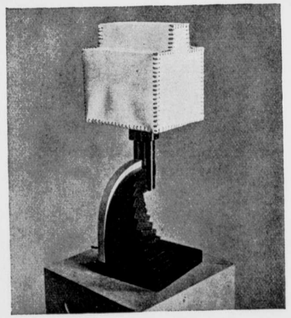

PERGAMENTEN LAMP IN BRUIN EN WIT

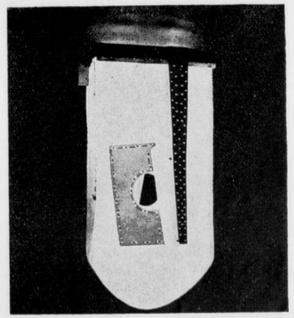

PERGAM: LAMP, ROOD-WIT EN IVOOR

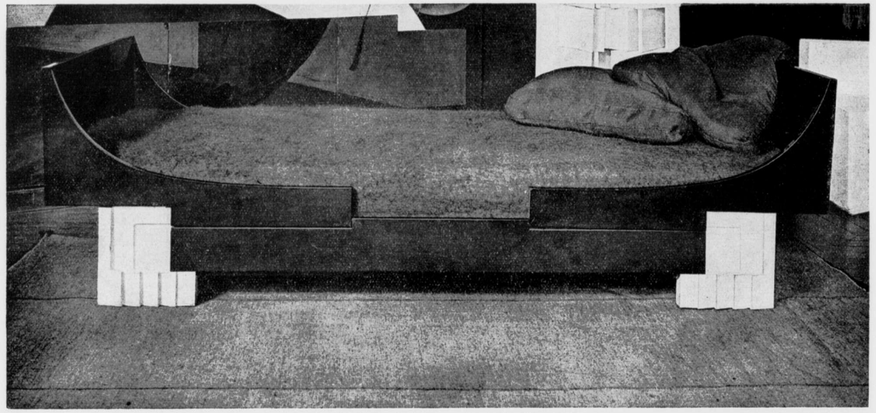

RUST-BED □ ZWARTE LAK □ GESTOFFEERD MET GEKLEURDE STOFFEN □ VOETSTUK VAN WITTE GIPS

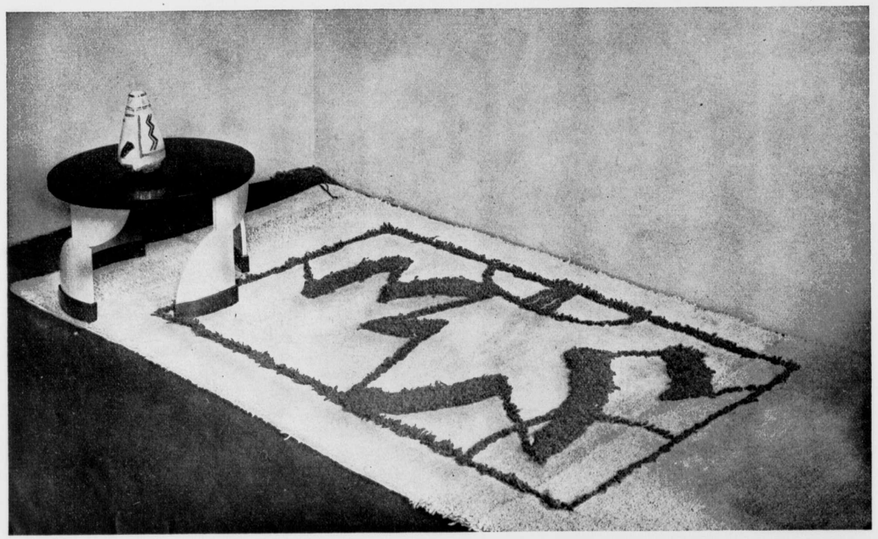

HANDGEKNOOPT KLEED IN ABRIKOZE-KLEUR □ ORNAMENT IN „TÊTE DE NÈGRE"-GLANSWOL

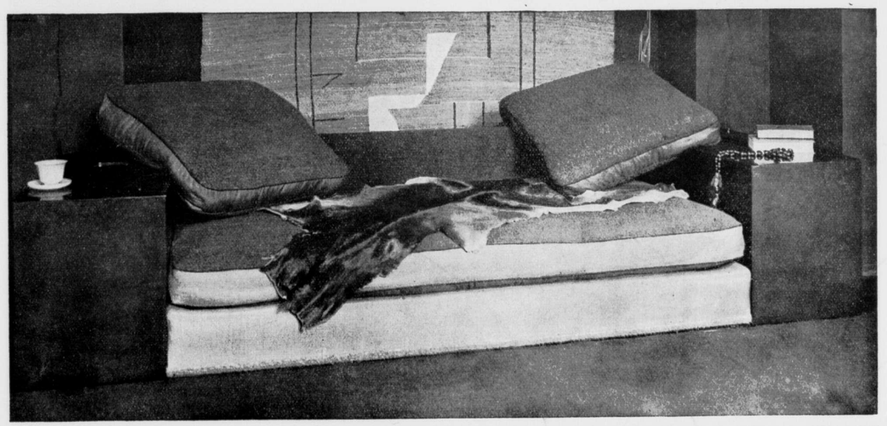

RUSTBED IN HAVANNAKLEUR □ DE BEIDE KUBUSBLOKKEN TER ZIJDE DIEP-ROOD GELAKT

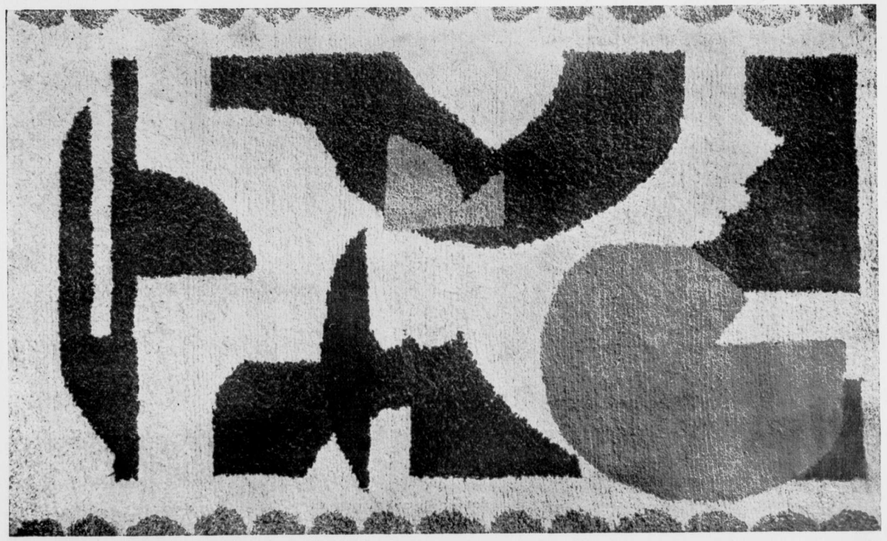

HANDGEKNOOPT KLEED IN NATUURKLEUR □ ORNAMENT IN „TÊTE DE NÈGRE"-ZWART EN GRIJS-BRUIN

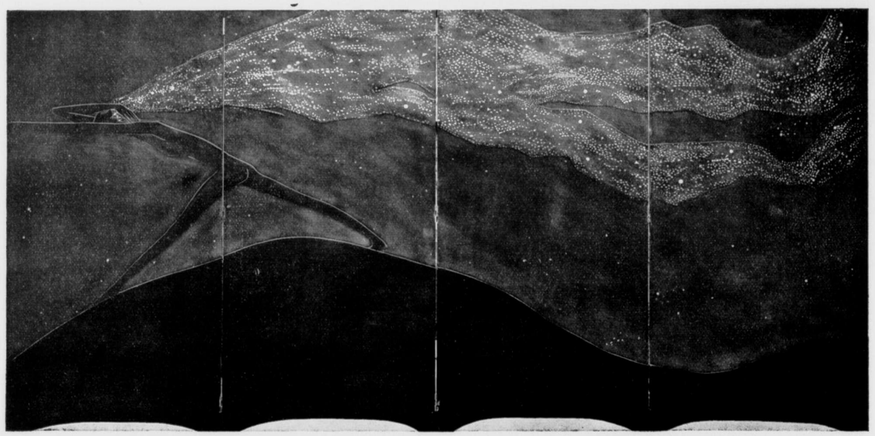

„DE NACHT" □ DONKERBLAUW SCHERM IN LAKWERK □ □ VERSIERINGEN UITGEVOERD IN ZILVER

L'ART D'EILEEN GRAY PAR JEAN BADOVICI ARCHITECTE

L'art d'Eileen Gray se situe au coeur du mouvement moderne. Eileen Gray est moderne par toutes ses tendances, par tous les caractères des sa vision et de son expression, par son dédain des émotions où se plaisait la vieille esthétique, par son mépris des anciennes formes plastiques.
Elle a compris que notre temps apportait, avec de nouvelles formes de vie, la nécessité de nouvelles façons de sentir; que la formidable importance de la mécanique ne pouvait pas ne pas transformer la sensibilité humaine. Et toute son oeuvre tend à traduire l'élan lyrique, l'enthousiasme, la puissance de la nouvelle civilisation et des âmes qu'elle forge peu à peu.
Dans la civilisation morte d'hier, prédominaient les valeurs morales et les jeux des sensibilités individuelles. Dans la civilisation naissante, l'individuel s'efface devant la géometrie. Et ce n'est pas là une transformation de détail, un changement partiel; c'est un changement total et comme un retournement aux conséquences incalculables, qui, sans qu'elles le veuillent, et, souvent sans qu'elles s'en doutent, modifie les âmes.
Les oeuvres de demain devront traduire une nouvelle vision des choses, une nouvelle conception de l'ordre universel, et cette prédominance de la géométrie où l'homme trouve sa plus haute puissance assurée, puisque, par elle, il soumet la matière universelle au pouvoir organisateur de son esprit.
Dans cette révision générale des valeurs, le problème de la décoration intérieure n'était pas des moindres: l'intérieur moderne, en effet, doit non seulement traduire la vie de l'homme et ses préoccupations, mais il doit aider celui-ci à prendre une plus nette conscience de lui-même, et de l'équilibre nécessaire entre ses désirs intimes et la forme du monde où évolue son activité. De plus il doit être en harmonie avec les nouvelles formes architecturales.
Eileen Gray n'a pas reculé devant l'extrême difficulté; ses réalisations témoignent d'une rare audace et d'une vision singulièrement originale. Si elle avait eu une science architecturale plus sûre et plus précise, si elle s'abandonnait un peu moins à son instinct créateur, Eileen Gray serait certainement l'artiste la plus expressive de notre temps.
Elle veut que l'art décoratif exprime la vie complexe, tourmentée dans ses profondeurs, et, en même temps, par décision, calme d'apparence, qui est la vie de l'homme d'aujourd'hui; le rêve et la réalité mêlés, confondus dans la danse des lignes rythmées; les violentes vibrations et les mortels apaisements enveloppés et chantés dans la ronde des arabesques idéales. Eileen Gray reste, dans notre siècle de machinisme, profondément romantique par son amour des ambiances fantastiques, où l'esprit cherche en vain son équilibre parmi des perspectives infinies d'où monte la voix cruelle ou berceuse du mystère inviolable. Mais elle refuse de s'abandonner, de se laisser glisser à une impressionnabilité sans contrôle. Elle domine et elle se domine; elle aime les architectures où se traduisent les nouvelles nécessités selon des lois précises et où s'exprime la forte volonté de l'homme moderne.
Eileen Gray insiste sur le conflit entre l'idée, la représentation spirituelle de l'objet sa représentation, son imitation matérielle. Elle ne veut pas représenter des formes naturelles, mais en donner des équivalents géométriques. Et pourtant, la beauté, dans son oeuvre ne nait pas de l'observation d'une loi scientifique apprise mais de l'élan lyrique original qui impose son

SCHETS VOOR EEN MUURSCHILDERING UIT TE VOEREN IN DONKER-GRIJS, ZWART, ZILVER EN GOUD

unité profonde. Ses réalisations affectent des apparences arides, géométriques, et pourtant, leur harmonie est évidente; mais elles manquent parfois de profondeur et l'intensité lyrique y domine trop la solidité scientifique. L'intuition et l'intelligence discursive sont deux formes d'activité spirituelle essentiellement distinctes et souvent opposées; mais tout esprit créateur les concilie. Ainsi Eileen Gray: son art consiste à traduire à force d'application intelligente une vision particulière qui s'est révélée spontanément. Elle veut exprimer les plans atmosphériques qui lient et mêlent les choses, les sympathies et les affinités réciproques qui fondent dans une unité mystérieuse les plans opposés et les différents objets; elle crée une atmosphère d'infini plastique où viennent se fondre les masses des meubles, laissant percevoir cette vie cachée qui se prolonge indéfiniment et déborde en tous sens la limite formelle de chacun d'eux. Ainsi disparait toute discontinuité et se forme une unité équilibrée où toutes les valeurs plastiques se fondent en arabesques de courbes et de droites harmonieuses.
Equilibre conventionnel, certes, mais qui correspond parfaitement à la part que le conventionnel prend de plus en plus dans la vie de l'homme moderne. L'homme naturel en effet disparait peu à peu de chacun de nous pour faire place à un être nouveau dans lequel l'apport social, les acquisitions intellectuelles et morales individuelles ou collectives prennent une place prédominante. Et il est logique que cet être de volonté qui s'est arraché à l'instinct primitif cherche, pour s'y plaire, un monde, une atmosphère qui soient de pures créations de son imagination volontaire.
Et cette unité systématique vers laquelle convergent toutes les lignes et à laquelle tendent toutes les valeurs donne aux créations d'Eileen Gray une signification architectonique unique. Les meubles, les tentures, l'atmosphère générale apparaissent comme les composantes d'une âme où l'âme de l'habitant se trouvera complétée et reposée par des rythmes équivalents à son propre rythme intérieur.
Dans ces compositions, on retrouve les merveilleux éléments géométriques abstraits qui font le charme des meubles modernes; mais, au lieu que chacun des meubles ou des objets se présente séparé, formant à lui seul une entité sans rapport avec ceux qui l'entourent, ils se prolongent tous les uns par les autres; les lignes qui délimitent leurs formes se fondent dans l'ensemble des lignes murales. Il n'y a plus de lignes finies, fermées, mais une totalité richement réalisée dans un espace plastique indéfini; c'est la réalisation d'une conception d'ensemble abstraite. La décoration n'est plus une reconstruction réaliste épisodique; elle utilise toutes

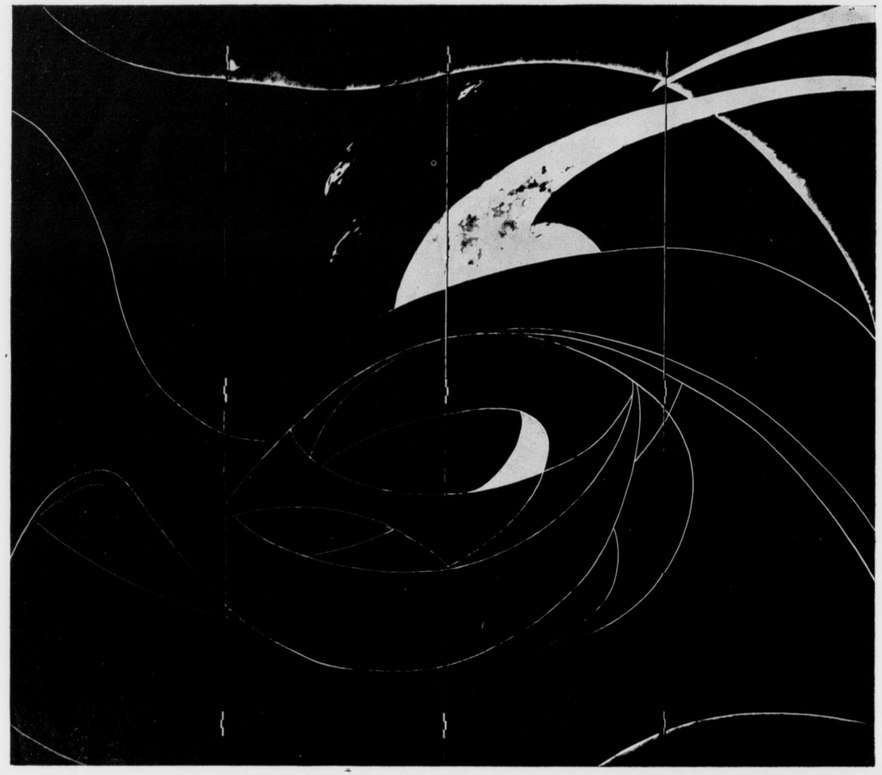

KAMERSCHERM IN LAKWERK □ KLEUREN: DONKER KASTANJE-BRUIN MET ZILVER-ORNAMENT

les réalités pour exprimer tous les éléments essentiels de la sensibilité plastique. C'est une décoration de milieu, d'ambiance, par masses et par zones qui modèle l'espace selon des conventions purement intellectuelles. La forme et la couleur y jouent un rôle entièrement nouveau dicté par une clairvoyante appréciation des tendances de notre temps et des besoins de l'âme moderne.
Le même besoin de vérité amène aussi Eileen Gray à nier la tradition qui voulait qu'on n'employât jamais qu'une seule matière pour un ensemble décoratif: elle utilise toutes les matières qui lui semblent pouvoir contribuer à la richesse et à l'harmonie de ses ensembles: verre, carton, bois, ciment, béton, cuir, étoffes, crin, miroirs, etc.... Ces matières sont parfois précieuses et travaillées avec un soin, une minutie et une science où se reconnait l'art subtil et délicat de cette créatrice de beaux laques qu'est Eileen Gray; parfois, au contraire l'artiste utilise pour ses tapis des laines naturelles, pour ses meubles des bois à peine dégrossis. Elle varie la matière des détails selon le caractère des ensembles; et toujours, elle en épuise toutes les possibilités.... Des plans transparents de bois ajouré ou de verre, des lames de bois ou de métal, des jeux de lumière, servent à indiquer les plans ou les nuances de la réalité cachée qu'on veut suggérer. Les blancs, les gris et les

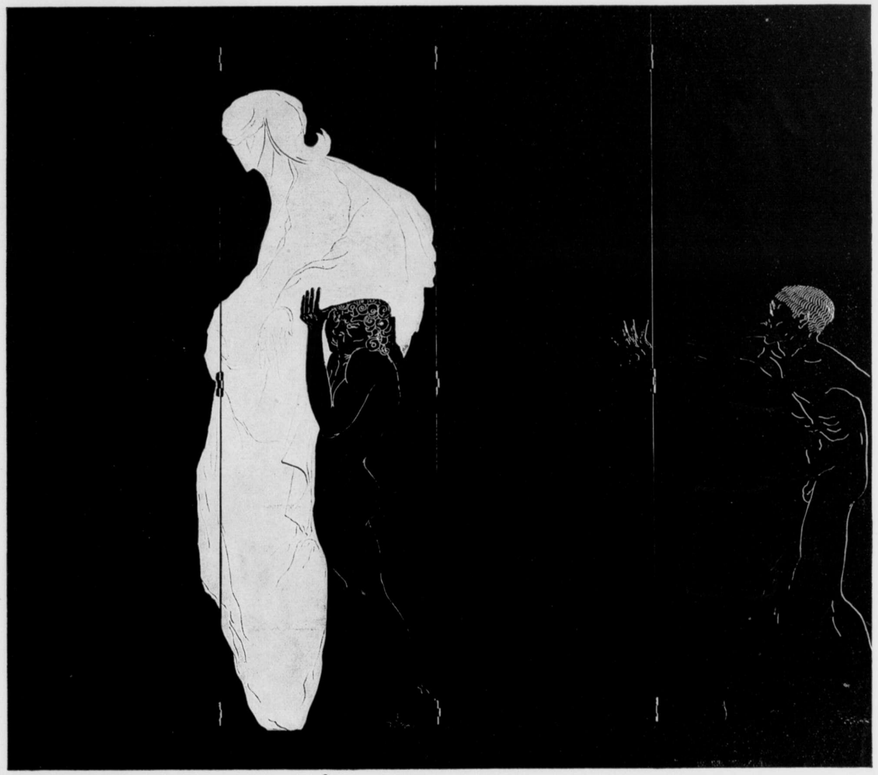

KAMER-SCHERM IN DONKERROODE LAK □ DE VERSCHIJNING IN ZILVER □ DE MENSCHELIJKE FIGUREN IN DONKER-BLAUW

noirs soulignent la valeur plastique des masses et ajoutent leur puissance de suggestion propre à celle de l'ensemble. Et les autres couleurs choisies, par leurs contraste ou leurs similtitude ajoutent leur profondeur propice et leur mystère à la mystérieuse profondeur de la composition. Les nuances les plus souples et les plus émotives complètent l'harmonie des lignes et la concrétisent vigoureusement. Eileen Gray aime les matières douces, polies, souples, les étoffes soyeuses dont les reflets se jouent sous la douceur voilée des lumières.
Il faut souhaiter que ses yeux amis des douces pénombres s'ouvrent davantage aux clartés radieuses. Mais il faut aussi faire justice d'un reproche qu'on lui a souvent adressé. Son art n'est pas, comme on l'a dit, un art cérébral. Il est, au contraire l'expression d'une sensibilité qui vibre aux neuves et riches formes de la nouvelle vie; il est né d'un élan spontané et puissant. Il marque la volonté de construire un espace purement idéal; mais il reste vrai parce qu'il répond aux besoins profonds de l'âme et parce qu'il tient compte de cette vérité essentielle autour de laquelle ont tourné toutes les recherches artistiques de notre temps: un corps matériel n'est pas une entité immuable mais une somme de possibles et son apparence varie indéfiniment avec le mouvement et la lumière. □ □ □ □ □ □ □ □ □

TAFEL IN ROODE LAK □ HANDGEKNOOPT KLEED, NATUREL-WIT MET ZWARTE EN GRIJSBRUINE ORNAMENTEN

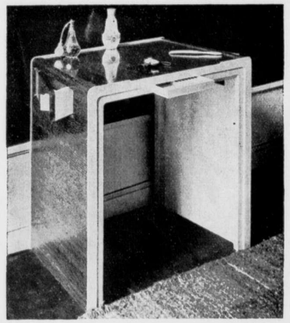

EIKEN-KAPTAFEL □ KASTANJE-BRUIN

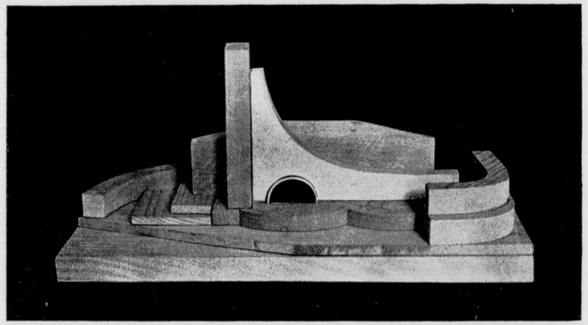

□ □ MAQUETTE VOOR EEN HUIS MET KLEINE FABRIEK □ □

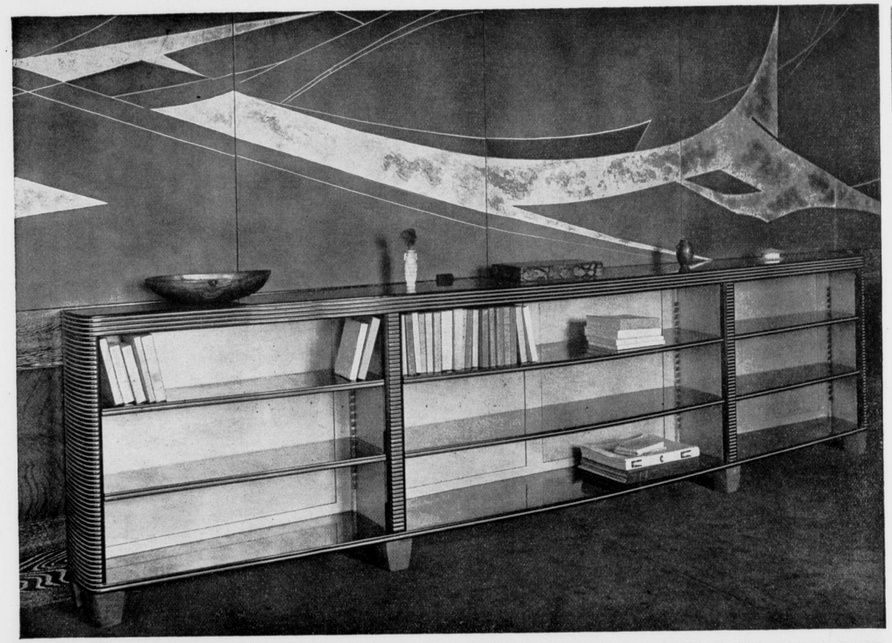

BOEKENKAST IN LAKWERK □ KASTANJE-BRUIN EN ZWART □ DUNNE BANDJES GRIJSBRUIN □ BINNENKANT ZILVER

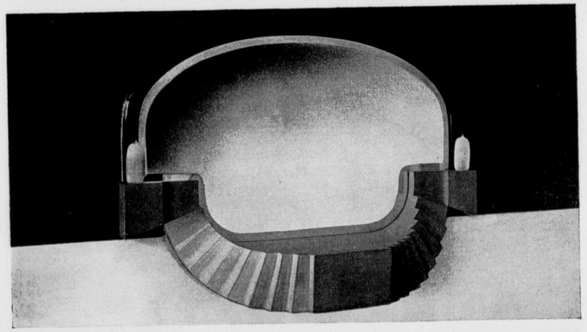

SPIEGEL MET LADE □ IVOOR-KLEURIG SYCOMORE □ OMLIJSTING ZWART

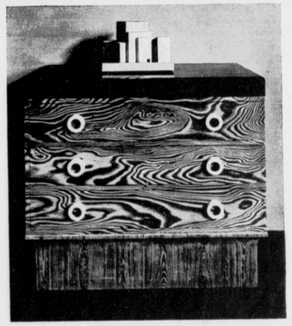

KASTJE □ HOUT MET ZUREN BEHANDELD

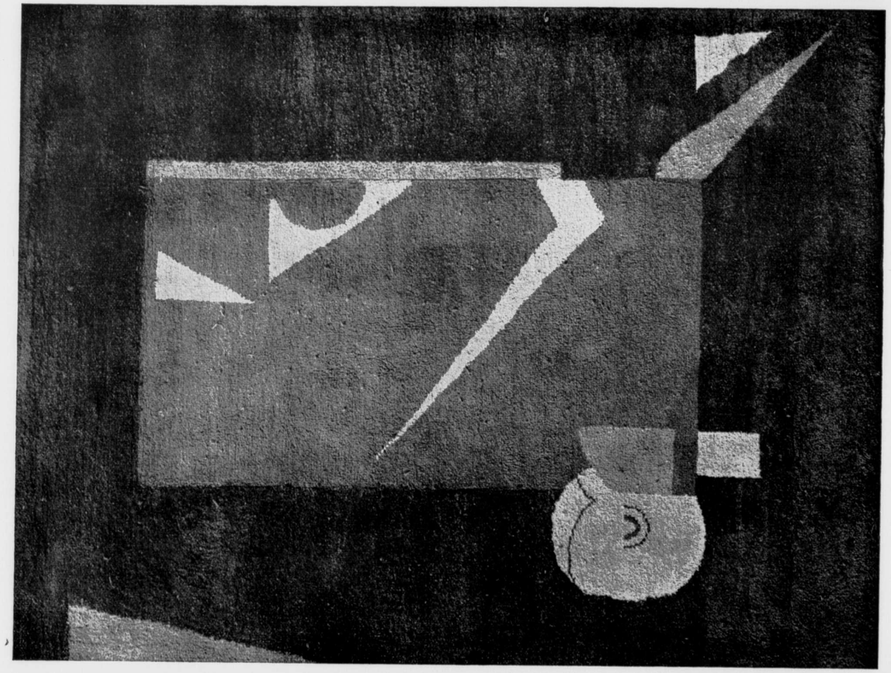

KLEED: „DE ZWARTE KUNST" □ KLEUREN: BLAUW-ZWART □ RAND BLAUW-VIOLET □ MOTIEVEN WOL NATUREL

EILEEN GRAY - PARIS
MEUBLES ET INTÉRIEURS

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N. V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

JAN HAMER & Co

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)
VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM - TELEFOON 43067

NAADL. SANITAIRE
COMPO - ASBEST VLOEREN
IN GEWONE TOT DE FIJNSTE UITVOERINGEN

„TRIOLIN"
WORDT ALS LINOLEUM GELEGD, BACTERIENVRIJ, STOFVRIJ, BESTAND TEGEN WATER EN ZUREN - ONVERSLIJTBAAR

„RUBBOLEUM"
IMITATIE RUBBER
IN DIVERSE DESSINS EN KLEUREN TE LEVEREN

VRAAGT PRIJS EN MONSTERS

GEBR. VAN WOERKOM
SCHIEDAM

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE SOORTEN TAPIJTEN

N.V. AMSTERDAMSCHE
STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM-LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN — EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN
VERGLAASDE WAALKLINKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD
N.V. V-H.
DERICKS &
GELDENS
DRUTEN

A.C.VALSTAR
STEINENBURG 33 - DE BILT - UTRECHT
ATELIER VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GESCHILDERD EN
GEBRAND GLAS
SPECIALITEIT IN
EMAILLE SIERTEGELS

GLAS IN LOOD
A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
ROTTERDAM

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

= GEBRAND =
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

LOU
ASPERSLAGH
ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID
= GEBRAND =
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD
TOLLENSSTRAAT 18—26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

MEUBILEERINGEN
N.V.
STOOMMEUBELFABRIEK
WED A. KRAAK A ZN
AMSTERDAM
VYZELER: 28
BETIMMERINGEN

N. V. SANITAIRE
OLIFANTVLOEREN
KANTOOR EN MONSTERKAMER
VERPLAATST VAN:
PRINSENGRACHT 310 NAAR
KEIZERSGRACHT 398
AMSTERDAM — TEL. 34580

GLAS IN LOOD
IN STALEN KERN
UITVOERING
VAN
WERELDSCH
EN RELIGIEUS,
ANTIEK EN
MODERN WERK
H. VAN DER LINGEN & ZN.
LAREN (N.H.)

DIJST SHOWROOM
LEIDSCHESTRAAT
No 27
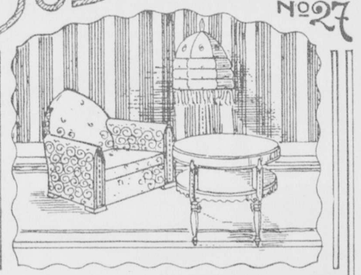
WONING INRICHTING
TEL 30976 BETIMMERING TEL 45876
FABRIEK BLOEMGR 129-141

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE
VLOEREN
V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46163 - GEVESTIGD SEDERT 1903
IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
VLOEREN
ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

DAKLEIEN
RUSTIC RANDOMS
FOR ROOFS OF MIXED BROKEN COLOR
GREEN RANDOMS
MIXED SHADES
STRONG - DURABLE
QUAINT - ARTISTIC
INLICHTINGEN
EN PRIJS WORDEN GAARNE VERSTREKT
C. J. ZIEKMAN - OVERVEEN
TELEFOON 3561
IMPORTEUR VAN ALLE SOORTEN DAKLEIEN

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING
GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK
GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

KLUISDEUREN
VOOR F 310.– PER STUK
DAGMAAT 190 X 80 C.M.
GEGARANDEERD BRANDVRIJ
DE AANGEWEZEN DEUR
VOOR KANTOORKLUIZEN,
WAARIN BERGING VAN
BOEKEN EN ADMINISTRATIE
NADERE INLICHTINGEN
WORDEN GAARNE VERSTREKT DOOR
N.V. DE HAAS' BRANDKASTEN
FABRIEK - ROTTERDAM

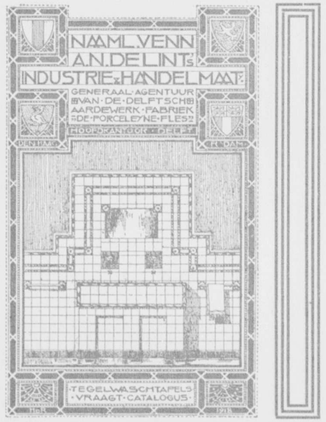

N.V. ALGEMEENE METALLISATIE EN BETONBOUW COMPAGNIE

NED. OCTRODIEN NOS. 2338, 2339, 1918 EN 2792 (AANGEKOCHT UIT HET FAILLISSEMENT DER N.V. NEDERL. BETONIJZERBOUW, AMSTERDAM).

GEMETALLISEERD BETON.
GEMETALLISEERDE CEMENT-ASBEST-PLATEN, VOOR LAMBRIZEERINGEN, WAND- EN PLAFONDBEKLEEDING ETC. IN HET BIJZONDER VESTIGEN WIJ UW AANDACHT OP ONZE „KOPER"- EN „ZILVER"-PLATEN.

SCHOORSTEENMANTELS
IN GEMETALLISEERD BETON, UITSTEKEND MATERIAAL, DESVERLANGD UIT ÉÉN STUK GEGOTEN. VOOR WONINGBOUW VARIEERENDE STANDAARD-MODELLEN A, B EN C.

METALLISEEREN „TER PLAATSE" OP BETON EN METSELWERKBEPLEISTERINGEN

TECHNISCH-JUISTE WERKWIJZE - BILLIJKE PRIJZEN

DIRECTEUREN: W. J. H. LITTEL EN A. W. WITS
UTRECHT, BEM. WEERD W.Z. 5 - TELEFOON 1411
HILVERSUM, WALDECKLAAN 45 - TELEFOON 2002
VERTEGENWOORDIGER AMSTERDAM, LELIEGRACHT 42 - TEL. 31810

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN

GEWAPEND BETON

's-GRAVENHAGE

GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---

AFDEEL. WEGEN - BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN MET OF ZONDER ONDERBED VAN BETON

IN HET NAJAAR ZAL VERSCHIJNEN

HET KRISTALLENNUMMER
VAN
WENDINGEN

DIT ZAL EEN ONGEËVENAARD NUMMER WORDEN MET EEN WETENSCHAPPELIJKE INLEIDING OVER DE STRUCTUUR DER KRISTALLEN EN DE NIEUWSTE OPVATTINGEN DER ATOOM-THEORIE

BESTELLINGEN KUNNEN REEDS NU GENOTEERD WORDEN

UITGEVERIJ - - C. A. MEES - - SANTPOORT

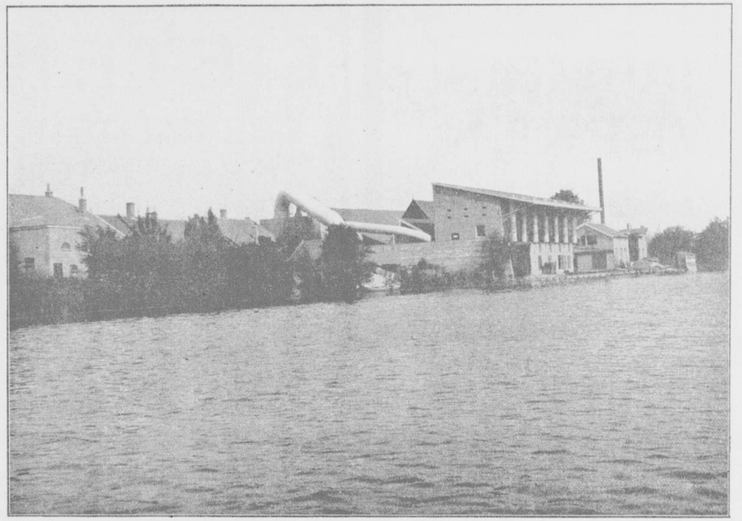

VLASFABRIEKEN DER N.V. VLASSERIJ CORNs. VAN NES TE RIJSOORD
IN 1913-1916 DOOR ONS AFGEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING
OPPERVLAKTE ± 2100 M².

AMERIKAANSCHE
„RUBEROID"-DAKBEDEKKING
IN DIVERSE KLEUREN EN UITVOERINGEN
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN
RUIM 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT

„RUBEROID - CEMENT"
DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN

TEERVRIJ - ELASTISCH - ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ. OVERBODIG
LANGDURIGE GARANTIE
PRIJSOPGAVE EN INLICHTINGEN KOSTELOOS

VRAAGT MONSTERS EN INLICHTINGEN BIJ

GEBRS KRAMER - ROTTERDAM

TELEFOON INTERC. 11257-11258-11259-11260 - TELEGRAM-ADRES: „RUBEROID"

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

LIFTEN
SPECIALITEIT:
ZIEKENLIFTEN
INGENIEURS-BUREAU
FR. ERIKSSON
VOORHEEN TECHNÉMA
ROTTERDAM

IR. W. L. EERKES
CIVIEL INGENIEUR
TECHNISCH-BUREAU
AMSTERDAM
DE RUYTERKADE 46 - TELEF. 48269

IJZERCONSTRUCTIES
GEWAPEND BETON

OPMEETINGEN - ADVIEZEN

INGENIEURSBUREAU
IR. L. H. HUYDTS
CIVIELINGENIEUR — J. P. COENSTRAAT 40
DEN HAAG
TELEFOON 72319

ONTWERPEN EN BEGROOTEN
VAN WERKEN OP CIVIEL-
TECHNISCH EN WATER-
BOUWKUNDIG GEBIED.
ADVIEZEN EN BEREKENINGEN
VOOR CONSTRUCTIES IN
GEWAPEND BETON, IJZER,
HOUT EN STEEN.

CONTROLE - - ARBITRAGE

ONZE NIEUWE MUUR- EN
PLAFONDBEKLEEDING
"MURITE"
KAN DIRECT BESCHILDERD WORDEN
KAN DIRECT BEHANGEN WORDEN
WORDT ZOO HARD ALS STEEN
IS AFWASCHBAAR
IS ZEER GOEDKOOP
ONS BOEKJE OVER MURITE WORDT U
OP AANVRAGE GAARNE TOEGEZONDEN
FIRMA J. MASSEUS WZN.
ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT 119, TEL. 3186

FIRMA E. FELIX
AMSTERDAM
CENTRALE
VERWARMING
VENTILATIE
WARMWATER-
VOORZIENING

SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
BELGIË
HEEFT HAAR MARMERZAGERIJEN,
FABRIEKEN EN OPSLAGPLAATSEN O. A. TE
SPRIMONT, POULSEUR, BRUXELLES, ONOZ, LA BUISSIERE, EECKEREN, GUSSIGNIES ENZ.
PARIJS, MARSEILLE, JEUMONT, FRESNES SUR ESCAUT, GLANDIEU, RIA, FUCINA ENZ.
CANSOLI, RUOSINA, QUERCETA, BRUCIAFERRO, BERLIJN, HAMBURG, DUSSELDORF ENZ.
VOOR BEGROOTINGEN, MONSTERS ENZ.
AANVRAAG TE RICHTEN AAN:
SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
SUCCURSALE HOLLANDAISE
L. VAN GENT
ARCHIPELSTRAAT 5 - NIJMEGEN

ARNHEMSCHE
HANDELS-
MAATSCHAPPIJ
PARKSTRAAT 50
VRAAG PRIJS EN MONSTERS VAN ONZE:
LICHTDRUK PAPIEREN
TRANSPARANT PAPIEREN
CALQUEER PAPIEREN
II DETAIL PAPIEREN II
GROOTE SORTEERING IN
PASSERDOOZEN
TEEKENBORDEN
TEEKENHAKEN - POTLOODEN
ENZ. ENZ.
TELEFOON 896
ARNHEM

MEUBELFABRIEK
„DE HOOP"

VERVERSTRAAT 26-28
AMSTERDAM
TELEFOON - CENTRUM - 149

SANITAIRE GROOTHANDEL
N. V. WERKMETAAL
DEN HAAG

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR
GESCHILDERD
GEBRAND EN
EENVOUDIG
GLAS
IN
LOOD

GEËTST GLAS

E.M. VAN OJEN
(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET
PIET HEIN STR. 84A DEN HAAG TELEF. M. 2027
E.M. VAN OJEN
ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

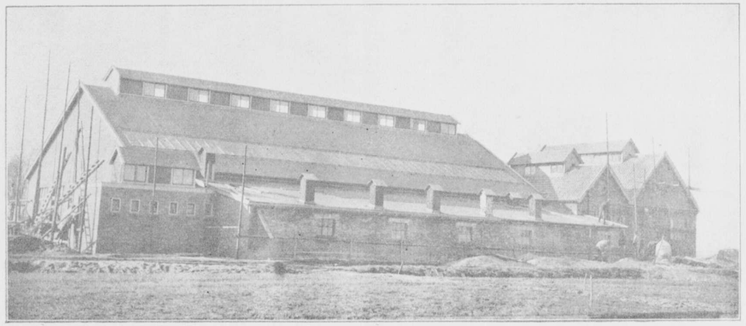

VERVERIJ TE WIERDEN VAN DE FIRMA L. E. HOFKES & Co., ALMELO. GEDEKT MET REX-DAKBEDEKKING GROEN STEENSLAG
(ARCHITECT: JAN VIXSEBOXSE, ALMELO)

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG
P. PROOST & ZOON - AMSTERDAM
RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM

EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD

UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

N.V.
SAN.
DUFANT
VLOEREN
ALLE VLOER
1904 GEDEPONEERD FABRIEKSMERK 1924
HYGIËNISCHE BEDEKKINGEN
AMSTERDAM
TEL
47515

N.V. ENEM

PIETERSKERKHOF 17
UTRECHT

ELECTRISCHE UURWERKEN
MOEDERKLOKKEN - BIJKLOKKEN
SIGNAALKLOKKEN
TORENUURWERKEN

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER
ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE
WEEFSELS,
GOBELINS,
TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:
SLEEDOORNSTRAAT 64
'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:
ANEMOONSTRAAT 128—143

ATELIERS VOOR HET:
RESTAUREEREN - SCHOONMAKEN
VERDOEKEN - VERNISSEN EN
CONSERVEEREN VAN OUDE EN
III MODERNE SCHILDERIJEN III

N.V. GOGARN'S
MEUBILEERING MIJ.

COMPLETE MEUBILEERING
BETIMMERINGEN NAAR
IIIII ONTWERPEN VAN IIIII
BEKENDE ARCHITECTEN

LIFTCABINES

SCHUURING EN ADAMA
DEN HAAG
BILLITONSTRAAT 13 - TELEF. 10910

ONTWERPEN EN UITVOEREN VAN
DECORATIEVE KUNST
BINNENHUISVERSIERINGEN
STOFBESCHILDERING - AFFICHES
ENZ. ENZ.

ROTTERDAM
WESTNIEUWLAND 13

GERESERVEERD
VOOR N.V. PAFF'S PATENTEN
AMSTERDAM
KEIZERSGRACHT 293

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

LIFTEN

WINTHOUWER
MACHINEFABRIEK
AMSTERDAM

EERSTE KLAS UITVOERING
RUSTIGE GANG
GEEN STORINGEN

CONCUREERENDE PRIJZEN
PRIMA REFERENTIËN

„BIJ ST. LAURENS"

WINKEL
SCHEEPS EN HAMER
BETIMMERINGEN
UITMUNTEND
DOOR
STIJL EN TOON

DIR: C. BREEDVELD
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. TEL: 4871

MARMER

VOOR BOUW- EN KUNSTWERKEN
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN

GRANIET - SYENIET - TUFSTEEN
SCHOORSTEENMANTELS ENZ.

N.V. MAATSCHAPPIJ VOOR STEENHOUWERIJ
V/H P. KOOY, DIR. A. B. HUTJES
Z.O. BUITENSINGEL 203 - TEL. 72201
DEN HAAG

N.V. NEDERLANDSCHE INSTALLATIE-MAATSCHAPPIJ

THERMA

CENTRALE VERWARMING
VENTILATIE, SANITAIRE
= INRICHTINGEN ENZ. =

VONDELSTRAAT 36 AMSTERDAM TELEFOON 29691

WENDINGEN

MEUBELEN EN INTERIEURS

WENDINGEN

DE KERK

PORTRETTEN

Bibliotheek
van de
Technische Hogeschool
DELFT

MEUBELEN EN INTERIEURS

WENDINGEN

DE KERK

PORTRETTEN

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hogeschool
DELFT

N.V. NEDERLANDSCHE AANNEMING MAATSCHAPPIJ

VOORHEEN FIRMA H. F. BOERSMA

HOOFDKANT.: 'S-GRAVENHAGE, MUZENSTRAAT 33

TELEGRAM-ADRES „NEDAM" 'S-GRAVENHAGE - TELEFOON 12153

BIJKANTOOR: SOERABAYA

DIRECTEUREN: J. HORNSTRA EN Ir. H. G. A. TREEP C. I.

ONTWERPEN EN UITVOERING VAN ALLE WERKEN

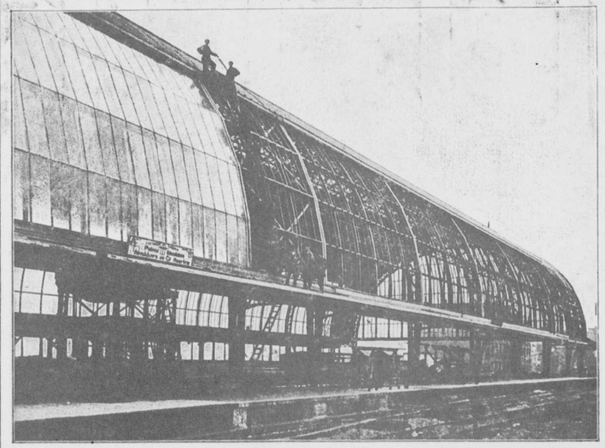

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA ROYAKKERS & CO. HAARLEM

PARKLAAN 14B TEL. 3393

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE
P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDE EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

NO 7

DIT IS HET 7DE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEHEEL GEWIJD AAN DE PORTRET-TEEKENINGEN DOOR ARCHITECT M. DE KLERK. DE INLEIDENDE TEKST IS GESCHREVEN DOOR R. N. ROLAND HOLST

OMSLAG-VERZORGING DOOR TINE BAANDERS

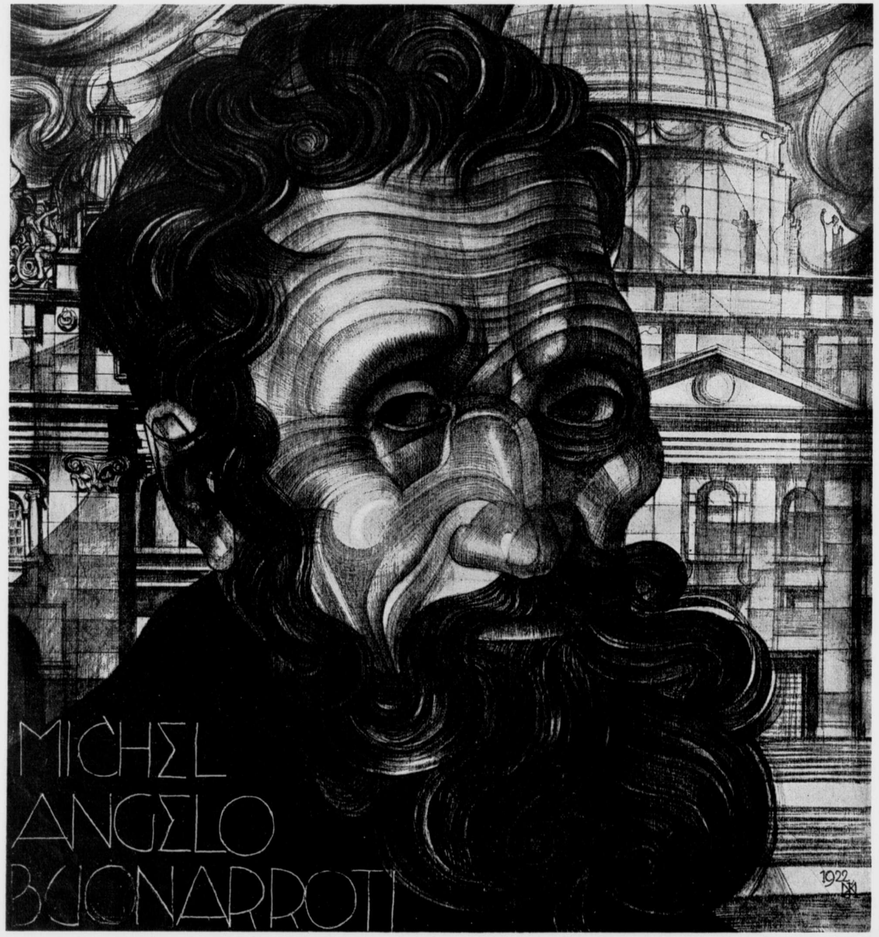

PORTRETTEN

DOOR ARCHITECT M. DE KLERK

PORTRETTEN VAN M. DE KLERK
DOOR R. N. ROLAND HOLST

Van zijn leertijd af en verder gedurende heel de reeks van jaren waarin zijn beheerscht meesterschap als architect, beslag op zijn werkuren legde, bleef het teekenen van portretten steeds voor De Klerk een uiting, die, zeker in niet geringer mate dan de bouwkunst zelve, zijn toewijding en liefde trok. Hoe zijn bouwkundige arbeid ook drong, steeds wist hij nog tijd vrij te maken om de beeltenissen van vrienden en bekenden te teekenen, en wanneer ik mij niet vergis dan was de tijd die hij aan die teekeningen gaf, van allen aan den arbeid gewijden tijd, degeen die hem het meest onverdeeld geluk heeft geschonken.

Nooit heb ik den indruk gekregen dat De Klerk over den opzet van het portret dat hij maken ging, vooráf lang had nagedacht, daar was, naar het mij scheen, niets van te voren reeds door hem aanvaard of vóóraf reeds verworpen, daar was geen opvatting in hem gerijpt, noch was een besluit genomen welke compositie voor de psychische uitdrukking noodig was. Aldus kende hij den strijd niet van het doorzetten eener opvatting, die altijd een bespiegelende vorm is, tegen de aandringende macht der natuurvormen, die aanvankelijk iedere opvatting schijnen te wederstreven.

Op zéér korten afstand stelde hij zich vóór het model, en onmiddellijk sloegen zijn klare, zoo scherpziende oogen een sterk en bewegelijk beleg voor de te veroveren veste. Zijn activiteit was heerschend van het eerste oogenblik af, met gespannen bewustheid ontleedde hij de natuur en stelde vormen vast. Daar was in hem geen afwachtend zich openstellen, geen beschouwend zich onzijdig houden, doch hij viel aan en liet niet los.

Zóó als hij zich tegenover de natuur plaatste, zóó en in ongewijzigde houding voltooide hij ook het beeld, en eerst dáár waar het papier zijn grenzen had werd zijn verslindende aandacht afgebroken.

Deze werkwijze van De Klerk heeft mij altijd naïef toegeschenen. Hij die als bouwmeester de zéér zeldzame gave bezat ruimten te doen groeien alsof zij hun eigen wet volgden, terwijl hij het toch was die hun ontwikkeling beheerschte, hij ontwaarde in de natuur niet de tegenkracht, die vaak een eigen wil heeft wiens uitdrukking den àl te wilskrachtigen blik allicht ontgaat. Hieraan moet naar ik meen dan ook worden toegeschreven, dat zijn geteekende beeltenissen, hoe hoog zij ook opgevoerd zijn in de détails, hoe meesterlijk ook van werkmansschap, toch meest den indruk achterlaten van voortreffelijke vóórstudies te zijn, gemaakt ten dienste van het toekomstig kunstwerk, dat dezen rijken deugdelijken ondergrond zoozeer behoeft.

Gespierde, doelbewuste en tegelijk gracievolle aanloopen schijnen zijn boeiende, zijn zóó oprechte, en zoo doorwerkte teekeningen, doch de sprong, de vlucht, het bevrijd zweven boven de stof uit, dat ontbreekt. Zijn aandacht muurde-in als een dijk die het water scheidt van de deining van eb en vloed.

Hoe sterk en doordringend zijn oogen ook zagen, het luisteren met oogen was hem vreemd.

□ □ □

Daar bestaat een zeker soort portretten, waarop de beeltenis van den persoon verschijnt, zóó als hij hoopt dat anderen hem zullen zien, en zóó als hij zich vleit dat hij ook in werkelijkheid is. De teekenaar of de schilder, die deze, meest nog bijzonder kostbaar te verwezenlijken en ijdele begeerte steunt, maakt zijn arbeid, hoe bekwaam deze ook moge zijn, tot een valschen pronk. Geheel onnoodig is het te zeggen, dat De Klerk niet één teekening gemaakt heeft, die tot dit soort behoort. Maar ook bestaat er een soort portretten waarop de afgebeelde de prooi wordt van den moedwil des kunstenaars, die ten koste van zijn model wil zegevieren, en zonder schroom de persoonlijkheid van den ander, in het carneval-pak van zijn aesthetische grillen hult. Ook van deze drieste en weinig vrome houding, bleef de zoo milde en wijze natuur van De Klerk vol-uit afkeerig.

Tusschen deze twee opvattingen en de gedocumenteerd-objectieve opvatting van het portret, bestaan natuurlijk zeer vele overgangsvormen, doch wanneer wij trachten de hoogste uitingen van portretkunst te doorgronden en haar diepere roerselen te verklaren, dan meenen wij, dat in die hoogste uitingen het zóó wankel evenwicht gewonnen werd, dat gelegen is tusschen de rijke bewegelijkheid van het leven en de rust van het samenvattend begrip, tusschen het vrij laten maar toch bemachtigen, tusschen eerbiedigen maar tevens leiden. Want juist die eigenschappen zijn het, die het portret in zijn volmaakste uiting tot een wonder kunnen maken, omdat er dan noch willekeur is noch overmacht, geen dringen noch drijven, geen bevelen noch vleien, maar omdat op de uiterste grenzen van de meest ruime persoonlijkheidserkenning de gemoedsuitleving van den kunstenaar

tot vasten vorm verstilt, en de schoonheid twee krachten inéén doet vloeien, hun geheimzinnige vaart door tijd en ruimte vastleggend in één monument, dat getuigt van deze zeldzame ontmoeting van twee zielen, in een sfeer waar de tijd merkbaar deel der eeuwigheid is.
Is het onredelijk de portretten door een groot bouwmeester geteekend, te toetsen aan dit zóó hoog gesteld ideaal, dat ons slechts door de allergrootste portrettisten is geopenbaard?
Ik meen van niet, en zeker zou De Klerk 't zelf niet anders hebben gewild; immers aan menig gesprek met hem behoud ik de milde herinnering en daardoor de zekerheid, dat hij zich slechts dien volmaakten vorm van de portretkunst als voorbeeld had gesteld.
Nu de tijd van zijn arbeid helaas voorbij is, en de grenzen van zijn bestaan door den Dood zelven zijn afgepaald, nu mogen wij niet gaan gissen, tot hoeverr zijn ontwikkeling wellicht had kunnen gaan.
„Het spel der vormen" in welker onderscheiding hij een meester was, hij heeft het vervolgd tot vèr buiten het gebied van zijn vak. Het vermogen om dit zoo indringend te kunnen doen, zal de bewegelijkheid van zijn architectonische scheppingen ondanks hun gesloten expressie, zeker in hooge mate hebben verrijkt. En ons heeft zijn liefde voor „Het spel der vormen" bovendien nagelaten een reeks krachtige beeltenissen, die, ook al wisten wij niet wat hij als bouwmeester grootsch had volbracht, ons alleen reeds zouden kunnen overtuigen van zijn kristal-helder begrip, van zijn vast bestuurd werkmansschap, van zijn gespierde aandacht, van zijn éénvoud en oprechtheid, en van zijn zoo zeldzame begaafdheid als teekenaar.

VOOR ZOOVER DEZE NIET OP DE TEEKENINGEN ZIJN AANGEGEVEN VOLGEN HIERONDER DE NAMEN DER AFGEBEELDE PERSONEN: BLZ. 4 M. D. EN B. F. BLAISSE 1923, BLZ. 5 ZELFPORTRET 1910, BLZ. 8 LINKS BOVEN HERMAN KLOPPERS 1921, RECHTS BOVEN LEENTJE BAANDERS 1923, BLZ. 10 W. J. BLAISSE 1923, BLZ. 11 H. F. BLAISSE 1923, BLZ. 12 BOVEN LINKS Mr. B. R. J. JESSURUN EN J. STOOF 1920, ONDER LINKS JANTJE BAANDERS 1920, ONDER RECHTS A. VAN WALEN 1917, BLZ. 13 BOVEN LINKS Ir. E. HANDL 1916, BLZ. 14 MEVROUW DE WEDUWE Mr. Y. FOCKEMA-VAN DER LEY 1919, BLZ. 15 DE HEER EN MEVROUW H. A. J. BAANDERS-FOCKEMA 1920, BLZ. 16 BOVEN LINKS SCHETS-PORTRET MEVROUW DE KLERK-JESSURUN 1910, BOVEN RECHTS ZELFPORTRET 1921

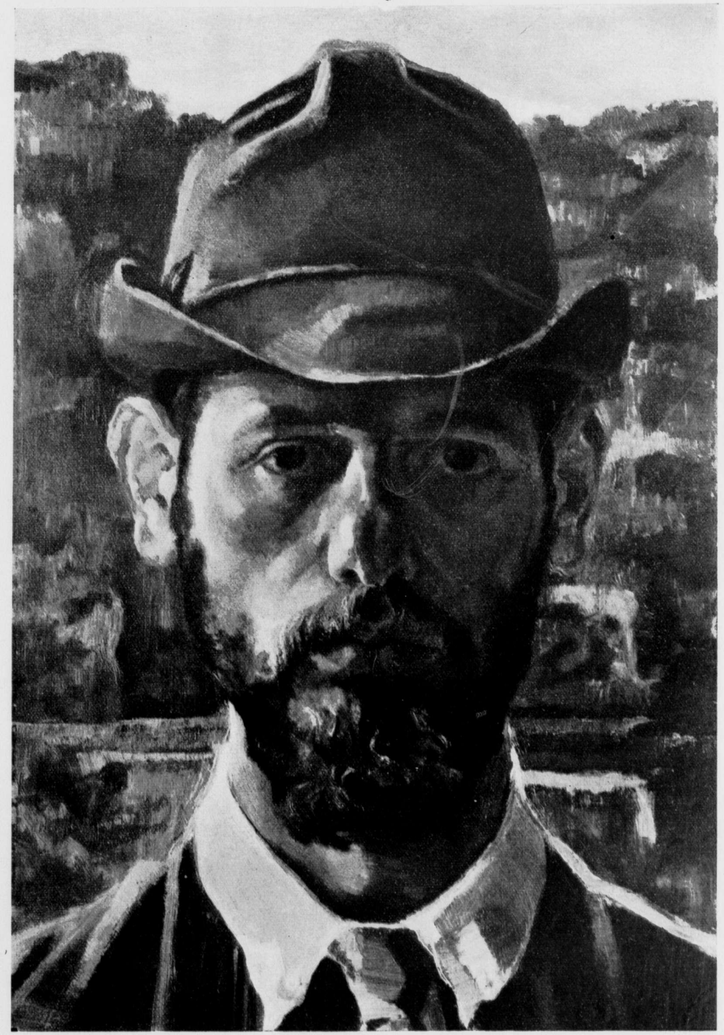

Dr P.J.H. CUYPERS
OP ZIJN 90STEN VERJAARDAG
ROERMOND
MEI 1917

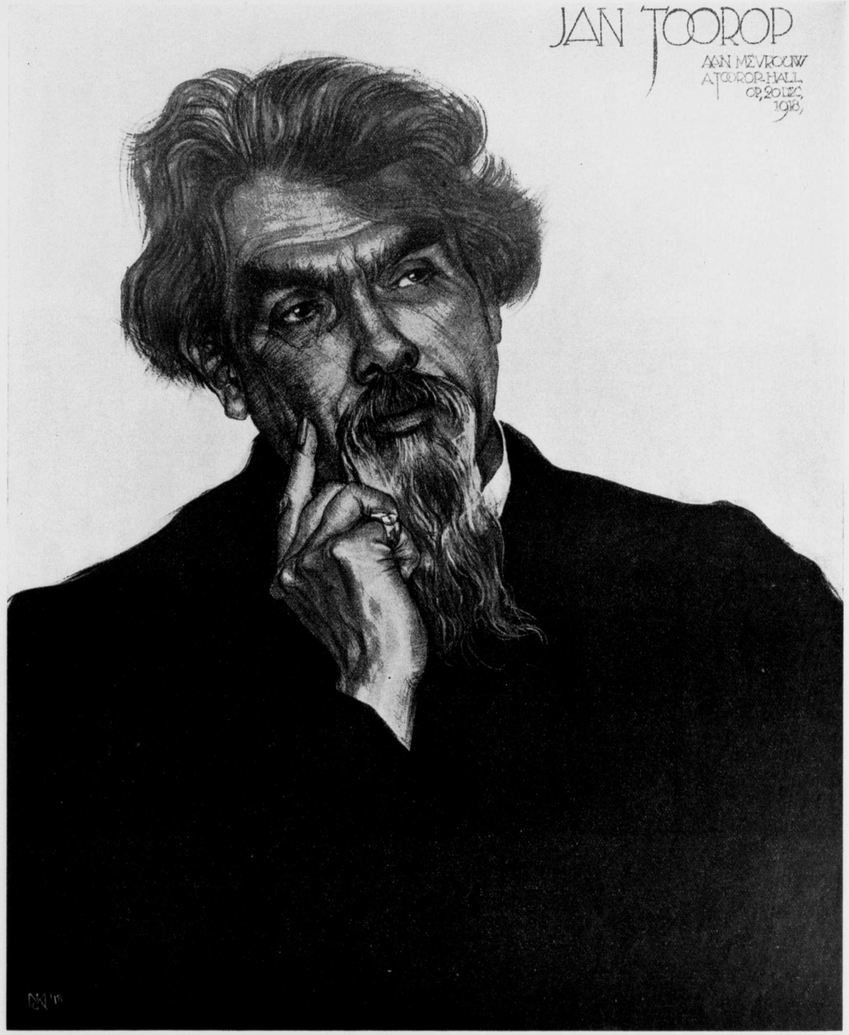
JAN TOOROP
AAN MEVROUW
A TOOROP-HALL
OP ZOLES
1916

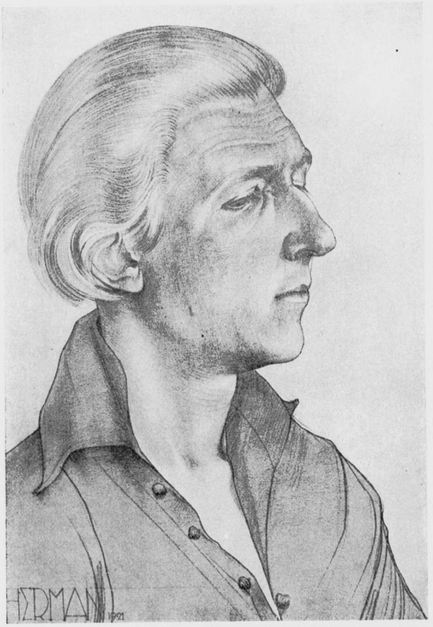
HERMAN

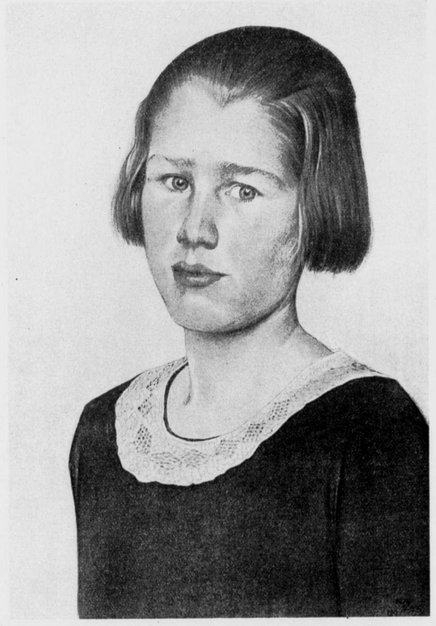

ONZE MOOST
6 DAGBALOUD
18 APRIL 1915.

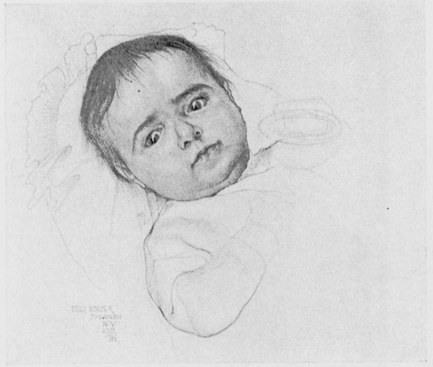

KLAARTJE
POLESTAAR
1922

KLEINE
MAG
KERSTWEEK
1920

10

11

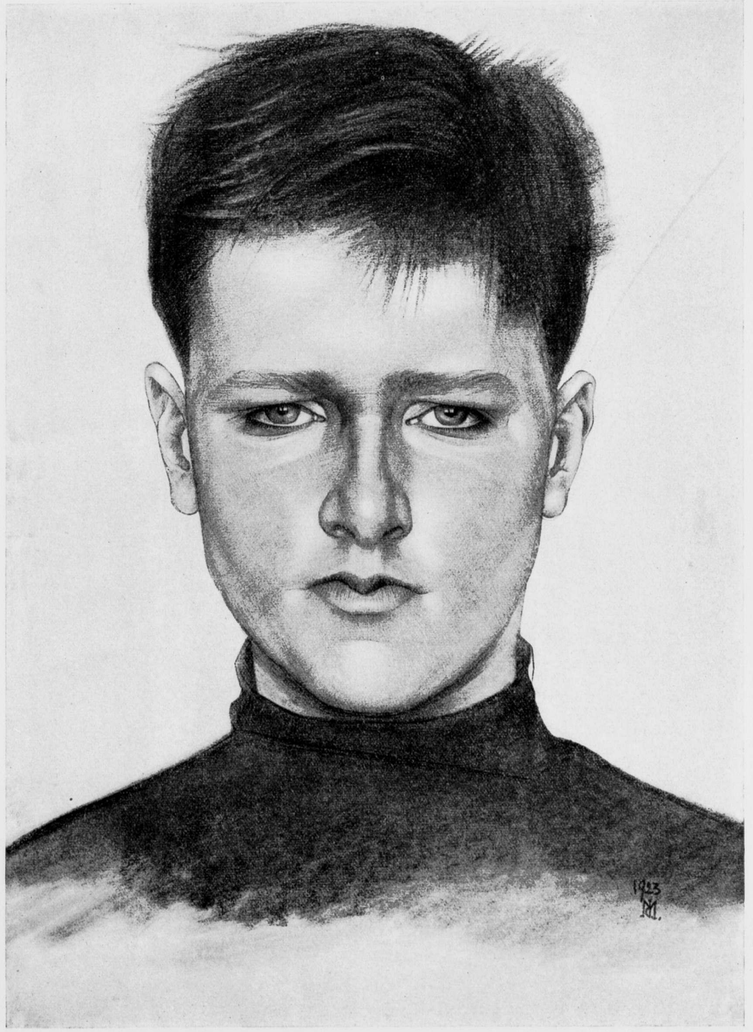

J. MENDES DA COSTA.

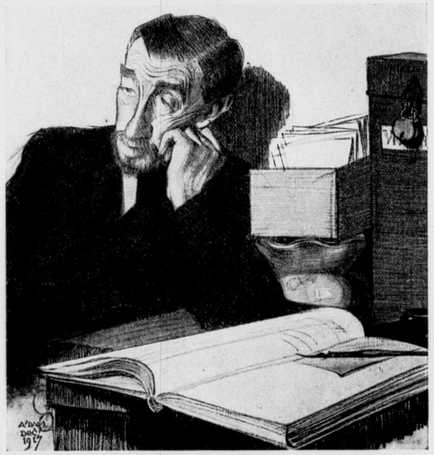

SYSTEEM HOLLANDIA

JANCRAIMA

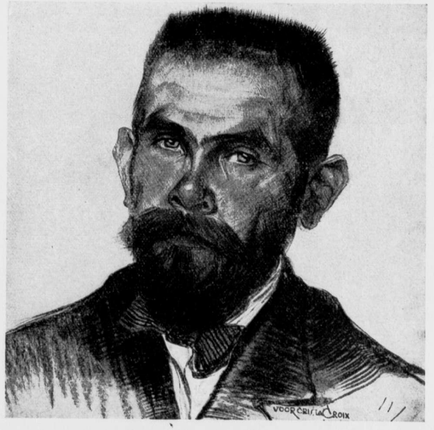

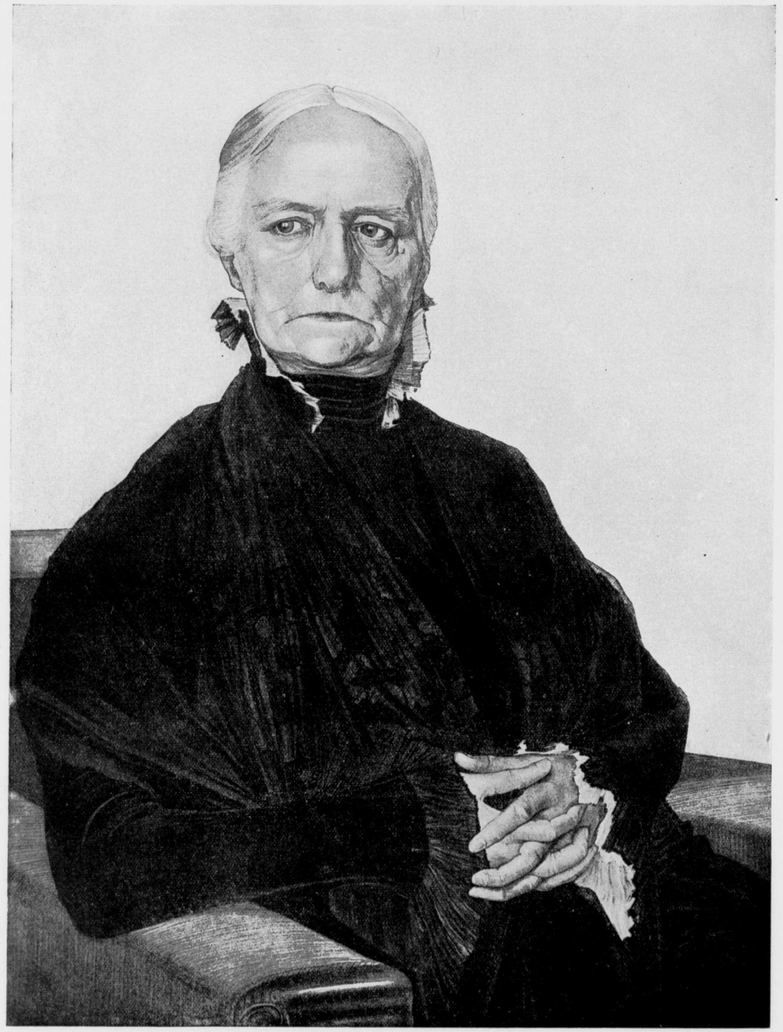

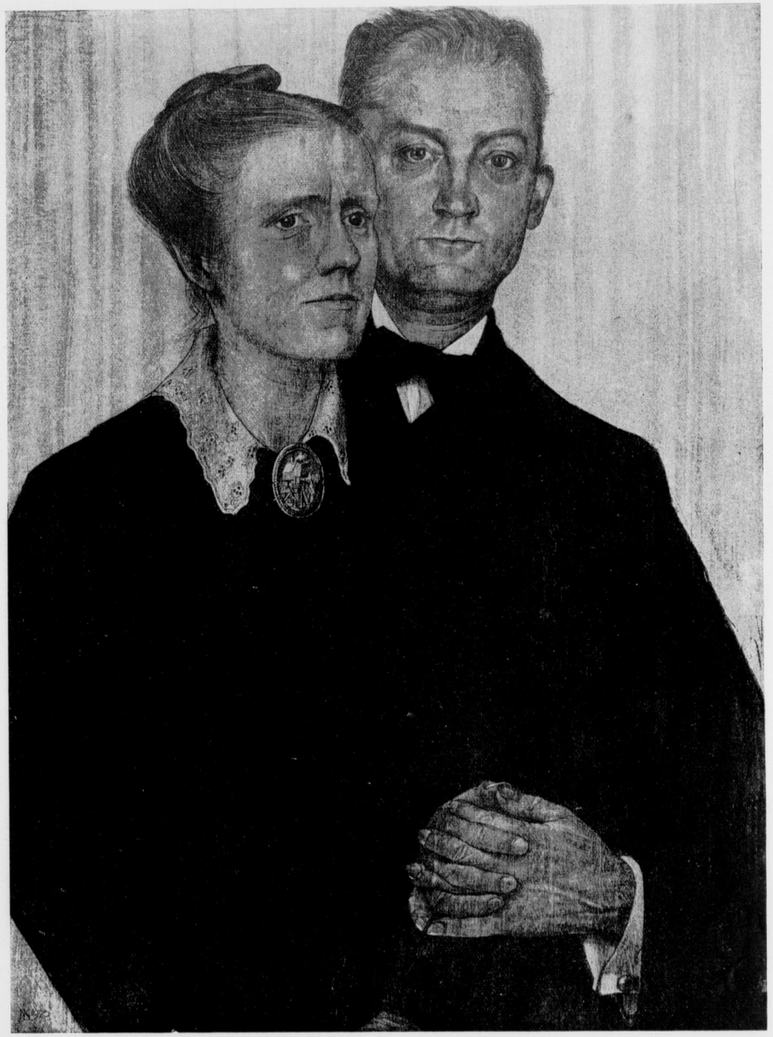

C H ECKHART's
MEUBELFABRIEK. N.V.
ROTTERDAM 's GRAVENHAGE

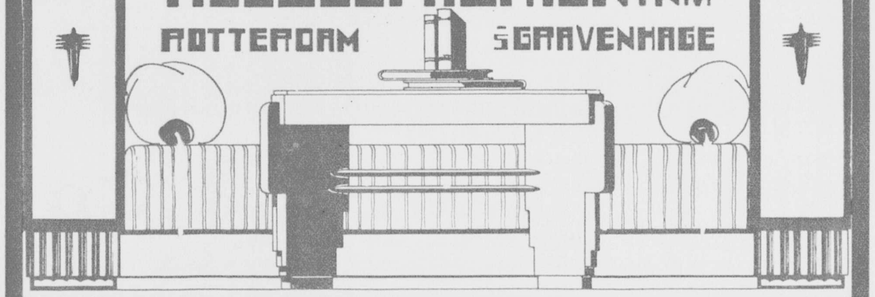

NAADL. SANITAIRE
COMPO - ASBEST VLOEREN
IN GEWONE TOT DE FIJNSTE UITVOERINGEN

„TRIOLIN"
WORDT ALS LINOLEUM GELEGD,
BACTERIENVRIJ, STOFVRIJ, BESTAND TEGEN
WATER EN ZUREN - ONVERSLIJTBAAR

„RUBBOLEUM"
IMITATIE RUBBER
IN DIVERSE DESSINS EN KLEUREN TE
LEVEREN

VRAAGT PRIJS EN MONSTERS

GEBR. VAN WOERKOM
SCHIEDAM

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N.V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

JAN HAMER & Co

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)
VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM - TELEFOON 43067

N.V. AMSTERDAMSCHE
STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM - LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN — EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
||| ROTTERDAM |||

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

= GEBRAND =
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN
VERGLAASDE WAALKUNKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD

N.V. V-H.
DERICKS & GELDENS
DRUTEN

ARNHEMSCHE
HANDELS-
MAATSCHAPPIJ

PARKSTRAAT 50

VRAAG PRIJS EN MONSTERS VAN ONZE:
LICHTDRUK PAPIEREN
TRANSPARANT PAPIEREN
CALQUEER PAPIEREN
II DETAIL PAPIEREN II

GROOTE SORTEERING IN:
PASSERDOOZEN
TEEKENBORDEN
TEEKENHAKEN - POTLOODEN
ENZ. ENZ.

TELEFOON 896

ARNHEM

„BIJ ST. LAURENS"
WINKEL
SCHEEPS EN KAMER
BETIMMERINGEN
UITMUNTEND
DOOR
STIJL EN TOON
DIR: C. BREEDVELD
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: _ TEL: 4871

MEUBILEERINGEN
N.V.
STOOMMEUBELFABRIEK
WED. A. KRAAK. A ZN
AMSTERDAM
VYZELGR: 28
BETIMMERINGEN

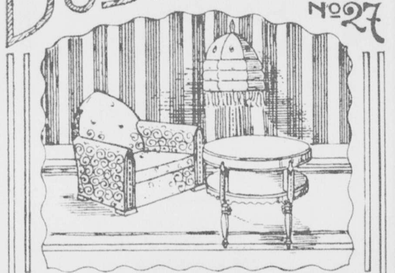

DIJST SHOWROOM
LEIDSCHESTRAAT
No 27
WONING INRICHTING
TEL 30976 BETIMMERING TEL 45876
FABRIEK BLOEMGR 129-141

MEUBELFABRIEK
DE HOOP
1E KLAS
UITVOERING
TELEFOON
30149
AMSTERDAM
VERVERSTRAAT

LOU
ASPERSLAGH
ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD
TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

GLAS IN LOOD
IN STALEN KERN
UITVOERING
VAN
WERELDSCH
EN RELIGIEUS,
ANTIEK EN
MODERN WERK
H. VAN DER LINGEN & ZN.
LAREN (N.H.)

A.C. VALSTAR
STEINENBURG 33 - DE BILT - UTRECHT
ATELIER VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GESCHILDERD EN
GEBRAND GLAS
SPECIALITEIT IN
EMAILLE SIERTEGELS

FA. E. LÖHRER
STATIONSPLEIN OPG: 1882
UTRECHT III T. 3479
GLAS-IN-LOOD
GLASSCHILDERWERK · STAALLOOD

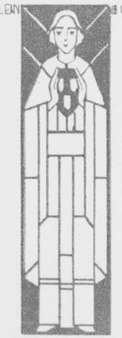

N. V. SANITAIRE
OLIFANTVLOEREN
KANTOOR EN MONSTERKAMER
VERPLAATST VAN:
PRINSENGRACHT 310 NAAR
KEIZERSGRACHT 398
AMSTERDAM — TEL. 34580

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE
VLOEREN
V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46183 - GEVESTIGD SEDERT 1903

IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
VLOEREN
ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING
GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK
GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

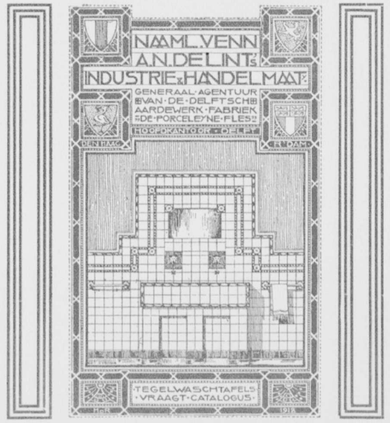

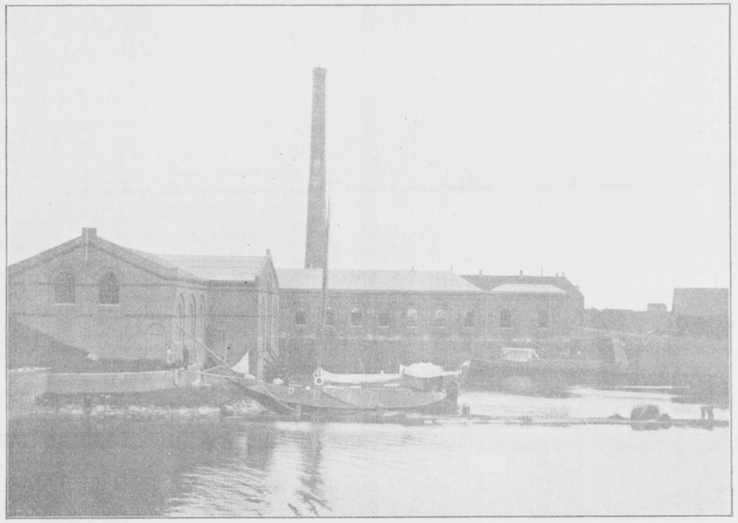

GEBOUWEN VAN HET STOOMGEMAAL TE KATWIJK AAN ZEE IN 1922-1923 AFGEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING

OOK DE GOTEN WERDEN MET „RUBEROID" BEKLEED
TOTALE OPPERVLAKTE DAKEN ± 1150 M². TOTALE OPPERVLAKTE GOTEN ± 240 M².

AMERIKAANSCHE
„RUBEROID"-DAKBEDEKKING
IN DIVERSE KLEUREN EN DIKTEN
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN
RUIM 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT

„RUBEROID - CEMENT"
DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN

„RUBEROID"-LEIBEDEKKING - ONBREEKBAAR - GERING GEWICHT - KLEURHOUDEND
TEERVRIJ - ELASTISCH - ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ. OVERBODIG
LANGDURIGE GARANTIE — PRIJSOPGAVE EN INLICHTINGEN KOSTELOOS

VRAAGT MONSTERS EN INLICHTINGEN BIJ

GEBRS KRAMER - ROTTERDAM

TELEFOON INTERC. 11257-11258-11259-11260 - TELEGRAM-ADRES: „RUBEROID"

N.V. ALGEMEENE METALLISATIE EN BETONBOUW COMPAGNIE

NED. OCTROOIEN NOS. 2338, 2339, 1918 EN 2792 (AANGEKOCHT UIT HET FAILLISSEMENT DER N.V. NEDERL. BETONIJZERBOUW, AMSTERDAM).

GEMETALLISEERD BETON.
GEMETALLISEERDE CEMENT-ASBEST-PLATEN, VOOR LAMBRIZEERINGEN, WAND- EN PLAFONDBEKLEEDING ETC. IN HET BIJZONDER VESTIGEN WIJ UW AANDACHT OP ONZE „KOPER"- EN „ZILVER"-PLATEN.

SCHOORSTEENMANTELS
IN GEMETALLISEERD BETON, UITSTEKEND MATERIAAL, DESVERLANGD UIT ÉÉN STUK GEGOTEN. VOOR WONINGBOUW VARIEERENDE STANDAARD-MODELLEN A, B EN C.

METALLISEEREN „TER PLAATSE" OP BETON EN METSELWERKBEPLEISTERINGEN
TECHNISCH-JUISTE WERKWIJZE - BILLIJKE PRIJZEN

DIRECTEUREN: W. J. H. LITTEL EN A. W. WITS
UTRECHT, BEM. WEERD W.Z. 5 - TELEFOON 1411
HILVERSUM, WALDECKLAAN 45 - TELEFOON 2002
VERTEGENWOORDIGER AMSTERDAM, LELIEGRACHT 42 - TEL. 31810

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN
GEWAPEND
BETON
'S-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---

AFDEEL. WEGEN - BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN MET OF ZONDER ONDERBED VAN BETON

N.V. ALGEMEENE BETON- EN AANNEMING MAATSCHAPPIJ
„ALBETAM„
'S-GRAVENHAGE
NASSAUPLEIN 30
TELEFOON INTERCOMM. 10687
TELEGRAM-ADRES „ALBETAM„

GEWAPEND BETON, WATER- EN KANAALBOUW, FUNDEERINGEN, HEIWERKEN ENZ.

SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
BELGIË
HEEFT HAAR MARMERZAGERIJEN, FABRIEKEN EN OPSLAGPLAATSEN O. A. TE

SPRIMONT	PARIJS	CANSOLI
POULSEUR	MARSEILLE	RUOSINA
BRUXELLES	JEUMONT	QUERCETA
ONOZ	FRESNES SUR ESCAUT	BRUCIAFERRO
LA BUISSIÈRE	GLANDIEU	BERLIJN
EECKEREN	RIA	HAMBURG
GUSSIGNIES	FUCINA	DUSSELDORF
ENZ.	ENZ.	ENZ.

VOOR BEGROOTINGEN, MONSTERS ENZ. AANVRAAG TE RICHTEN AAN:
SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
SUCCURSALE HOLLANDAISE
L. VAN GENT
ARCHIPELSTRAAT 5 - NIJMEGEN

J. VAN DER WAL
VALKENBOSCHLAAN 144
DEN HAAG

AANNEMER VAN HET KANTOORGEBOUW DER BATAAFSCHE PETROLEUM-MAATSCHAPPIJ — DE GEBOUWEN VAN DE TOPOGRAFISCHE INRICHTINGEN EN DE NUTSSPAARBANK — HET KANTOORGEBOUW VAN DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ (AGENTSCHAP 'S-GRAVENHAGE) EN DIVERSE ANDERE □ □ □ □ BELANGRIJKE WERKEN □ □ □ □

BELAST ZICH OOK MET HET CONSTRUEEREN EN UITVOEREN VAN ALLE WERKEN IN
GEWAPEND BETON

OTIS-LIFTEN
ELECTRISCH OF HYDRAULISCH
DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745—7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

IR. W. L. EERKES
CIVIEL INGENIEUR
TECHNISCH-BUREAU
AMSTERDAM
DE RUYTERKADE 46 - TELEF. 48269

IJZERCONSTRUCTIES
GEWAPEND BETON

OPMEETINGEN - ADVIEZEN

INGENIEURSBUREAU
IR. L. H. HUYDTS
CIVIELINGENIEUR — J. P. COENSTRAAT 40
DEN HAAG
TELEFOON 72319

ONTWERPEN EN BEGROOTEN VAN WERKEN OP CIVIEL-TECHNISCH EN WATER-BOUWKUNDIG GEBIED.

ADVIEZEN EN BEREKENINGEN VOOR CONSTRUCTIES IN GEWAPEND BETON, IJZER, I I HOUT EN STEEN. I I

CONTROLE - - ARBITRAGE

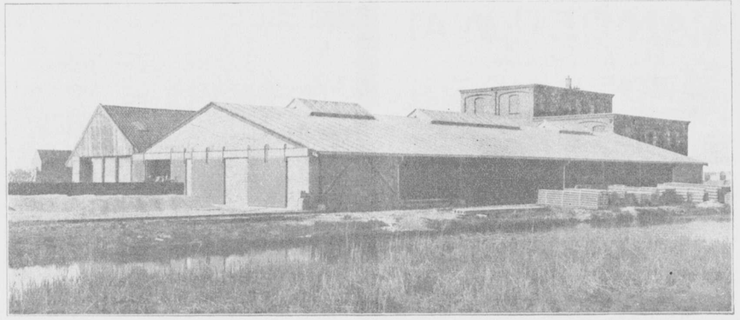

LOODS DER MAATSCHAPPIJ BETONWERK „NOORD-HOLLAND" TE WORMERVEER, GEDEKT MET REX-DAKBEDEKKING 3-PLY, CA. 900 M².

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG
P. PROOST & ZOON - AMSTERDAM
RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

DAKLEIEN
RUSTIC RANDOMS
FOR ROOFS OF MIXED BROKEN COLOR
GREEN RANDOMS
MIXED SHADES

STRONG - DURABLE
QUAINT - ARTISTIC

INLICHTINGEN
EN PRIJS WORDEN GAARNE VERSTREKT
C. J. ZIEKMAN - OVERVEEN
TELEFOON 3561
IMPORTEUR VAN ALLE SOORTEN DAKLEIEN

ONZE NIEUWE MUUR- EN
PLAFONDBEKLEEDING
"MURITE"

KAN DIRECT BESCHILDERD WORDEN
KAN DIRECT BEHANGEN WORDEN
WORDT ZOO HARD ALS STEEN
IS AFWASCHBAAR
IS ZEER GOEDKOOP

ONS BOEKJE OVER MURITE WORDT U
OP AANVRAGE GAARNE TOEGEZONDEN

FIRMA J. MASSEUS W ZN.
ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT 119, TEL. 3186

SANITAIR TECHNISCH BUREAU
N.V. PAFF'S PATENTEN
AMSTERDAM, KEIZERSGR. 293 - TEL. 35380

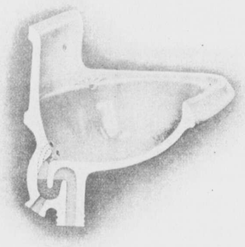

WENDINGEN OP SANITAIR TECHNISCH GEBIED
HANDWASCHBAKJES ZONDER PLUG IN DEN BODEM EN MET INGEBOUWDE STANKAFSLUITING

N.V. GOGARN'S
MEUBILEERING MIJ.

COMPLETE MEUBILEERING
BETIMMERINGEN NAAR
ONTWERPEN VAN
BEKENDE ARCHITECTEN

LIFTCABINES

ROTTERDAM
WESTNIEUWLAND 13

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

KLUISDEUREN
VOOR F 310.– PER STUK

DAGMAAT 190 X 80 C.M.
GEGARANDEERD BRANDVRIJ

DE AANGEWEZEN DEUR
VOOR KANTOORKLUIZEN,
WAARIN BERGING VAN
BOEKEN EN ADMINISTRATIE

NADERE INLICHTINGEN
WORDEN GAARNE VERSTREKT DOOR
N.V. DE HAAS' BRANDKASTEN
FABRIEK - ROTTERDAM

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER
ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:
SLEEDOORNSTRAAT 64
'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:
ANEMOONSTRAAT 128—143

ATELIERS VOOR HET:
RESTAUREEREN - SCHOONMAKEN
VERDOEKEN - VERNISSEN EN
CONSERVEEREN VAN OUDE EN
MODERNE SCHILDERIJEN

SCHUURING EN ADAMA
DEN HAAG
BILLITONSTRAAT 13 - TELEF. 10910

ONTWERPEN EN UITVOEREN VAN
DECORATIEVE KUNST
BINNENHUISVERSIERINGEN
STOFBESCHILDERING - AFFICHES
ENZ. ENZ.

„SMEDA"

WEEFSCHOOL BLARICUM

HANDGEWEVEN STOFFEN EN
KLEEDEN VERKRIJGBAAR

TE AMSTERDAM
N. SPIEGELSTRAAT 64-66
TE 'S-GRAVENHAGE
ANNA PAUWLOWNASTRAAT 7

LEVERING VAN WEEFSTOELEN EN
ALLE ONDERDEELEN

LESSEN IN WEVEN EN
EGYPTISCH VLECHTEN

MARG. VERWEY

N.V. NEDERLANDSCHE INSTALLATIE-MAATSCHAPPIJ

THERMA

CENTRALE VERWARMING
VENTILATIE, SANITAIRE
INRICHTINGEN ENZ.

VONDELSTRAAT 36 AMSTERDAM TELEFOON 29691

FIRMA E. FELIX
AMSTERDAM

CENTRALE
VERWARMING
VENTILATIE

WARMWATER-
VOORZIENING

SANITAIRE GROOTHANDEL
N. V. WERKMETAAL
DEN HAAG

C. A. JONGENEEL

ATELIER GLAS IN LOOD
EN GEBRAND GLAS

GEGARANDEERD
EERSTE-KLAS WERK

DELFT

KANTOOR: VAN DER MADESTRAAT 22
ATELIER: RIETVELD 196

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM

EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD

UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR
GESCHILDERD
GEBRAND EN
EENVOUDIG
GLAS
IN
LOOD

GEËTST GLAS

E.M. VAN OJEN
(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET
PIET HEINSTR. 84A DEN HAAG TELEF. M. 2027
E.M. VAN OJEN
ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

ELECTRIC HOME

THOMSONLAAN 20
DEN HAAG

EEN BEZOEK AAN ONZE
MODELWONING ZAL U
OVERTUIGEN VAN DE
BETEEKENIS VAN ELEC-
TRICITEIT IN UW HUIS-
HOUDING

N.V. ENEM

PIETERSKERKHOF 17
UTRECHT

ELECTRISCHE UURWERKEN
MOEDERKLOKKEN - BIJKLOKKEN
SIGNAALKLOKKEN
TORENUURWERKEN

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

MARMER

VOOR BOUW- EN KUNSTWERKEN
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN

GRANIET - SYENIET - TUFSTEEN
SCHOORSTEENMANTELS ENZ.

N.V. MAATSCHAPPIJ VOOR STEENHOUWERIJ
V/H P. KOOY, DIR. A. B. HUTJES
Z.O. BUITENSINGEL 203 - TEL. 72201
DEN HAAG

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS

RAPENBURG 14
AMSTERDAM

STEENHOUWERIJ

VENDINGEN

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hogeschool
DELFT

RAADHUIS ONTWERP EN UITGEVOERDE WERKEN VAN ARCHITECT

N.V. PAERELS' MEUBILEERING-MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM TELEFOON INTERC: NOORD 4541
ROKIN 128-130

ELECTRIC HOME
THOMSONLAAN 20
DEN HAAG

EEN BEZOEK AAN ONZE MODELWONING ZAL U OVERTUIGEN VAN DE BETEEKENIS VAN ELECTRICITEIT IN UW HUISHOUDING

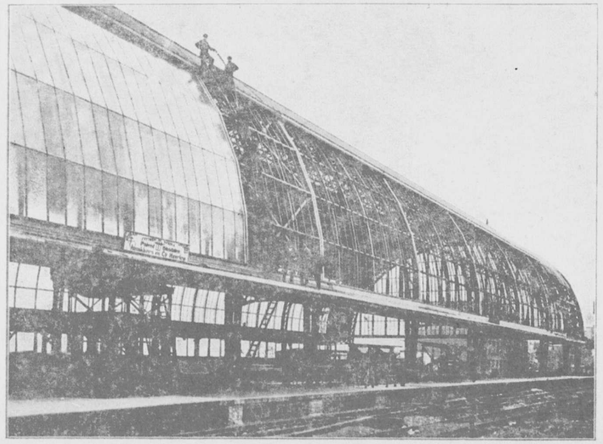

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING
OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14B TEL. 3393

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE
P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

DIT IS HET 8STE NUMMER VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEWIJD AAN HET RAADHUIS-ONTWERP VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM EN UITGEVOERDE PROJECTEN VAN ARCHITECT W. M. DUDOK. DE BEGELEIDENDE TEKST IS VAN J. M. LUTHMANN DE INLEIDING VAN H. TH. WIJDEVELD. DE OMSLAG EEN LITHOGRAFIE NAAR EEN TEEKENING VAN ARCHITECT W. M. DUDOK. FOTO'S DOOR C. A. DEUL

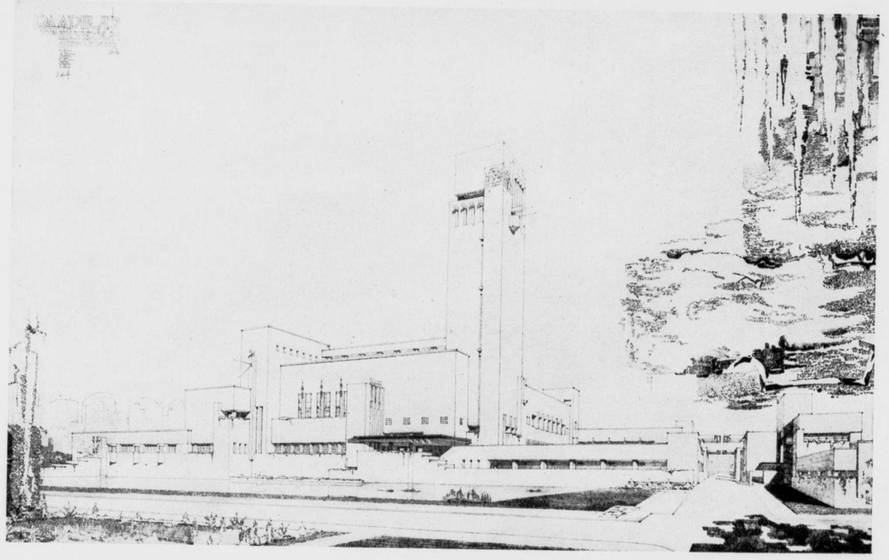

RAADHUIS VOOR HILVERSUM

DOOR ARCHITECT W.M.DUDOK

W.M.DUDOK

RAADHUIS-ONTWERP EN UITGEVOERD WERK

INLEIDING VOOR ARCHITECT DUDOK
□ DOOR H. TH. WIJDEVELD □

Het snelle bewegen dezer wereld heeft ons de rust en tijd ontnomen die de liefde-volle verzorging van het detail verlangt. Wij kunnen alleen nog denken aan datgene wat ons brood brengt en meten nauwkeurig af, hoeveel kracht en tijd ons overblijft voor de uitvoering onzer schoone fantasieën. De menschheid jaagt zichzelf op en verlangt den drang naar snelheid en economie te volgen en te bevredigen in al zijn consequenties. Ook de kunstenaars worden opgejaagd en de architect wordt geketend aan het minimum en den eenvoud. Men gnuift over de nieuwe structuur, men danst om den houtmijt der economie die de kunst verbranden zal; men gluurt naar het leger van commissies dat knipt en scheurt en kreukelt, men loenscht naar de wetten die belemmeren en bederven, men brult over den chaos en willekeur die tegenwerkt en ondermijnt. Als een duizend-koppig monster kronkelt zich economie en politiek, commissie en wetten, onwil en angst-voor-daden om den kunstenaar-architect, spuwt zijn walmende gassen hem in 't gelaat en knijpt de organen zijner ademhaling dicht. Maar, men bedenke, dat zulk een kwelling en benauwenis de uitgeknepen ziel des-te-hooger stijgen doet. Ontneem den kunstenaar het orkest-der-duizend-mogelijkheden en hij zal genoegen nemen met de eenzame fluit van Marsyas en ook hiermede weten te snellen langs de steile bergwanden naar de hoogste toppen.

De kleinere details die een rustiger leven ons liet verzorgen, zijn vergaan; wat vroeger het totaal was, is ons nu detail geworden, want meerdere vaart, geweldiger ondernemen, sneller veranderen, beinvloeden onze inzichten en scheppen nieuwe mogelijkheden. De liefde voor het detail maakt plaats voor een sterker zoeken naar de synthese. De economie dringt ons naar den rationeelen bouw, de constructie alléén naar den dooden vorm. De kunstenaar-architect beweegt zich nauwelijks meer in de wereld der rationeele oplossingen. De taak van den bouwkundige, van den ingenieur in hem, is reeds volbracht daar, waar zijn werk een aanvang neemt. Voor hem zijn de constructieve oplossingen slechts het aanvang-materiaal voor den vormwil, hier begint de wil tot scheppen, hieruit komt de idee. En juist de idee tot klaarheid brengen is de taak des kunstenaars. Het blijft echter 't geheim van den architect waar en hoe het vormen-spel zijner vrije geest, w[illegible]er de onderbewuste drang naar het ideaal zijner utopische wereld, geboren wordt; want ergens kruisen zich constructie met het los-verheffen, en noodzaak met het ideëelen-willen. Waar deze kruising in harmonie geschiedt, waar een architectuur volmaakt logisch opgroeit en toch de synthese eener hoogere wereld in zich draagt, daar ontstaat een werk, dat boven de maatschappij en menschheid uitstijgt en niet alleen van nu, maar ook van straks zal zijn.

Zooals een chineesche teekening in zwarte en witte touche soms grooter diepte en aangrijpender stilte kan oproepen dan de rijkst gekleurde prenten, zoo kan een strak-gespannen en blank-gehouden architectuur soms grooter schoonheid en rijker harmonien opwekken, dan het werk van hen, die in de volheid van de rond-omslingerende vlakken en voluptueuse massa's hunner architectuur, de diepste menschelijkheid willen doen uitstralen. Zoo staat soms felgetrokken strakheid schijnbaar tegenover volheid van vormen. Maar al zijn er dichters in de wereld der architectuur, die verschillende wegen gaan, toch behooren zij tezamen in de kleurige regenboog waarbinnen de kunsten frisch en glanzend stralen. En onder hen is architect Dudok de lyrische zanger, die de vreugde des levens ziet in verstrakte vormen, zonnige vlekken en felle schaduwen; alles beeft en trilt in zijn werk door het verstilde lijnen-spel en de glanzende verven. Hij is boven constructie en economie gekomen, door de beheersching van beiden en heeft dit terrein reeds lang verlaten. Hij heeft niets van den modernen kunstenaar die woelt in half-rijpe gedachten, die onrustig zoekt in de doode wereld der constructie alleen; hij is geen constructivist, geen expressionist, hij is een stille werker die zichzelf bewust een limiet stelt, een limiet.... op groote hoogte!

Ziet, hoe hij in zijn eerste bouwwerken nog worstelt en zoekt, hoe hij in Hilversum hooger stijgt en vrijer adem haalt, hoe het meesterschap aanzwelt in zijn scholenbouw, hoeveel zuiverder en stiller-nog alles wordt in de latere werken; — ziet, hoe strak de massa's getrokken worden in de complexen die juist gereed zijn en hoe hij ten slotte met het Raadhuis-project in volle vrijheid opstijgt boven alle remmende moeilijkheden. Hij is vol beheersching en toch overschrijdt zijn vormenspel luchtig de grenzen naar een zonniger, warmer en natuurlijker wereld,... een wereld die meer innerlijk leeft, waarin alle uiterlijkheden in strengen regelmaat en toch vriendelijk-beweeg zich stellen. Hij verstilt, hij veredelt de architectuur voor de toekomst.

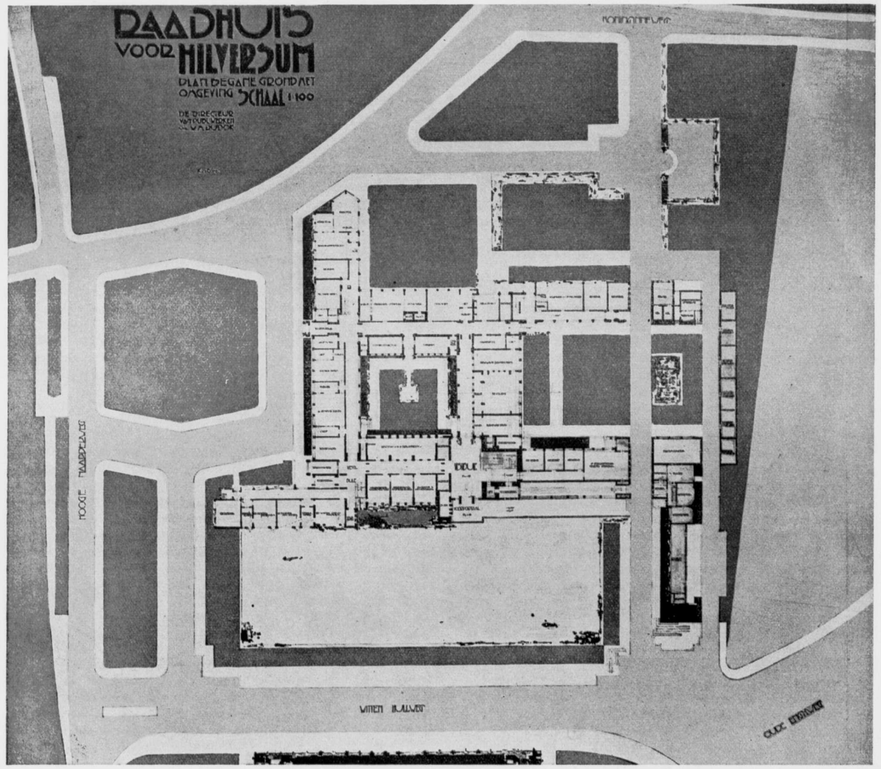

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ PLAN BEGANE GROND □

Wij hebben in Holland den moed een aesthetisch ideaal te realiseeren en overal zwoegen ploegen van werkers, om tot de daad te komen. Hun werk zal eens zegevieren over onderlingen kleinen strijd. Dan zal uit de verstrakte vlakken, die nu de constructie in schijn dienen, en uit de zwellende buigingen, die nu den schijn der verkwisting hebben, een groote en krachtige architectuur oprijzen. Zij groeit reeds sterker om ons heen, en om het Raadhuis-project voor Hilversum zweven vele klanken die vol beloften zijn. Dit werk is van een sterke, plastische uitdrukking, en juist dit is het wat de eenvoud van Dudok soms vóór heeft, op de gecompliceerde veelheid der vormspelende rond-bouwers. Hier is alles ijler, dunner van athmospheer, maar hier en daar ook armer, minder overtuigend, minder algemeen menschelijk.
Dudok heeft den fellen toon van de fluit doen hooren, en toch verlangt hij, dat de toren van het nieuwe Raadhuis een carillon van zangerige bellen in zich dragen zal.... Is dit niet een verlangen, naar de volheid eener sfeer die Dudok alléén niet bereiken zal?
Raad van Hilversum! Hier is een project met een sfeer even edel als het beste oude, hier is een weg, die met zekerheid naar een schooner toekomst wijst, hier ligt een nobele architectuur voor uw stad, hier wordt aan het driftige, rustelooze leven even verpoozing gegeven. Laat deze kunstenaar-architect voor u scheppen wat mooi is: „une promesse de Bonheur"!

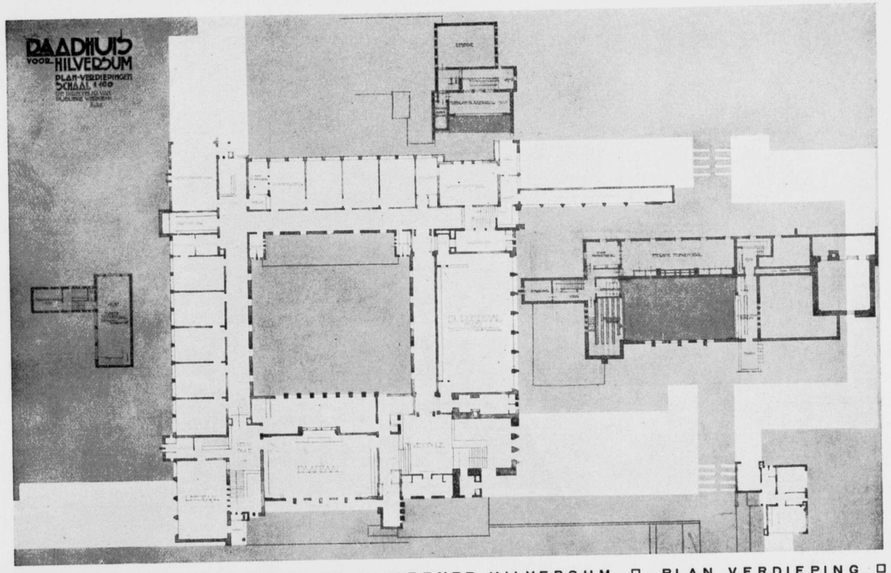

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ PLAN VERDIEPING □

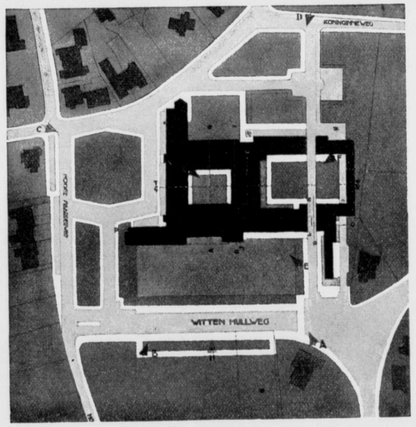

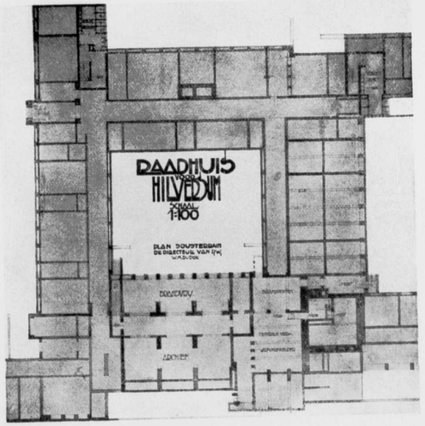

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ SITUATIE-PLAN EN PLAN SOUSTERREIN □

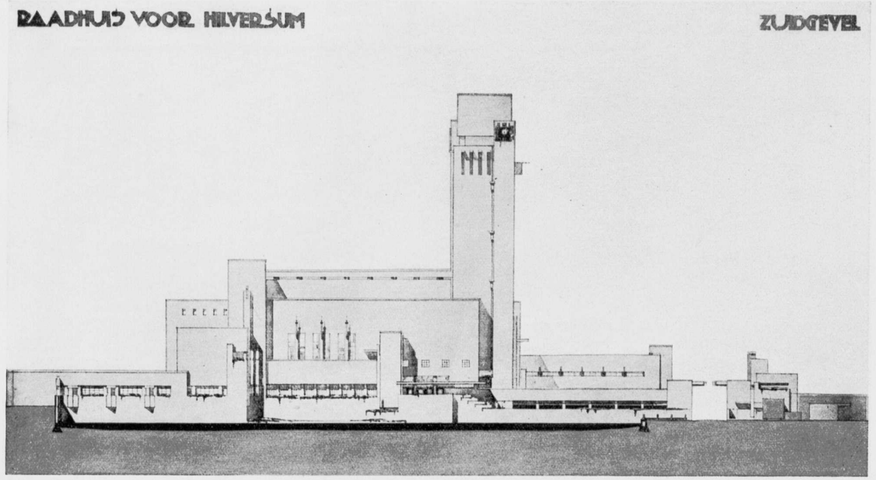

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ ZUIDGEVEL □

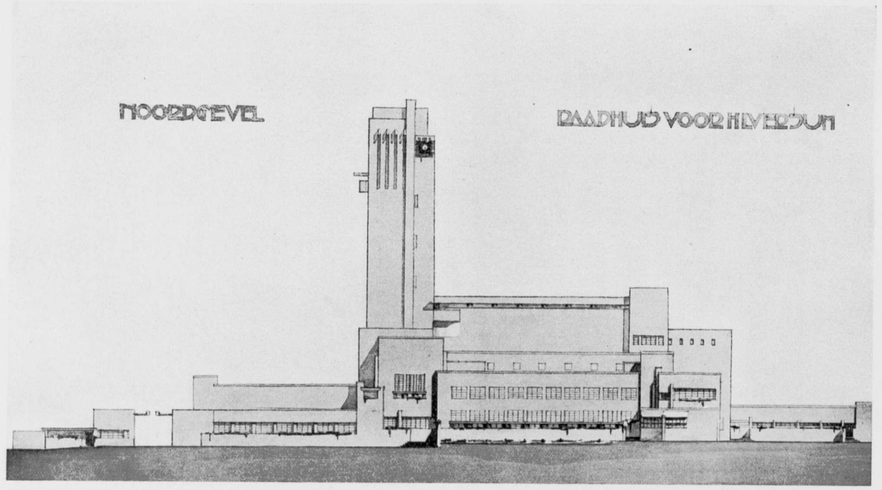

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ NOORDGEVEL □

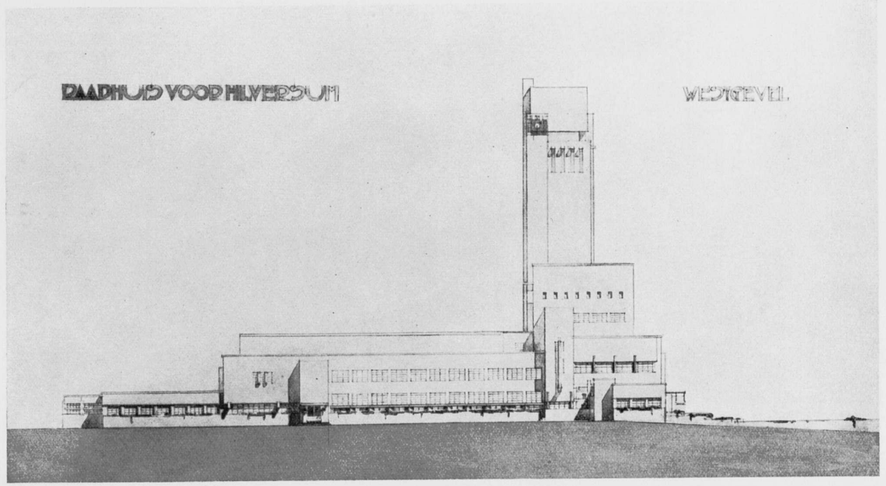

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ WESTGEVEL □

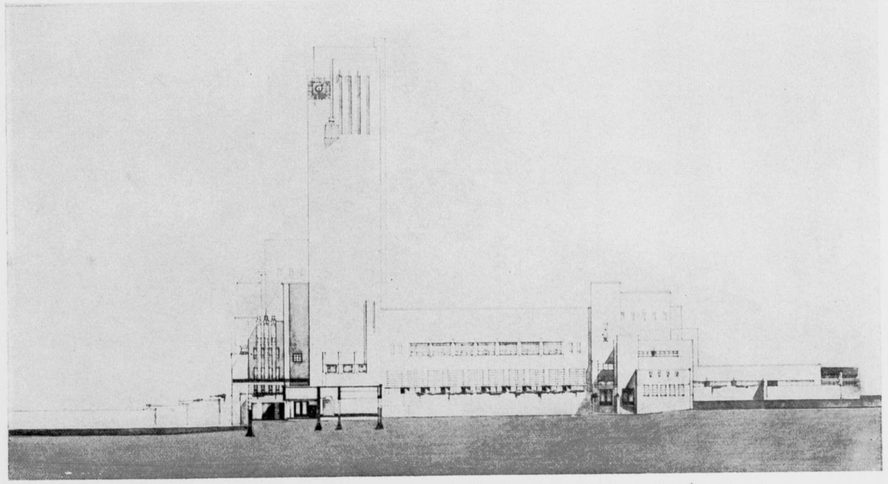

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ OOSTGEVEL □

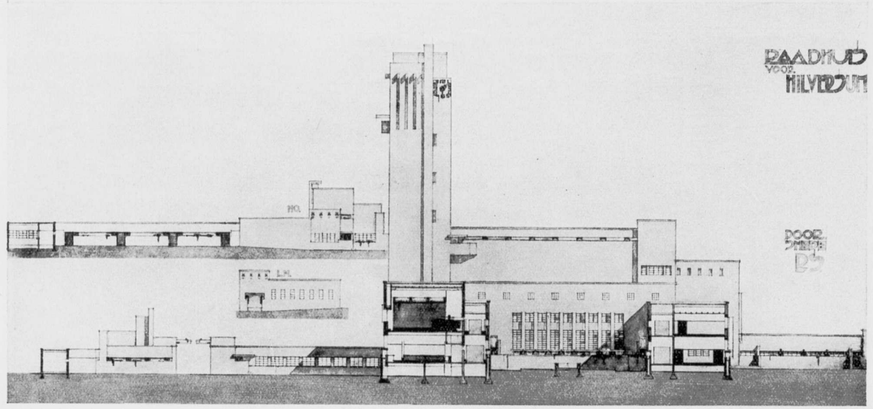

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ DOORSNEDE R.S. □

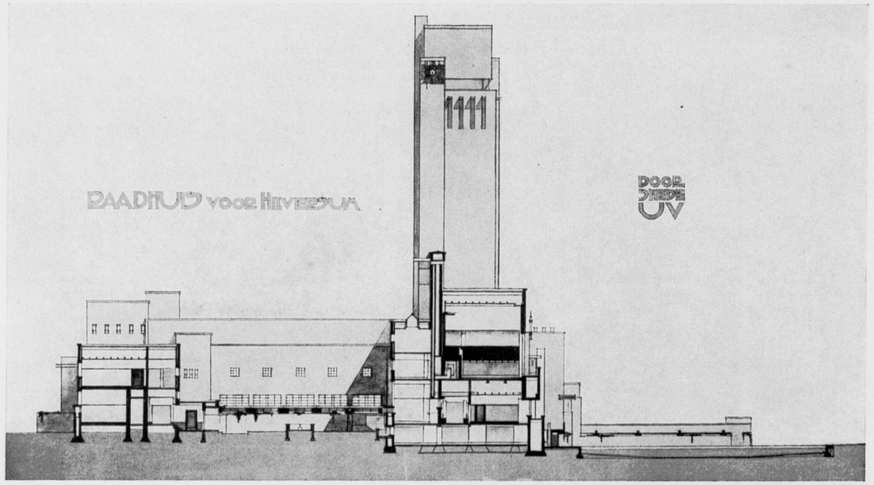

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ DOORSNEDE U.V. □

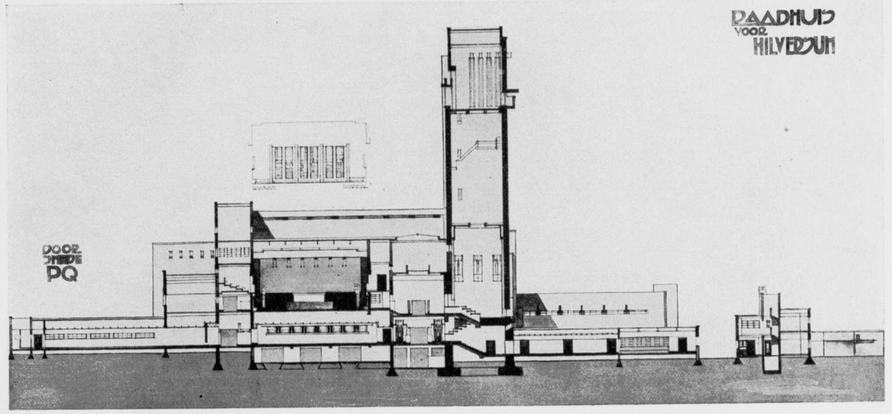

RAADHUIS-PROJECT VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ DOORSNEDE P.Q. □

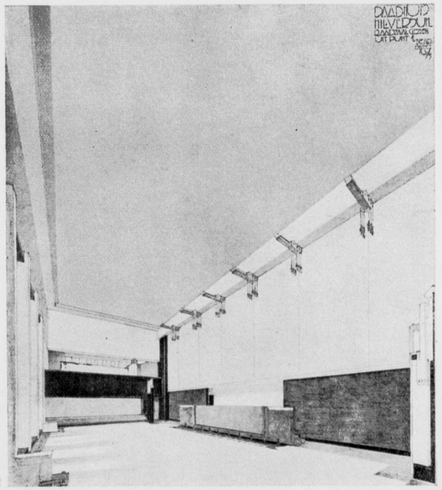

RAADZAAL GEZIEN VAN UIT PUNT 1

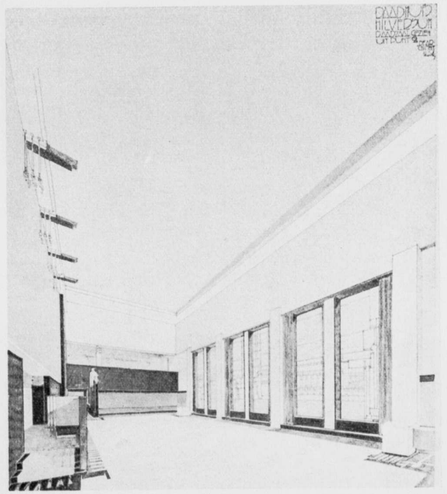

RAADZAAL GEZIEN VAN UIT PUNT 2

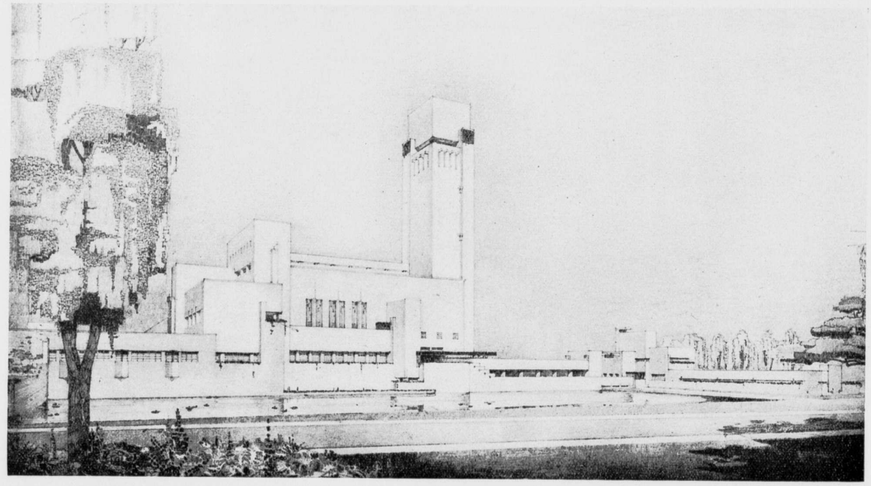

PERSPECTIEF-TEEKENING GEZIEN VAN UIT PUNT B □ ZIE PLAN OP PAGINA 5 □

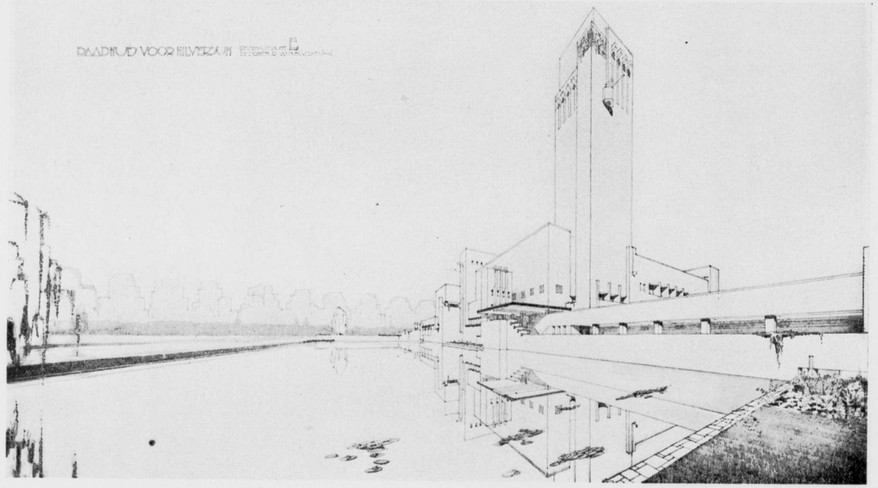

PERSPECTIEF-TEEKENING GEZIEN VAN UIT PUNT E □ ZIE PLAN OP PAGINA 5 □

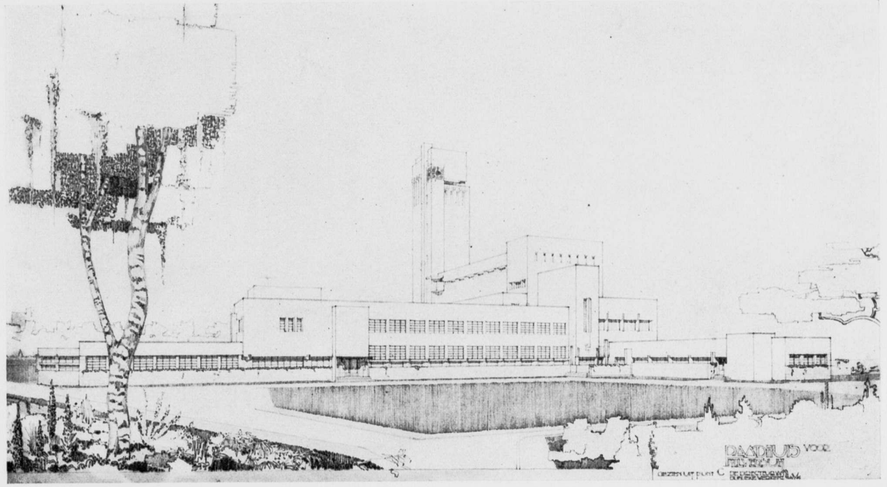

PERSPECTIEF-TEEKENING GEZIEN VAN UIT PUNT C □ ZIE PLAN OP PAGINA 5 □

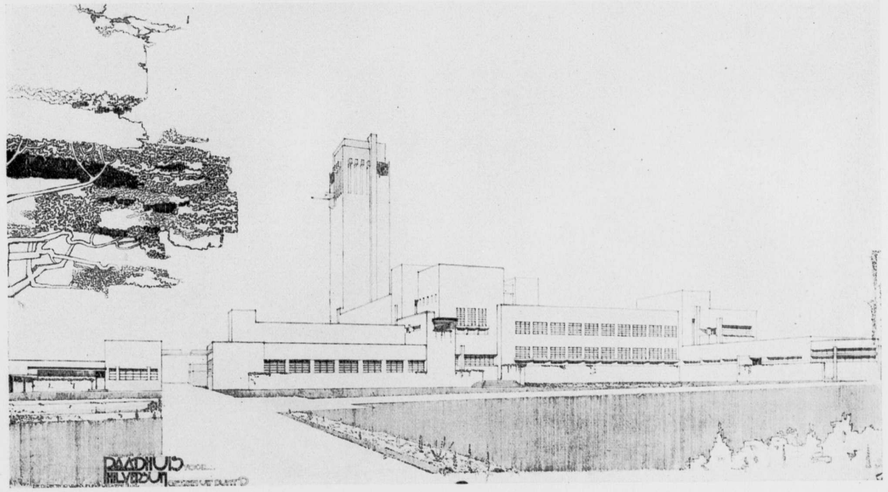

PERSPECTIEF-TEEKENING GEZIEN VAN UIT PUNT D □ ZIE PLAN OP PAGINA 5 □

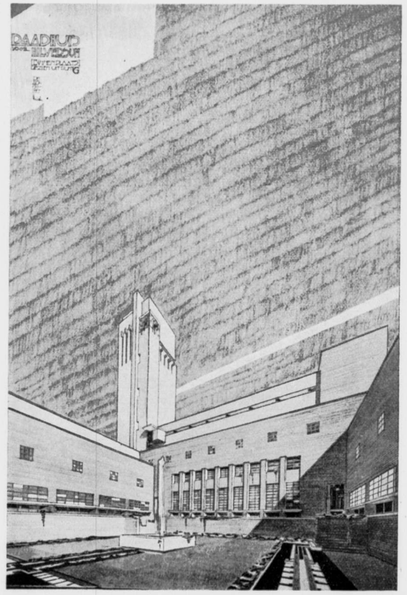

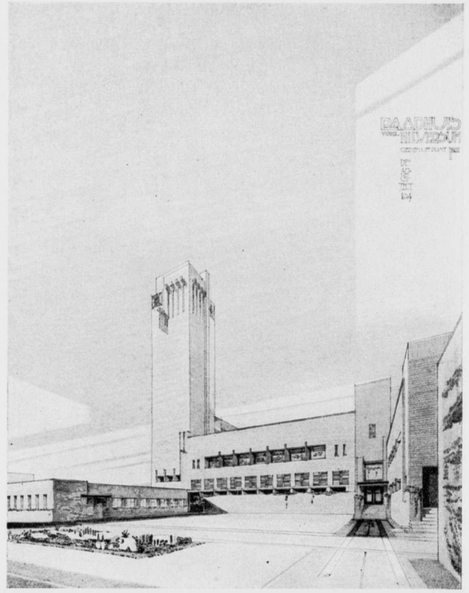

PERSPECTIEF-TEEKENING GEZIEN VAN UIT PUNT G EN F □ ZIE PLAN OP PAGINA 5 □

HET HILVERSUMSCHE RAADHUIS

□□ DOOR J. LUTHMANN □□

Zelden komt het voor dat een architect bij een opdracht als waarvan hier sprake is, over de vrije ruimte te beschikken heeft zooals het geval is te Hilversum.
Hier geen dwingende rooilijnen, geen uitgesproken assen, geen omringende bebouwing van beteekenis, kortom dat complex van factoren waardoor de houding van een bouwwerk van te voren reeds voor een goed deel is bepaald.
Denken we aan de tallooze overwegingen en kwestie's die in het leven worden geroepen wanneer in gemeenten als Amsterdam en Den Haag de stichting van een nieuw raadhuis aan de orde komt, dan mag een gemeente als Hilversum zich gelukkig achten dat zij voor haar nieuw te stichten gebouw over volop ruimte te beschikken heeft.
En gelukkig ook mag zich achten de bouwmeester die geroepen is een dergelijke opdracht te vervullen, niet bekneld als hij is in een keurslijf van eng begrensde mogelijkheden en gewikkeld in tallooze probleemen — meestal in zeer zijdelings verband staande met het wezen der bouwkunst — waarbij het zoeken van een uitweg de gedachte aan het ideële op den achtergrond dringt, het enthousiasme dooft.
Maar het is ook tevens de vrije ligging die een bouwwerk maakt tot een overzichtelijke compositie, welke omstandigheid aan den ontwerper hooge eischen stelt.
En wel speciaal indien het een opgave betreft van een gecompliceerd karakter als een modern raadhuis.
Is dit eenerzijds gebleven wat het voorheen ook was, n.l. de zetel van het gemeentelijk gezag en als zoodanig een representatief karakter eischend; anderzijds is het door de veelomvattende overheidszorg uitgedijd tot een omvangrijk kantoorgebouw.
Deze tweeledige bestemming tot een architectonische eenheid te verwerken, ziehier een voornaam bestanddeel van het vraagstuk waarvoor zich de ontwerper zag geplaatst.
En het is dit ontwerp aan te zien met welk een enthousiasme en toewijding Dudok zich aan de oplossing van dit vraagstuk heeft gegeven.
De groote vrijheid van groepeeren heeft hier geleid tot een bouwwerk van een machtige plastiek waarbij het voldoen aan utilitaire eischen nergens tot nuchterheid, de uitbeelding van het representatieve element nergens tot valsch pathos aanleiding is geweest.
Het bouwwerk zal verrijzen temidden van een park-

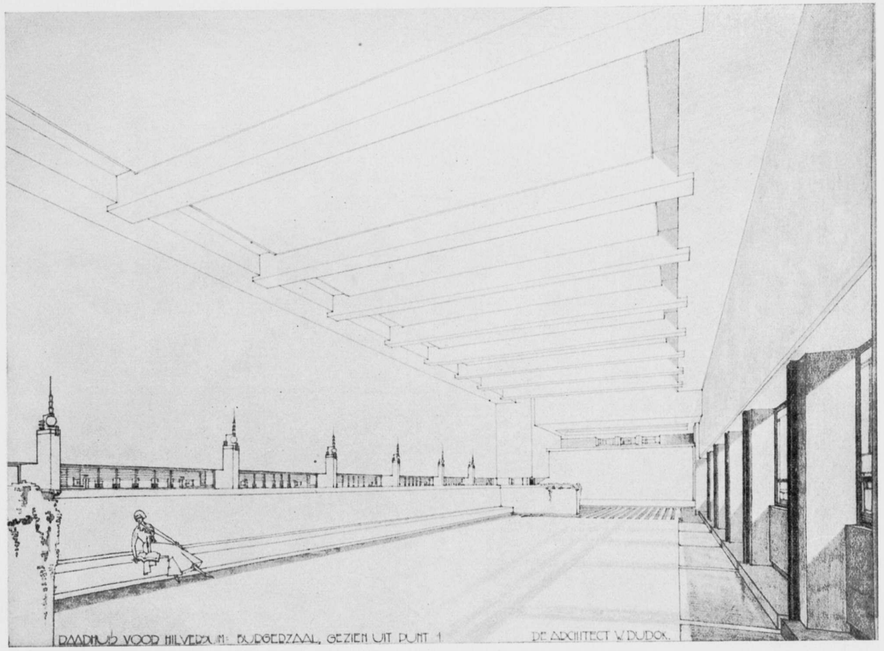

RAADHUIS-ONTWERP VOOR DE GEMEENTE HILVERSUM □ BURGERZAAL TEVENS GROOTE TROUWZAAL □ 1924

aanleg, de architectuur vindt voortzetting in een monumentalen tuinaanleg en als zoodanig zal het bestuursgebouw in een gemeente van een overwegend tuinstad-karakter aan deze karakteristiek getrouw blijven.
Breed uitgebouwd, met de lagere vleugels langzaam uit den grond rijzend, komt de bewogen massa tot rust in den monumentalen toren die het geheel beheerscht en een duidelijke, vaste houding geeft aan het complex.
De hoofdingang, alsmede de voornaamste representatieve ruimten bevinden zich aan den Zuidkant. Hier spiegelen de massa's van het gebouw zich in een vijver.
Bijzondere aandacht is besteed aan de wijze waarop bij officieele ontvangsten ten raadhuize alsmede bij huwelijks-plechtigheden de bezoekers langs den vijver naar het gebouw toe worden geleid om tenslotte te worden ontvangen onder den machtigen, schaduwwerpenden luifel aan den voet van den toren.
Op dezen weg is er niets wat een waardig naderen van het gebouw en het rustig ontvangen van een indruk zal storen.
Ook het inwendige toont dergelijke fijnzinnige overwegingen. Men zie de wijze waarop de bezoekers de raadzaal en groote burgerzaal worden binnengeleid.
□ □
Het is niet mogelijk in een kort bestek alle overwegingen te volgen die den ontwerper bij zijn werk hebben geleid, evenmin iets te geven wat als een volledige toelichting bij de teekeningen zou kunnen worden aangemerkt. Deze spreken trouwens een te duidelijke taal voor wie daarvoor ontvankelijk is.
Constateeren we slechts dat hier een project is ontstaan van een heerlijk breede en voorname allure.
Dit ontwerp is sterk omdat het vele wat bereikt is door eenvoudige middelen is bereikt.
Niets dan de soberste ruimteomgrenzing, een spel van markante vormtegenstellingen, van licht en schaduw, van geslotenheid en openheid, de strengheid hier en daar gebroken door een geestig detail, een stuk beeldhouwwerk of een rijker materiaal.
Het is hyper-modern — indien we bij een dergelijk werk zoo'n min of meer snobbistische kwalificatie mogen gebruiken — zonder dat dit moderne een demostratief karakter heeft.
Sterk voelt men bij dit project hoe de toepassing der vlakke afdekking de mogelijkheid inhoudt tot diepere

GEMEENTELIJKE WONINGBOUW □ OPENBARE LEESZAAL MET PLEINTJE TE HILVERSUM □ 1920

GEMEENTELIJKE WONINGBOUW AAN DEN HILVERTSWEG HOEK NEUWEG □ 1921 □

vergeestelijking van het bouwwerk, hoe dit door de vrijere plastische behandeling wordt tot een fijner organisme, tot een kunstwerk van hoogere orde.
Deze architectuur is algemeen in zooverre als het verlangen naar een klare, zuivere vormgeving als een algemeen kenmerk van de moderne bouwkunst en verwante kunsten kan worden aangemerkt.
Ze is bijzonder en zeer persoonlijk door de wijze waarop en het vermogen waarmede aan dit verlangen vorm is gegeven. Bijzonder, omdat de nobele geest waarvan dit werk is doortrokken volstrekt geen algemeen voorkomende menschelijke eigenschap is. Ook niet onder de moderne kunstenaars.
Hopen we dat door een ruime tegemoetkoming van de betrokken autoriteiten en allen die aan den bouw bevorderlijk kunnen zijn, de bouwmeester in de gelegenheid zal worden gesteld zijn plannen te verwezenlijken tot in alle onderdeelen.
Dat hij ook zijn toren, die er op ingericht is een Carrillon te dragen, tot een „zingende toren" zal kunnen maken. Alsdan zijn we in Holland een in veel opzichten merkwaardig en waardevol monument rijker.

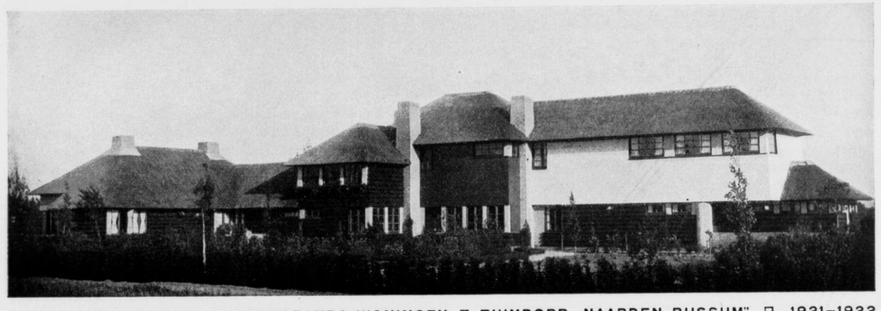

GROEP VAN 3 HOUTEN MIDDENSTANDS-WONINGEN □ TUINDORP „NAARDEN BUSSUM" □ 1921–1922

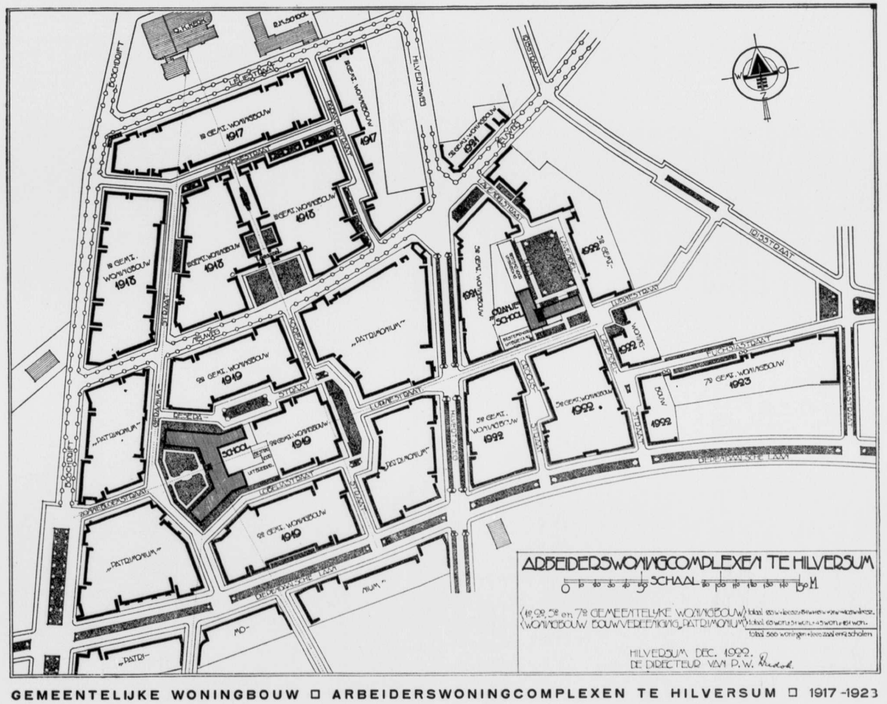

GEMEENTELIJKE WONINGBOUW □ ARBEIDERSWONINGCOMPLEXEN TE HILVERSUM □ 1917-1923

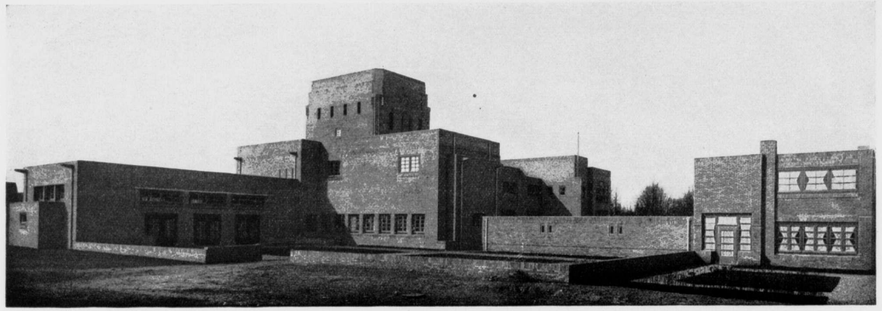

SCHOOL VOOR M. U. L. EN HANDELSONDERWIJS TE HILVERSUM □ 1920 □

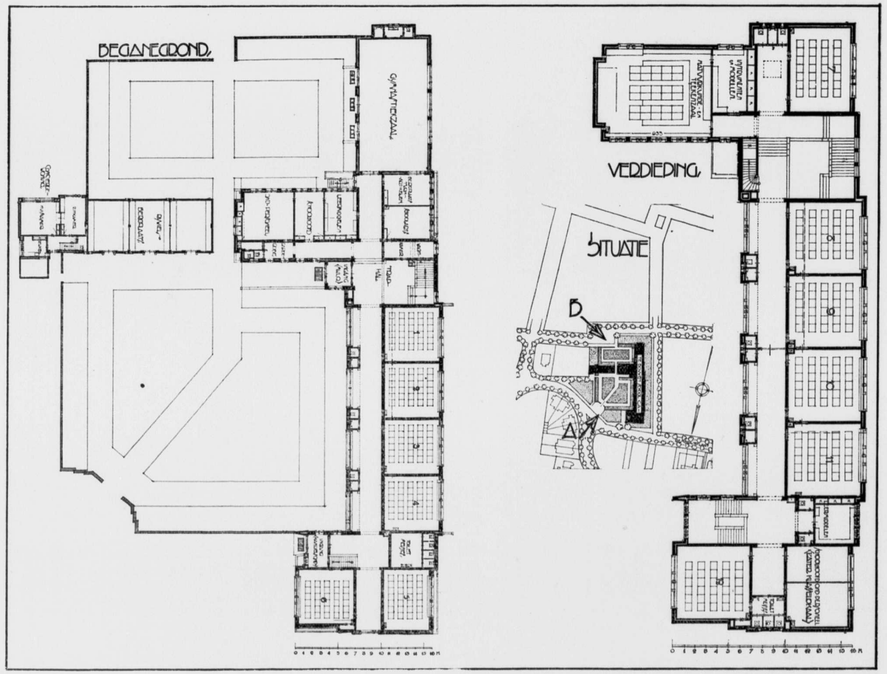

PLATTE GRONDEN EN SITUATIE VAN DE SCHOOL M. U. L. EN HANDELSONDERWIJS TE HILVERSUM □ 1920

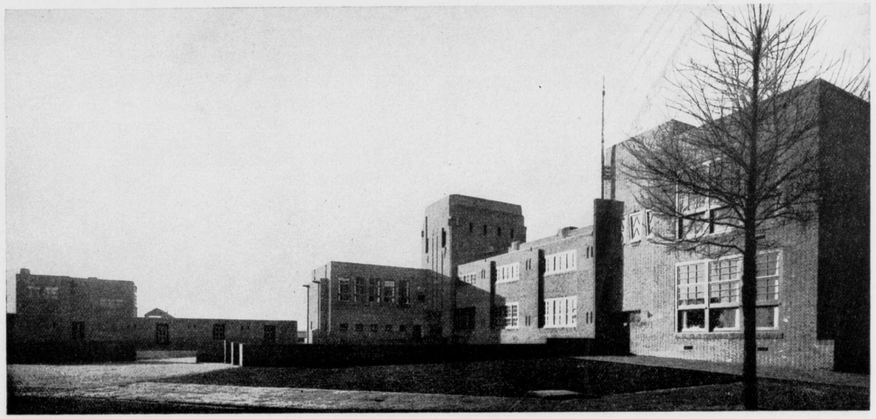

SCHOOL VOOR M. U. L. EN HANDELSONDERWIJS TE HILVERSUM □ 1920 □

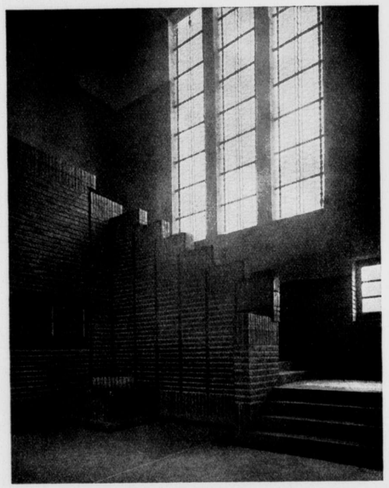

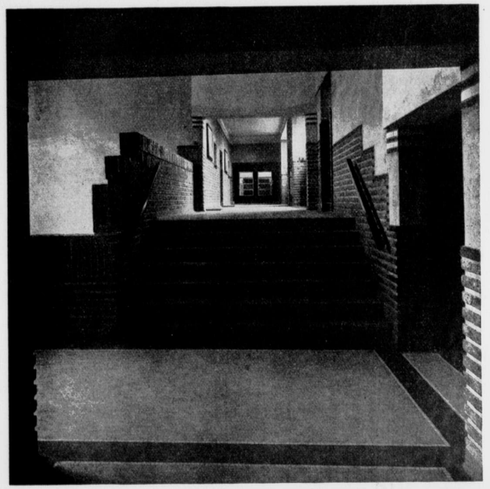

TRAPHAL BEGANE GROND EN VERDIEPING IN DE SCHOOL VOOR M. U. L. EN HANDELSONDERWIJS □ 1920 □

LANDHUIS VOOR DEN HEER Ir: F. R. WILLINK TE HENGELO □ □ 1920 EN 1921 □

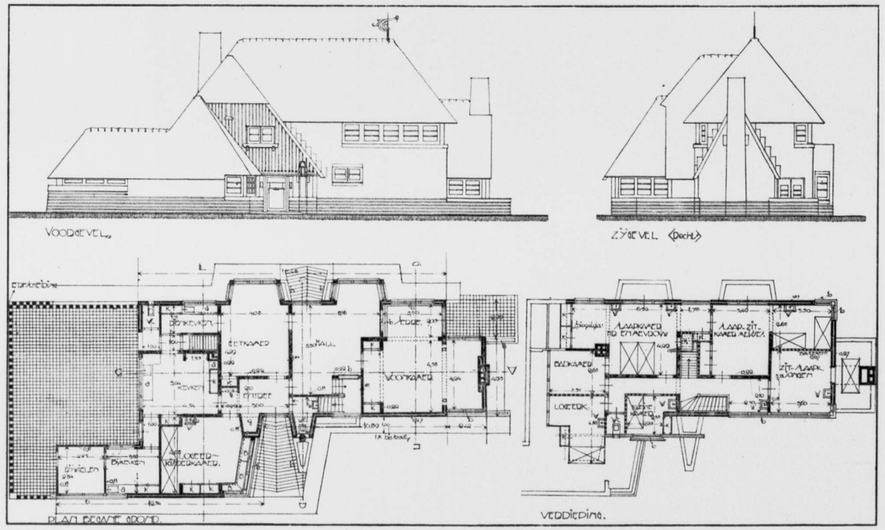

PLATTE GRONDEN, VOOR- EN ZIJ-GEVEL VAN EEN LANDHUIS TE HENGELO □ 1920 EN 1921 □

ORANJE-SCHOOL AAN DE LUPINESTRAAT TE HILVERSUM □ □ 1922 □

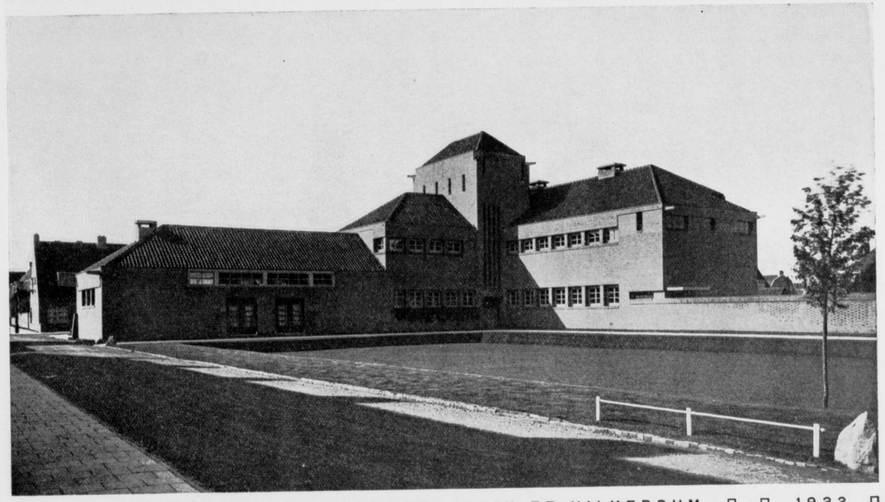

ORANJE-SCHOOL AAN HET LAVENDELPLEIN TE HILVERSUM □ □ 1922 □

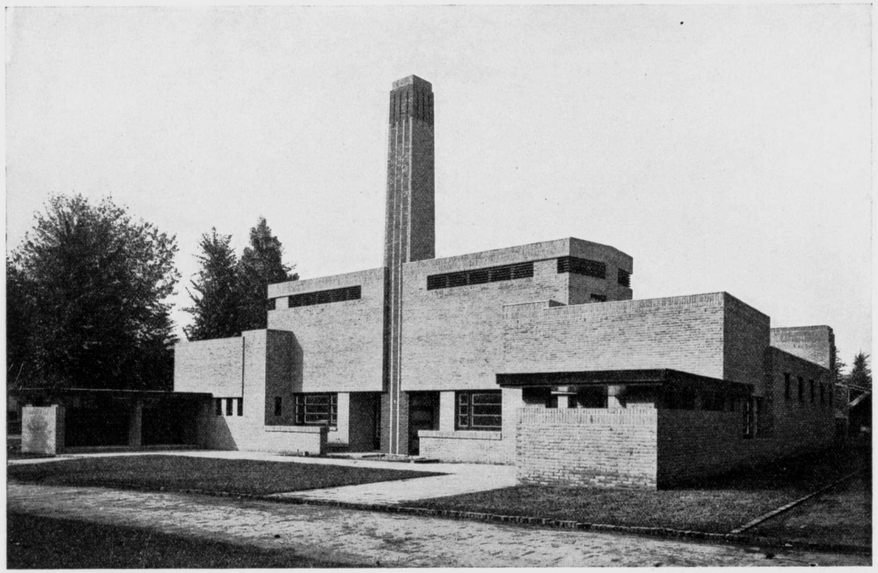

INGANGSZIJDE VAN EEN BADHUIS AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM □ 1921 □

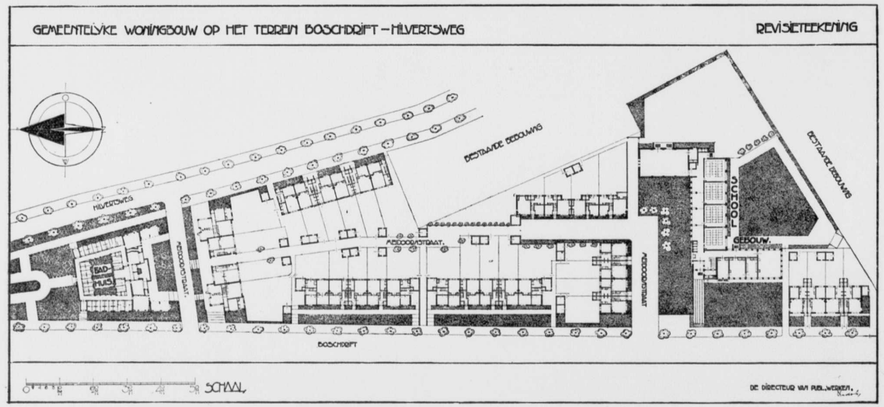

PLAN GEMEENTELIJKE WONINGBOUW OP HET TERREIN BOSCHDRIFT–HILVERTSWEG

ACHTER- EN ZIJGEVEL VAN EEN BADHUIS AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM □ 1921 □

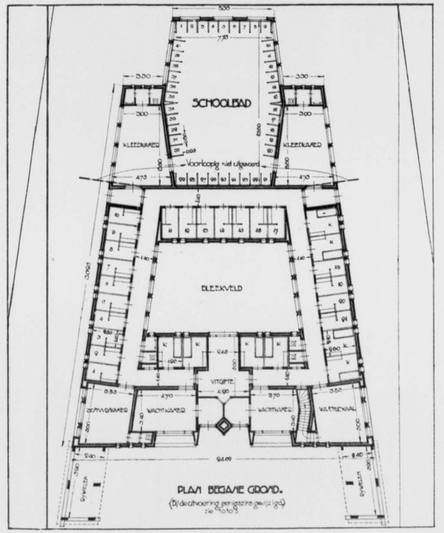

PLATTEGROND BADHUIS AAN DE BOSCHDRIFT

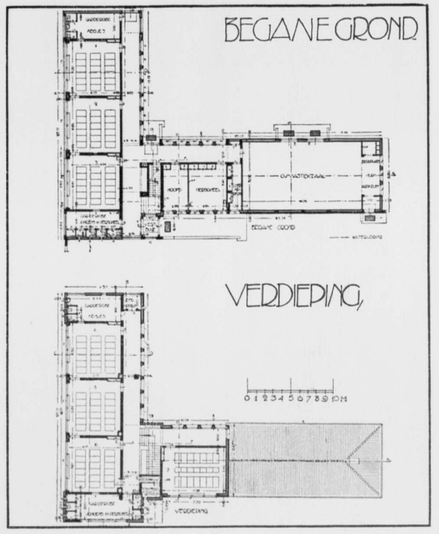

PLATTEGRONDEN VAN DE ORANJESCHOOL

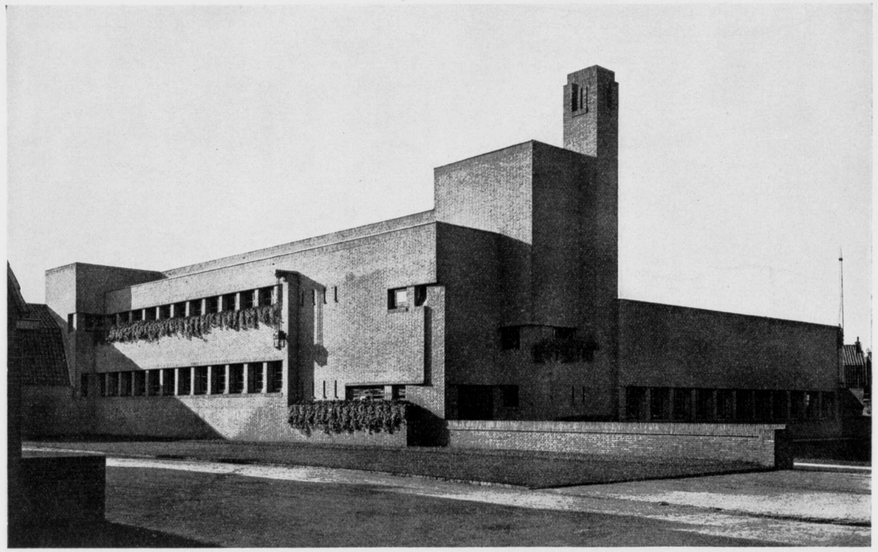

SCHOOL VOOR BIJZONDER ONDERWIJS AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM □ 1921–1922 □

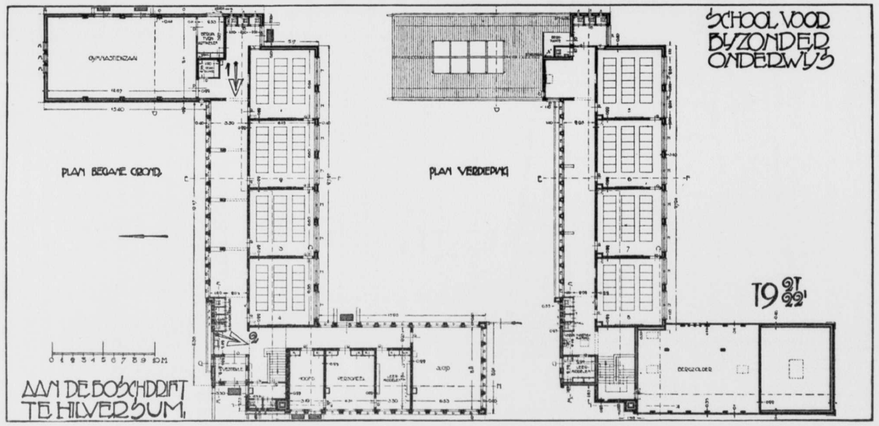

PLATTE GROND VAN DE SCHOOL VOOR BIJZONDER ONDERWIJS AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM □ 1921–1922 □

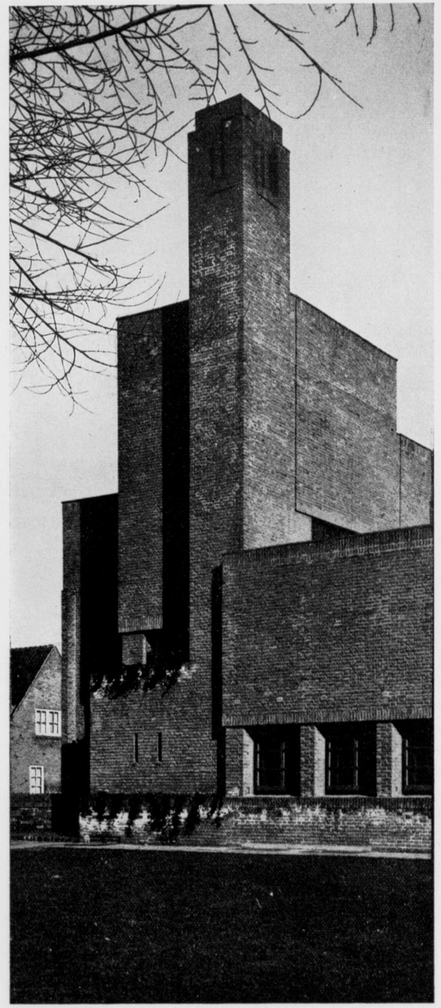

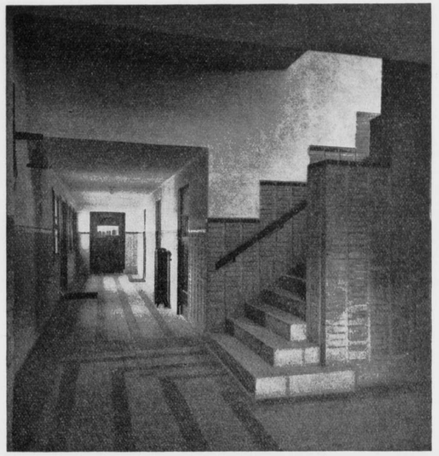

(BOVEN) TRAPOPGANG (ONDER) GANG BEGANE GROND

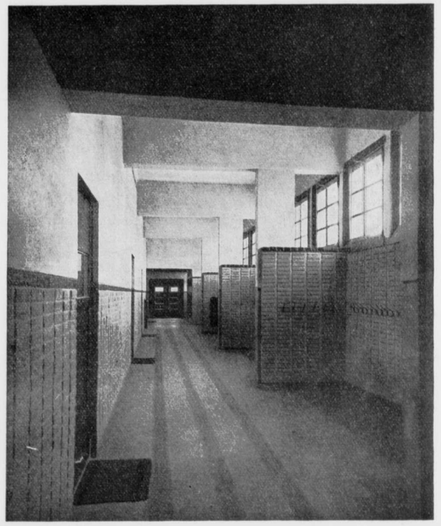

FRAGMENT TRAPGEVEL VAN DE SCHOOL AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM □ 1921–1922 □

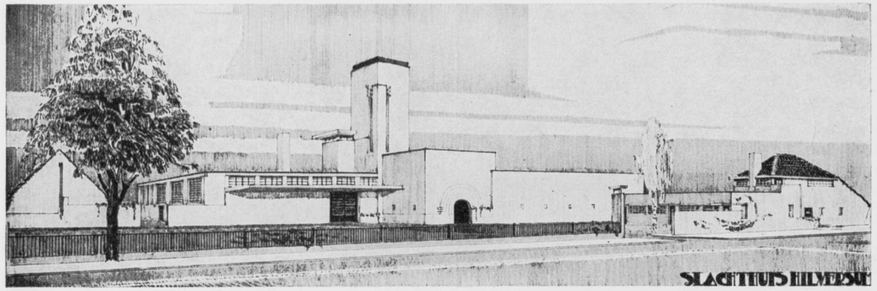

PERSPECTIEF-TEEKENING VOOR EEN OPENBAAR SLACHTHUIS TE HILVERSUM □ 1922 □

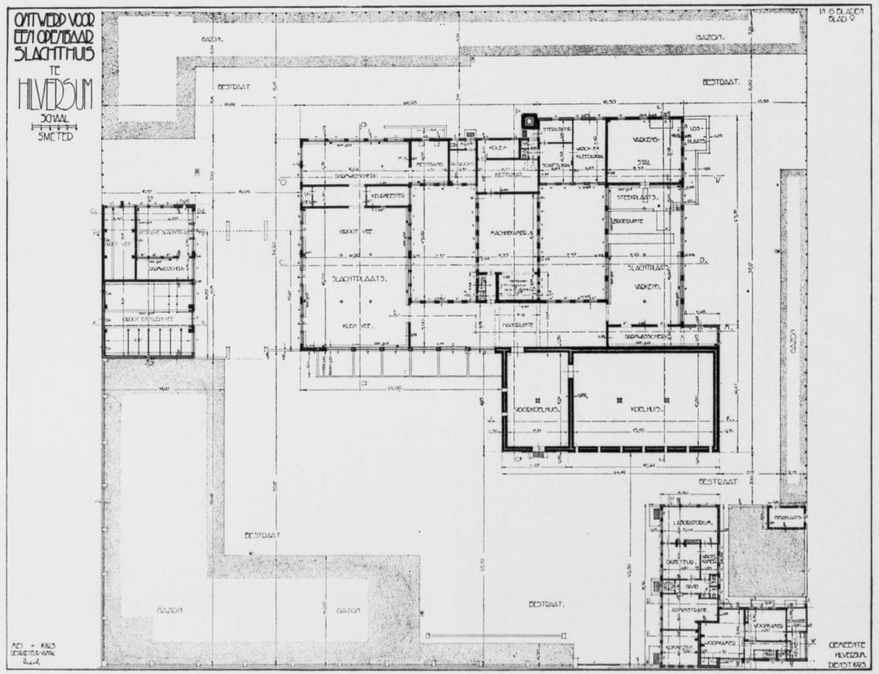

PLATTE GROND VOOR EEN OPENBAAR SLACHTHUIS TE HILVERSUM □ 1922 □

C H ECKHART's
MEUBELFABRIEK N.V.
ROTTERDAM 's GRAVENHAGE

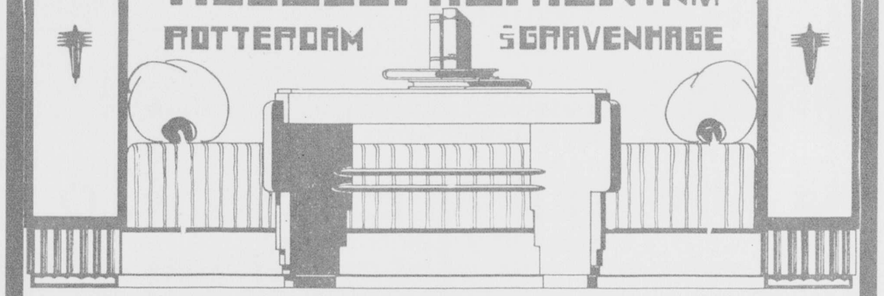

NAADL. SANITAIRE
COMPO - ASBEST VLOEREN
IN GEWONE TOT DE FIJNSTE UITVOERINGEN

„TRIOLIN"
WORDT ALS LINOLEUM GELEGD,
BACTERIENVRIJ, STOFVRIJ, BESTAND TEGEN
WATER EN ZUREN - ONVERSLIJTBAAR

„RUBBOLEUM"
IMITATIE RUBBER
IN DIVERSE DESSINS EN KLEUREN TE LEVEREN

VRAAGT PRIJS EN MONSTERS

GEBR. VAN WOERKOM
SCHIEDAM

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N. V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

JAN HAMER & Co

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)
VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM - TELEFOON 43067

N.V. AMSTERDAMSCHE
STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM-LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN — EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
||| ROTTERDAM |||

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN
VERGLAASDE WAALKLINKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS-
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD

N.V. V-H.
DERICKS &
GELDENS
DRUTEN

HET BINNENPAPIER VOOR
DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GELEVERD DOOR DE
PAPIERGROOTHANDEL

H. J. VETTEWINKEL
AMSTERDAM
DE RUYTERKADE 107—108 - TELEF. 40942

„BU ST. LAURENS"

WIMKEL SCHEEPS EN HAMER

BETIMMERINGEN

UITMUNTEND DOOR STIJL EN TOON

DIR: C. BREEDVELD

ROTTERDAM

ROCHUSSENSTR. TEL: 4871

MEUBILEERINGEN

N.V. STOOMMEUBELFABRIEK

W.ED A. KRAAK A.ZN

AMSTERDAM

VYZELGR: 28

BETIMMERINGEN

DIJST SHOWROOM LEIDSCHESTRAAT Nº 27

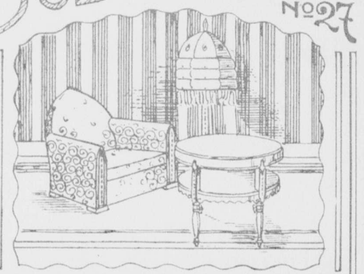

WONING INRICHTING

TEL 30976 BETIMMERING TEL 45876

FABRIEK BLOEMGR 129-141

MEUBELFABRIEK DE HOOP

1E KLAS UITVOERING

TELEFOON 30149

AMSTERDAM

UERUERSTRAAT

N.V. GOGARN'S MEUBILEERING MIJ.

COMPLETE MEUBILEERING
BETIMMERINGEN NAAR
ONTWERPEN VAN
BEKENDE ARCHITECTEN

LIFTCABINES

ROTTERDAM
WESTNIEUWLAND 13

MEUBELFABRIEK F. GEERLING

BETIMMERINGEN

VOLGENS ELK ONTWERP

MEUBELEN

ARTISTIEKE UITVOERING

's-GRAVENHAGE: BAGIJNESTRAAT 4-8
TEL. 12660

ARNHEMSCHE HANDELS-MAATSCHAPPIJ

PARKSTRAAT 50

VRAAG PRIJS EN MONSTERS VAN ONZE:
LICHTDRUK PAPIEREN
TRANSPARANT PAPIEREN
CALQUEER PAPIEREN
DETAIL PAPIEREN

TELEFOON 896

GROOTE SORTEERING IN:
PASSERDOOZEN
TEEKENBORDEN
TEEKENHAKEN - POTLOODEN
ENZ. ENZ.

ARNHEM

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

A.C.VALSTAR

STEINENBURG 33 - DE BILT - UTRECHT

ATELIER VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GESCHILDERD EN
GEBRAND GLAS

SPECIALITEIT IN
EMAILLE SIERTEGELS

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE
VLOEREN
V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46163 - GEVESTIGD SEDERT 1903

IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
VLOEREN

ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING

GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK

GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

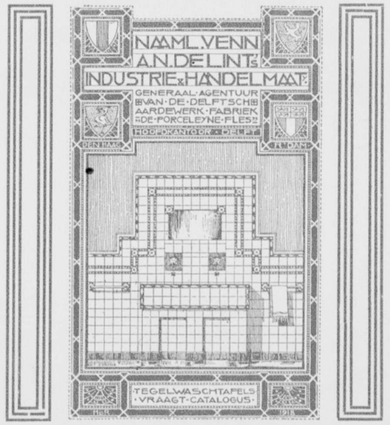

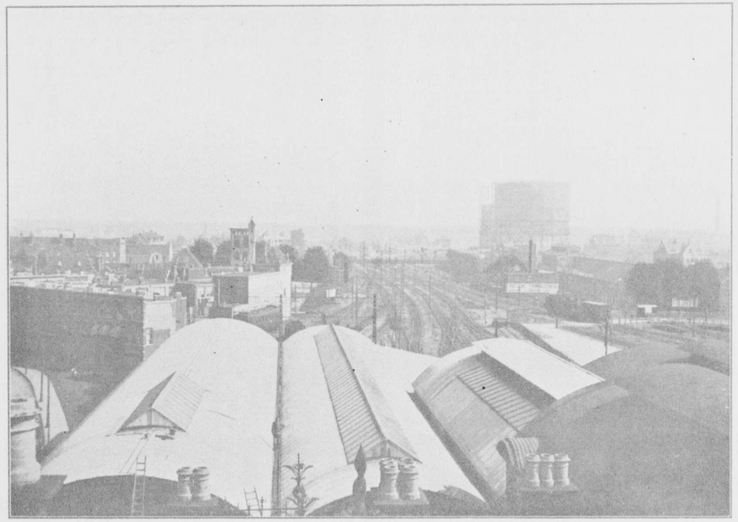

BOVENAANZICHT VAN DE STATIONSOVERKAPPINGEN DER Z. H. E. S. M. EN DE H. IJ. S. M. TE 'S-GRAVENHAGE, MET EEN TOTALE OPPERVLAKTE VAN PLM. 9000 M², IN 1917–1922 BEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING

AMERIKAANSCHE „RUBEROID" DAKBEDEKKING
IN DIVERSE KLEUREN EN DIKTEN
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN
RUIM 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT

„RUBEROID - CEMENT" DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN
TEERVRIJ - ELASTISCH - ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ. OVERBODIG - LANGDURIGE GARANTIE

PRIJSOPGAVE EN INLICHTINGEN KOSTELOOS

RUBEROID-LEIEN - ONBREEKBAAR - GERING GEWICHT - KLEURHOUDEND

VRAAGT MONSTERS EN INLICHTINGEN BIJ

GEBRS KRAMER - ROTTERDAM

TELEFOON INTERC. 11257-11258-11259-11260 - TELEGRAM-ADRES: „RUBEROID"

N.V. ALGEMEENE METALLISATIE EN BETONBOUW COMPAGNIE

NED. OCTROOIEN NOS. 2338, 2339, 1918 EN 2792 (AANGEKOCHT UIT HET FAILLISSEMENT DER N.V. NEDERL. BETONIJZERBOUW, AMSTERDAM).

GEMETALLISEERD BETON.
GEMETALLISEERDE CEMENT-ASBEST-PLATEN, VOOR LAMBRIZEERINGEN, WAND- EN PLAFONDBEKLEEDING ETC. IN HET BIJZONDER VESTIGEN WIJ UW AANDACHT OP ONZE „KOPER"- EN „ZILVER"-PLATEN.

SCHOORSTEENMANTELS
IN GEMETALLISEERD BETON, UITSTEKEND MATERIAAL, DESVERLANGD UIT ÉÉN STUK GEGOTEN. VOOR WONINGBOUW VARIEERENDE STANDAARD-MODELLEN A, B EN C.

METALLISEEREN „TER PLAATSE" OP BETON EN METSELWERKBEPLEISTERINGEN

TECHNISCH-JUISTE WERKWIJZE - BILLIJKE PRIJZEN

DIRECTEUREN: W. J. H. LITTEL EN A. W. WITS
UTRECHT, BEM. WEERD W.Z. 5 - TELEFOON 1411
HILVERSUM, WALDECKLAAN 45 - TELEFOON 2002
VERTEGENWOORDIGER AMSTERDAM, LELIEGRACHT 42 - TEL. 31810

N.V. ALGEMEENE BETON- EN AANNEMING MAATSCHAPPIJ

„ALBETAM„

'S-GRAVENHAGE
NASSAUPLEIN 30

TELEFOON INTERCOMM. 17780
TELEGRAM-ADRES „ALBETAM„

GEWAPEND BETON, WATER- EN KANAALBOUW, FUNDEERINGEN, HEIWERKEN ENZ.

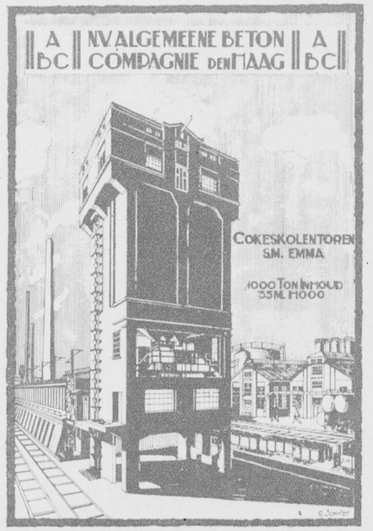

N.V. ALGEMEENE BETON COMPAGNIE

(A. B. C.)

LAAN VAN MEERDERVOORT 168
DEN HAAG - TEL. 34032

ONTWERPEN EN UITVOEREN VAN WERKEN IN BETON EN GEWAPEND BETON

J. VAN DER WAL
VALKENBOSCHLAAN 144
DEN HAAG

AANNEMER VAN HET KANTOORGEBOUW DER BATAAFSCHE PETROLEUM-MAATSCHAPPIJ — DE GEBOUWEN VAN DE TOPOGRAFISCHE INRICHTINGEN EN DE NUTSSPAARBANK — HET KANTOORGEBOUW VAN DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ (AGENTSCHAP 'S-GRAVENHAGE) EN DIVERSE ANDERE □ □ □ □ BELANGRIJKE WERKEN □ □ □ □

BELAST ZICH OOK MET HET CONSTRUEEREN EN UITVOEREN VAN ALLE WERKEN IN GEWAPEND BETON

E. M. VAN OJEN
(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET)
PIET HEIN STR. 84A. DEN HAAG TELEF. M. 2027
E. M. VAN OJEN
ATELIER VOOR ARTISTIEKE EN TECHNISCHE FOTOGRAFIE

INGENIEURSBUREAU
IR. L. H. HUYDTS
CIVIELINGENIEUR — J. P. COENSTRAAT 40
DEN HAAG
TELEFOON 72319

ONTWERPEN EN BEGROOTEN VAN WERKEN OP CIVIEL-TECHNISCH EN WATERBOUWKUNDIG GEBIED.

ADVIEZEN EN BEREKENINGEN VOOR CONSTRUCTIES IN GEWAPEND BETON, IJZER, HOUT EN STEEN.

CONTROLE - - ARBITRAGE

N.V. ENEM
PIETERSKERKHOF 17
UTRECHT

ELECTRISCHE UURWERKEN
MOEDERKLOKKEN - BIJKLOKKEN
SIGNAALKLOKKEN
TORENUURWERKEN

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

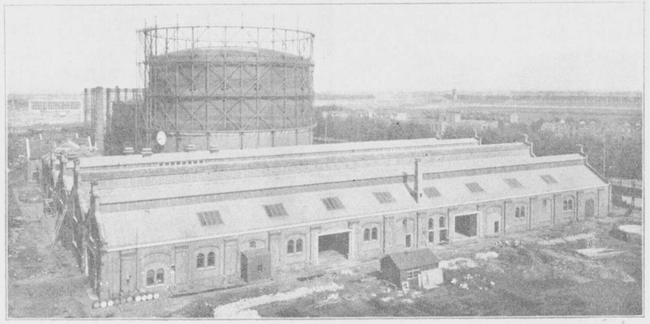

LOODSEN DER GEMEENTETRAM OP DE TERREINEN DER VOORMALIGE OOSTERGASFABRIEK TE AMSTERDAM, GEDEKT MET CA. 4000 M². REX-DAKBEDEKKING MET GROEN STEENSLAG

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG

P. PROOST & ZOON - AMSTERDAM

RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

DAKLEIEN

RUSTIC RANDOMS

FOR ROOFS OF MIXED BROKEN COLOR

GREEN RANDOMS

MIXED SHADES

STRONG - DURABLE

QUAINT - ARTISTIC

INLICHTINGEN EN PRIJS WORDEN GAARNE VERSTREKT

C. J. ZIEKMAN - OVERVEEN

TELEFOON 3561

IMPORTEUR VAN ALLE SOORTEN DAKLEIEN

ONZE NIEUWE MUUR- EN PLAFONDBEKLEEDING

"MURITE"

KAN DIRECT BESCHILDERD WORDEN

KAN DIRECT BEHANGEN WORDEN

WORDT ZOO HARD ALS STEEN

IS AFWASCHBAAR

IS ZÉÉR GOEDKOOP

ONS BOEKJE OVER MURITE WORDT U OP AANVRAGE GAARNE TOEGEZONDEN

FIRMA J. MASSEUS WZN.

ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT 119, TEL. 3186

SANITAIR TECHNISCH BUREAU

N.V. PAFF'S PATENTEN

AMSTERDAM, KEIZERSGR. 293 - TEL. 35380

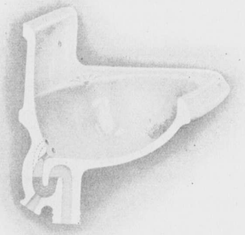

WENDINGEN OP SANITAIR TECHNISCH GEBIED

HANDWASCHBAKJES ZONDER PLUG IN DEN BODEM EN MET INGEBOUWDE STANKAFSLUITING

SANITAIRE GROOTHANDEL

N.V. WERKMETAAL

DEN HAAG

N.V. NEDERLANDSCHE INSTALLATIE-MAATSCHAPPIJ

THERMA

CENTRALE VERWARMING

VENTILATIE, SANITAIRE

= INRICHTINGEN ENZ. =

VONDELSTRAAT 36 AMSTERDAM TELEFOON 29691

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER
ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:
SLEEDOORNSTRAAT 64
'S-GRAVENHAGE
ATELIERS:
ANEMOONSTRAAT 128—143

ATELIERS VOOR HET:
RESTAUREEREN - SCHOONMAKEN
VERDOEKEN - VERNISSEN EN
CONSERVEEREN VAN OUDE EN
MODERNE SCHILDERIJEN

SCHUURING EN ADAMA
DEN HAAG
BILLITONSTRAAT 13 - TELEF. 10910

ONTWERPEN EN UITVOEREN VAN
DECORATIEVE KUNST
BINNENHUISVERSIERINGEN
STOFBESCHILDERING - AFFICHES
ENZ. ENZ.

„SMEDA"

WEEFSCHOOL BLARICUM

HANDGEWEVEN STOFFEN EN
KLEEDEN VERKRIJGBAAR
TE AMSTERDAM
N. SPIEGELSTRAAT 64-66
TE 'S-GRAVENHAGE
ANNA PAUWLOWNASTRAAT 7
LEVERING VAN WEEFSTOELEN EN
ALLE ONDERDEELEN
LESSEN IN WEVEN EN
EGYPTISCH VLECHTEN

MARG. VERWEY

C. H. BENZIEN

SPECIALITEIT IN
VEILIGHEIDSLIFTEN VOOR
PERSONEN, GOEDEREN
EN SPIJZEN

VIERWINDENSTRAAT 3 - TEL. 40792
AMSTERDAM

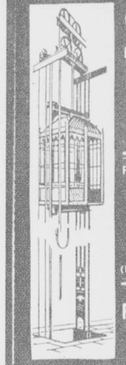

OTIS-LIFTEN

ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745-7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

LIFTEN

WINTHOUWER
MACHINEFABRIEK
AMSTERDAM

EERSTE KLAS UITVOERING
RUSTIGE GANG
GEEN STORINGEN

CONCUREERENDE PRIJZEN
PRIMA REFERENTIËN

LIFTEN

SPECIALITEIT:
ZIEKENLIFTEN

INGENIEURS-BUREAU
FR. ERIKSSON
VOORHEEN TECHNÉMA
ROTTERDAM

LOU
ASPERSLAGH

ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID

= GEBRAND =
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD

TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM

EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD

UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
A T E L I E R S

VOOR
GESCHILDERD
GEBRAND EN
EENVOUDIG
GLAS
IN
LOOD

GEËTST GLAS

V.D. KOLF EN
MOLIJN's
FABRIEK VAN
BRONS & KOPER
WERKEN
NOORDSINGEL 183
ROTTERDAM
TEL:
418

MARMER
VOOR BOUW- EN KUNSTWERKEN
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN

GRANIET - SYENIET - TUFSTEEN
SCHOORSTEENMANTELS ENZ.

N.V. MAATSCHAPPIJ VOOR STEENHOUWERIJ
V/H P. KOOY, DIR. A. B. HUTJES
Z.O. BUITENSINGEL 203 - TEL. 72201
DEN HAAG

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
BELGIË
HEEFT HAAR MARMERZAGERIJEN,
FABRIEKEN EN OPSLAGPLAATSEN O. A. TE

SPRIMONT	PARIJS	CANSOLI
POULSEUR	MARSEILLE	RUOSINA
BRUXELLES	JEUMONT	QUERCETA
ONOZ	FRESNES SUR ESCAUT	BRUCIAFERRO
LA BUISSIÈRE	GLANDIEU	BERLIJN
EECKEREN	RIA	HAMBURG
GUSSIGNIES	FUCINA	DUSSELDORF
ENZ.	ENZ.	ENZ.

VOOR BEGROOTINGEN, MONSTERS ENZ.
AANVRAAG TE RICHTEN AAN:
SOC. AN.
MERBES-SPRIMONT
SUCCURSALE HOLLANDAISE
L. VAN GENT
ARCHIPELSTRAAT 5 - NIJMEGEN

GLAS IN LOOD
BESCHILDERD EN EENVOUDIG

FIRMA J. W. GIPS
AESTHETISCH LEIDER
RIEN HACK
2E SWEELINCKSTRAAT 171
□ DEN HAAG □

EXPOSITIE „DE VUURSLAG"

DE 29STE JAARGANG VAN

ARCHITECTURA

VERSCHIJNT IN GEHEEL VERNIEUWDE VORM ALS BOUWKUNDIG VAKBLAD - HET WEEKBLAD ZAL DOOR IEDER BOUWKUNDIGE EN DOOR IEDERE LEEK DIE VAN DE MODERNE NEDERLANDSCHE BOUWKUNST OP DE HOOGTE WIL BLIJVEN, GERAADPLEEGD MOETEN WORDEN

PRIJS PER JAARG. 52 NUMMERS ƒ10.—
LOSSE NUMMERS 40 CENT

BIJ IEDER BOEKHANDEL TER INZAGE

UITGEVERIJ - C. A. MEES - SANTPOORT

EDEL-PORTLAND-CEMENT
MAAKT EDEL-BETON

EDEL-PORTLAND-CEMENT is zuiver, langzaambindend Portland-Cement, dat, beantwoordende aan de G.B.V. 1918, reeds na 2 dagen de voor 28 dagen vereischte druksvastheid belangrijk overschrijdt.

EDEL-BETON kan dus reeds na 2 dagen worden ontkist.

EDEL-PORTLAND-CEMENT is duurder dan Portland-Cement, maar toch is

EDEL-BETON goedkooper dan gewoon beton, want het

EDEL-BETON spaart tijd, arbeidsloon en bekistingsmateriaal. is dus het beton voor de toekomst.

EDEL-PORTLAND-CEMENT wordt uitsluitend in den handel gebracht door het:

NEDERLANDSCH CEMENT-SYNDICAAT
BEZUIDENHOUT 1 **'S-GRAVENHAGE** TELEGR. ADR.: CEMENT
TELEFOON NOS. 72057-72058
(Woordmerk wettig gedeponeerd)

WENDINGEN

ARCHITECTURA
ET AMICITIA

DE KLERK

UITGEVOERDE
BOUWWERKEN
WENDINGEN

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hogeschool
DELFT

N.V. NEDERLANDSCHE AANNEMING MAATSCHAPPIJ
VOORHEEN FIRMA H. F. BOERSMA
DIRECTEUREN: J. HORNSTRA EN IR. H. G. A. TREEP C. I.

HOOFDKANTOOR: 'S-GRAVENHAGE, MUZENSTRAAT 33
TELEGR.-ADR. „NEDAM" TELEFOON 12153
BIJKANTOREN TE SOERABAYA EN WELTEVREDEN

KANTOORGEBOUWEN, VILLA'S, WONINGEN,
GEWAPEND BETON-, UTILITEITS- EN WATER-
BOUWKUNDIGE WERKEN

1924

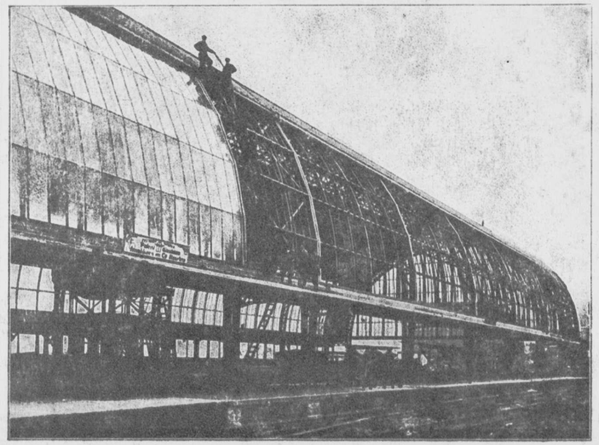

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14B TEL. 3393

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE
P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 9 EN 10

DIT IS NUMMER 9 EN 10 VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEHEEL GEWIJD AAN DE UITGEVOERDE BOUWWERKEN VAN ARCHITECT M. DE KLERK. DE INLEIDENDE TEKST IS VAN P. L. KRAMER. DE OMSLAG EEN LITHOGRAFIE DOOR TINE BAANDERS. DE FOTO'S VAN BERN. EILERS

WENDINGEN

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT E □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1917

M. DE KLERK

UITGEVOERDE BOUWWERKEN

DE BOUWWERKEN VAN M. DE KLERK

□ □ DOOR P. KRAMER □ □

Men zal mij de zwakke poging vergeven, om te trachten bij de volgende afbeeldingen iets te zeggen van de heerlijke bouwwerken van De Klerk; immers waardoor kunnen wij sterker onze eigen armelijkheid in het felle licht plaatsen, dan juist door de poging het werk van hem te verklaren, uit te leggen of te analyseeren, die zelf alle uitleg van het „hoe" en „waarom" zoo moeilijk vond. De stralende overtuiging die uit zijn teekenwerk spreekt, brengt ons in dat vreemde geluksgevoel, dichter bij het allerhoogste te zijn. Zijn liefde voor het nieuwe, zijn extase voor het ongeziene, verkondigd in de vormentaal van zijn uitgevoerde werken, overtuigde ons meer dan de rede des priesters, en deden ons in hem gelooven, als in een profeet der vernieuwing.

In zijn werk liggen de eeuwige verlangens van ons mensch-zijn en wij doen bedevaarten naar de voor ons heilige plaatsen, waar zijn werk verrezen is, ter versterking van onzen moed, wanneer de moeilijkheden des levens, wanneer de druk van het maatschappelijk bestaan ons dreigen te breken; want wij weten, dat al deze werken al doen zij ons „als vanzelf sprekend" aan, in een zwaren strijd geboren zijn. Voor iedere nieuwe opdracht stelde hij zich opnieuw in, beschouwde zijn werk van alle zijden, doorleefde het alsof hij al zijn voorgaande werk geheel vergeten was en werd hij de onfeilbare dirigent van de maat-getal-en kleuren symphonie, die het orkest van zijn bouwwerken ons voor tooverde. De lichtheid waarmede uit stillen en diepen arbeid zijn werk tot ons kwam, is de toover van zijn wezen. De ongelooflijke stoutmoedigheid in het gebruik van materialen, de verrassende detailleering maken ons nederig en vol zelfkritiek... En toch wordt de aandachtige beschouwer, die zijn werken kort na elkaar ziet, vervuld van een stijgend gevoel van onbekend geluk en bevangen door de verstrekkende en vruchtdragende vernieuwing die van dit alles uitgaat. Niet vorm, lijn en kleur alleen waren hem voldoende, het typeerende beschouwde hij als een der meest onmisbare elementen, die zijn werk moest bezitten en wie zijn plannen weet te verstaan, ontkomt niet aan hun bekoring.

Zijn stedebouwkundige kennis en gevelplastiek waren gebaseerd op zuivere waarneming, en in zijn eigen werk openbaarde het zich bij de eerste aanschouwing:

De gevels aan het Spaarndammer plantsoen, die op een afstand en in de as te zien en te overzien zijn; het blok van „Eigen Haard" dat zulk een prachtige straatwand is geworden, het intieme pleintje met de karakteristieke torenspits, zoo simpel voortvloeiend uit de lengte-as van het bouwblok; de gevels der middenstands-woningen aan de Amstellaan in Plan Zuid, dit alles laat zien hoe zijn gevelplastiek was bedoeld.

Naast het typische dat hij in rijke afwisseling in zich droeg en dat hij met zooveel liefde door zijn werken uitstrooide, ging zijn voorkeur naar het a-symmetrische, het oogenschijnlijk willekeurige in sommige details. Maar dit alles wordt saamgehouden door het organische, dat prachtige element van dezen tijd. Zijn bouwwerken zijn schoone, natuurlijk gegroeide organismen. Wanneer men zich in zijn werk verdiept, ontdekt men toch hier en daar den moeizamen arbeid, sombere voorgevoelens, zwaren strijd en stille melancholie... Wellicht vinden wij hier de oogenblikken terug, waarin de mensch sterker werd dan de scheppende kunstenaar! En toch, geen oogenblik wordt zijn werk zwak, geen moment waarin hij ons niet diep treft, door de zekerheid van zijn meesterschap. Hij heeft ons overtuigd dat de door hem ingeslagen weg goed was.

Zijn kerkhof-poortgebouw-prijsvraag, op het laatste lustrum van A. et A. in de eerezaal van het Stedelijk Museum tentoongesteld, luidde een nieuw tijdperk in en nog levendig herinner ik mij het enthousiasme van de jongeren over de openbaring van het nieuwe, dat voor hen gekomen was.

De meeste indruk maakte, dat hij ons leerde, hoe niets — ook niet de kleinste bizonderheden — verwaarloosd kunnen worden, zonder dat het geheel daar onder lijdt. Ieder detail verzorgde hij individueel en toch was alles volmaakt met het geheel in harmonie.

De groote verscheidenheid van details, die allen van zijn liefde en toewijding getuigen, zegt ons, dat geen arbeid hem te zwaar viel. Alles is wel overwogen verdeeld, sterke tegenstellingen voeren hier tot volmaakt heid op.

Door zijn nieuwe vormgeving is De Klerk's invloed op de jongere architecten bizonder krachtig geweest.

De tijdelijke dingen om ons heen vallen weg, alleen de eeuwige schoonheid blijft en het was De Klerk, die ons met de eeuwige schoonheid in verbinding bracht. Wie met hem contact gehad heeft, kan zich tot de bevoorrechten rekenen.

Herinner U daarom bij het aandachtig beschouwen van zijn arbeid De Klerk zelf, ons aller meester en beste vriend, die te vroeg van ons heen ging.

□ □ □

ETAGEWONINGEN JOHANNES VERMEERPLEIN EN GABRIËL METSUSTRAAT AMSTERDAM □ ONTWERP 1911

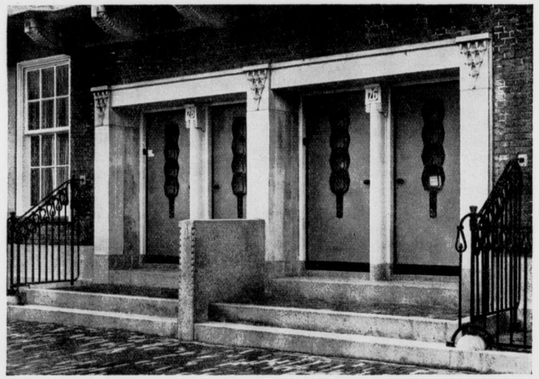

ETAGEWONINGEN JOHANNES VERMEERPLEIN □ DETAIL INGANG □ ONTWERP 1911

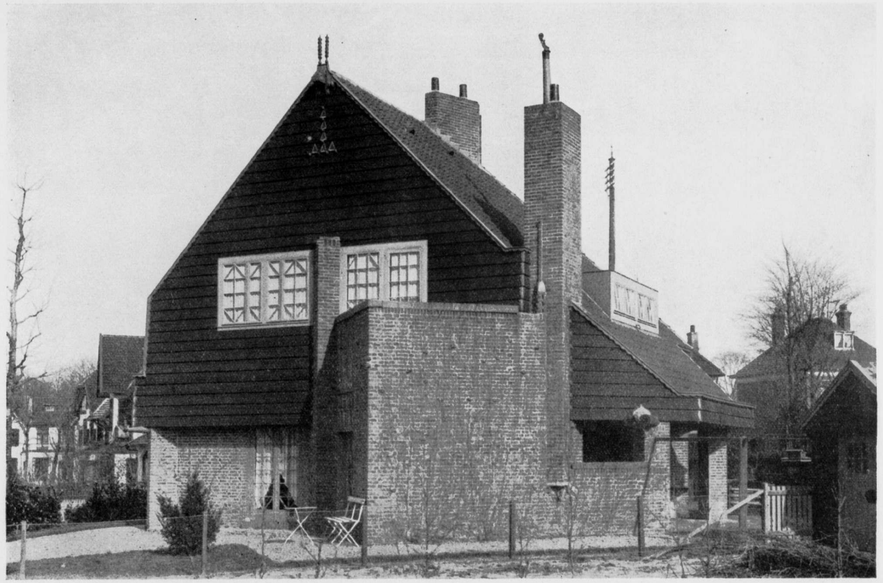

LANDHUISJE TE HILVERSUM VOOR MEVROUW VEERHOFF-KOTHE □ GEBOUWD IN 1914

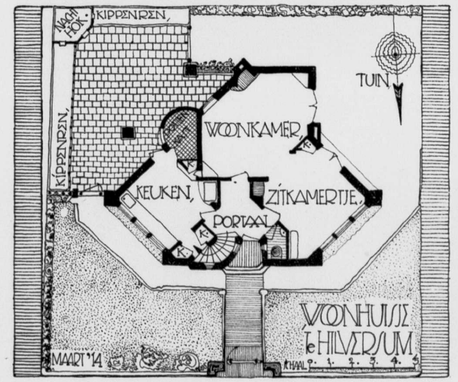

PLATTE GROND □ LANDHUISJE HILVERSUM INGANG DETAIL □ LANDHUISJE HILVERSUM

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT A □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1913

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT A □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1913

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT B □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1914

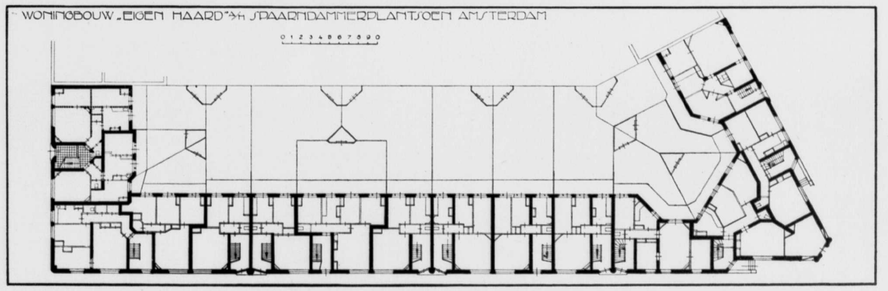

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ PLATTE GRONDEN SPAARNDAMMER PLANTSOEN □ ONTWERP 1914

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT C □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1917

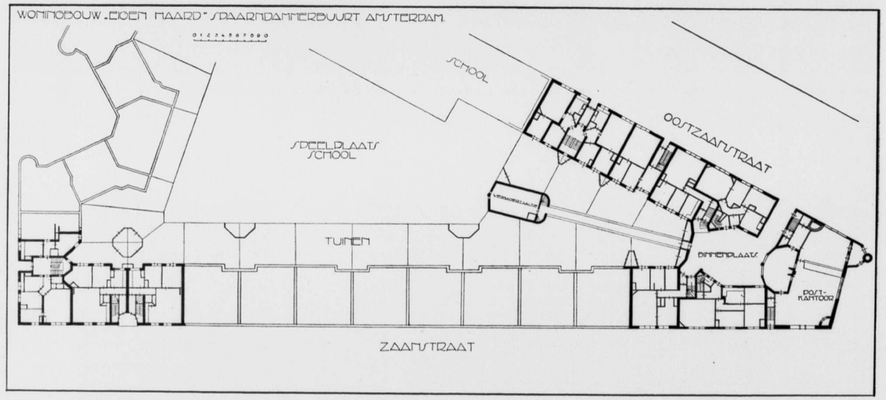

PLAN MET WONINGTYPEN VAN HET WONINGBLOK AAN DE ZAAN- EN OOSTZAANSTRAAT TE AMSTERDAM

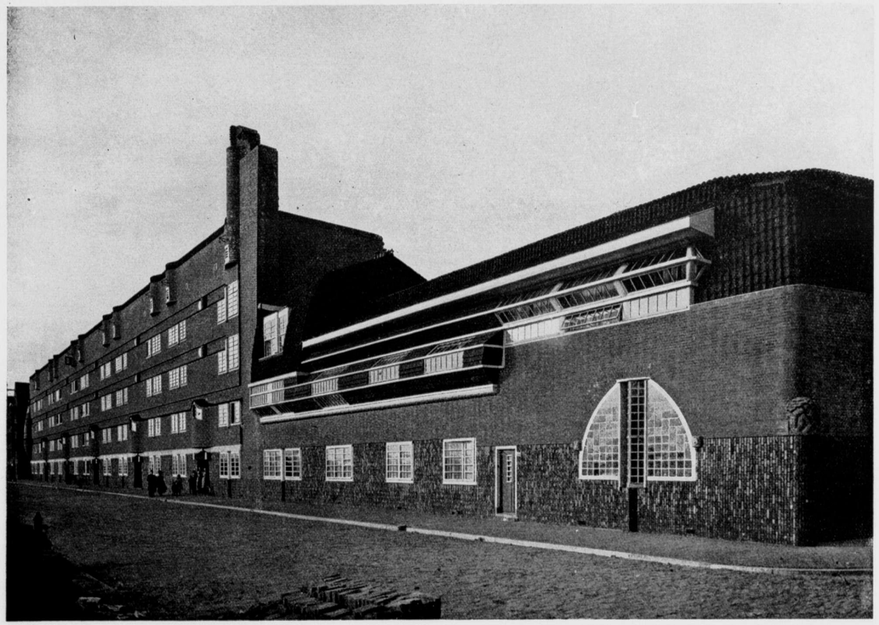

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT G □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1917

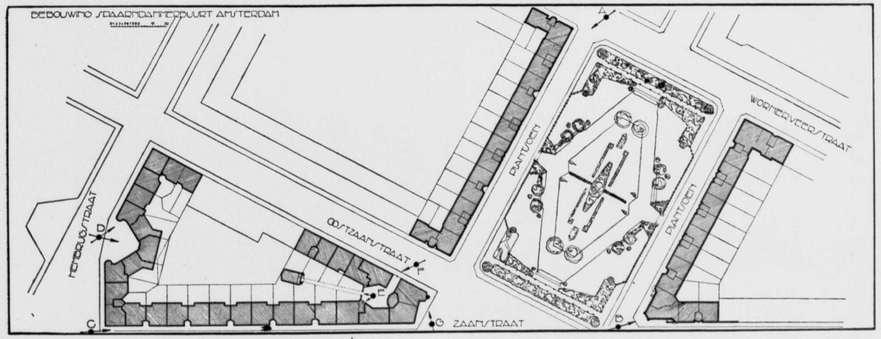

BEBOUWINGSPLAN VAN DRIE WONINGBLOKKEN IN DE SPAARNDAMMERBUURT TE AMSTERDAM

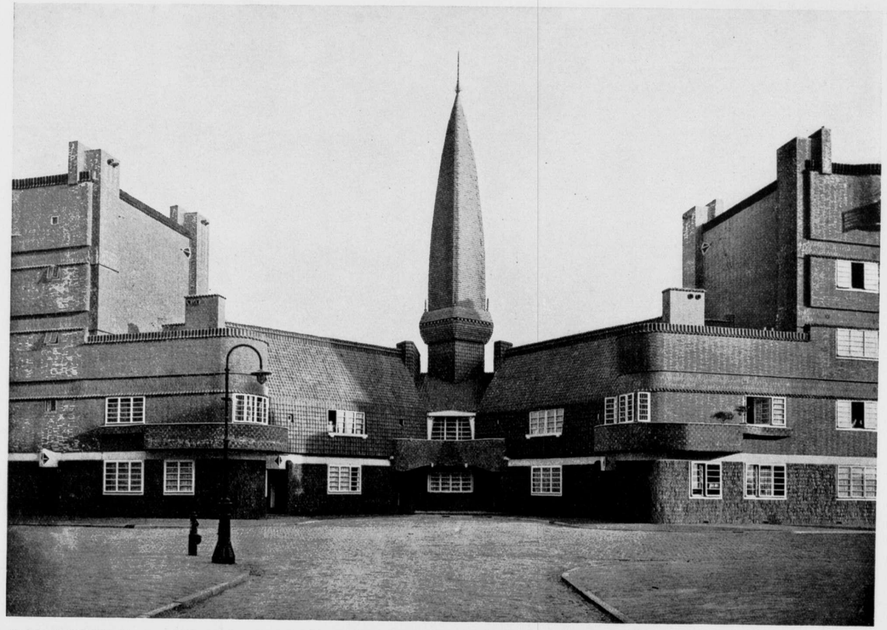

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT D □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1917

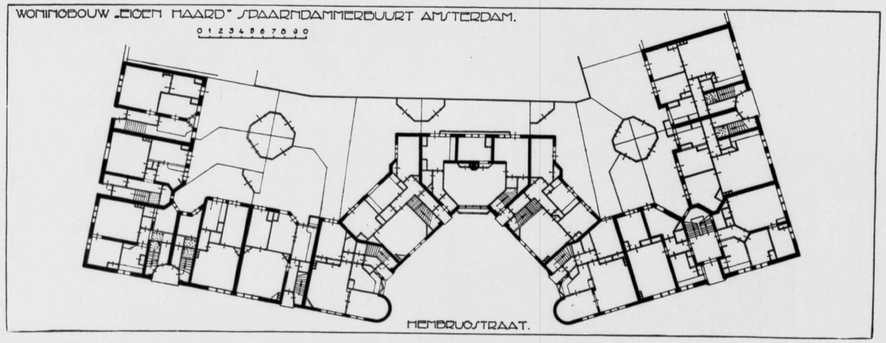

PLAN MET WONINGTYPEN VAN HET WONINGBLOK AAN DE HEMBRUGSTRAAT TE AMSTERDAM

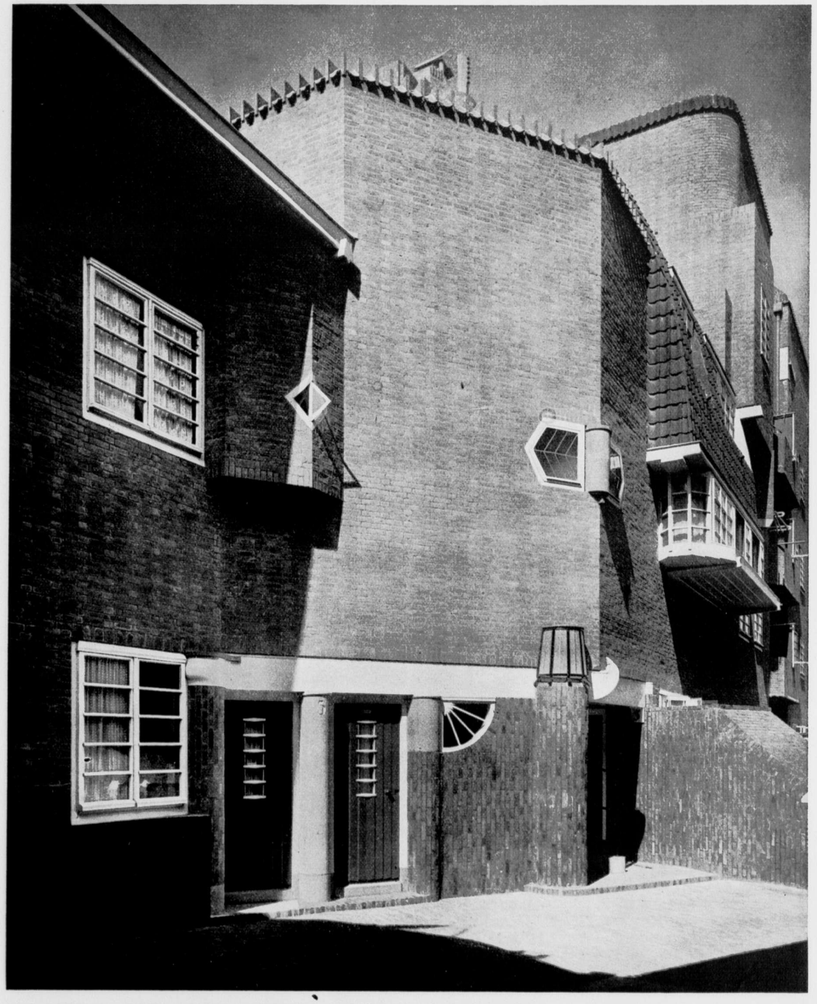

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT E □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1917

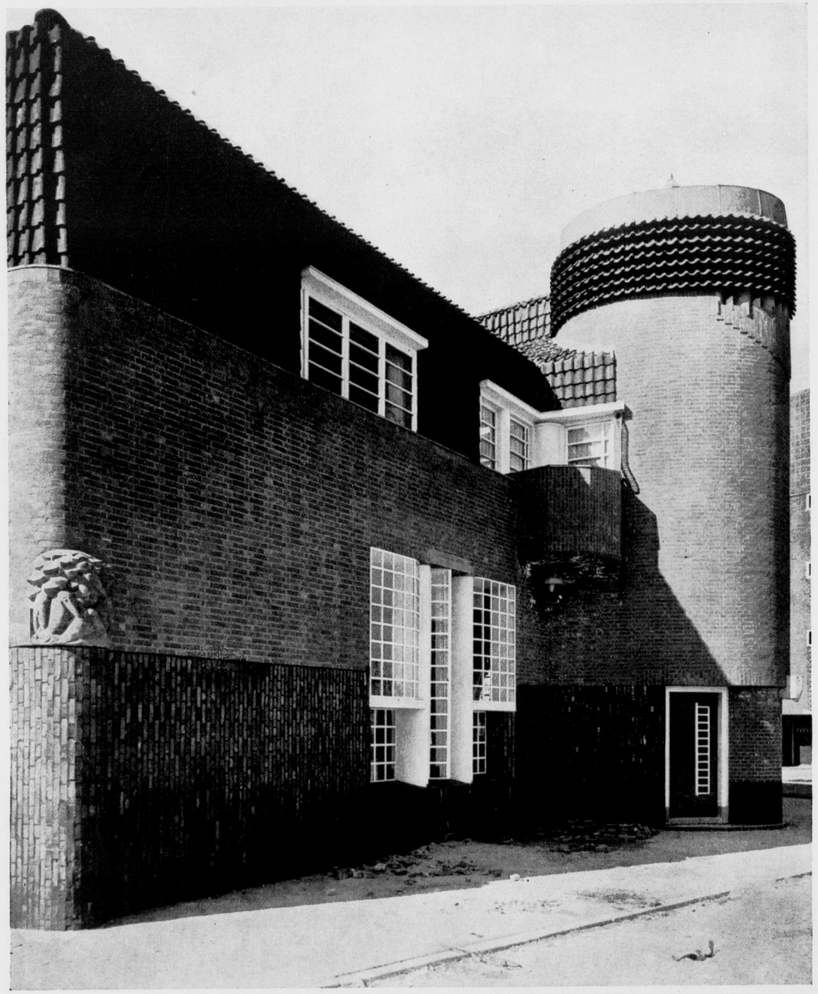

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT D □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1917

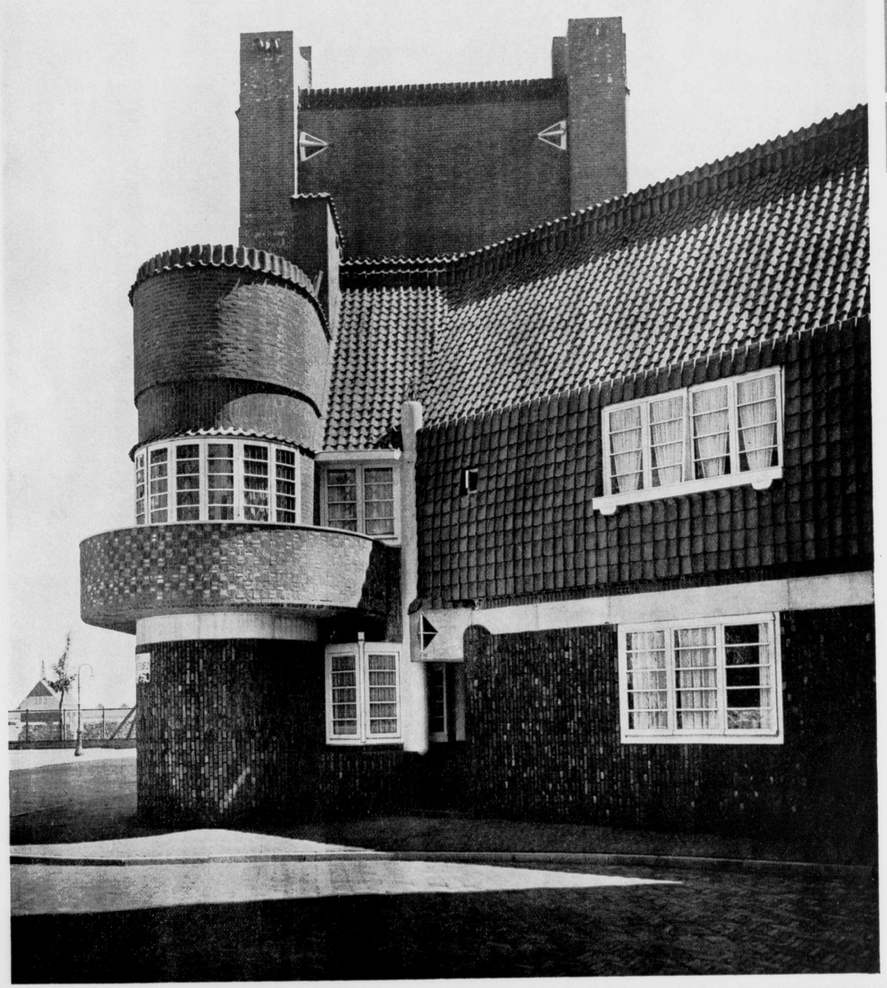

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT D □ ZIE PAG: 9 □ ONTWERP 1917

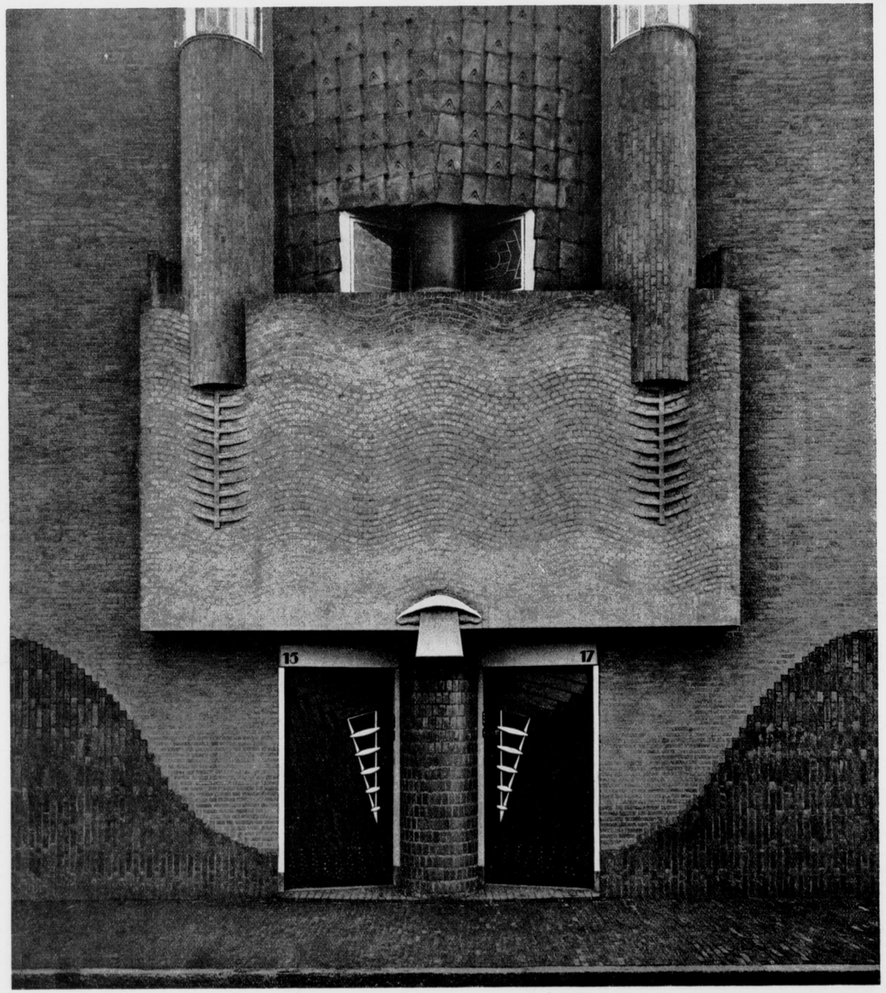

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ DETAIL INGANG □ ONTWERP 1914

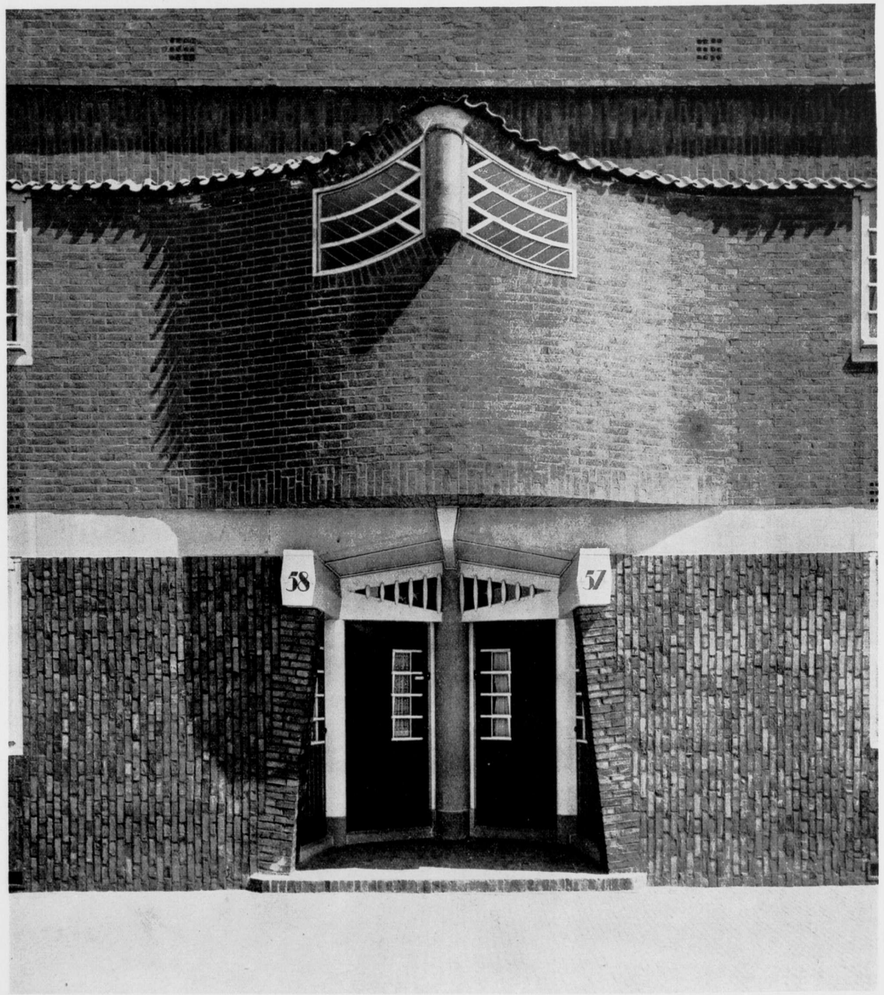

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ DETAIL INGANG □ ONTWERP 1917

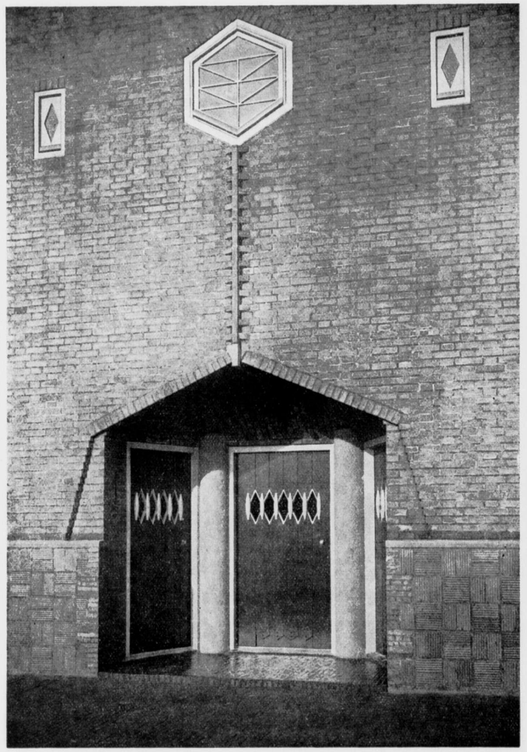

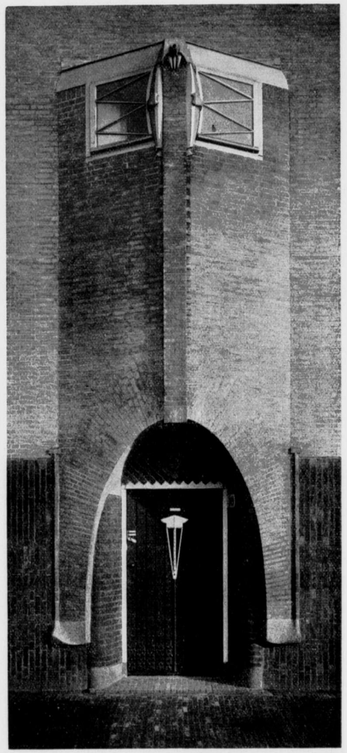

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ DETAIL INGANGEN □ ONTWERPEN 1913 EN 1914

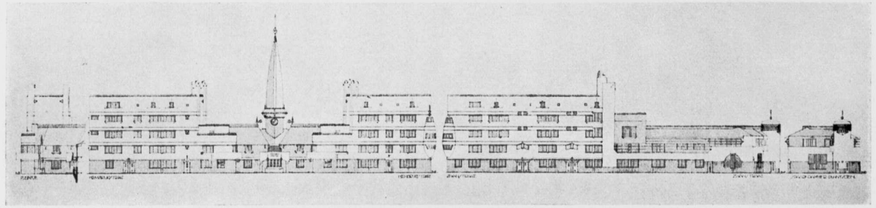

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ GEVELS AAN ZAAN- EN HEMBRUGSTRAAT □ 1917

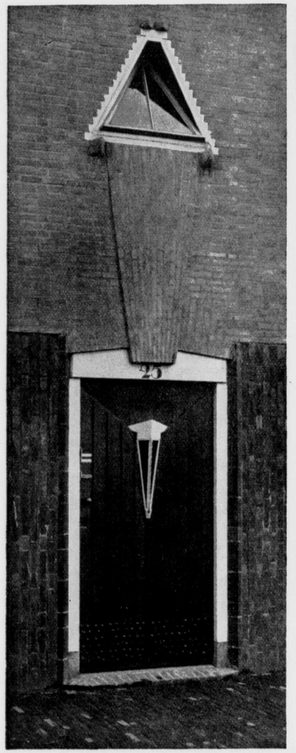

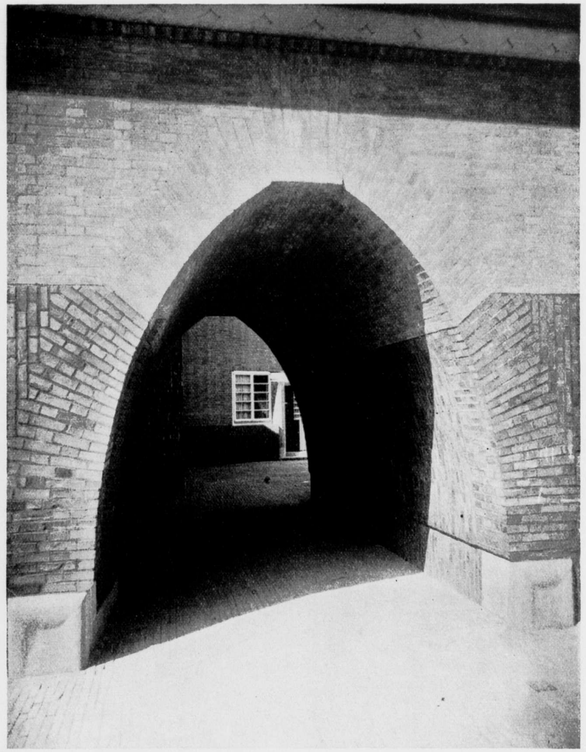

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ DETAIL 1914 EN DOORKIJK VANUIT PUNT F. □ ONTWERP 1917

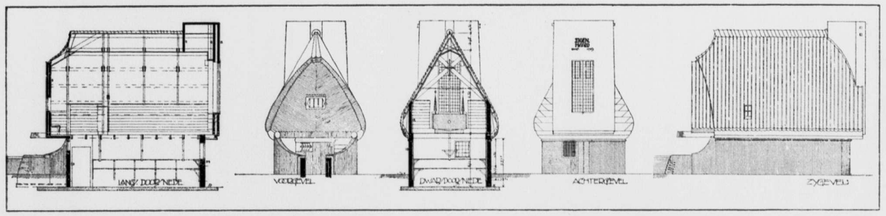

WONINGBOUW „EIGEN HAARD" AMSTERDAM □ VERGADERZAALTJE OP HET ACHTERTERREIN □ ONTWERP 1917

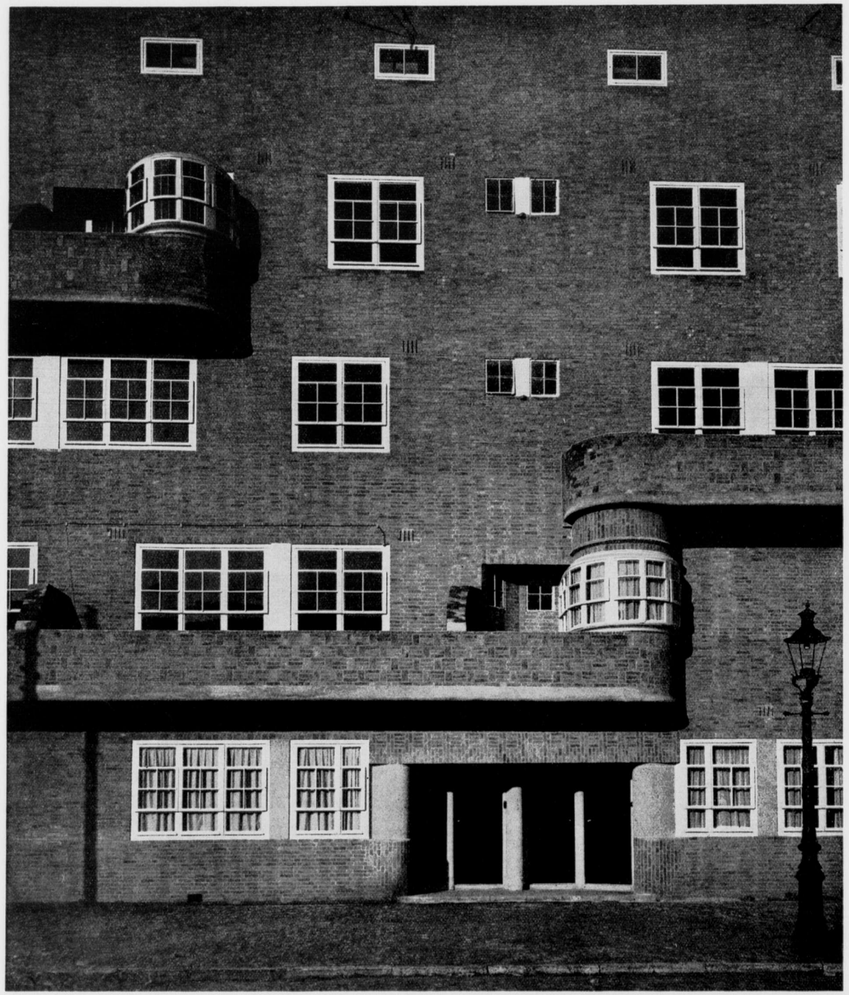

WONINGBOUW „PLAN ZUID" AMSTERDAM □ GEVEL DETAIL AAN DE AMSTELLAAN 1921–'22

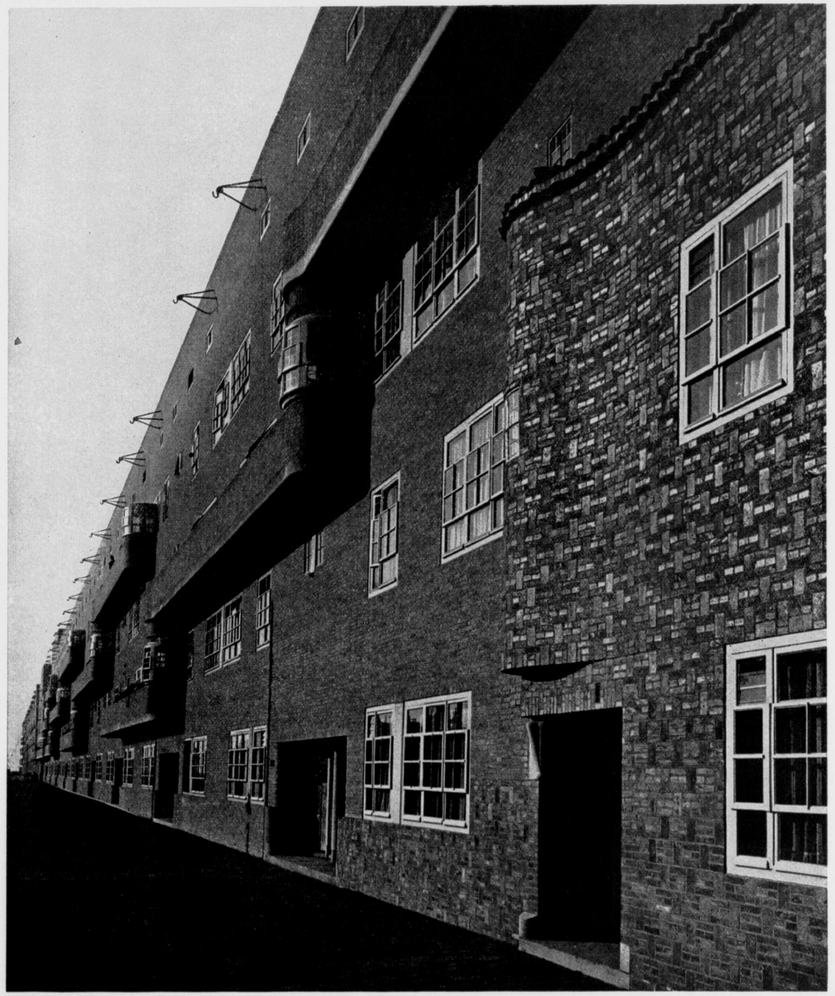

WONINGBOUW „PLAN ZUID" AMSTERDAM □ BEBOUWING AAN DE AMSTELLAAN □ 1921–'22

WONINGBOUW „PLAN ZUID" AMSTERDAM □ GEVELBEBOUWING AMSTELLAAN □ 1921–'22

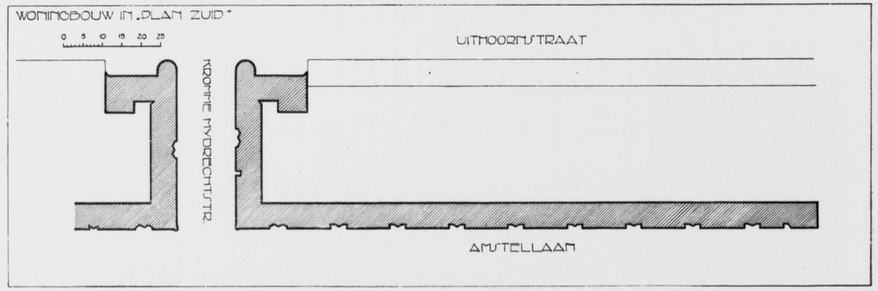

ALGEMEEN PLAN VAN DE WONINGBLOKKEN AAN DE AMSTELLAAN TE AMSTERDAM

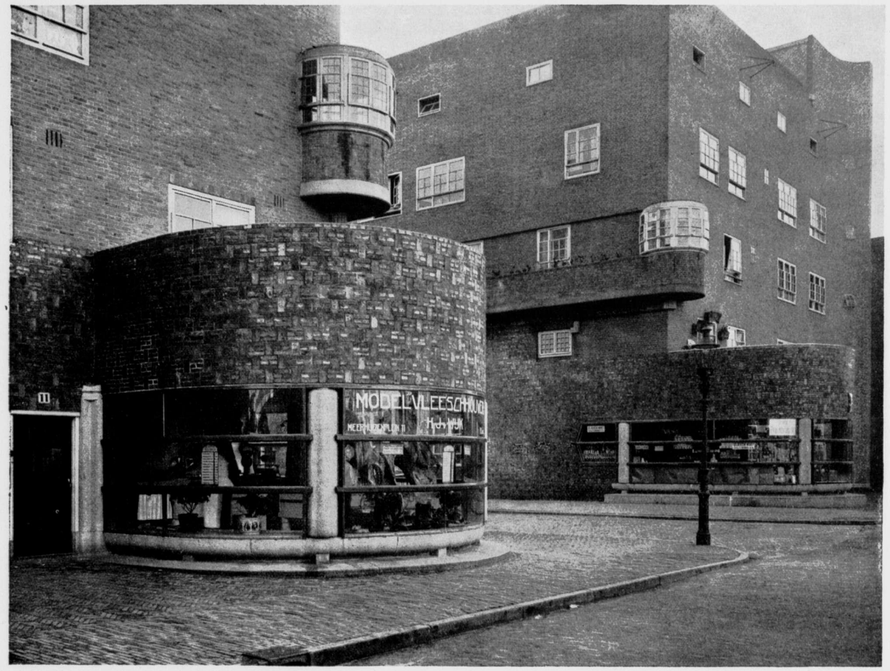

WONINGBOUW „PLAN ZUID" AMSTERDAM □ WINKELS AAN DE KROMME MIJDRECHTSTRAAT □ 1921–'22

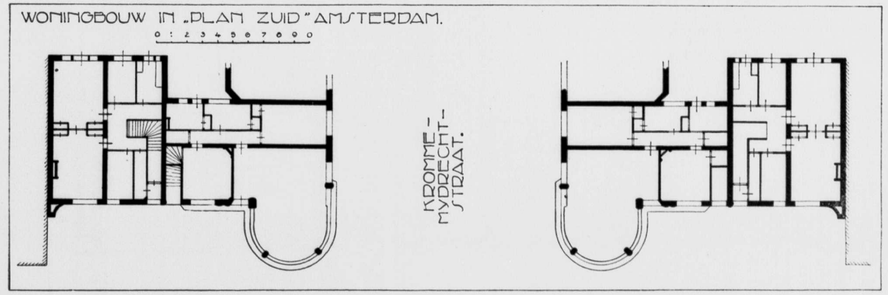

WONINGTYPEN VAN HET GEDEELTE AAN DE KROMME MIJDRECHTSTRAAT □ „PLAN ZUID"

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT C □ ZIE PAG: 26 □ ONTWERP 1920

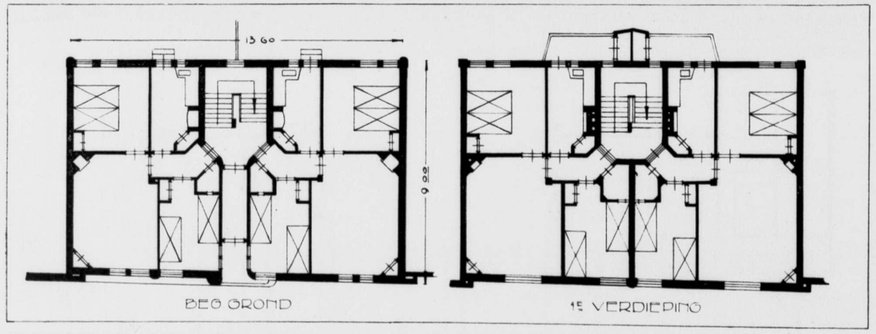

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM □ PLANNEN VAN WONINGTYPEN □ 1920

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT A □ ZIE PAG: 26 □ ONTWERP 1920

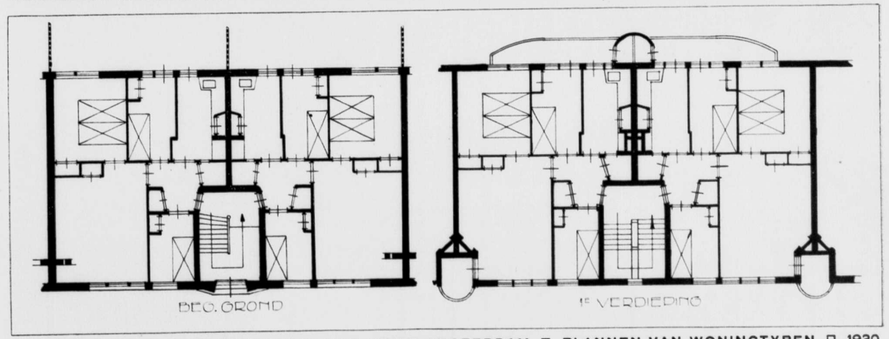

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM □ PLANNEN VAN WONINGTYPEN □ 1920

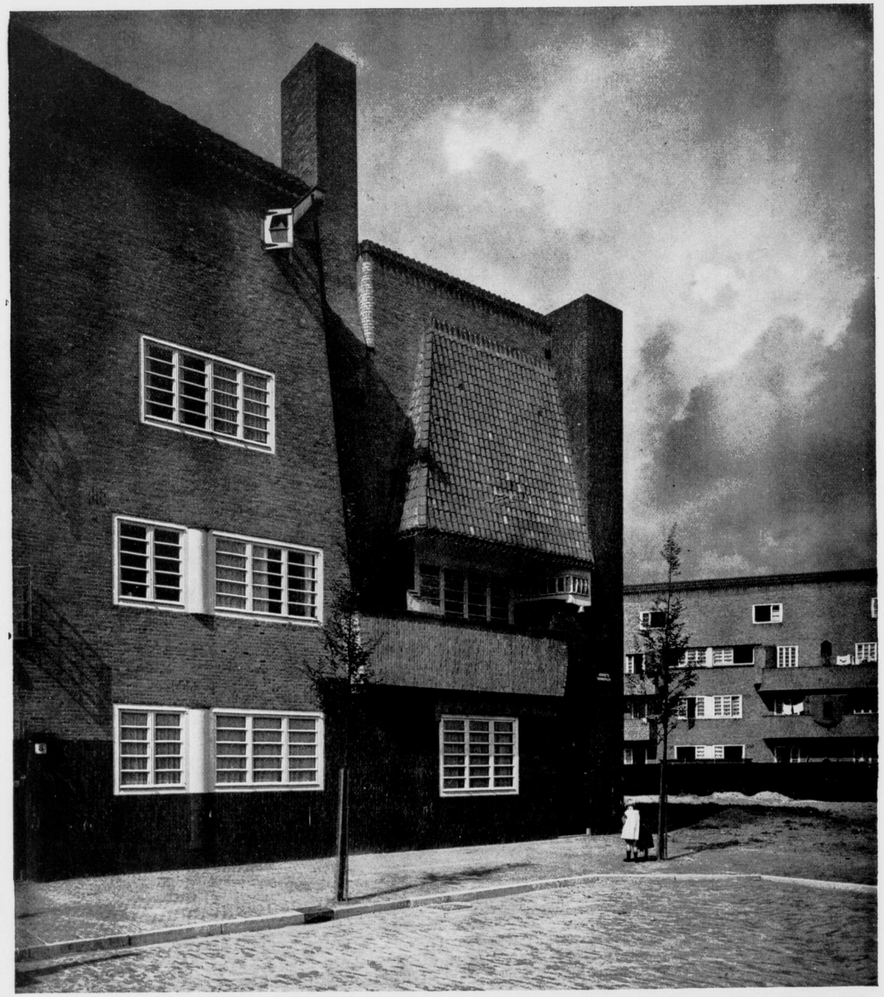

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT D □ ZIE PAG: 26 □ ONTWERP 1920

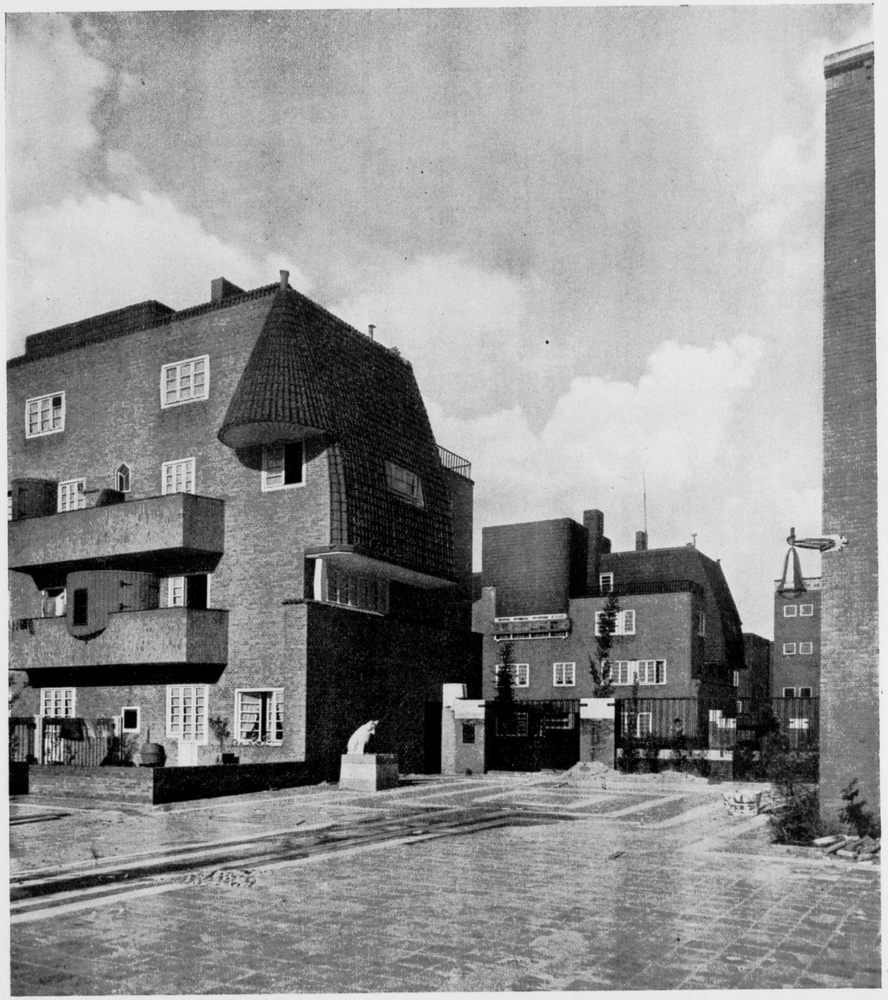

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT E □ ZIE PAG: 26 □ ONTWERP 1920

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID AMSTERDAM □ GEZIEN VANUIT PUNT B OP ONDERSTAAND PLAN □ ONTWERP 1920

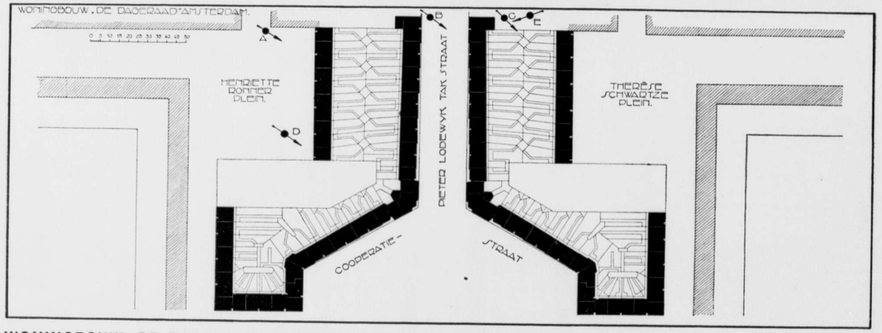

WONINGBOUW „DE DAGERAAD" IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM □ SITUATIE PLAN □ ONTWERP 1920

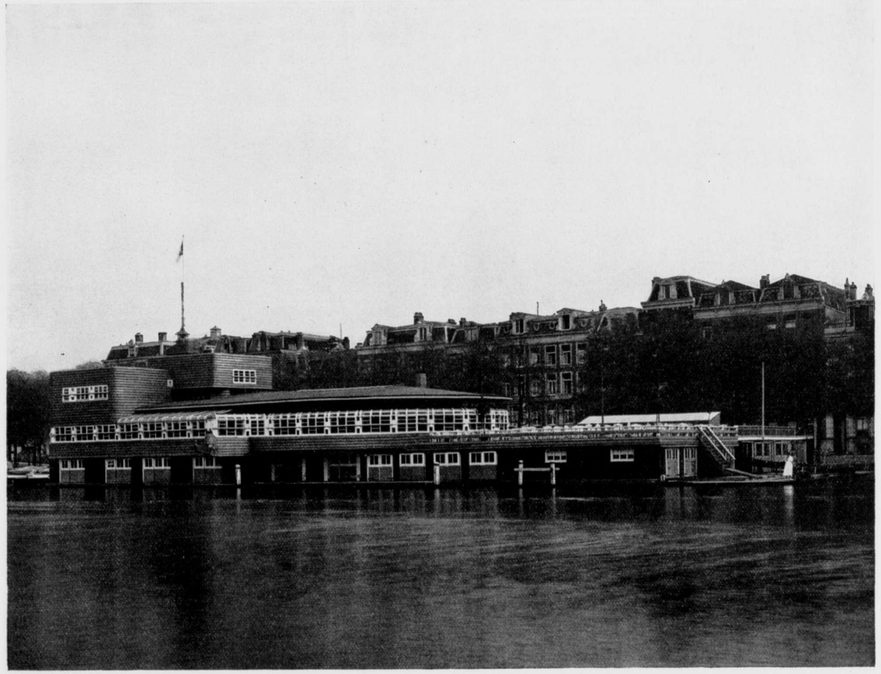

CLUBGEBOUW VOOR DE KONINKLIJKE AMSTERDAMSCHE ROEI- EN ZEILVEREENIGING „DE HOOP" □ 1922-'23

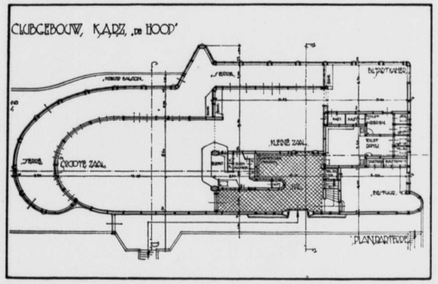

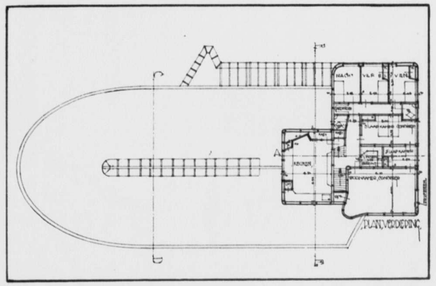

CLUBGEBOUW VOOR DE KONINKLIJKE AMSTERDAMSCHE ROEI- EN ZEILVEREENIGING „DE HOOP" □ PLATTE GRONDEN

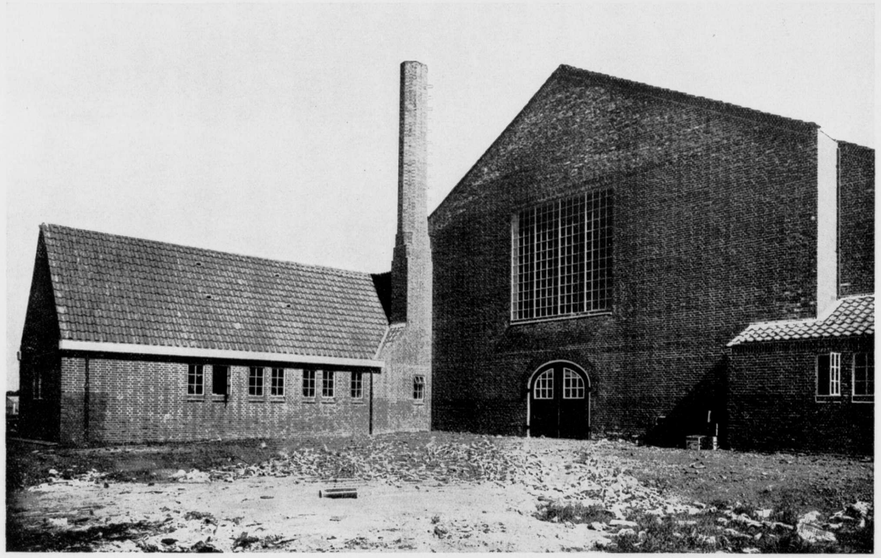

BLOEMENVEILINGSGEBOUW „BLOEMENLUST" TE OOSTEINDE □ ACHTERGEVEL □ 1922 □

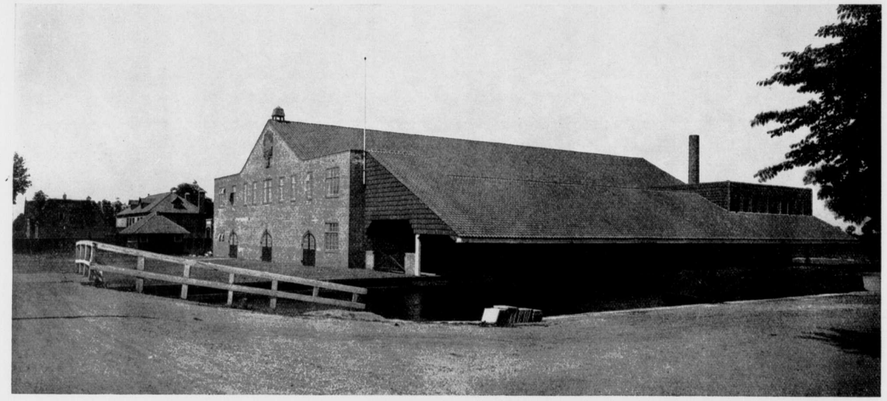

BLOEMENVEILINGSGEBOUW „BLOEMENLUST" TE OOSTEINDE □ VOORGEVEL □ 1922 □

BLOEMENVEILINGSGEBOUW „BLOEMENLUST" TE OOSTEINDE □ INTERIEUR □ 1922 □

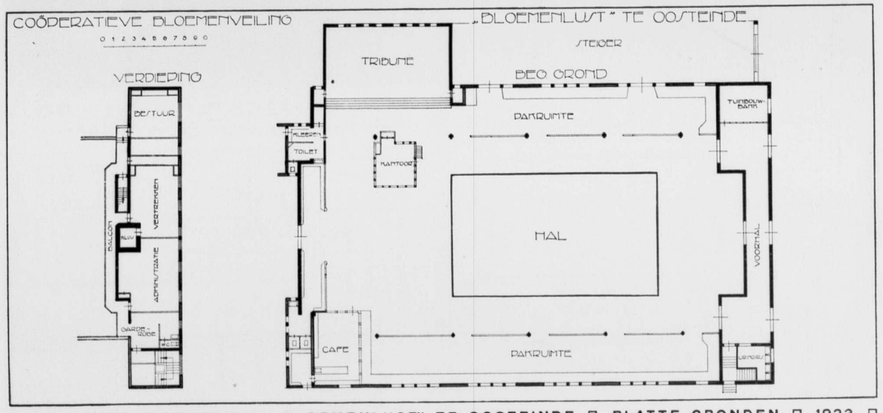

BLOEMENVEILINGSGEBOUW „BLOEMENLUST" TE OOSTEINDE □ PLATTE GRONDEN □ 1922 □

WOONHUIS MET SCHUUR VOOR DEN HEER A. BARENDSEN, BLOEMKWEEKER TE AALSMEER □ 1923 □

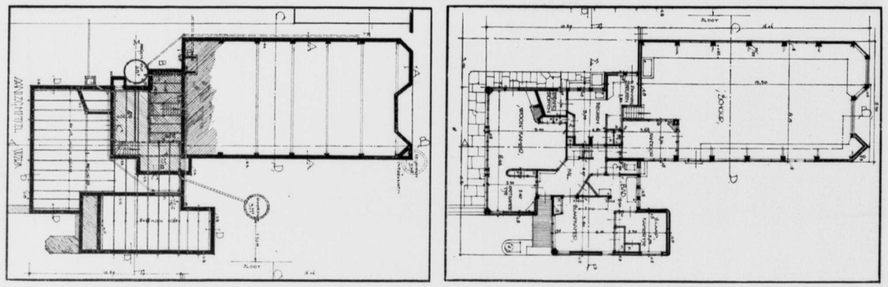

WOONHUIS MET SCHUUR VOOR DEN HEER A. BARENDSEN □ PLATTE GRONDEN □ 1923 □

C H ECKHART's

MEUBELFABRIEK N.V.

ROTTERDAM 's GRAVENHAGE

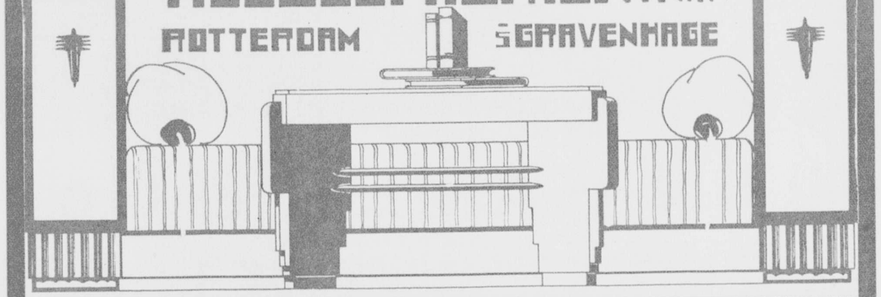

NAADL. SANITAIRE
COMPO - ASBEST VLOEREN
IN GEWONE TOT DE FIJNSTE UITVOERINGEN

„TRIOLIN"
WORDT ALS LINOLEUM GELEGD,
BACTERIENVRIJ, STOFVRIJ, BESTAND TEGEN
WATER EN ZUREN - ONVERSLIJTBAAR

„RUBBOLEUM"
IMITATIE RUBBER
IN DIVERSE DESSINS EN KLEUREN TE LEVEREN

VRAAGT PRIJS EN MONSTERS

GEBR. VAN WOERKOM
SCHIEDAM

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N. V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

JAN HAMER & Co

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)
VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM - TELEFOON 43067

N.V. AMSTERDAMSCHE
STEENHOUWERIJ

DIRECTEUR:
W. F. GNIRREP JR
AMSTERDAM AMSTEL 107-111
TELEFOON 40159
HILVERSUM-LIEBERGERWEG 12
TELEFOON 948

GRANIET-HARDSTEEN-
ZANDSTEEN—EN
MARMERWERKEN
VOOR GEBOUWEN EN
GRAFMONUMENTEN

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
||| ROTTERDAM |||

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

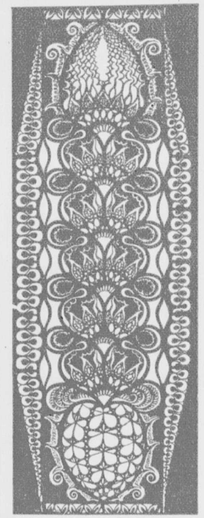

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN
VERGLAASDE WAALKLINKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM
MASSIEF EN
HYGIËNISCH
GEEN
BEKLEEDINGS
MATERIAAL
NOODIG
GEEN
AANZET-
KOSTEN
MOOIE
MATTE
TINTEN
GEEN
ONDERHOUD

N.V. V-H.
DERICKS & GELDENS
DRUTEN

STALEN RAMEN
IJZEREN DEUREN - DAKROEDEN - IJZERCONSTRUCTIES

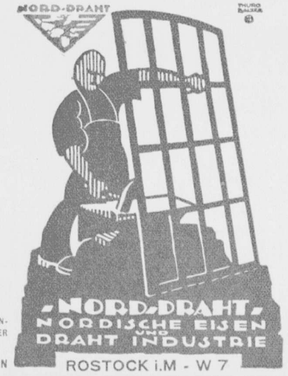

„NORD-DRAHT"
NORDISCHE EISEN
UND
DRAHT INDUSTRIE
ROSTOCK i.M - W 7

VERTEGENWOORDIGER
P. VAN
OUTEREN
DEN HAAG
TELEFOON
35753

..BU ST. LAURENS"

WIMMEL SCHEEPS EN HAMER BETIMMERINGEN UITMUNTEND DOOR STIJL EN TOON

DIR: C. BREEDVELD
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: TEL: 4891

MEUBILEERINGEN

N.V. STOOMMEUBELFABRIEK
W.ED. A. KRAAK A.ZN.
AMSTERDAM
VYZELER: 28

BETIMMERINGEN

DIJST SHOWROOM LEIDSCHESTRAAT Nº 27

WONING INRICHTING
TEL 30976 BETIMMERING TEL 45876
FABRIEK BLOEMGR 129-141

MEUBELFABRIEK DE HOOP

1E KLAS UITVOERING
TELEFOON 30149
AMSTERDAM
LIERLIERSTRAAT

N.V. GOGARN'S
MEUBILEERING MIJ.

COMPLETE MEUBILEERING
BETIMMERINGEN NAAR
ONTWERPEN VAN
BEKENDE ARCHITECTEN

LIFTCABINES

ROTTERDAM
WESTNIEUWLAND 13

MEUBELFABRIEK
F. GEERLING

BETIMMERINGEN
VOLGENS ELK ONTWERP
MEUBELEN
ARTISTIEKE
UITVOERING

's-GRAVENHAGE: BAGIJNESTRAAT 4-8
TEL. 12660

N.V. ENEM
PIETERSKERKHOF 17
UTRECHT

ELECTRISCHE UURWERKEN
MOEDERKLOKKEN - BIJKLOKKEN
SIGNAALKLOKKEN
TORENUURWERKEN

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

A.C.VALSTAR
STEINENBURG 33 - DE BILT - UTRECHT

ATELIER VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GESCHILDERD EN
GEBRAND GLAS

SPECIALITEIT IN
EMAILLE SIERTEGELS

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE
VLOEREN
V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46163 - GEVESTIGD SEDERT 1903

IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
VLOEREN
ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING
GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK
GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

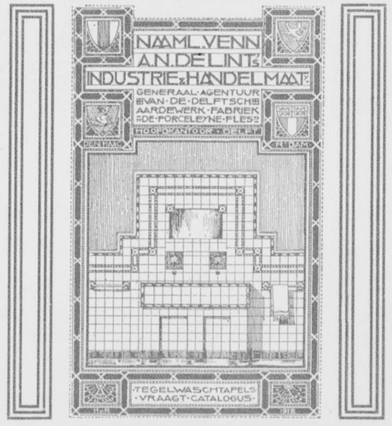

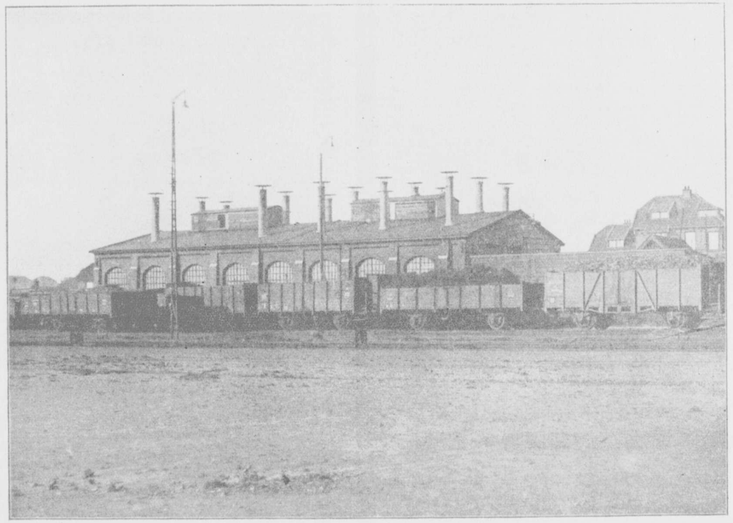

LOCOMOTIEVENLOODS DER STAATSMIJN „EMMA" STATION NUTH, WAARVAN HET BETONDAK IN 1913 IS BEDEKT MET

AMERIKAANSCHE „RUBEROID"-DAKBEDEKKING
TOT EEN GEZAMENLIJKE OPPERVLAKTE VAN ± 400 M².
MEN LETTE OP HET AANTAL AANSLUITINGEN BIJ SCHOORSTEENEN. NIET MINDER DAN 15 SCHOORSTEENEN ZIJN DOOR HET DAK AANGEBRACHT.

AMERIKAANSCHE „RUBEROID"
DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN
RUIM 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT

„RUBEROID - CEMENT"
DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN
TEERVRIJ - ELASTISCH - ISOLEEREND
LANGDURIGE GARANTIE
PRIJSOPGAVE EN INLICHTINGEN KOSTELOOS

„RUBEROID"-LEIEN IN KLEUREN - GERING GEWICHT - ONBREEKBAAR - KLEURHOUDEND

VRAAGT MONSTERS EN INLICHTINGEN BIJ

GEBRS KRAMER - ROTTERDAM
TELEFOON INTERC. 11257-11258-11259-11260 - TELEGRAM-ADRES: „RUBEROID"

N.V. ALGEMEENE METALLISATIE EN BETONBOUW COMPAGNIE

NED. OCTROOIEN NOS. 2338, 2339, 1918 EN 2792
(AANGEKOCHT UIT HET FAILLISSEMENT DER N.V. NEDERL. BETONIJZERBOUW, AMSTERDAM).

GEMETALLISEERD BETON.
GEMETALLISEERDE CEMENT-ASBESTPLATEN, VOOR LAMBRIZEERINGEN, WAND- EN PLAFONDBEKLEEDING ETC. IN HET BIJZONDER VESTIGEN WIJ UW AANDACHT OP ONZE „KOPER"- EN „ZILVER"-PLATEN.

SCHOORSTEENMANTELS
IN GEMETALLISEERD BETON, UITSTEKEND MATERIAAL, DESVERLANGD UIT EÉN STUK GEGOTEN. VOOR WONINGBOUW VARIEERENDE STANDAARDMODELLEN A, B EN C.

METALLISEEREN „TER PLAATSE" OP BETON EN METSELWERKBEPLEISTERINGEN

TECHNISCH-JUISTE WERKWIJZE - BILLIJKE PRIJZEN

DIRECTEUREN: W. J. H. LITTEL EN A. W. WITS
UTRECHT, BEM. WEERD W.Z. 5 - TELEFOON 1411
HILVERSUM, WALDECKLAAN 45 - TELEFOON 2002
VERTEGENWOORDIGER AMSTERDAM, LELIEGRACHT 42 - TEL. 31810

ALBETAM

BETON- EN WATERBOUW
BAGGER- EN HEIWERKEN
BETON KAAIMUREN
FUNDEERINGEN

FILIAAL TE AMSTERDAM
GRASWEG 41 TEL: 60352
OPSLAGPLAATSEN TE
AMSTERDAM EN VLAARDINGEN

A B C | N.V. ALGEMEENE BETON COMPAGNIE DEN HAAG | A B C

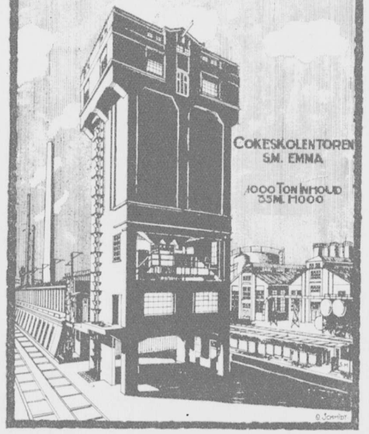

N.V. ALGEMEENE BETON COMPAGNIE
(A. B. C.)

LAAN VAN MEERDERVOORT 168
DEN HAAG - TEL. 34032

ONTWERPEN EN UITVOEREN VAN WERKEN IN BETON EN GEWAPEND BETON

J. VAN DER WAL
VALKENBOSCHLAAN 144
DEN HAAG

AANNEMER VAN HET KANTOORGEBOUW DER BATAAFSCHE PETROLEUM-MAATSCHAPPIJ — DE GEBOUWEN VAN DE TOPOGRAFISCHE INRICHTINGEN EN DE NUTSSPAARBANK — HET KANTOORGEBOUW VAN DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ (AGENTSCHAP 'S-GRAVENHAGE) EN DIVERSE ANDERE □ □ □ □ BELANGRIJKE WERKEN □ □ □ □

BELAST ZICH OOK MET HET CONSTRUEEREN EN UITVOEREN VAN ALLE WERKEN IN GEWAPEND BETON

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN
GEWAPEND
BETON
'S-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---

AFDEEL. WEGEN - BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN MET OF ZONDER ONDERBED VAN BETON

INGENIEURSBUREAU
IR. L. H. HUYDTS
CIVIELINGENIEUR — J. P. COENSTRAAT 40
DEN HAAG
TELEFOON 72319

ONTWERPEN EN BEGROOTEN VAN WERKEN OP CIVIEL-TECHNISCH EN WATERBOUWKUNDIG GEBIED.

ADVIEZEN EN BEREKENINGEN VOOR CONSTRUCTIES IN GEWAPEND BETON, IJZER, HOUT EN STEEN.

CONTROLE - - ARBITRAGE

IR. W. L. EERKES
CIVIEL INGENIEUR
TECHNISCH-BUREAU
AMSTERDAM
DE RUYTERKADE 46 - TELEF. 48269

IJZERCONSTRUCTIES
GEWAPEND BETON

OPMEETINGEN - ADVIEZEN

HOUTEN WINKELHUIZEN IN DE DE CLERCQSTRAAT TE AMSTERDAM,
GEDEKT MET CA. 500 M². REX-DAKBEDEKKING MET ROOD STEENSLAG, VOOR DE GEMEENTE AMSTERDAM.

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG

P. PROOST & ZOON - AMSTERDAM

RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - 32788

DAKLEIEN

RUSTIC RANDOMS

FOR ROOFS OF MIXED BROKEN COLOR

GREEN RANDOMS

MIXED SHADES

STRONG - DURABLE
QUAINT - ARTISTIC

INLICHTINGEN
EN PRIJS WORDEN GAARNE VERSTREKT

C. J. ZIEKMAN - OVERVEEN

TELEFOON 3561

IMPORTEUR VAN ALLE SOORTEN DAKLEIEN

ONZE NIEUWE MUUR- EN
PLAFONDBEKLEEDING

''MURITE''

KAN DIRECT BESCHILDERD WORDEN
KAN DIRECT BEHANGEN WORDEN
WORDT ZOO HARD ALS STEEN
IS AFWASCHBAAR
IS ZÉÉR GOEDKOOP

ONS BOEKJE OVER MURITE WORDT U
OP AANVRAGE GAARNE TOEGEZONDEN

FIRMA J. MASSEUS WZN.

ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT 119, TEL. 3186

SANITAIR TECHNISCH BUREAU

N.V. PAFF'S PATENTEN

AMSTERDAM, KEIZERSGR. 293 - TEL. 35380

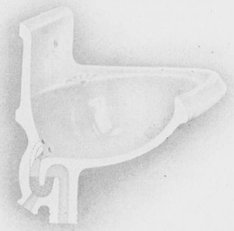

WENDINGEN OP SANITAIR TECHNISCH GEBIED

HANDWASCHBAKJES ZONDER PLUG IN DEN BODEM EN MET INGEBOUWDE STANKAFSLUITING

LINOLEUM

KROMMENIE

N.V. NEDERLANDSCHE INSTALLATIE-MAATSCHAPPIJ

THERMA

CENTRALE VERWARMING
VENTILATIE, SANITAIRE
= INRICHTINGEN ENZ. =

VONDELSTRAAT 36 AMSTERDAM TELEFOON 29691

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER
ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:
SLEEDOORNSTRAAT 64
'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:
ANEMOONSTRAAT 128—143

ATELIERS VOOR HET:
RESTAUREEREN - SCHOONMAKEN
VERDOEKEN - VERNISSEN EN
CONSERVEEREN VAN OUDE EN
MODERNE SCHILDERIJEN

SCHUURING EN ADAMA
DEN HAAG
BILLITONSTRAAT 13 - TELEF. 10910

ONTWERPEN EN UITVOEREN VAN
DECORATIEVE KUNST
BINNENHUISVERSIERINGEN
STOFBESCHILDERING - AFFICHES
ENZ. ENZ.

WEEFSCHOOL „SMEDA"
MARG. VERWEY
AMSTERDAM - DEN HAAG
BLARICUM

ORGANISEERT CURSUSSEN IN
WEVEN EN
EGYPTISCH VLECHTEN
DOOR HET GEHEELE LAND

E. M. VAN OJEN

(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET
PIET HEIN STR. 84A DEN HAAG TELEF. M. 2027

E. M. VAN OJEN
ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

OTIS-LIFTEN
ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOMVERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745—7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

V.D. KOLF EN MOLIJN's
FABRIEK VAN
BRONS & KOPER
WERKEN
NOORDSINGEL 183
ROTTERDAM
TEL: 418

C. A. JONGENEEL

ATELIER GLAS IN LOOD
EN GEBRAND GLAS

GEGARANDEERD
EERSTE-KLAS WERK

DELFT

KANTOOR: VAN DER MADESTRAAT 22
ATELIER: RIETVELD 196

LOU
ASPERSLAGH

ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID

= GEBRAND =
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD

TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM

EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD

UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR
GESCHILDERD
GEBRAND EN
EENVOUDIG
GLAS
IN
LOOD

GEËTST GLAS

F.A.E. LÖHRER
STATIONSPLEIN UTRECHT
OPG: 1882 T 3479

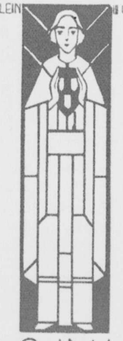

GLAS-IN-LOOD
GLASSCHILDERWERK · STAALLOOD

MARMER
VOOR BOUW- EN KUNSTWERKEN
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN

GRANIET - SYENIET - TUFSTEEN
SCHOORSTEENMANTELS ENZ.

N.V. MAATSCHAPPIJ VOOR STEENHOUWERIJ
V/H P. KOOY, DIR. A. B. HUTJES
Z.O. BUITENSINGEL 203 - TEL. 72201
DEN HAAG

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

GIDDING EN
TUYNENBURG MUYS
I I I I SCHILDERS I I I I

WERKPLAATSEN VOOR
DEC. SCHILDERWERK
GLAS IN LOOD

AERT VAN NESSTRAAT 130
MAURITSSTRAAT 49
ROTTERDAM

GLAS IN LOOD
BESCHILDERD EN EENVOUDIG

FIRMA J. W. GIPS
AESTHETISCH LEIDER
RIEN HACK
2E SWEELINCKSTRAAT 171
□ DEN HAAG □

EXPOSITIE „DE VUURSLAG"

ARNHEMSCHE
HANDELS-
MAATSCHAPPIJ

PARKSTRAAT 50

VRAAG PRIJS EN MONSTERS VAN ONZE:
LICHTDRUK PAPIEREN
TRANSPARANT PAPIEREN
CALQUEER PAPIEREN
II DETAIL PAPIEREN II

GROOTE SORTEERING IN:
PASSERDOOZEN
TEEKENBORDEN
TEEKENHAKEN - POTLOODEN
ENZ. ENZ.

ARNHEM

TELEFOON 896

HET BINNENPAPIER VOOR
DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GELEVERD DOOR DE
PAPIERGROOTHANDEL

H.J.VETTEWINKEL

AMSTERDAM

DE RUYTERKADE 107—108 - TELEF. 40942

N.V. STOOMSTEENFABRIEKEN
EN KIEZELEXPLOITATIE

„BELVÉDÈRE"

OPGERICHT 1898 — TELEPHOON 240

MAASTRICHT

GROOTSCHEEPS VAARWATER EN SPOORVERBINDING
PRODUCTIE 20.000.000

ELK FORMAAT IN IEDERE GEWENSCHTE KLEUR

IN KLINKER- EN HARDGRAUW-KWALITEIT:

KANARIEGEEL
GOUDGEEL
GEEL GENUANCEERD
GEEL GEVLAMD
GEEL GRIJS
KLEURIG LICHTROOD
KLEURIG DONKERROOD
PAARS
ZWARTBLAUW
GROENE EN ZWARTE
GESINTERDE KOPPEN
EN STREKKEN, ENZ.

RUWE EN GLADDE HANDVORM

DE 29STE JAARGANG VAN

ARCHITECTURA

VERSCHIJNT IN GEHEEL VERNIEUWDE VORM
ALS BOUWKUNDIG VAKBLAD - HET WEEK-
BLAD ZAL DOOR IEDER BOUWKUNDIGE EN
DOOR IEDERE LEEK DIE VAN DE MODERNE
NEDERLANDSCHE BOUWKUNST OP DE
HOOGTE WIL BLIJVEN, GERAADPLEEGD
MOETEN WORDEN

PRIJS PER JAARG. 52 NUMMERS f 10.—
LOSSE NUMMERS 40 CENT

UITGEVERIJ - C.A. MEES - SANTPOORT

EDEL-PORTLAND-CEMENT
MAAKT EDEL-BETON

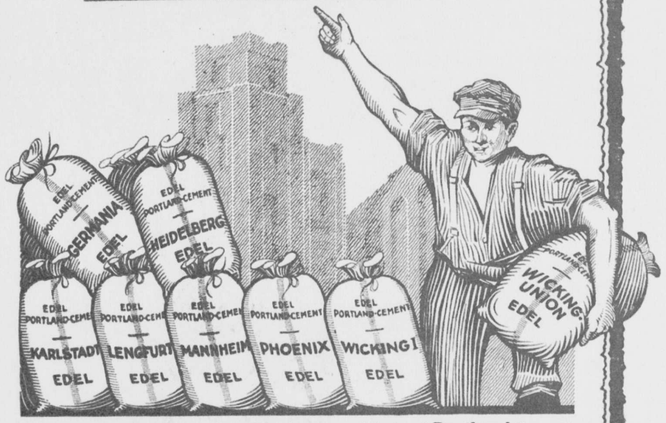

EDEL-PORTLAND-CEMENT is zuiver, langzaambindend Portland-Cement, dat, beantwoordende aan de G.B.V. 1918, reeds na 2 dagen de voor 28 dagen vereischte druk-vastheid belangrijk overschrijdt.

EDEL-BETON kan dus reeds na 2 dagen worden ontkist.

EDEL-PORTLAND-CEMENT is duurder dan Portland-Cement, maar toch is goedkooper dan gewoon beton, want het

EDEL-BETON spaart tijd, arbeidsloon en bekistingsmateriaal.

EDEL-BETON is dus het beton voor de toekomst.

EDEL-PORTLAND-CEMENT wordt uitsluitend in den handel gebracht door het:

NEDERLANDSCH CEMENT-SYNDICAAT
BEZUIDENHOUT 1 'S-GRAVENHAGE TELEGR. ADR.: CEMENT
TELEFOON NOS. 72057-72058
(Woordmerk wettig gedeponeerd)

WENDINGEN

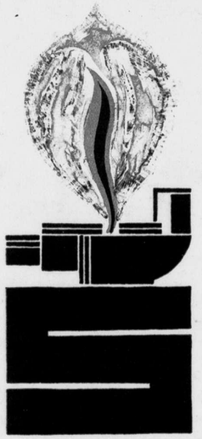

KRISTALLEN

WENDINGEN

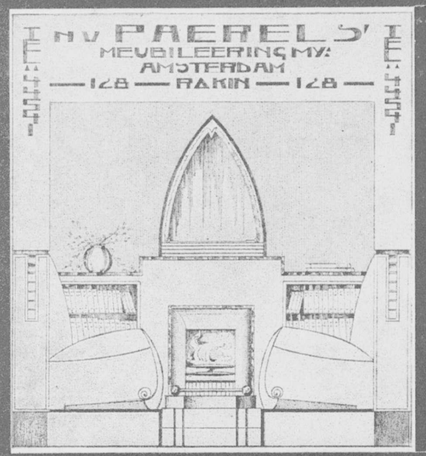

Schelpkalk
en hare voordeelen

In een vochtig klimaat zijn droge muren een eerste eisch van hygiëne. Een huis gemetseld met SCHELPKALK □ is een droog huis □

Vereeniging van Nederlandsche Schelpkalkfabrikanten Leiden

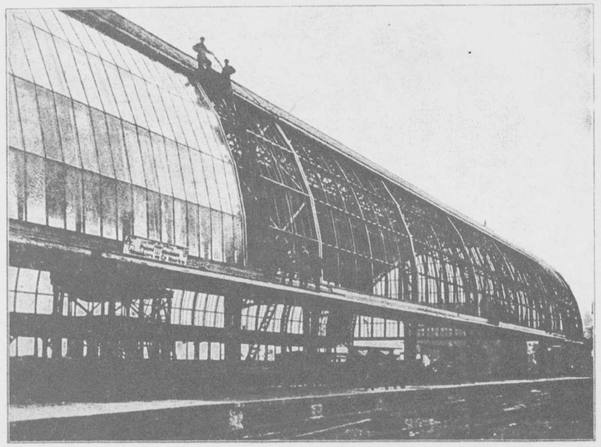

COMPLEET GEMONTEERDE GLASDAKEN

SYSTEEM
WEMA PATENT

VAN ELKE GEWENSCHTE VORM EN AFMETING OFFERTE MET CONSTRUCTIE-TEEKENING OP AANVRAGE

FIRMA
ROYAKKERS & CO.
HAARLEM
PARKLAAN 14B TEL. 13393

1924

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN = VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

HOOFDREDACTEUR ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD, VOSSIUSSTRAAT 50, AMSTERDAM. TELEF. 26616
LEDEN DER COMMISSIE VAN REDACTIE: H. VAN ANROOY — J. G. BOTERENBROOD — H. A. VAN DEN EIJNDE P. L. KRAMER — E. KUIPERS — J. L. M. LAUWERIKS — J. B. VAN LOGHEM — R. N. ROLAND HOLST EN J. F. STAAL
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE FIRMA JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIË „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 11 EN 12

DIT IS NUMMER 11 EN 12 VAN DE 6DE SERIE (1924) EN GEWIJD AAN KRISTALLEN. DE TEKST IS GESCHREVEN DOOR W. STEENHOFF, PROFESSOR B. G. ESCHER EN H. TH. WIJDEVELD. VERDERE BIJDRAGEN VAN A. ROLAND HOLST, M. NIJHOFF EN J. W. F. WERUMEUS BUNING DE OMSLAG (HOUTSNEDE) DOOR B. ESSERS FOTO'S BERNARD EILERS □ □ □ □

DE REDACTIE IS BIJZONDEREN DANK VERSCHULDIGD AAN PROFESSOR B. G. ESCHER VOOR DE BEREIDWILLIGE MEDEWERKING EN HET AFSTAAN VAN DE KRISTALLEN UIT HET RIJKS GEOLOGISCH-MINERALOGISCH MUSEUM TE LEIDEN

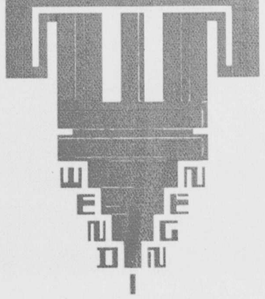

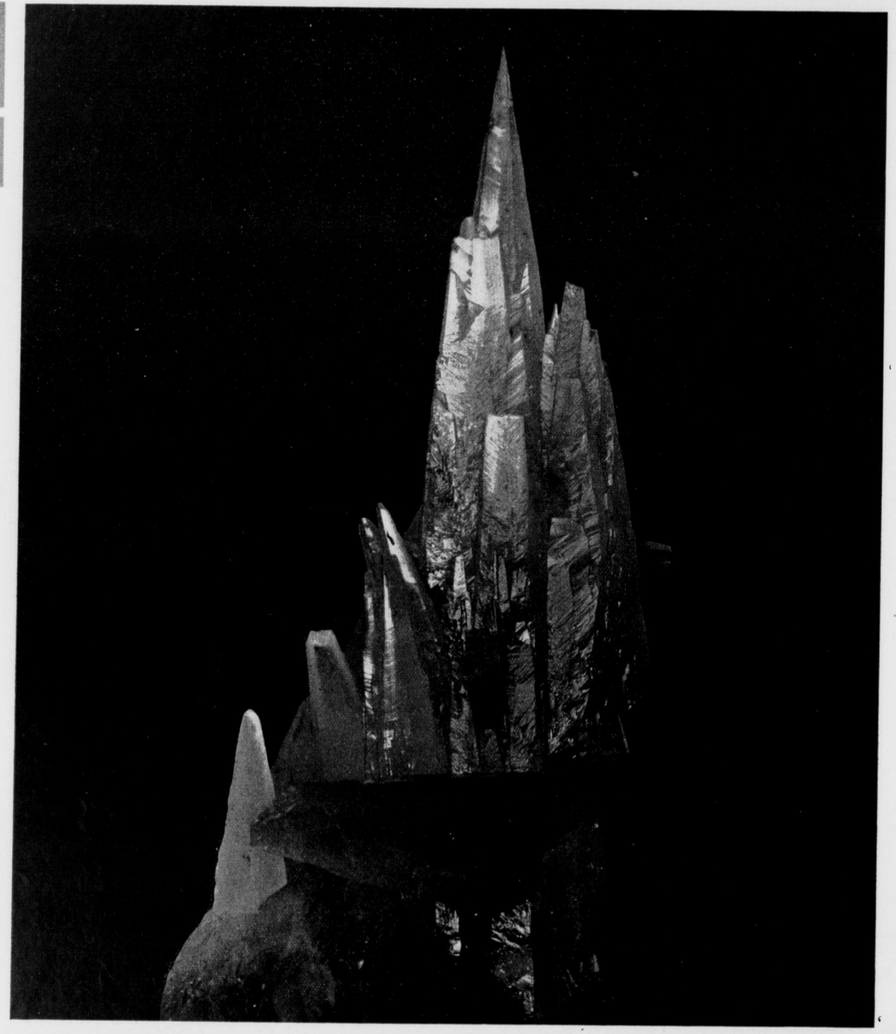

□ ARAGONIET □
□ LEADHILL □
□ SCHOTLAND □
2½ X WARE GR:

KRISTALLEN

WONDERVORMEN DER NATUUR

ARCHITECTONISCHE PHANTASIEEN IN DE WERELD DER KRISTALLEN INLEIDING DOOR H. TH. WIJDEVELD

Is de geheimenis van het heelal zoo kil en zonder mededoogen dat alles wat het eens geschapen heeft bescherming in zichzelf zoekt, en werkt en zwoegt met ongeziene en waargenomen krachten om vestingen ter verdediging te bouwen; — of wordt de aarde onvermoeid-bewerkt voor de ontvangst van verre toekomst heerlijkheden, waarin de oude paradijsdroom der menschheid vervulling vindt? Of is het beide tegelijk, de wereld van een God en van den Duivel, half droom, half tastbare werkelijkheid?

Lucht en zee en aarde, veelvoud eener eenheid, strijd in overgave, bouwend-vernietigend spel van tegendeelen, ... waarheen, wanneer?

Wie vraagt naar waarheid? — de wereld van het wonder kent geen waarheid .... Het kristal ligt in die sfeer verheven; de molekule is de monumentale greep van een Godheid, die de tooverstaf in milliarden deelen splijten kan. Die duisternis is weemoed, maar de hooge gloed van het kristal is vreugd' en bedwelmend zijn aanblik. Vreemd en doezelig-ver, ligt hier het leven, want deze wereld kent geen noodlot. Wie staren wil in de geheimen eener verre toekomst aanschouwe het kristal dat zijn verstardheid in geest ontvliedt en den geest in vaste vormen zet. Wie versteende oudheid wil erkennen, aanschouwe in de facetten de spiegel van het ontstaan; oerkrachten die tot de verheerlijking van den aanvang der aarde leiden, — explosies van macht en saamhorigheid, gebonden in het ontstaan; het wezenlijkste en waardevolste te gelijk, wilsuitingen waartegen alle andere verschijningen der natuur gemanireerdheden lijken.

Benijdenswaardig bestaan, dat niet zoekt en toch vindt, ... niet vindt, omdat het altijd af en nooit volmaakt is. Vormen-rythme in de aardschollen en bergkammen, in rotsige zeeoevers en diepe groeven, in hoekig spitsig-flitsende verstrakkingen en in aanzwellend afgeronde massa's. Kristallen! ... Diamant, Turkoois, Amethist en Topaas. Kristallen! ... Marmer, Bazalt, Zandsteen en Graniet. Kristallen! ... Zout, Sulfaat, Calcium en Mica. Kristallen! ... Eeuwig werkende macht van God, nooit vermoede kracht van den Mensch, ... want ... de aarde is het bouwstoffen leverend resultaat van een chemische werking ... het Kristal ... wederkeerig spel van externe en interne krachten. In duizend-voudig rythme zoeken de deelen hun eigen bestaan en flitsen in schijnbare onordelijkheid naar voren ... en juist dáár brengt het onze verbeelding in werking; het schept de bouwlust en werkt dynamisch, want oude werelden storten ineen en nieuwe rijzen uit hun chaos op. Een wereld van den mikrokosmos, die wij als bij tooverslag tot makrokosmos omwerken. Hier worden de maten het spel onzer verbeelding en verdwijnt de optische werking in een wereld van ongekende monumentaliteit. Wij dringen met onze phantasie in de aardkorst en uit de moederaarde stijgen bevruchtend, bouwexperimenten op in duizenden gestalten. Het is een architectonische wisselwerking, die ons zelfs opvoert tot luchtkasteelen, licht en teer als de verhalen van Scheherazade of geheimzinnig zwaar en donker als de spookgestalten van een Edgar Poe.

Maar in de diepe ernst ligt een grootere waarde, want alles bouwt en bouwt en bouwt, ... de natuur het heelal, ... de wereld een vaste kern, ... de menschheid de losse vorm harer beschuttende woningen en voor de menschheid bouwen de architecten mede aan de beelding en symbolen harer doolende culturen.

En altijd weer het kristal, want het flonkert in de donkere geheimenissen der Egyptische pyramiden, het licht nog op uit het marmer van de Nikè, het zijn de zuilen van het Parthenon, het is de grondstof voor den tempelbouw en de verrijzenis der kathedralen, ... en nog altijd ligt voor ons het kristal gereed en schiet, als wij bevelen, de nieuwe vormen tegemoet ...

Zoo ontstaan onze architectonische vergezichten, zoo ontstaan de vormen eener nieuwe wereld ... en zoo ligt in dit boek de kracht tot de daad voor de dragers van de vreugde des levens, die de toekomst zien als een geliefde en den adem van het komende in iederen nieuwen dag bespeuren ... Maar tevens heeft het de lokking van een verren tocht voor hen die het droomen verkiezen boven de uitvoerbare mogelijkheden die een teleurstellende menschheid biedt.

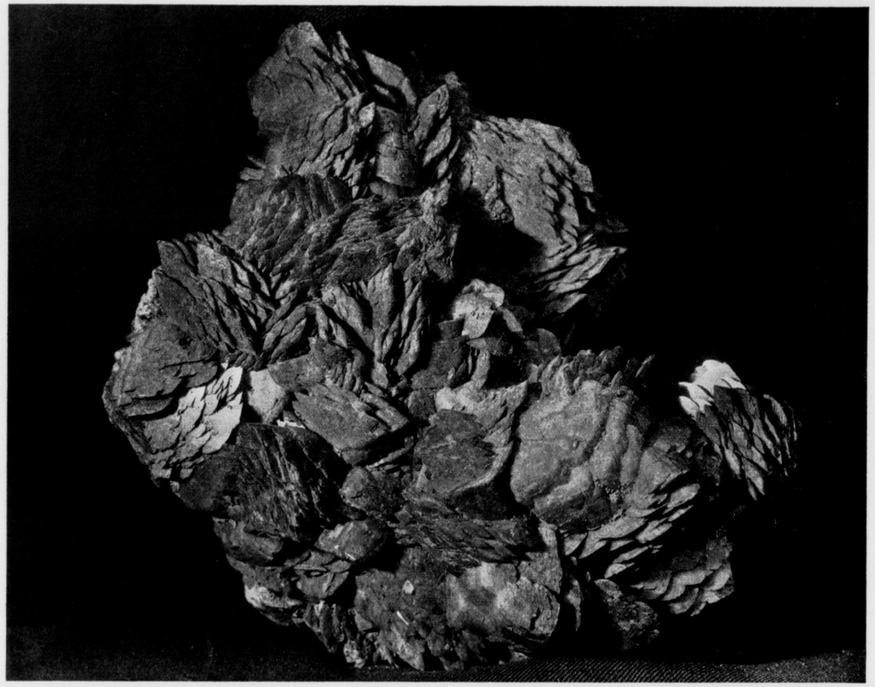

□ SIDERIET □
2 9 X WARE GR:
EVENALS BEELD
OP BLADZIJDE 5

□ KRISTALVORMING, -VORM EN □ -GROEPEERING DOOR B. G. ESCHER

Van druk, temperatuur en concentratie hangt het af of en wanneer een bepaalde stof uit een oplossing begint uit te kristalliseeren of uit een gas te sublimeeren. Aanvankelijk ontstaan kristalkiemen, waarvan het begin zoo klein is, dat het zelfs met het mikroskoop niet is waar te nemen. Zien wij het groeiende kristal, dan is het eerste onbekende stadium reeds voorbij en nemen wij gewoonlijk een kristalskelet waar, dat ontstaan is door te snellen groei, zooals ijsbloemen op vensterglas en sneeuwkristallen. Deze skeletachtige en dendrietische vormen zijn geen volgroeide kristallen; die ontstaan klaarblijkelijk veel langzamer, zijn begrensd door platte vlakken en bezitten in het algemeen geen inspringende hoeken.
In de natuur ontstaat er niets dat behept is met een strengere symmetrie, niets van een vastere periodieke rangschikking der begrenzende vlakken en lijnen, dan een kristal. De uitwendige gedaante van een kristal is het gevolg van aanwas volgens strenge wetten die wij kunnen vinden door meting der tweevlakshoeken. Daaruit leiden wij de ideale kristalvorm af, die slechts zelden in de natuur voorkomt en waarvan de overeenkomstige vlakken alle even ver van het middelpunt zijn gelegen.
De ideale kristalvorm bezit een zeer bepaalde symmetrie, die ontleed kan worden in een stelsel van symmetrie elementen, zoodanig, dat elk kristal behoort tot één der 32 symmetrieklassen. Maar dit wil volstrekt niet zeggen dat een kristalsoort, bijv. calciet slechts in één enkele vorm zou kunnen kristalliseeren. Er zijn reeds over de 2000 verschillende combinaties van vlakken aan calciet gevonden, maar alle voldoen zij aan slechts één bepaalde der 32 mogelijke combinaties van symmetrie elementen. Deze strenge wettelijkheid te vinden is een der doeleinden bij de bestudeering der kristalgedaante. Ik vermoed dat een beschouwing

ZANDSTEEN ALS
PSEUDOMORFOSE UIT CALCIET
FONTAINEBLEAU

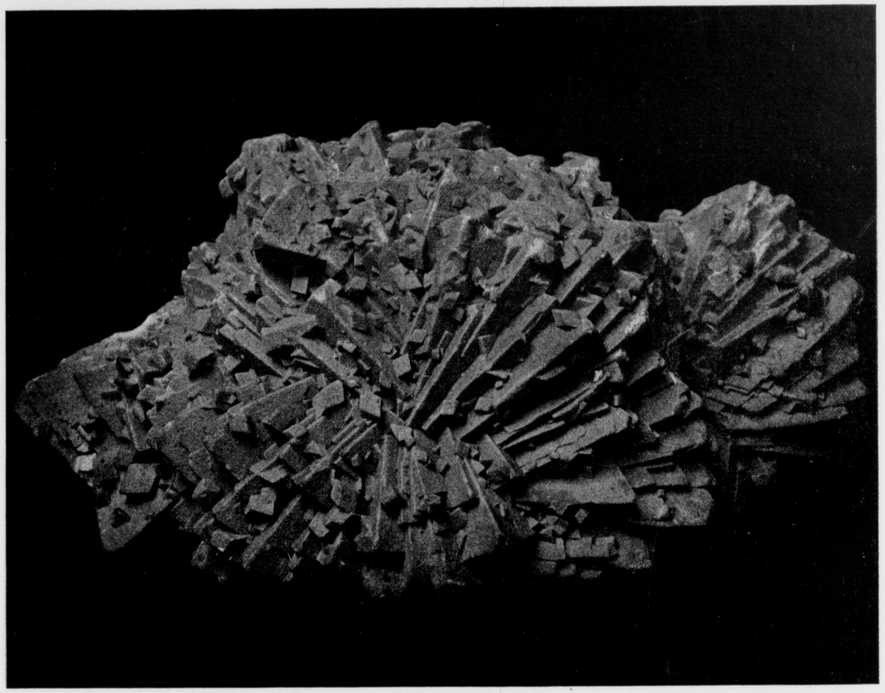

van een kunstenaars standpunt hierin niets schoons zou kunnen vinden.
Het is alles te hard, te streng. Slechts de kleine toevallige of gewilde afwijkingen van de wettelijkheid kunnen een ornament van rechte lijnen mooi maken. Rechte lijnen en platte vlakken zoo in de ruimte tot een lichaam gerangschikt dat dit voldoet aan de strengste eischen eener symmetrie-combinatie, ontroeren ons niet.
Het heeft mij geenszins verwonderd, dat de hoofdredacteur van Wendingen bij het uitzoeken van kristallen te Leiden voor deze verzameling van fotografieën stilzwijgend aan die mineralen voorbij liep, die al te duidelijk het stempel hunner slaafsche gehoorzaamheid aan de symmetriewetten droegen, juist aan die mineralen die den kristallograaf in verrukking brengen omdat zij naderen tot de ideale kristalvorm.
Slechts groepen van kristallen kunnen het oog van den kunstenaar boeien. Groepen van geheel willekeurig gerangschikte kristallen van één soort, of groepen waarbij een evenwijdige of straalsgewijze rangschikking is waar te nemen. Ook daar nog in die groepen beheerschen het platte vlak en de rechte lijn de gedaante. Slechts bij uitzondering treden gebogen vormen op, die echter bij mikroskopische beschouwing uit rechte lijnen blijken te zijn samengesteld.
De strenge eenvoud van de parallele kwartsvergroeiingen (blz: 10, 21, 24 en 33 links) boeien ons omdat niet slechts de overlangsche assen der verschillende individuen evenwijdig loopen, maar bovendien de overeenkomstige vlakken evenwijdig aan elkaar zijn gerangschikt. Al die schijnbaar half inéén gegroeide zeszijdige zuilen zouden niet het mooie beeld van een samenstrevende veel-eenheid opleveren, indien zij aan elkaar waren vergroeid na een willekeurige draaing om hun zestallige symmetrie-as.
De chaotisch gerangschikte fluorietkuben (blz: 13 en 15 links) zouden op een ruïne gelijken indien van elken kubus de onderkant aanwezig ware. Het tegendeel van een bouwval is hier voorhanden; de ongebreidelde groeikracht van elk fluorietkristal gaf aan de groep het chao-

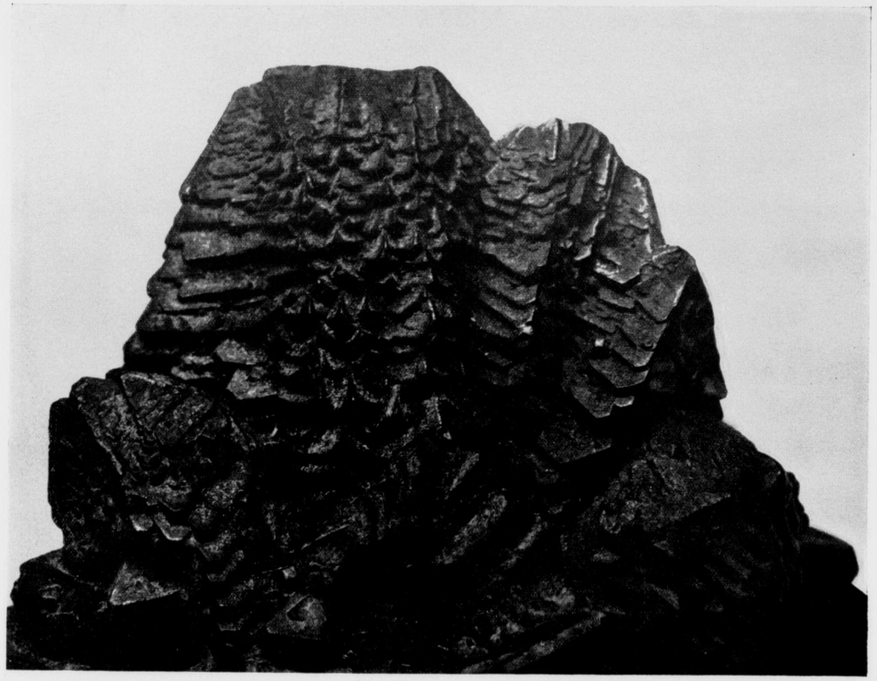

PSEUDOMORFOSE VAN LIMONIET UIT MARKASIET FONTAINEBLEAU □ 5 X WARE GR: □

tisch karakter, omdat elke kubus van het begin af zijn eigen oriëntatie in de ruimte bezat en elk toegevoegd deeltje gedwongen werd plaats te nemen in het ruimtetralie van den kubus binnen wiens aantrekkingssfeer het kwam.
Welk een onrustige haast spreekt er uit de bergkristalgroep (blz: 22) waarin elke zeszijdige zuil van kwarts zijn eigen weg in de ruimte volgde. Waarom in het eene geval de kwartskristallen streven naar een veel-eenheid van evenwijdig georiënteerde individuen, in het andere naar een schijnbaar toevallig agglomeraat van niet gerangschikte enkelingen, wij weten het nog niet. Al deze mooie kristalgroepen waarbij tenslotte elk individu zijn eigen vrije ontwikkeling gedeeltelijk kan tentoonspreiden, zijn gegroeid hetzij zwevend uit vloeistoffen of gassen, hetzij vast gegroeid op een reeds aanwezig gesteente, in een holte of spleet in de aardkorst. Eigenlijk is elk natuurlijk kristal met eigen vorm een uitzondering en is de regel, dat verschillende soorten van kristallen elkaar in hun groeidrang beletten hun eigen gedaante aan te nemen, zoodat er een stollingsgesteente bijv. graniet ontstaat.
Evenwijdig gerangschikt zijn ook de limoniet kristallen (blz: 34), die door een merkwaardige kapvormige groepeering tot spitsere pyramides zijn uitgegroeid dan elk der individuën alleen zou vermogen te vormen. Bovendien treedt limoniet hier niet in een eigen begrenzing op, maar heeft de plaats ingenomen van markasiet die door zijn groei de uitwendige gedaante vormde. In zulke pseudomorfoses is steeds de oorspronkelijke bouwer van het polyeder verdreven door een scheikundig anders samengestelde stof. Met een eigen kristalvorm komt limoniet overigens nooit flink voor den dag. De wanstaltige limoniet stalactieten (blz: 23) bezitten wel is waar een kristallijne bouw, maar zij verraden daarvan niets in hun plomp druipsteenachtige gezwellen.
Van de groote variatie in den vorm der calciet kristalgroepen geven de afbeeldingen eenigszins een indruk: teere zeszijdige platen (blz: 33 rechts) forsche zeszijdige prisma's (blz: 15 boven), slanke spitse pyramides, chaotisch (blz: 33 boven), straalvormig (blz: 29) of waaiervormig uitgespreid (blz: 12), ineengegroeide rhomboëders, mooi doende in hun groepeering, zielig simpel als dropjes waar zij hun naakte eenvoud tentoonspreiden (blz: 5) en aan het humoristische grenzende in de gezellige bol met de eigenwijze uitbottingen (blz. 27), tenslotte de stalactietachtige met wratten bezette cylinder, die in vorm het tegendeel van een kristal schijnt te zijn (blz: 15 rechts).
Ondoorzichtig is de opeenstapeling van loodglans kuben (blz: 26), doorzichtig in hooge mate zijn de gipskristallen met hun zachte reflexen, het Mariaglas (blz: 16), doorschijnend en refecteerend de coelestien-groep (blz: 32 rechts). Vorm, translucentie en terugkaatsing van het licht werken in de aragoniet-spitsen samen tot een harmonische compositie van licht en schaduw (blz: 2 en 31).
Hoe verschillend werkt bariet in kleine willekeurig gerangschikte zeszijdige plaatjes (blz: 14 links) en in forschere evenwijdig gestelde rechthoekige tabletten (blz: 14 rechts en 32 boven). Het eenige hier afgebeelde enkel-kristal, de bariet (blz: 32 links), ontleent zijn charme aan de talrijke in twee richtingen verloopende splijtvlakken, gepaard aan doorzichtigheid. Als wild dooreengeworpen korenschoven treedt desmien op (blz: 28); waarom zoo vaak in deze groepeering? Het is ons niet bekend.
In deze serie van schitterende foto's die de redactie liet vervaardigen, komt wel tot haar recht één zijde der zoogenaamde doode natuur, de ongebreidelde groeikracht van mineralen die in donkere holen in de aardkorst, uit vloeistoffen uiterst langzaam uitkristalliseerend, ons de wetten der symmetrie openbaren, slechts verzacht door de rangschikking der individuen in de ruimte.

ALLE IN DIT NUMMER OPGENOMEN KRISTALLEN ZIJN UIT HET RIJKS GEOLOGISCH-MINERALOGISCH MUSEUM TE LEIDEN, BEHALVE DE KRISTALLEN OP BLADZIJDE 17 BOVEN EN OP BLADZIJDE 36; DEZE ZIJN UIT DE TEYLER-STICHTING TE HAARLEM.

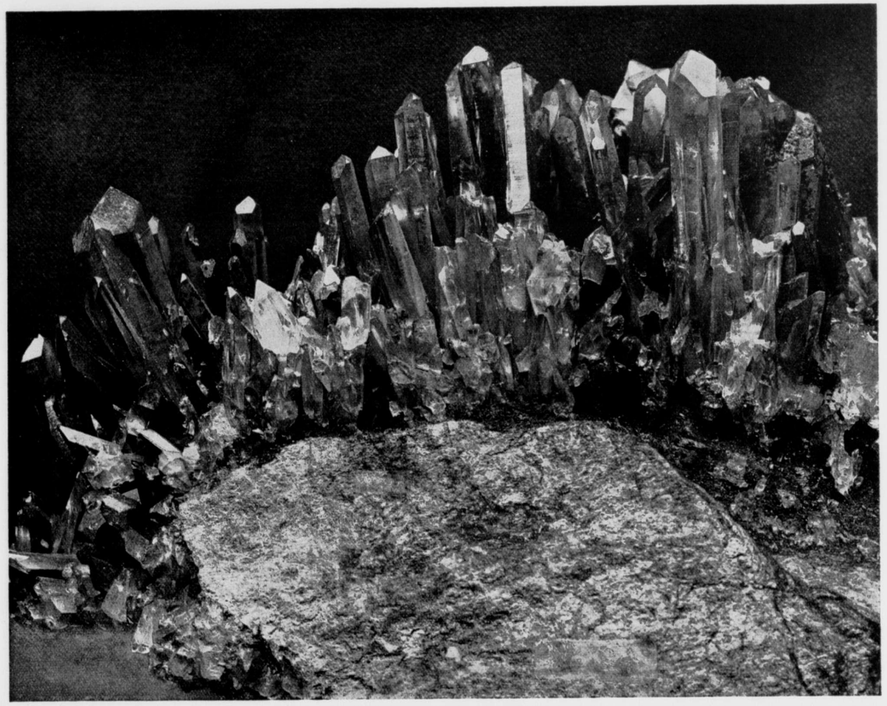

BERGKRISTAL OP KRISTALLIJNE SCHIST DAUPHINE BOURG D'OISANS 3/4 X WARE GR:

□ AMETHYST □
□ KWARTS □
□ GEOPENDE □
□ S T E E N □
WARE GROOTTE

PSEUDOMORFOSE VAN KWARTS □ UIT GIPS □ PASSY (PARIJS) WARE GROOTTE

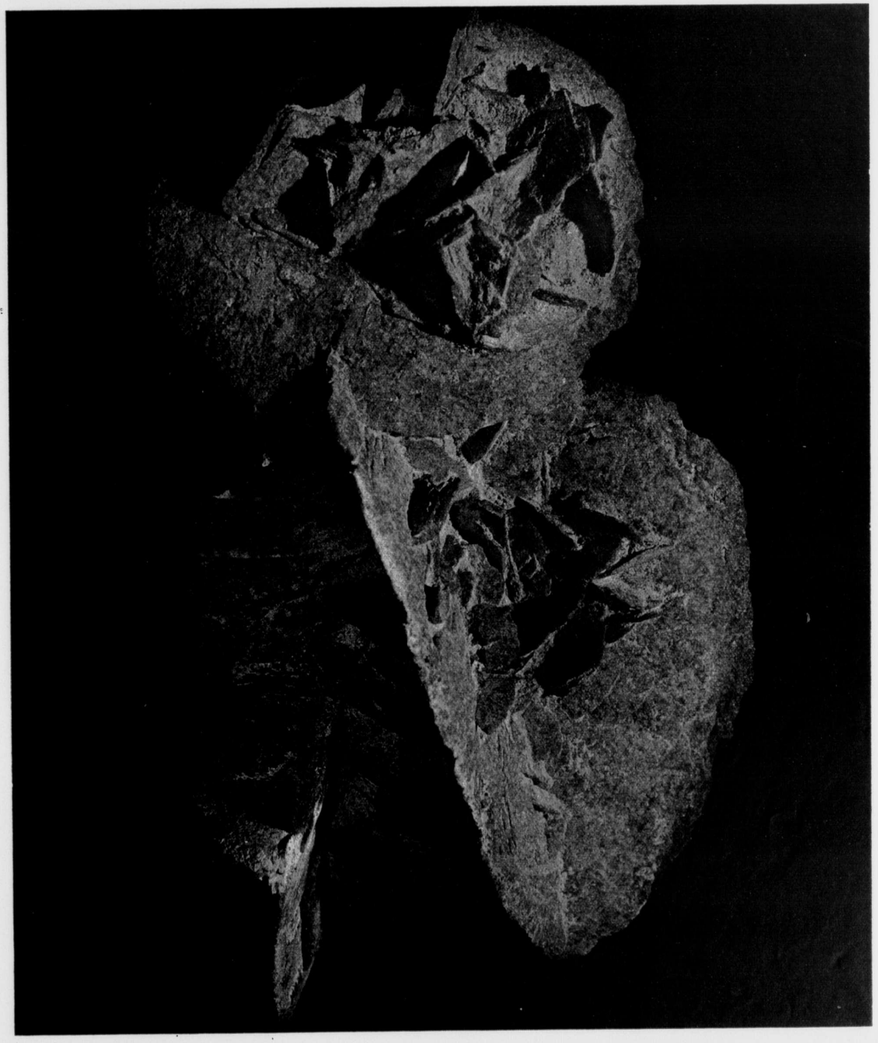

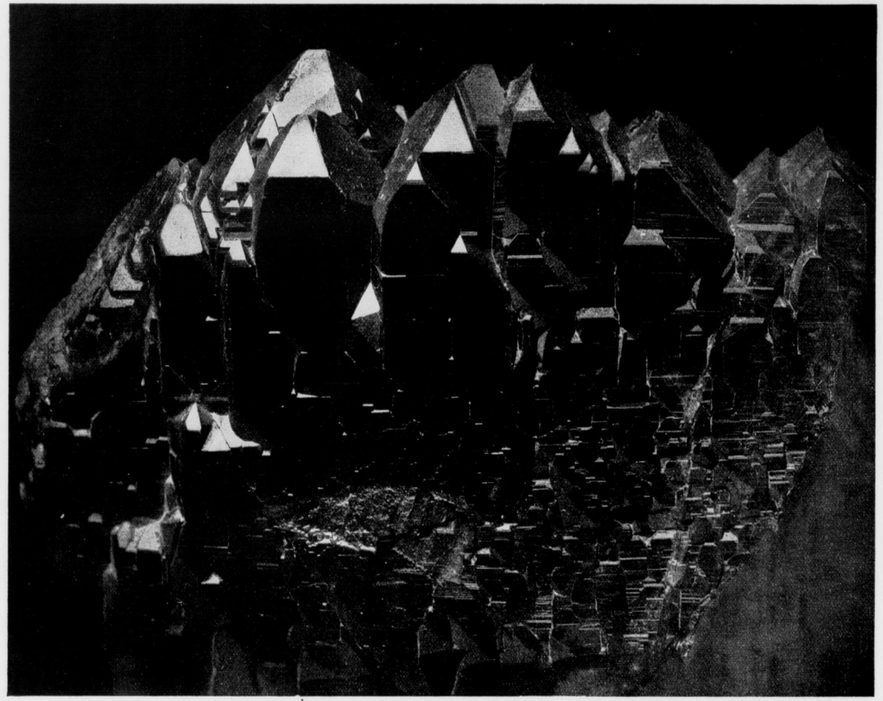

□ SCHELUW □
AGREGAAT VAN
ROOKKWARTS
ZWITSERLAND
21/2 X WARE GR:

BIJ EEN KRISTAL

Dit houdt den ijstijd van het lot in zich gesloten.
Hier waren voorbeschikt en hierin bleven na,
doodstil en vlamloos, Troje's torens in die groote
brand, en de roekelooze lach van Hélena.

Toen dit kristal weer. Dan, in een onstuimig Noorden,
heimwee's terugvlaag: Deirdre; de gewraakte val
van Usnach's zonen; Concobar; vluchtende horden;
en weer een stad, die brandt. En toen weer: dit kristal,

nu vóór mij. 't Licht sterft in de ramen op het Westen.
De droomen over deze late wereld gaan
ruischende naar hun ontoegankelijke nesten
terug. Het stil kristal blijft in den donker staan.

A. ROLAND HOLST

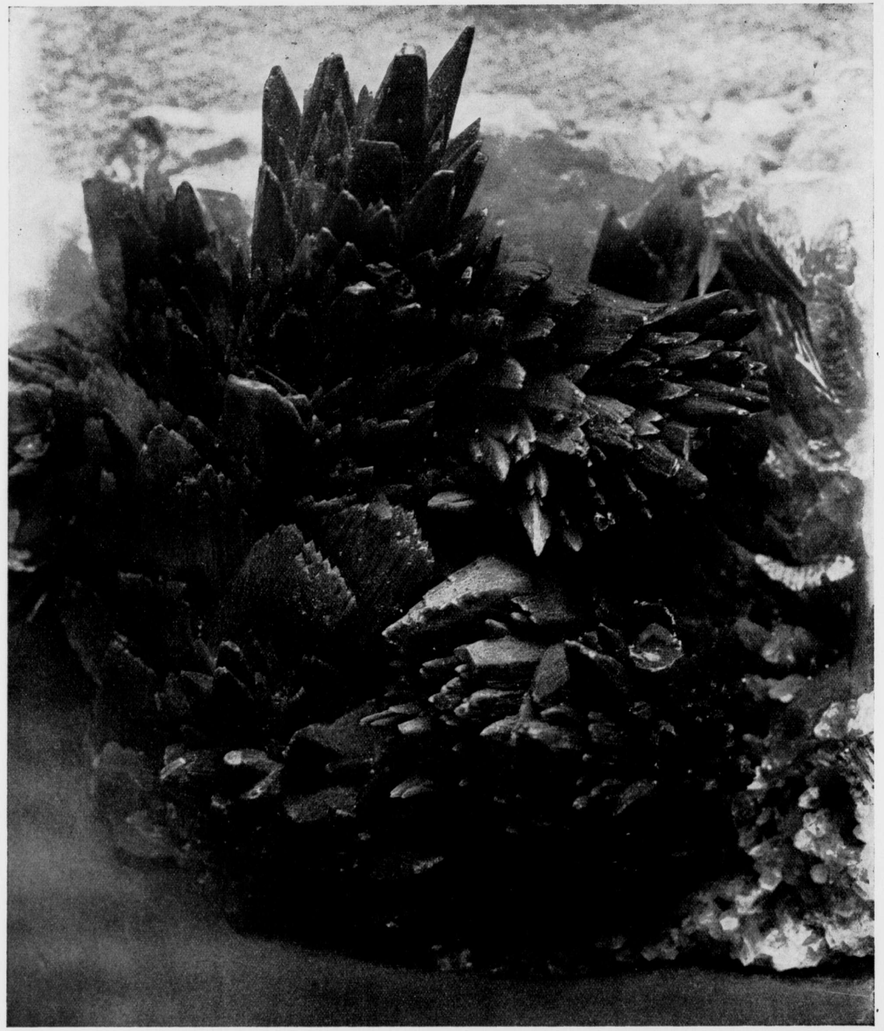

□ CALCIET □
ANDREASBERG
□ 4 X WARE GR: □

□ FLUORIET; □
MUNSTERTHAL
□ 3 X WARE'GR: □

HEULANDIET
□ IJSLAND □
□ 2X WARE GR: □

□ □ □ □
ONDER: LINKS
□ BARIET □
1½ X WARE GR:

□ □ □ □
ONDER: RECHTS
□ BARIET □
CLAUSTHAL
WARE GROOTTE

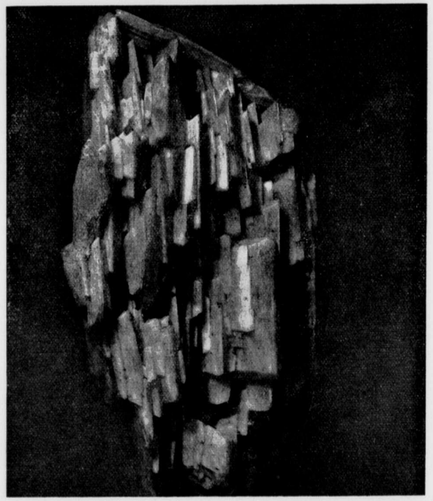

□ CALCIET □
□ H A R Z □
□ 2X WARE GR: □

□ □ □ □
ONDER: LINKS
□ FLUORIET □
MUNSTERTHAL
4/5 X WARE GR:

□ □ □ □
ONDER: RECHTS
□ CALCIET □
STALACTITISCH
4/3 X WARE GR:

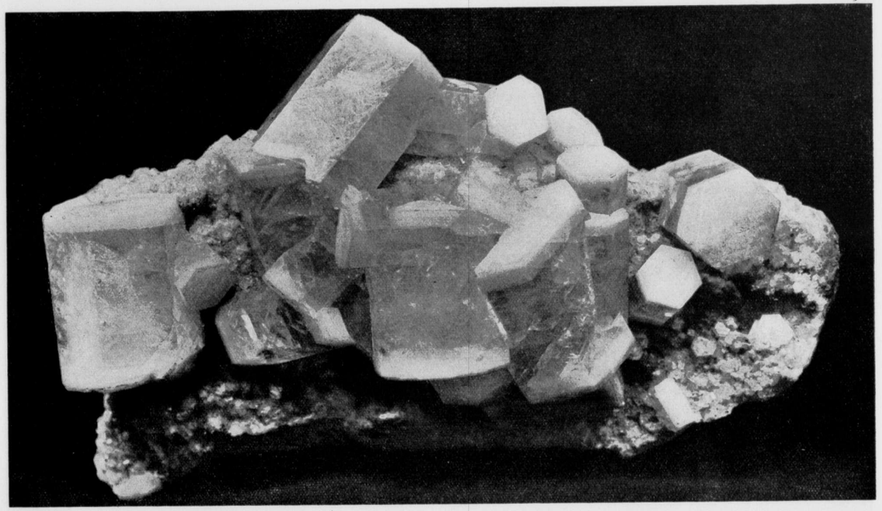

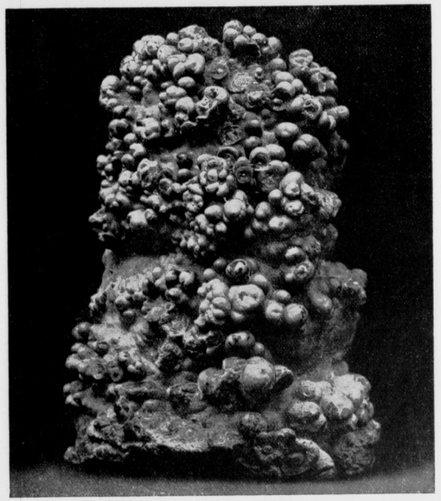

□ GIPS □
WARE GROOTTE

KRISTALLEN DOOR W. STEENHOFF

WAAR WAART GIJ, TOEN IK DE AARDE GRONDDE? . . . . WIE HEEFT HARE MATEN GEZET? . . . . OF WIE HEEFT OVER HAAR EEN RIGTSNOER GETROKKEN? WAAROP ZIJN HARE GRONDVESTEN NEERGEZONKEN? OF WIE HEEFT HAREN HOEKSTEEN GELEGD? (UIT HET BOEK JOB).

Laten we maar veronderstellen, om de bezwaren te ontzeilen van sommige kunstjagers, die bij deze kristallen — als vroeger bij de schelpen — niets van hunne esthetische gading vinden, dat bij uitzondering dit nummer van Wendingen gewijd is aan de natuurkunde. Dan zal mogelijk het behagen vinden in deze kunstelooze platen, als bij de onnoozele massa, ongestoord kunnen zijn! Maar, wie dan — van die allen — door deze afbeeldingen zoozeer geboeid wordt, dat hij, boven schilder- of teekenachtigheden aan de uiterlijke gedaante, eruit gaat gissen het wonder van de wrochtende natuur, zal gretig kennis nemen van Prof. Eschers' zakelijke voorlichting. Er valt dan echter op te merken, dat de genotrijke bewonderende beschouwing zeer sterk esthetisch getint is en verder — dit vooral heeft zijn beteekenis — dat de zucht naar meer-ervan-weten is: de uit het behagen-vinden tot activiteit gewekten geest, die verstelligen wil en verklaren van uit het onderbewuste streven der opwellende aandoeningen naar hoogere bewustwording. Vollere (idɐële) openbaring dus uit meerdere (naturalistische) kennis — de elementaire voorwaarden tot kunstschepping en de factoren tot zedelijke verheffing, die we in kunstgenot begrepen achten. Maar bovendien, een afzondering 'n enkelen keer, met zulke treffende natuurverrichtingen kan een heilzame afleiding bezorgen van de afmattende, en afgematte, beschouwingen over kunst, waar de wereld, ondanks haar eerbiedsbetuigingen (uit een onbestemd gevoel van schatplichtigheid aan de civilisatie) in haar hart vreemd en onverschillig tegenover staat.
Zooveel kunstminnaars zien aan de natuur niet anders dan den alledaagschen schijn, terwijl inderdaad hun kunstvereeren niet anders beteekent dan een opgesmukte beschaving. Als ze dan al de natuur mooi vinden, dwingen ze het beeld in een artistieke vermomming,

□ KWARTS □
BERGKRISTAL

leggen voor het toekennen der schoonheid het criterium aan uit een vergelijking met kunstwerken. Juist door de kunstvereering zijn de begrippen over schoonheidszin vertroebeld, is de zuivere verhouding van het voor schoonheid ontvankelijke element in ieder mensch — dat hem toevoert een opperste geestelijke verlustiging — ten opzichte der cultuur van den waarheidszin verbroken. Het Beginsel in het kunstbedrijf kan verschrompelen tot een onvruchtbare formule, maar bij de verrichtingen van de natuur is het als levend-geworden altijd te bespeuren. Over de schoonheid in de natuur bestaat geen twijfel, wat ze wrocht wordt onvoorwaardelijk in ernst opgenomen; waaruit te verstaan is, dat bij het natuurverschijnsel de wetten voor het schoone in eeuwige bestendigheid worden erkend, dat het ontstond uit een boven alle dwaling en feilbaarheid bestierende macht. De natuur is ontzagwekkend om de onverzettelijkheid van haar ernst, om de onuitputtelijkheid van haar scheppingsmacht. Ze kan zich veilig onthullen, van de eene wade na de andere, voor de begeerige oogen die tot den kern van haar levensorganen zoeken door te dringen, ze houdt altijd toch door het nóg verder-verborgene, de onbevredigde verlangens in spanning.
De studie naar de natuur, wil ze worden tot bevruchtend element voor de herschepping, door de kunst, moet zijn als het steeds knellender omarmen van een onverzadelijken minnaar.

Deze kristallen vormen, als opvallende toonbeelden van de kunstige (dat is harmonie-scheppende) werkzaamheid der natuur, een treffend verschil met de schelpen, die wellicht eerder nog een door kunstwerken gekweekten smaak kunnen streelen. Daar is een verschil in bouwsysteem. De schelpen, zoo kan 't ons — nietgeleerden — voorkomen, hebben een eindvorm in het wordingsproces bereikt; bij vóórduren moet — wanneer dan ook — het stadium intreden van de ontbinding. Hun grillige vormen schijnen tot sierlijke wendingen uitgevloeid in de spoelende wateren, waaruit zij voortkwamen totdat zij eindelijk op het strand werden ge-

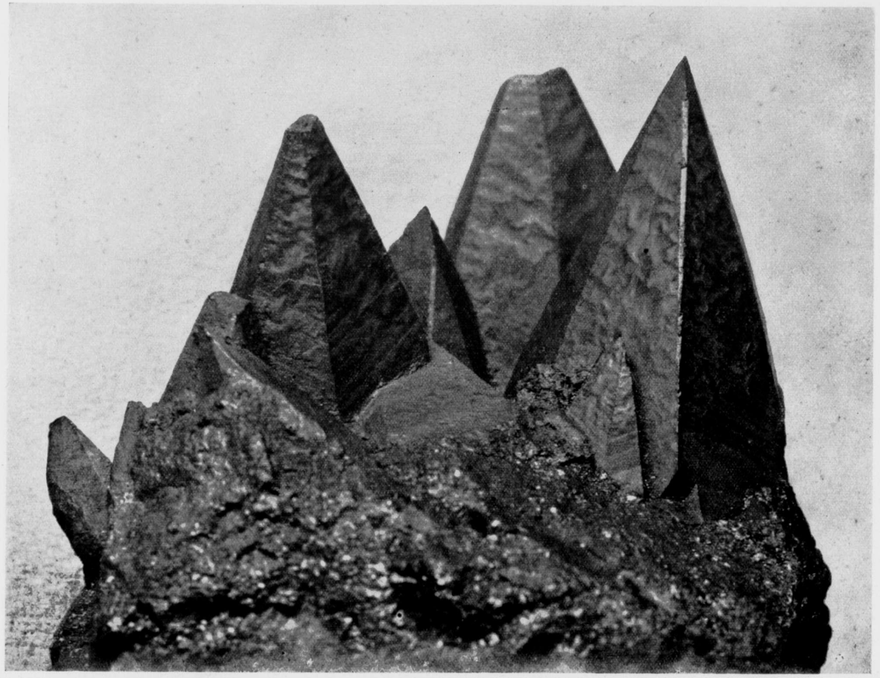

PSEUDOMORFOSE VAN HAEMATIET VOLGENS □ CALCIET □ □ 3X WARE GR: □

worpen. Maar de kristallen zijn anders gewòrden. Minder bevallig in lijnen, zijn ze geheimzinniger en strenger van uiterlijk. Het onduleerende is er vreemd aan; de steile rechthoekige vorm is de grondtrek van hun gedaante. De natuur bezigde hier andere werktuigen; een soberder techniek wendde zij aan. In donkere spelonken dreef zij het tooverspel met haar ontzaglijke stille krachten: de onnaspeurbare chemische elementen. Het hoogste machtwoord van haar Energie, waarin het diepste geheim van den kosmischen levenskern schuilt, is daarmee uitgesproken. Zij schiet haar wil uit, die voor de stof een onwrikbare wet is. Zoo wàs daar in de eerste scheppingsdagen het licht, op een enkelen wenk van Jehovah. Atomen schikken zich tot moleculen; ze vormen zich tot kwadraat- of ook wel driehoeksvormen; ze bouwen zich voort naar alle zijden in vermenigvuldiging van kubussen of prisma's. En om de mogelijkheid eener eindelooze voortzetting bij dit gekozen bouwsysteem, zijn de barsche kristalformatie's ontzagwekkender nog dan de schelpen met hun fraaie lijnenspel. In betrekking tot de tendenzen, die, hoe verward en dwalend dan ook, als richtlijnen in het tegenwoordig streven zich reeds beginnen te accentueeren (het scherpst wel in de bouwkunst) zijn de kristalformatie's in 't bijzonder belangwekkend. Ze doen opmerken hoe de natuur haar rusteloos organiseerende arbeid demonstreert in het ons, als schoonheid toeglanzende, verschijnsel van het evenwicht — de evenmatige gesteldheid. Construeeren is in het tegenwoordige streven een kardinaal doel geworden. In de versierende kunsten nemen, boven de motieven uit planten- en dierenwereld, de geometrische figuren allengs meer de overhand. Maar construeeren geschiedt onder leiding der bezinning — verstrakking van den geest — die de elementen voor een hechten onderbouw onontbeerlijk weet. En waar de wetmatigheid in den groei van alle leven werd ingezien, tracht de (aangewakkerde) speurzin door te dringen tot de organiseerende taktiek. De mechaniek,

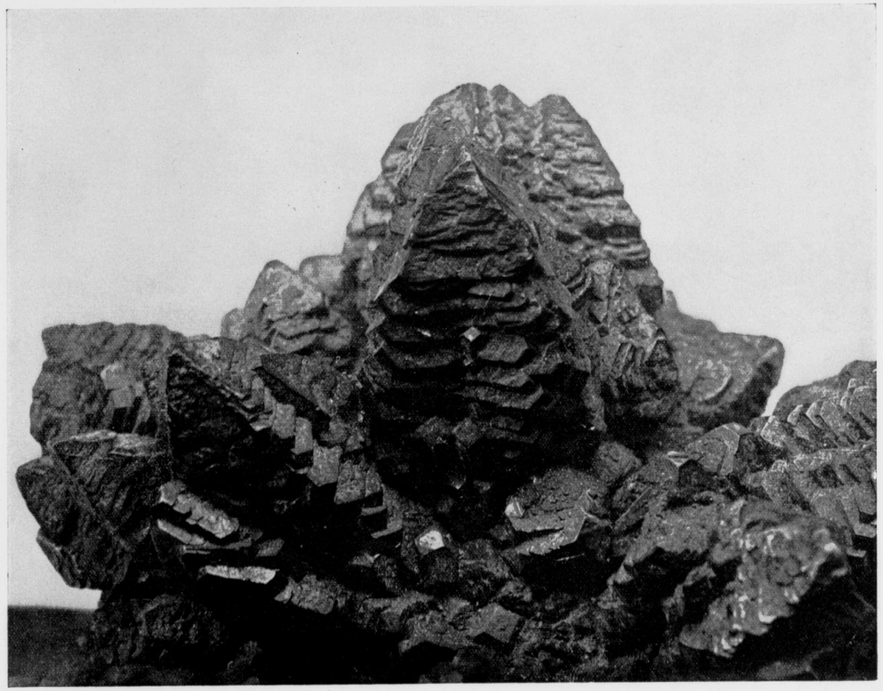

PSEUDOFORMOSE VAN LIMONIET UIT MARKASIET FONTAINEBLEAU 2¼ X WARE GR:

de werking van de motorische krachten in de natuur, moet nu wel nader onder de aandacht vallen bij den herscheppenden drang. Daar zijn er, die zich vanwege het intellectueele (?) aandeel bij de daad bezorgd maken over de onttakeling van de kunst tot een geraamte van verstandelijke formules. Ze willen de wedergeboorte in bezieldheid en verwachten die te kunnen oproepen door het voorspannen van emotioneele of romantische elementen. Ook prijzen zij aan terugkeer tot de natuur (als de van ouds beproefde leerschool, maar — zonder voortgezet onderwijs!). Ze zien echter voorbij dat deze ontwikkeling — zonder beweegredenen — niet haar natuurlijken gang zou gaan. Ze zien evenmin in, dat de vondsten uit geestesinspanning innerlijk beleefd kunnen worden... als een ontroering van ongekende huiveringen. De wetmatigheid waarmee het al-zijn in orde gesteld werd, en onderhouden door het onverstoorbaar kosmisch balancement, kan bevonden worden als bovenaardsch, als... mystiek. De myriaden van organismen, die wemelen door de lucht, die tieren over den grond, hebben gelijkelijk de teekenen van haar alomvattend wijs bestier. Ze is de noodwendigheid voor al het levensmogelijke. Ik herken haar daar, in een al zeer futiel verschijnsel, onder het rooken van een pijp, in de uitgestuwde rookwolk, die rechtuit gaat in een kringelende beweging — tot ze zich oplost. Maar, uit die gedesordonneerde rookflard ontwikkelen zich weer luttele kleiner kringeltjes, gelijk aan de eerste; de oorspronkelijke stuwkracht zet zich daarin voort — en wie weet hoe dikwijls dat inkrimpen en uitzetten van de Energie zich herhaalt, onzichtbaar. En ik merk daarbij op de beteekenis van den spiraal- of schroefvorm: het machtige instrument van de natuur, dat weerstand overwint.

Overigens kan voor die bezorgden over een genoegzaam kwantum aan gevoel in de kunst het: „tout notre raisonnement se réduit à céder au sentiment", van Pascal, geruststellend klinken.

De kunst van iederen tijd is een getuigenis van den

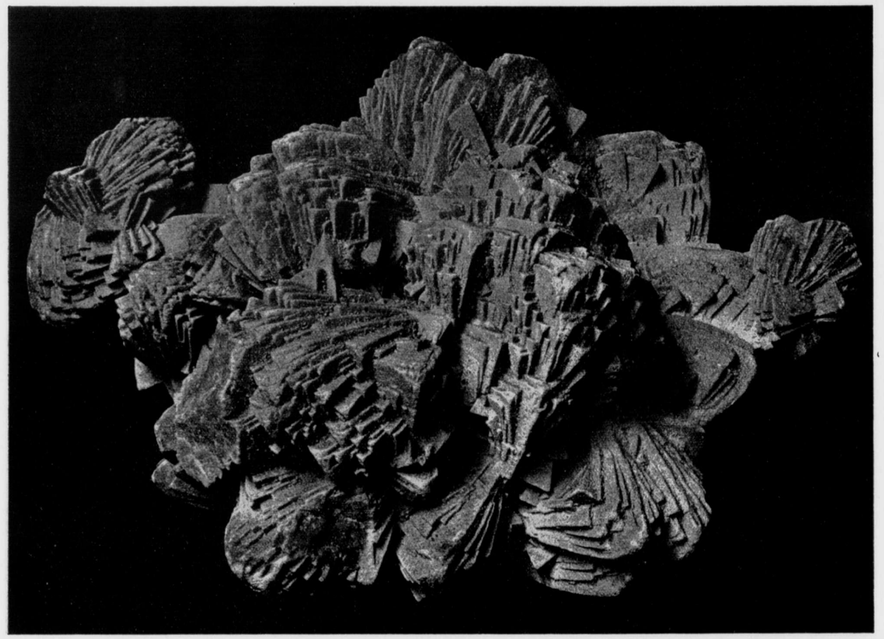

ZANDSTEEN ALS PSEUDOMORFOSE UIT CALCIET FONTAINEBLEAU 2_3 X WARE GR:

gevorderden staat in de kennis der natuur. Of wel, de ontwikkeling der kunst wordt onderhouden door de staag-vragende houding der menschheid tegenover het groote probleem, waar we het geheim van het Leven in bevat meenen. En de kunstenaars spreken uit telkens, wat hun de oplossing-in-waarheid schijnt. Zoo heeft iedere tijd zijn waarheid — die steeds wàar-schijnlijkheid is — gevonden, ten opzichte der geestelijke ervaringen uit het contact met de waarneembare werkelijkheid. De kunstgeleerde kan opmerken, bij zijn resumeerend overzicht, dat bij die opeenvolging van stadia in de kunstgeschiedenis alles... natuurlijkerwijs ging.

Thans schijnt een tijdperk aangebroken met teekenen van een verwording zoo ongekend in de geschiedenis der beschaving, dat het lijkt of er een algemeene verschuiving plaats vindt van de vroegere grondlagen, die zooveel culturen droegen. De parallel in de desorganisatie van de ideëele en de stoffelijke wereld is daarbij opvallend en, veelbeteekenend ook voor den band die er daartusschen is in het verlangen naar de waarheid, naar de zuivere gesteldheid. „L'art de l'avenir sera scientifique et impersonnel" zei Flaubert, reeds zoolang geleden. Inderdaad staat, in de tegenwoordige beweging der massa's, de mensch afzonderlijk thans wel zeer hulpeloos met zijn vragende houding tegenover de Waarheid — een probleem veel ingewikkelder en met veel meer vertakkingen in het universeele leven dan hij ooit vermoedde. Het zijn nu de collectieve en niet meer de individueele krachten, die zich zullen hebben samen te trekken volgens de wetten van actie en reactie, tot hernieuwde ontspanning. Want de Energie voor de toekomstige cultuur is bezig heel wat meer dan in vorige tijden, in haar arsenaal te verzamelen om haar hernieuwd élan in de daad te kunnen nemen. We zijn waarschijnlijk nog slechts in den aanvang der voorbereiding. De eindelijke ontspanning wacht mogelijk ook op een genoegzamen samengroei, gelijkopgaande, van het ideëele en het stoffelijke, op het meer algemeen doorgedrongen bewustzijn van saamhoorigheid — een gemeenschap waar niet meer geest- of klasse- maar slechts menschverwanten zijn. Overeenkomstig de natuur zal ook dan de wereld zich harmonisch gaan organiseeren, waarin allen, als evenaasten, het Leven als Schoonheid kunnen zien. □ □ □ □

□ KWARTS □ (BERGKRISTAL) ST: GOTTHARD ZWITSERLAND 12_3 X WARE GR:

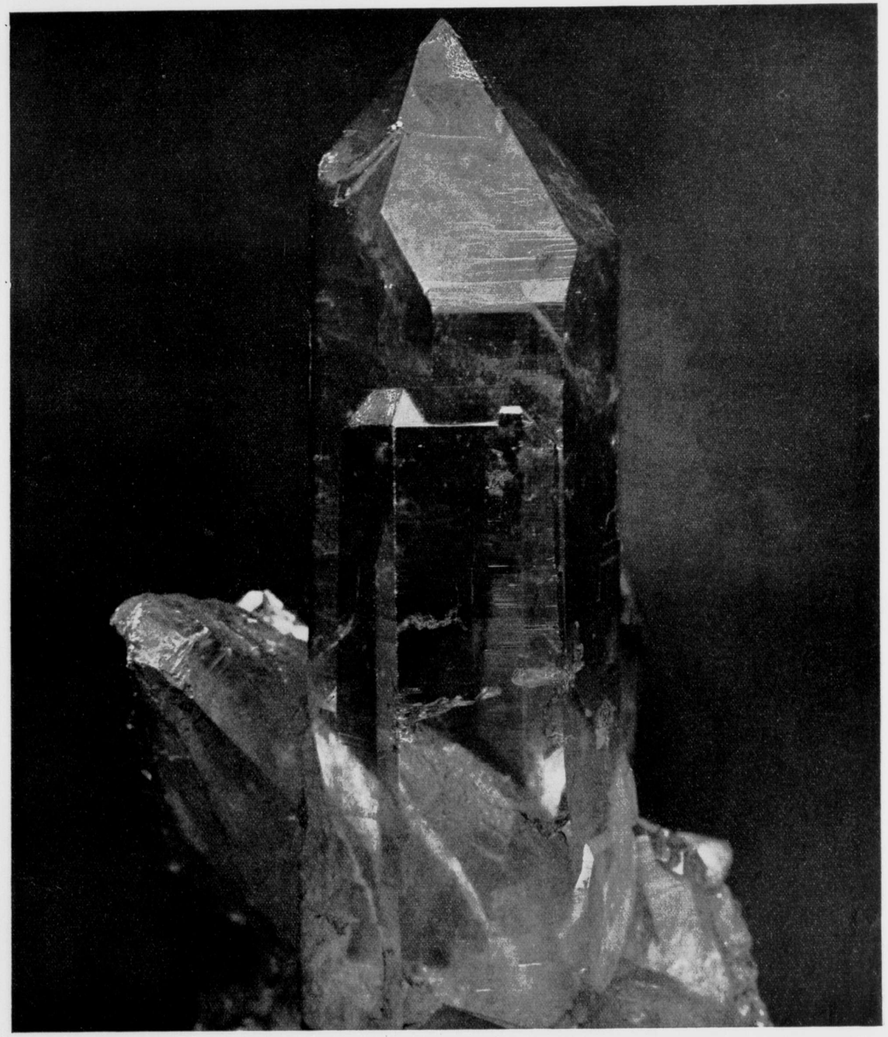

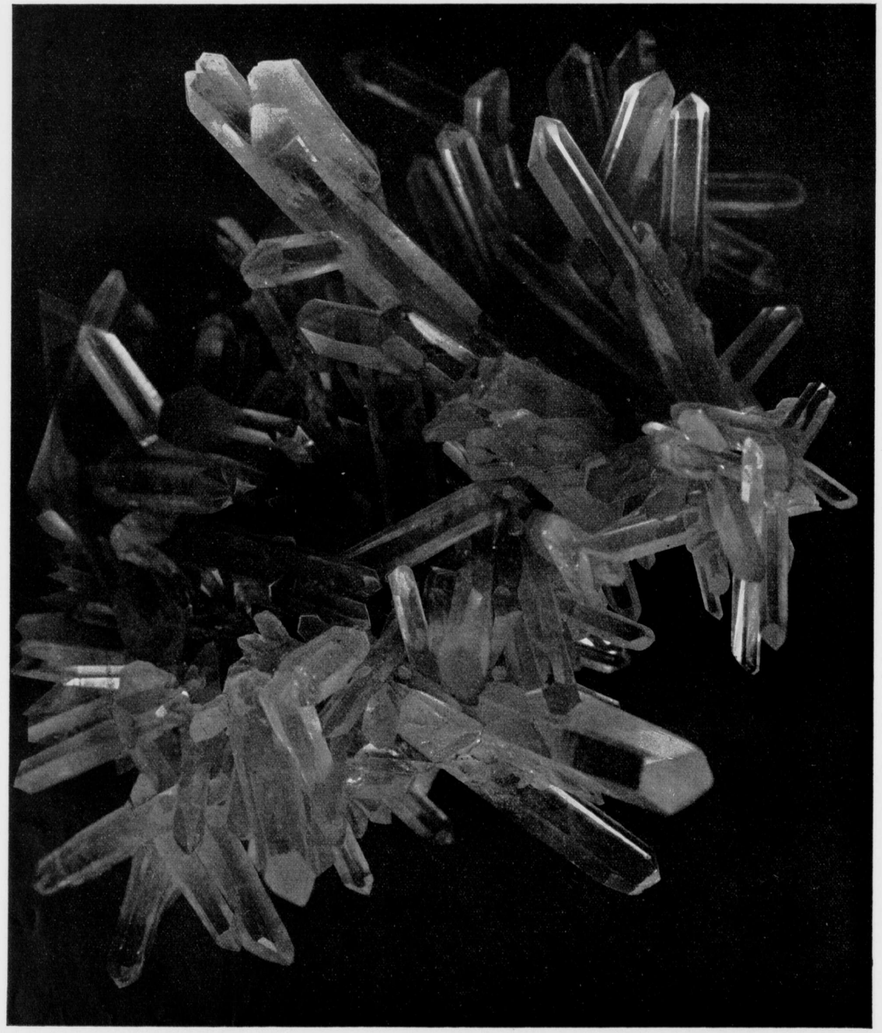

BERGKRISTAL
CORNWALL
3X WARE GR:

LIMONIET
DRUIPSTEEN
1½ IX WARE GR:

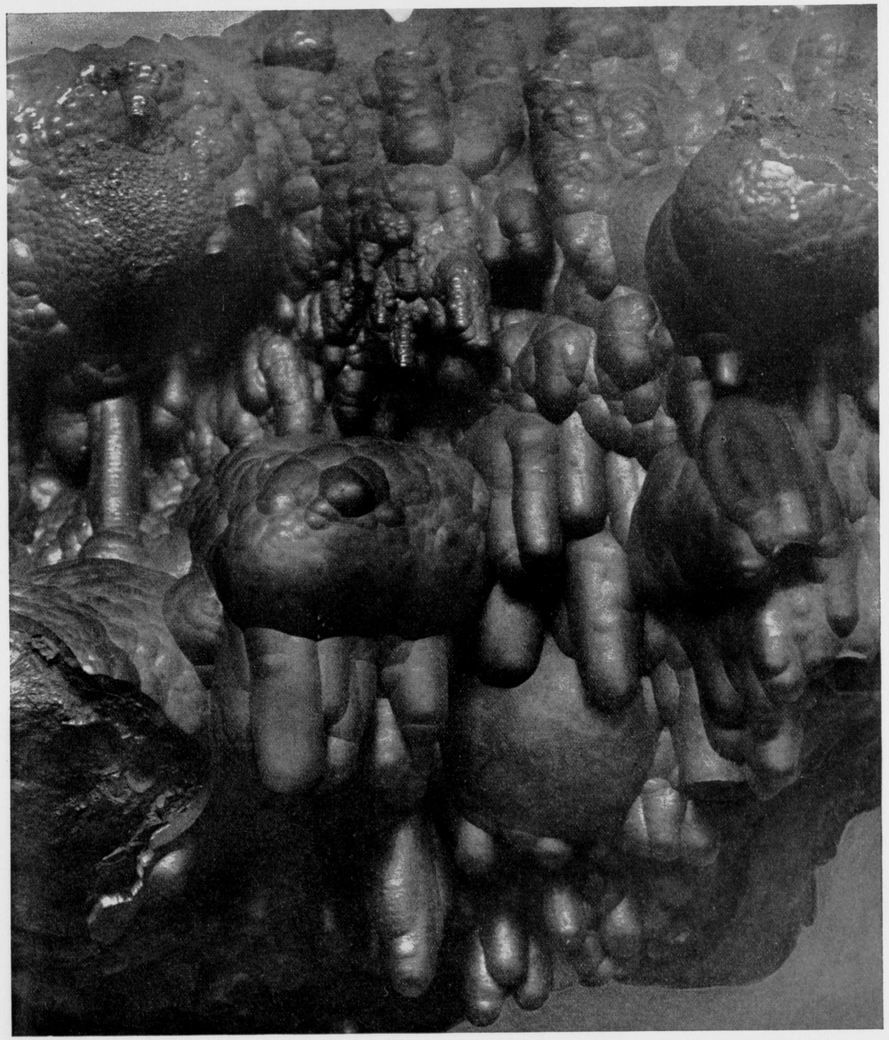

□ PARALLEL □
□ AGREGAAT □
VAN KWARTS
(BERGKRISTAL)
ST: GOTTHARD
1½ X WARE GR:

Aartsengel, zichtbare vlam, die zong
in uwe sombere muziek
is dit kristal de wereld niet
wier werk en kracht aan u ontsprong?

Kristal, subliem vuur, diamant
die in het duister der natuur
zichzelf verlicht en helder brandt
als fonkelende architectuur.

Kristal, vroeg licht van het heelal
alom de helderheid verwant
die met eenzelfde heimwee brandt
in bloem en dier en mensch en plant
van ziel tot ziel, van ster tot ster - -

Uw eeuwige arbeid, Lucifer,
die bevende in het eerste licht
nog ademloos van Gods gezicht
- - o, engelen fonkelend vergaan
die hier in steen gebannen staan - -
werd neergestort tot dezen plicht
te hoeden deze eigen vlam
waarvan de ziel haar heimwee kwam,

Haar heimwee, raadsel van de ziel
waar plotseling een glans in viel
dit fonkelen, de ziel bekend
die hierin God's muziek herkent
en hunkert naar haar element,

de helderheid, van ouds verwant
die in het eeuwig werken brandt
van ziel tot ziel, van ster tot ster
al stervende en eenzamer

Kristal, muziek van het heelal
gevallen licht, verloren vlam
o, land, waarvan ons leven kwam
kristal, melodieus heelal.

De ziel, die sliep, zingt overal
opnieuw muziek, haar element,
subliem licht, overal herkend:
kristal, muziek van het heelal,
heelal, melodieus kristal.

D.W.S. WERUMEUS BURING

□ LOODGLANS □
MET SIDERIET
CUMBERLAND
□ ENGELAND □
1½ X WARE GR:

ZANDSTEEN ALS
PSEUDOMORFO-
SE UIT CALCIET
FONTAINEBLEAU
□ 2X WARE GR: □

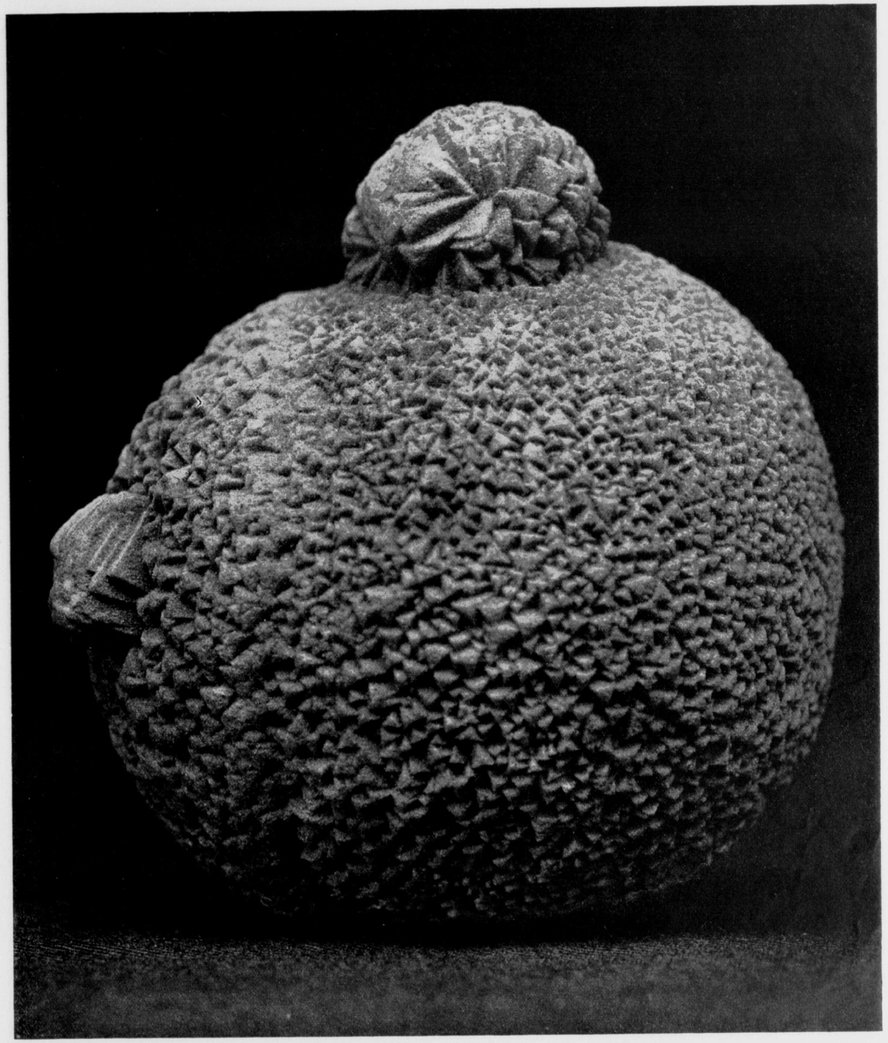

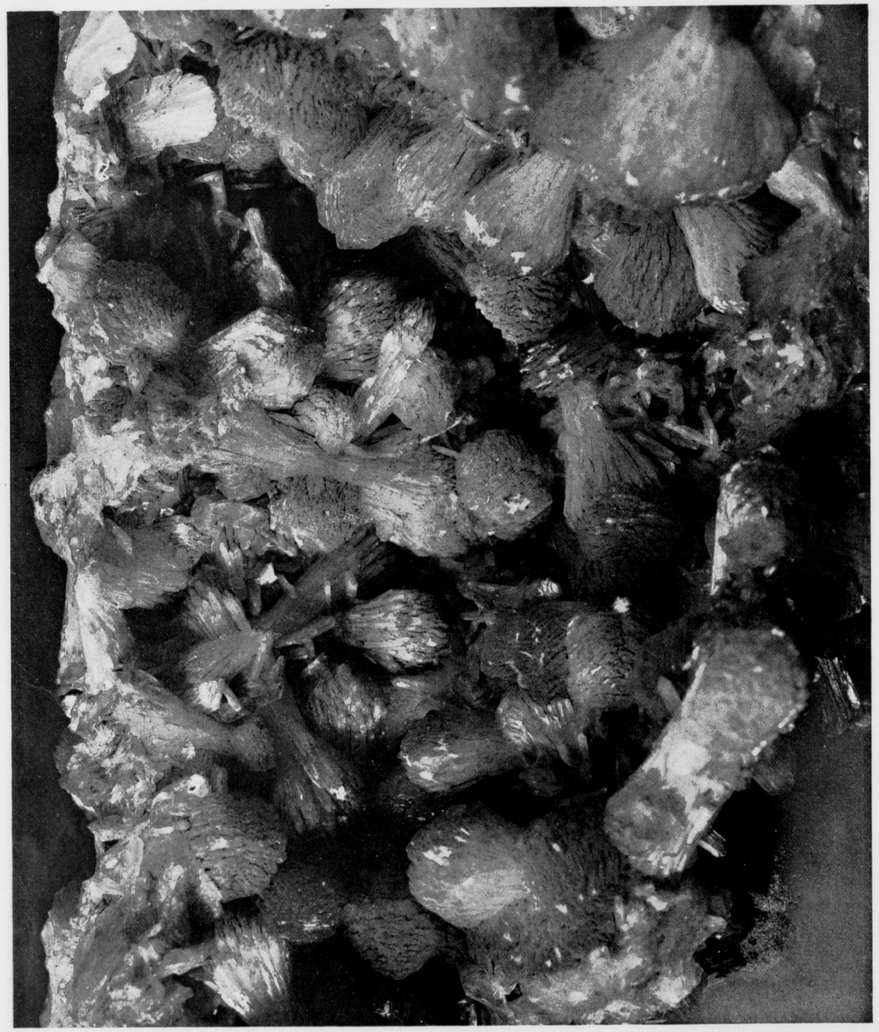

DESMIEN
2XWARE GR:

CALCIET
2XWARE GR:

KRISTAL EN STERREN

EEN ODE

sterren, versplinterd heelal,
Vuur langs den hemel heen - -
O Christus, begraven kristal,
Vuur dat bevroor in den steen!

Ter weerszij der wereld geplaatst.
Wordt der sterren koud firmament
Tot een glinst'renden gletscher weerkaatst
In de kern van elk element.

En tusschen hen beiden schuift
Een schaduw-spel door den tijd
Van stervende vormen, en stuift
Weer uiteen naar hun eeùwigheid - -

Welk een goedheid van God
Heeft, toen de vloek was gesteld
Over ons donkerend lot,
De weinige eeuwen geteld,

En schiep uit zijn witten schoot
Dit onuitputt'lijk geluk
Tusschen licht en licht, en den dood
Als een tintelend oogenblik! - -

M. NIJHOFF

□ ARAGONIET □
□ LEADHILL □
□ SCHOTLAND □
□ 3XWARE GR: □

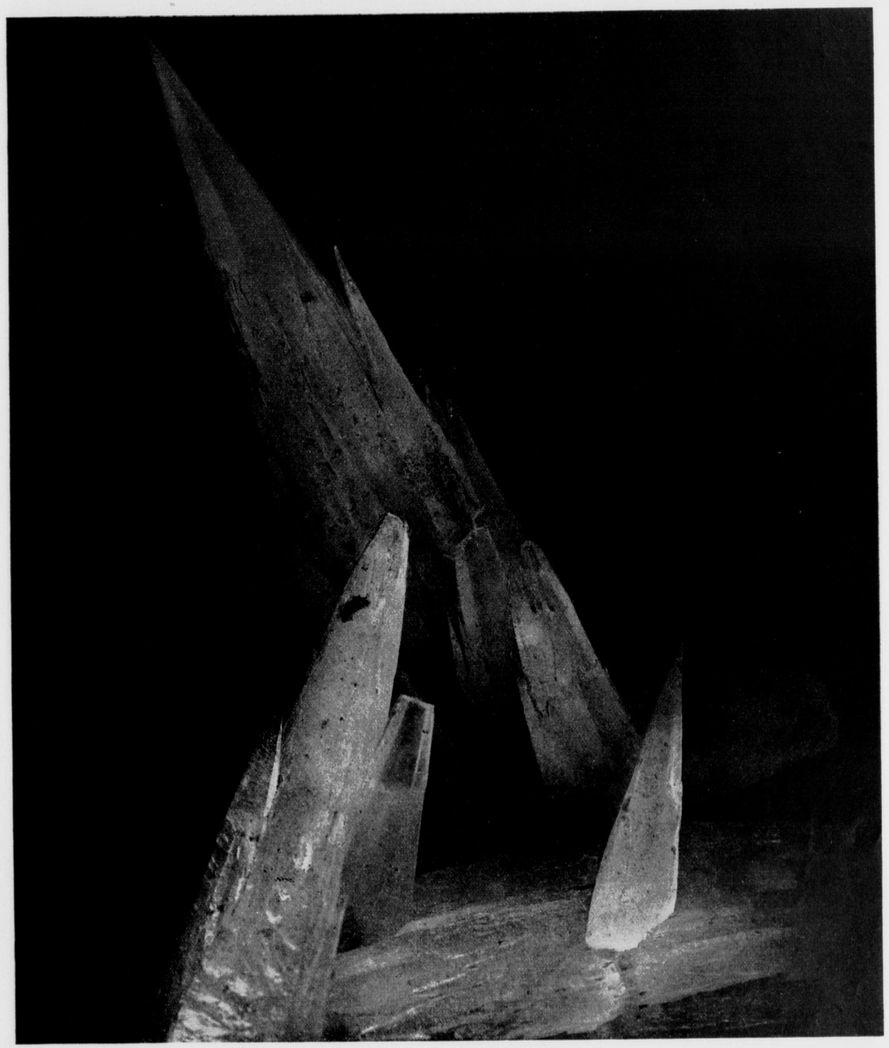

BARIET
CLAUSTHAL
2X WARE GR:

ONDER: LINKS
BARIET
CUMBERLAND
ENGELAND
WARE GROOTTE

ONDER: RECHTS
COELESTIEN
GIRGENTI
WARE GROOTTE

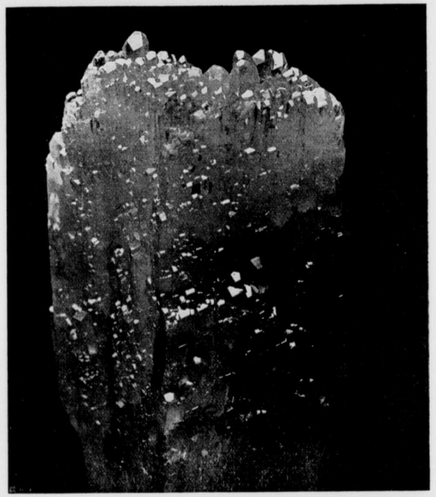

CALCIET
ANDREASBERG
5X WARE GR:

ONDER: LINKS
SAMENGESTELDE
ROOKKWARTS
PYRAMIDE
1 1/3 X WARE GR:

ONDER: RECHTS
CALCIET
FREYBERG
1 1/3 X WARE GR:

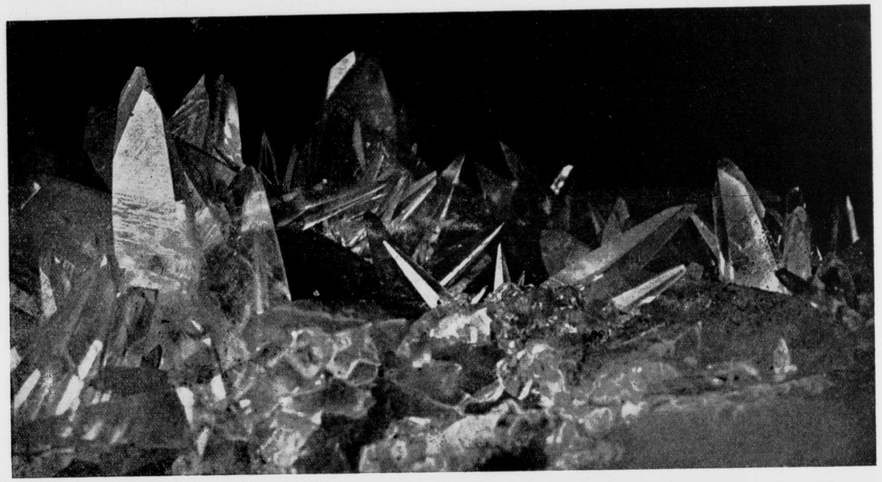

PSEUDOMORFOSE VAN LIMONIET FONTAINEBLEAU
□ 5 X WARE GR: □

ORTHOKLAAS
□ RUSLAND □
□ (SIBERIE) □
1¼ X WARE GR:

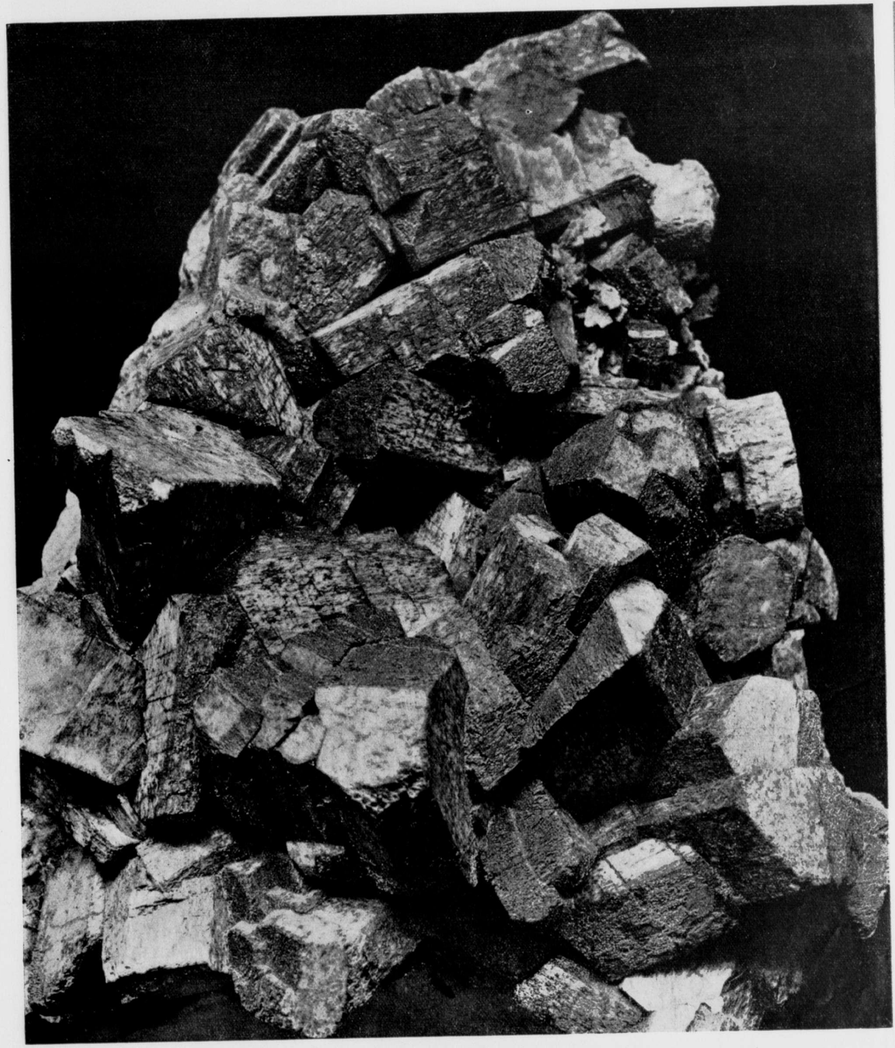

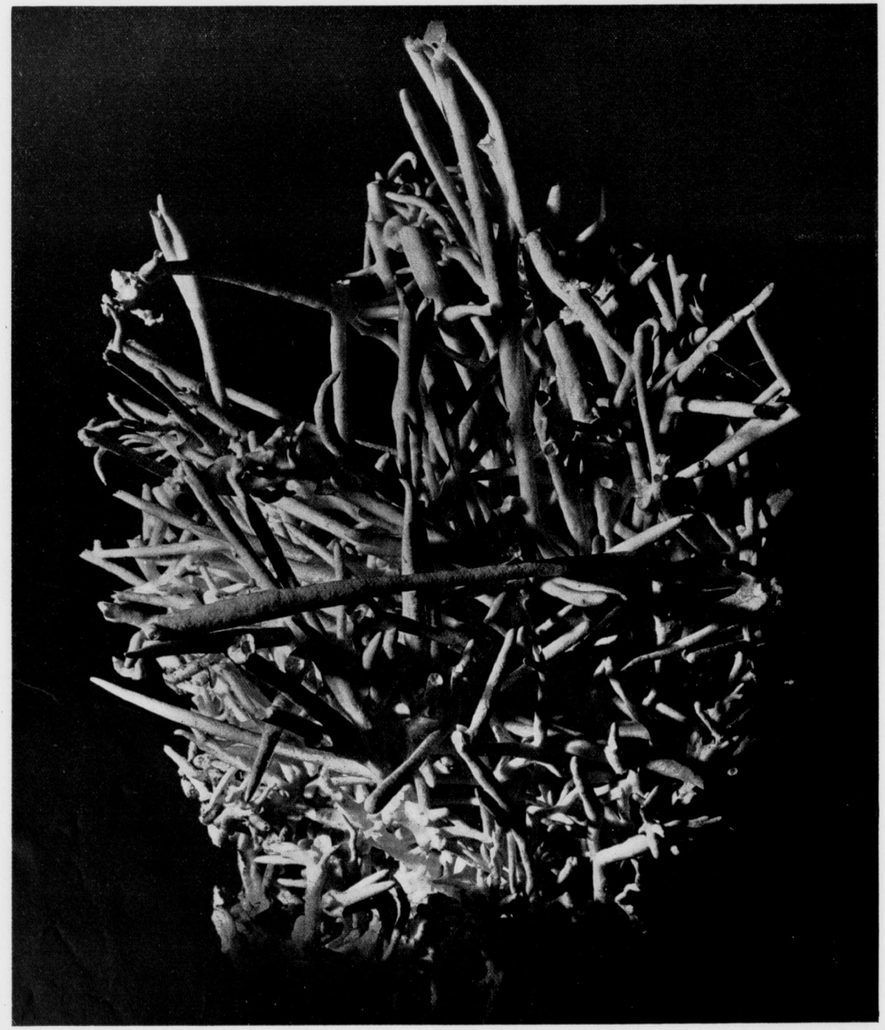

□ ARAGONIET □
STALAKTITISCH
3/4 X WARE GR:

C H ECKHART's

MEUBELFABRIEK. N.V.

ROTTERDAM 's GRAVENHAGE

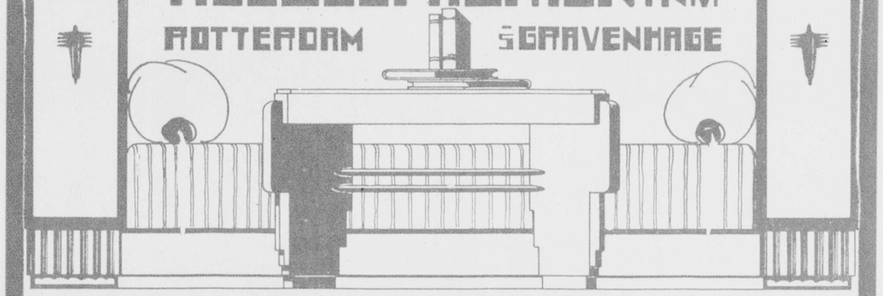

NAADL. SANITAIRE
COMPO - ASBEST VLOEREN
IN GEWONE TOT DE FIJNSTE UITVOERINGEN

„TRIOLIN"
WORDT ALS LINOLEUM GELEGD,
BACTERIENVRIJ, STOFVRIJ, BESTAND TEGEN
WATER EN ZUREN - ONVERSLIJTBAAR

„RUBBOLEUM"
IMITATIE RUBBER
IN DIVERSE DESSINS EN KLEUREN TE
LEVEREN

VRAAGT PRIJS EN MONSTERS

GEBR. VAN WOERKOM
SCHIEDAM

PERZISCHE TAPIJTEN
FIRMA BENEZRA
's-GRAVENHAGE
NOORDEINDE 140
(TEGENOVER ORANJESTRAAT)
ROTTERDAM
FILIAAL „PERZITA"
GROOTE MARKT 12

GROOTSTE VOORRAAD
LAAGSTE PRIJZEN
ZICHTZENDINGEN DOOR
HET GEHEELE LAND
REPARATIE-INRICHTING VOOR ALLE
SOORTEN TAPIJTEN

LIFTEN

PERSONEN-LIFTEN
GOEDEREN-LIFTEN
SPIJS-LIFTEN

N. V. NEDERLANDSCHE IJZERGIETERIJ „VULCANUS"
EN MACHINEFABRIEK V/H

JAN HAMER & Co

FABRIEKEN TE VAASSEN (GELDERLAND)
VERKOOPKANTOOR SINGEL 256 AMSTERDAM - TELEFOON 43067

LIFTEN

WINTHOUWER
MACHINEFABRIEK
AMSTERDAM

EERSTE KLAS UITVOERING
RUSTIGE GANG
GEEN STORINGEN

CONCUREERENDE PRIJZEN
PRIMA REFERENTIËN

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
||| ROTTERDAM |||

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

IN VOLKSWONINGEN
ZYN SCHOORSTEENMANTELS VAN VERGLAASDE WAALKLINKERS
EEN IDEAAL
DUURZAAM MASSIEF EN HYGIËNISCH
GEEN BEKLEEDINGS MATERIAAL NOODIG
GEEN AANZET-KOSTEN
MOOIE MATTE TINTEN
GEEN ONDERHOUD

N.V. V-H.
DERICKS & GELDENS
-DRUTEN

VERTEGENWOORDIGER P. VAN OUTEREN

NORD-DRAHT
NORDISCHE EISEN DRAHT INDUSTRIE
ROSTOCK i.M - W 7

DEN HAAG
TELEFOON 35753

..BU ST. LAURENS"

WIMKEL SCHEEPS EN HAMER

BETIMMERINGEN

UITMUNTEND DOOR STIJL EN TOON

DIR: C. BREEDVELD

ROTTERDAM

ROCHUSSENSTR: TEL: 4871

MEUBILEERINGEN

N.V. STOOMMEUBELFABRIEK

W.ED A. KRAAK A.ZN

AMSTERDAM

VYZELGR: 28

BETIMMERINGEN

DIJST SHOWROOM LEIDSCHESTRAAT No 27

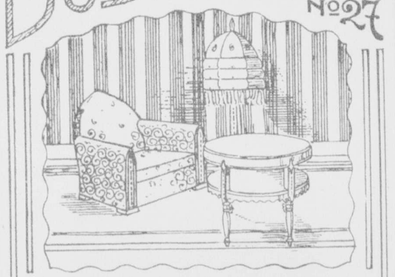

WONING INRICHTING

TEL 30976 BETIMMERING TEL 45876

FABRIEK BLOEMGR 129-141

MEUBELFABRIEK DE HOOP

1E KLAS UITVOERING

TELEFOON 30149

AMSTERDAM

UERLIERSTRAAT

N.V. GOGARN'S MEUBILEERING MIJ.

COMPLETE MEUBILEERING
BETIMMERINGEN NAAR
!!!!! ONTWERPEN VAN !!!!!
BEKENDE ARCHITECTEN

LIFTCABINES

ROTTERDAM
WESTNIEUWLAND 13

MEUBELFABRIEK F. GEERLING

BETIMMERINGEN

VOLGENS ELK ONTWERP

MEUBELEN

ARTISTIEKE UITVOERING

's-GRAVENHAGE: BAGIJNESTRAAT 4-8
TEL. 12660

N.V. ENEME

PIETERSKERKHOF 17
UTRECHT

ELECTRISCHE UURWERKEN
MOEDERKLOKKEN - BIJKLOKKEN
SIGNAALKLOKKEN
TORENUURWERKEN

NEDERLANDSCH FABRIKAAT

CHRISTIAAN TEDERS

ARTISTIEKE MEUBILEERING
IN EERSTE KLASSE UITVOERING
OOK VOLGENS SPECIALE ONTWERPEN

KORTE LEIDSCHEDWARSSTRAAT
AMSTERDAM
47 - 49 - 49A

A.C.VALSTAR

STEINENBURG 33 - DE BILT - UTRECHT

ATELIER VOOR
KUNSTNIJVERHEID
GESCHILDERD EN
GEBRAND GLAS

SPECIALITEIT IN
EMAILLE SIERTEGELS

N. V. FABRIEK VAN
SANITAIRE
VLOEREN
V/H VOLKING & Co.
KANTOOR, MAGAZIJN EN TOONKAMER
LELIEGRACHT 39 - AMSTERDAM
TELEFOON 46163 - GEVESTIGD SEDERT 1903

IMITATIE RUBBER
LINOLEUM
RUBBER
GRANITO
ESTRICH
LITOSILO
CARRELIN
VLOEREN

ALLES DOOR EIGEN VAKKUNDIGE WERKLIEDEN GELEGD
SUBERLINO ALS ONDERLAAG VAN LINOLEUM
BEZOEKT ONZE TOONKAMER EN VRAAGT PRIJZEN

GRANIVER
TEGELS
VOOR
VLOER
EN WAND
BEKLEEDING

GESCHIKT VOOR MOZAIEKWERK

GLASFABRIEK
"LEERDAM"
TE LEERDAM

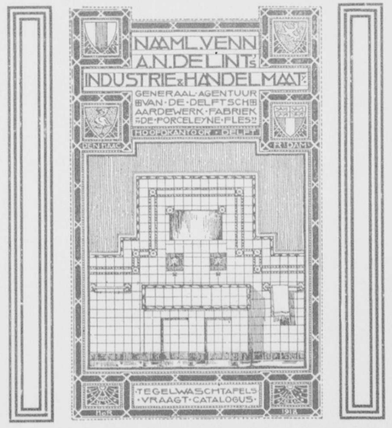

BOVENAANZICHT VAN DE STATIONSOVERKAPPINGEN DER Z.H.E.S.M. EN DE H.IJ.S.M. TE 'S-GRAVENHAGE.
MET EEN TOTALE OPPERVLAKTE VAN PLM. 9000 M², IN 1917–1922 BEDEKT MET

„RUBEROID"-DAKBEDEKKING

AMERIKAANSCHE „RUBEROID"
DAKBEDEKKING
IN DIVERSE KLEUREN EN DIKTEN
VOOR AFDEKKING VAN STEILE EN HELLENDE DAKEN
RUIM 2.000.000 M². IN NEDERLAND GEDEKT

„RUBEROID - CEMENT"
DAKBEDEKKING
VOOR AFDEKKING VAN VLAKKE DAKEN
TEERVRIJ - ELASTISCH - ISOLEEREND
GEBRUIK VAN ZINK EN LOOD VOOR DEKRANDEN ENZ.
OVERBODIG - LANGDURIGE GARANTIE

PRIJSOPGAVE EN INLICHTINGEN KOSTELOOS

RUBEROID-LEIEN - ONBREEKBAAR - GERING GEWICHT - KLEURHOUDEND

VRAAGT MONSTERS EN INLICHTINGEN BIJ

GEBRS KRAMER - ROTTERDAM

TELEFOON INTERC. 11257-11258-11259-11260 - TELEGRAM-ADRES: „RUBEROID"

N.V. ALGEMEENE METALLISATIE EN BETONBOUW COMPAGNIE

NED. OCTROOIEN NOS. 2338, 2339, 1918 EN 2792
(AANGEKOCHT UIT HET FAILLISSEMENT DER
N.V. NEDERL. BETONIJZERBOUW, AMSTERDAM).

GEMETALLISEERD BETON.
GEMETALLISEERDE CEMENT-ASBEST-PLATEN, VOOR LAMBRIZEERINGEN, WAND- EN PLAFONDBEKLEEDING ETC. IN HET BIJZONDER VESTIGEN WIJ UW AANDACHT OP ONZE „KOPER"- EN „ZILVER"-PLATEN.

SCHOORSTEENMANTELS
IN GEMETALLISEERD BETON, UITSTEKEND MATERIAAL, DESVERLANGD UIT ÉÉN STUK GEGOTEN. VOOR WONINGBOUW VARIEERENDE STANDAARD-MODELLEN A, B EN C.

METALLISEEREN „TER PLAATSE" OP BETON EN METSELWERKBEPLEISTERINGEN

TECHNISCH-JUISTE WERKWIJZE - BILLIJKE PRIJZEN

DIRECTEUREN: W. J. H. LITTEL EN A. W. WITS
UTRECHT, BEM. WEERD W.Z. 5 - TELEFOON 1411
HILVERSUM, WALDECKLAAN 45 - TELEFOON 2002
VERTEGENWOORDIGER AMSTERDAM, LELIEGRACHT 42 - TEL. 31810

ALBETAM

BETON- EN WATERBOUW
BAGGER- EN HEIWERKEN
BETON KAAIMUREN
FUNDEERINGEN

FILIAAL TE AMSTERDAM
GRASWEG 41 TEL: 60352
OPSLAGPLAATSEN TE
AMSTERDAM EN VLAARDINGEN

N.V. ALGEMEENE BETON COMPAGNIE

(A. B. C.)

LAAN VAN MEERDERVOORT 168
DEN HAAG - TEL. 34032

ONTWERPEN EN UITVOEREN
VAN WERKEN IN BETON EN
GEWAPEND BETON

J. VAN DER WAL

VALKENBOSCHLAAN 144
DEN HAAG

AANNEMER VAN HET KANTOORGEBOUW DER BATAAFSCHE PETROLEUM-MAATSCHAPPIJ — DE GEBOUWEN VAN DE TOPOGRAFISCHE INRICHTINGEN EN DE NUTSSPAARBANK — HET KANTOORGEBOUW VAN DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ (AGENTSCHAP 'S-GRAVENHAGE) EN DIVERSE ANDERE □ □ □ □ BELANGRIJKE WERKEN □ □ □ □

BELAST ZICH OOK MET HET CONSTRUEEREN EN UITVOEREN VAN ALLE WERKEN IN
GEWAPEND BETON

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ
TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN
GEWAPEND
BETON
'S-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---

AFDEEL. WEGEN - BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN MET OF ZONDER ONDERBED VAN BETON

INGENIEURSBUREAU
IR. L. H. HUYDTS
CIVIELINGENIEUR — J. P. COENSTRAAT 40
DEN HAAG
TELEFOON 72319

ONTWERPEN EN BEGROOTEN
VAN WERKEN OP CIVIEL-
TECHNISCH EN WATER-
BOUWKUNDIG GEBIED.

ADVIEZEN EN BEREKENINGEN
VOOR CONSTRUCTIES IN
GEWAPEND BETON, IJZER,
HOUT EN STEEN.

CONTROLE - - ARBITRAGE

IR. W. L. EERKES
CIVIEL INGENIEUR
TECHNISCH-BUREAU
AMSTERDAM
DE RUYTERKADE 46 - TELEF. 48269

IJZERCONSTRUCTIES
GEWAPEND BETON

OPMETINGEN - ADVIEZEN

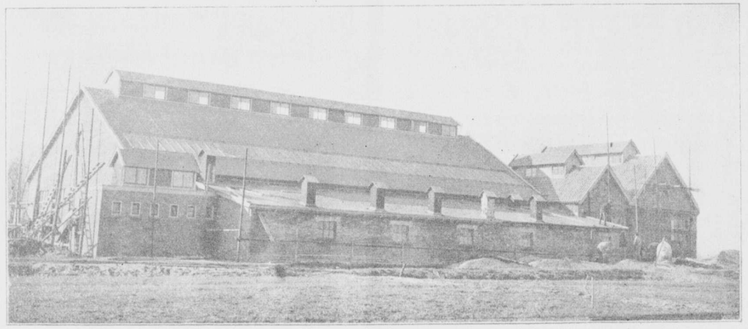

VERVERIJ TE WIERDEN VAN DE FIRMA L. E. HOFKES & Co., ALMELO, GEDEKT MET REX-DAKBEDEKKING GROEN STEENSLAG (ARCHITECT: JAN VIXSEBOXSE, ALMELO)

„REX" DAKBEDEKKING EN DAKLEIEN MET EN ZONDER STEENSLAG

P. PROOST & ZOON - AMSTERDAM

RUSLAND 24-26 TELEFOON 40137 - 48094 - .32788

DAKLEIEN

RUSTIC RANDOMS

FOR ROOFS OF MIXED BROKEN COLOR

GREEN RANDOMS

MIXED SHADES

STRONG - DURABLE

QUAINT - ARTISTIC

INLICHTINGEN EN PRIJS WORDEN GAARNE VERSTREKT

C. J. ZIEKMAN - OVERVEEN

TELEFOON 3561

IMPORTEUR VAN ALLE SOORTEN DAKLEIEN

ONZE NIEUWE MUUR- EN PLAFONDBEKLEEDING

"MURITE"

KAN DIRECT BESCHILDERD WORDEN

KAN DIRECT BEHANGEN WORDEN

WORDT ZOO HARD ALS STEEN

IS AFWASCHBAAR

IS ZÉÉR GOEDKOOP

ONS BOEKJE OVER MURITE WORDT U OP AANVRAGE GAARNE TOEGEZONDEN

FIRMA J. MASSEUS WZN.

ROTTERDAM, GED. BOTERSLOOT 119, TEL. 3186

SANITAIR TECHNISCH BUREAU

N.V. PAFF'S PATENTEN

AMSTERDAM, KEIZERSGR. 293 - TEL. 35380

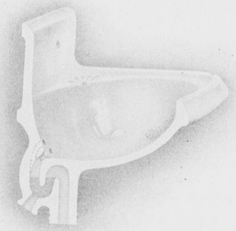

WENDINGEN OP SANITAIR TECHNISCH GEBIED

HANDWASCHBAKJES ZONDER PLUG IN DEN BODEM EN MET INGEBOUWDE STANKAFSLUITING

LINOLEUM

KROMMENIE

N.V. NEDERLANDSCHE INSTALLATIE-MAATSCHAPPIJ

THERMA

CENTRALE VERWARMING

VENTILATIE, SANITAIRE

= INRICHTINGEN ENZ. =

VONDELSTRAAT 36 AMSTERDAM TELEFOON 29691

J. F. SEMEIJ

ONTWERPER
ATELIERS VOOR

KUNSTWEEFSELS

MODERNE WEEFSELS, GOBELINS, TAPIJTEN

UITVOERING NAAR EIGEN EN GEGEVEN ONTWERPEN

CORRESPONDENTIE-ADRES:
SLEEDOORNSTRAAT 64
'S-GRAVENHAGE

ATELIERS:
ANEMOONSTRAAT 128—143

WEEFSCHOOL „SMEDA"

MARG. VERWEY

AMSTERDAM - DEN HAAG
BLARICUM

ORGANISEERT CURSUSSEN IN
WEVEN EN
EGYPTISCH VLECHTEN
DOOR HET GEHEELE LAND

KONINKLIJKE VEREENIGDE TAPIJTFABRIEKEN

HOOFDKANTOOR ROTTERDAM

SPECIALITEIT OP HET GEBIED VAN
SMYRNA EN
MOQUETTE TAPIJTEN

IN ALLE VORMEN, MATEN, STIJLEN
EN KLEURSTELLINGEN

E. M. VAN OJEN

(VOORHEEN FIRMA VAN OJEN & CORET
PIET HEIN STR. 84A. DEN HAAG TELEF. M. 2027

E. M. VAN OJEN

ATELIER
VOOR
ARTISTIEKE
EN
TECHNISCHE
FOTOGRAFIE

OTIS-LIFTEN

ELECTRISCH OF HYDRAULISCH

DE ZEKERSTE IN BEDRIJF
DE AANGENAAMSTE IN WERKING
DE ZUINIGSTE IN STROOM-VERBRUIK EN ONDERHOUD

REEDS ZIJN IN WERKING OVER DE GEHEELE WERELD MEER DAN
151000 LIFTEN
IN EUROPA MEER DAN
31000 LIFTEN
(HIERONDER ZIJN NIET GEREKEND DE SPIJSLIFTEN)

FRED. STIELTJES EN Co
KEIZERSGRACHT 745—7. TEL. 237 N.
AMSTERDAM

V.D. KOLF EN MOLIJN's FABRIEK VAN BRONS & KOPER WERKEN

NOORDSINGEL 183
ROTTERDAM
TEL: 418

C. A. JONGENEEL

ATELIER GLAS IN LOOD
EN GEBRAND GLAS

GEGARANDEERD
EERSTE-KLAS WERK

DELFT

KANTOOR: VAN DER MADESTRAAT 22
ATELIER: RIETVELD 196

LOU
ASPERSLAGH

ATELIERS VOOR
KUNSTNIJVERHEID

= GEBRAND =
GESCHILDERD
GLAS IN LOOD

TOLLENSSTRAAT 18–26
DEN HAAG TELEF. M. 4611

G. V. GELDERMALSEN
1E WEENASTRAAT 14B
ROTTERDAM

EENVOUDIG
EN = GEBRAND
GLAS IN LOOD

UITVOERINGEN
NAAR ONTWERPEN
VAN = TRUUS VAN
GELDERMALSEN
EN VERDER VOL-
GENS TEEKENING

EDUARD
VAN BILDERBEEK
JOHANNES VIJGHSTRAAT No. 6
TEL. 1568 NIJMEGEN TEL. 1568
ATELIERS

VOOR
GESCHILDERD
GEBRAND EN
EENVOUDIG
GLAS
IN
LOOD

GEËTST GLAS

F.A.E. LÖHRER
STATIONSPLEIN UTRECHT
OPG: 1882 T: 3479

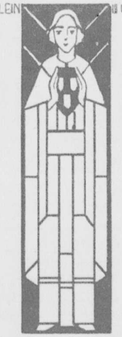

GLAS-IN-LOOD
GLASSCHILDERWERK · STAALKOOR

MARMER
VOOR BOUW- EN KUNSTWERKEN
IN ALLE KLEUREN EN BEWERKINGEN

GRANIET - SYENIET - TUFSTEEN
SCHOORSTEENMANTELS ENZ.

N.V. MAATSCHAPPIJ VOOR STEENHOUWERIJ
V/H P. KOOY, DIR. A. B. HUTJES
Z.O. BUITENSINGEL 203 - TEL. 72201
DEN HAAG

MARMER-
WERKEN
D. WEEGEWIJS
RAPENBURG 14
AMSTERDAM
STEENHOUWERIJ

GIDDING EN
TUYNENBURG MUYS
I I I I SCHILDERS I I I I

WERKPLAATSEN VOOR
DEC. SCHILDERWERK
GLAS IN LOOD

AERT VAN NESSTRAAT 130
MAURITSSTRAAT 49
ROTTERDAM

GLAS IN LOOD
BESCHILDERD EN EENVOUDIG

FIRMA J. W. GIPS
AESTHETISCH LEIDER
RIEN HACK
2E SWEELINCKSTRAAT 171
□ DEN HAAG □

EXPOSITIE „DE VUURSLAG"

ARNHEMSCHE
HANDELS-
MAATSCHAPPIJ

PARKSTRAAT 50

VRAAG PRIJS EN MONSTERS VAN ONZE:
LICHTDRUK PAPIEREN
TRANSPARANT PAPIEREN
CALQUEER PAPIEREN
II DETAIL PAPIEREN II

GROOTE SORTEERING IN:
PASSERDOOZEN
TEEKENBORDEN
TEEKENHAKEN - POTLOODEN
ENZ. ENZ.

ARNHEM

TELEFOON 896

HET BINNENPAPIER VOOR
DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GELEVERD DOOR DE
PAPIERGROOTHANDEL

H.J.VETTEWINKEL

AMSTERDAM

DE RUYTERKADE 107—108 - TELEF. 40942

ISOLATIE-GELUIDDEMPING

CELOTEX

EIGENSCHAPPEN:
STERK ISOLEEREND EN GELUIDDEMPEND.
PRACTISCH WATERDICHT. — KRIMPT NIET. — ZET NIET UIT.
LAAT ZICH: ZAGEN, SPIJKEREN, STUCADOOREN, CEMENTEEREN,
BESPUITEN, VERVEN, BEHANGEN.
ZEER LICHT. — TOCH STEVIG.

TE GEBRUIKEN VOOR:
GELUIDDEMPING IN OF OP VLOEREN. — WANDBEKLEEDING.
PLAFONDS (ZONDER RIET EN LATWERK).
DAKBESCHIETING. — LICHTE SCHEIDINGSWANDEN.
GELUIDDEMPING EN ISOLATIE VAN BETONWERKEN EN DAKEN
(VOORKOMT CONDENSATIE).

AFMETINGEN DER PLATEN VAN 7.16 : 122 cM. BIJ 244,
275, 305 EN 366 cM. GEWICHT: CA. 3 K.G. PER M².

CELOTEX HEEFT VOLGENS ATTEST KONING &
BIENFAIT BIJNA HET DUBBELE ISOLATIEVERMOGEN
VAN KURKPLAAT.

ALLEEN IMPORTEURS:
PRODUCTEN EN GRONDSTOFFEN-H.MIJ.
BRIEFADRES: „CELOTEX" KEIZERSGRACHT 186
AMSTERDAM

C. H. BENZIEN

SPECIALITEIT IN
VEILIGHEIDSLIFTEN VOOR
PERSONEN, GOEDEREN
EN SPIJZEN

VIERWINDENSTRAAT 3 - TEL. 40792

AMSTERDAM

STALEN RAMEN

VOOR
MONUMENTALE GEBOUWEN
KANTOORGEBOUWEN
SCHOLEN
VILLA'S
OPERATIEKAMERS
ZIEKENHUIZEN
HOTELS
WONINGBOUW
GEVANGENISSEN
FABRIEKEN

DE VRIES ROBBÉ & Co.
GORINCHEM - - SEMARANG

N. V. STOOMSTEENFABRIEKEN
EN KIEZELEXPLOITATIE

„BELVÉDÈRE"

OPGERICHT 1898 — TELEPHOON 240

MAASTRICHT

GROOTSCHEEPS VAARWATER EN SPOORVERBINDING
PRODUCTIE 20.000.000

ELK FORMAAT IN IEDERE GEWENSCHTE KLEUR

IN KLINKER- EN HARDGRAUW-KWALITEIT:
KANARIEGEEL
GOUDGEEL
GEEL GENUANCEERD
GEEL GEVLAMD
GEEL GRIJS
KLEURIG LICHTROOD
KLEURIG DONKERROOD
PAARS
ZWARTBLAUW
GROENE EN ZWARTE
GESINTERDE KOPPEN
EN STREKKEN, ENZ.

RUWE EN GLADDE HANDVORM

IN DE 7DE JAARGANG VAN HET TIJDSCHRIFT „WENDINGEN", INGAANDE MEI 1925, ZAL O.M. VERSCHIJNEN:

GRAFIES WERK VAN JESSURUN DE MESQUITA, MET OMSLAG DOOR DE KUNSTENAAR IN HOUT GESNEDEN, EN INLEIDING VAN H. C. VERKRUYSEN.

DRIE DUBBELNUMMERS GEWIJD AAN HET WERK VAN DE BEROEMDE AMERIKAANSE ARCHITECT FRANK LLOYD WRIGHT. DEZE SERIE VAN ZES NUMMERS VORMT EEN PRACHTWERK VAN MINSTENS 100 FOTOPAGINA'S MET INLEIDENDE TEXT VAN VERSCHILLENDE EUROPEESE EN AMERIKAANSE ARCHITECTEN. DIT BOEK ZAL NA HET VERSCHIJNEN VAN DE AFLEVERINGEN OOK ALS AFZONDERLIK GEBONDEN WERK OP KUNSTDRUKPAPIER EN IN DOOR LLOYD WRIGHT ONTWORPEN, RIJK UITGEVOERDE BAND VERKRIJGBAAR ZIJN VOOR F. 20 BIJ INTEKENING (VÓÓR JUNI 1925); F. 25 BIJ NABESTELLING.

WIE NOG NIET GEABONNEERD IS, SCHRIJVE IN OP DE 7DE JAARGANG VAN „WENDINGEN"! ZELDEN ZULT GIJ UW GELD BETER BESTEED HEBBEN!

WENDINGEN

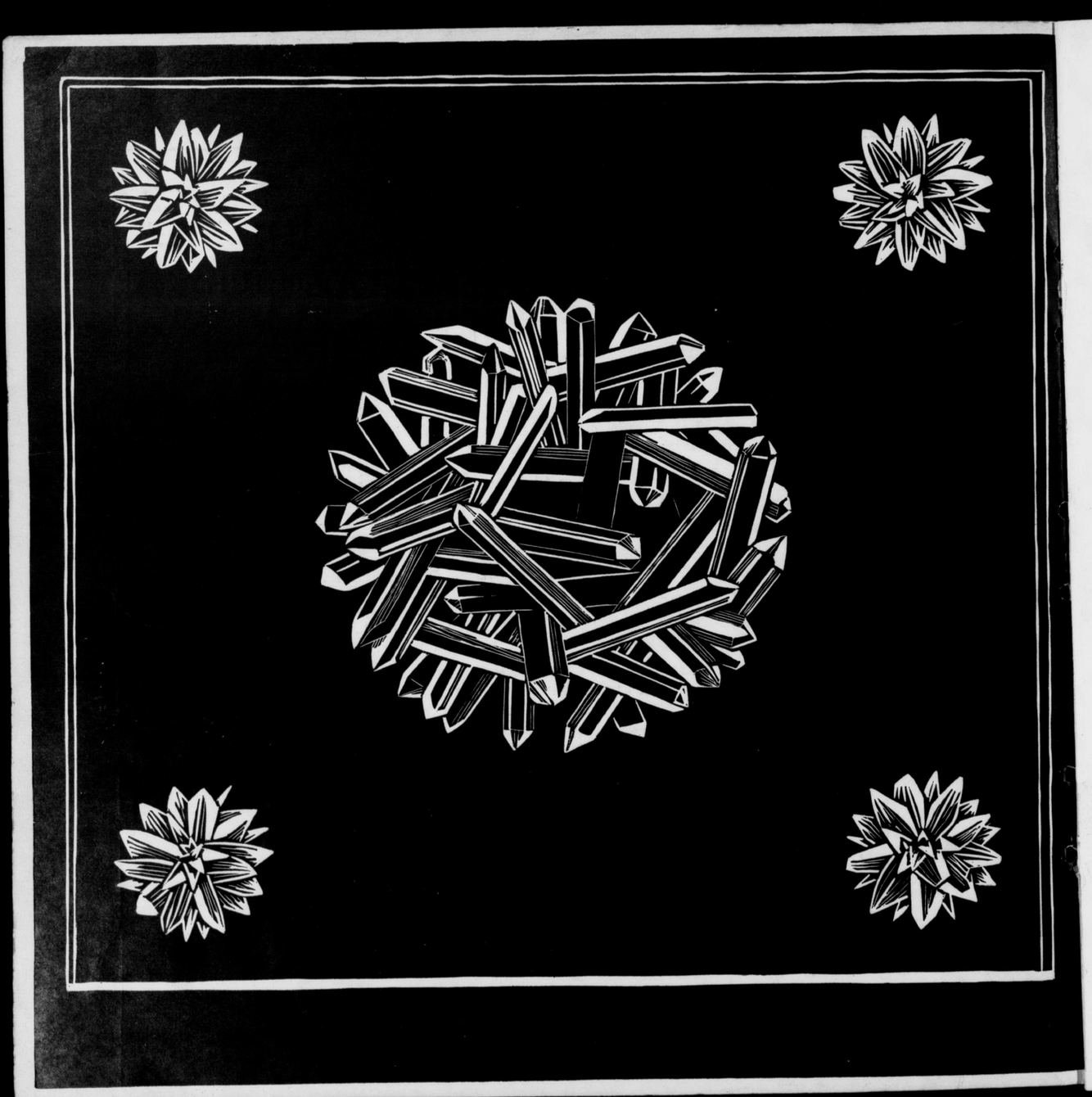

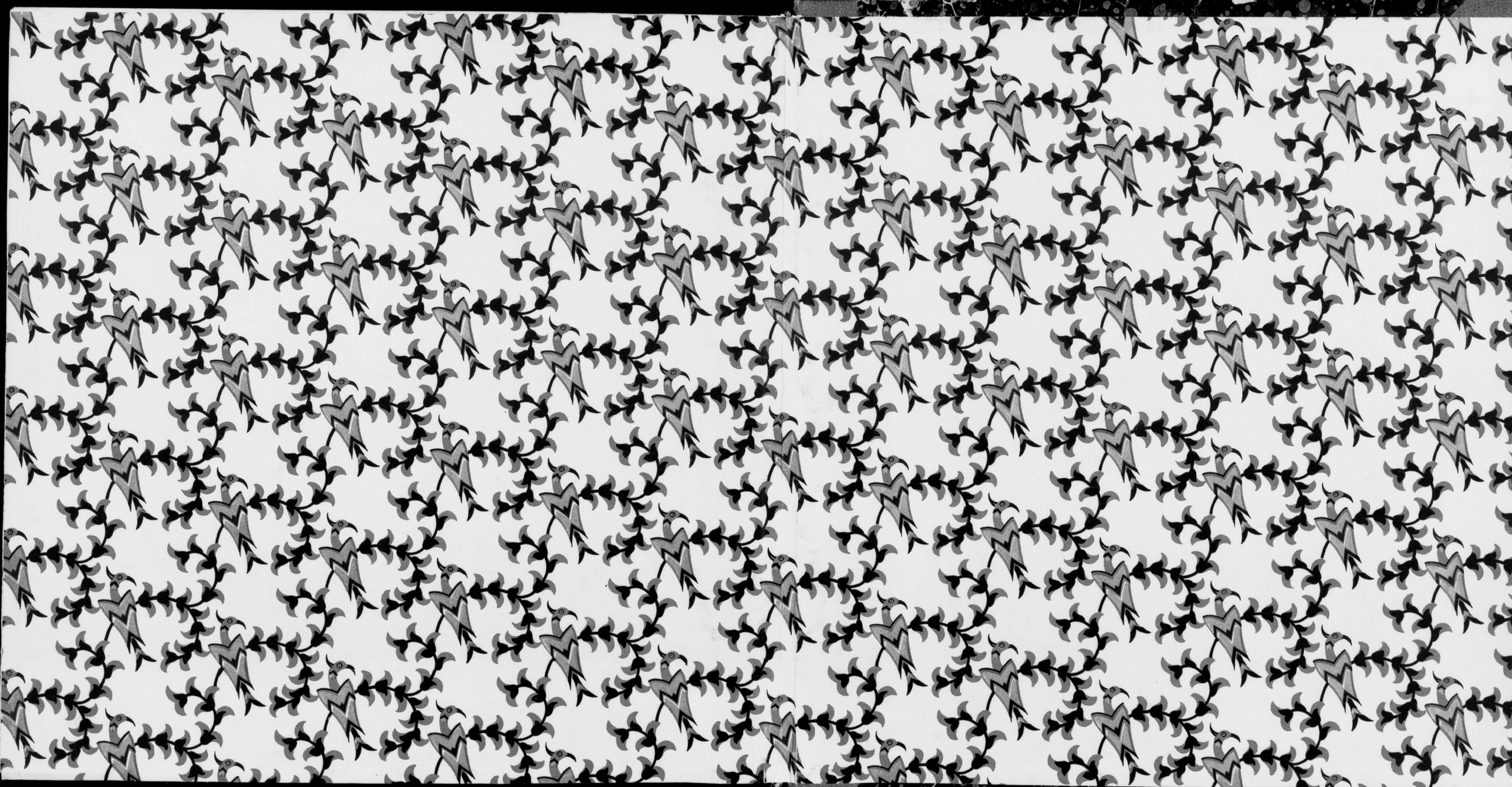

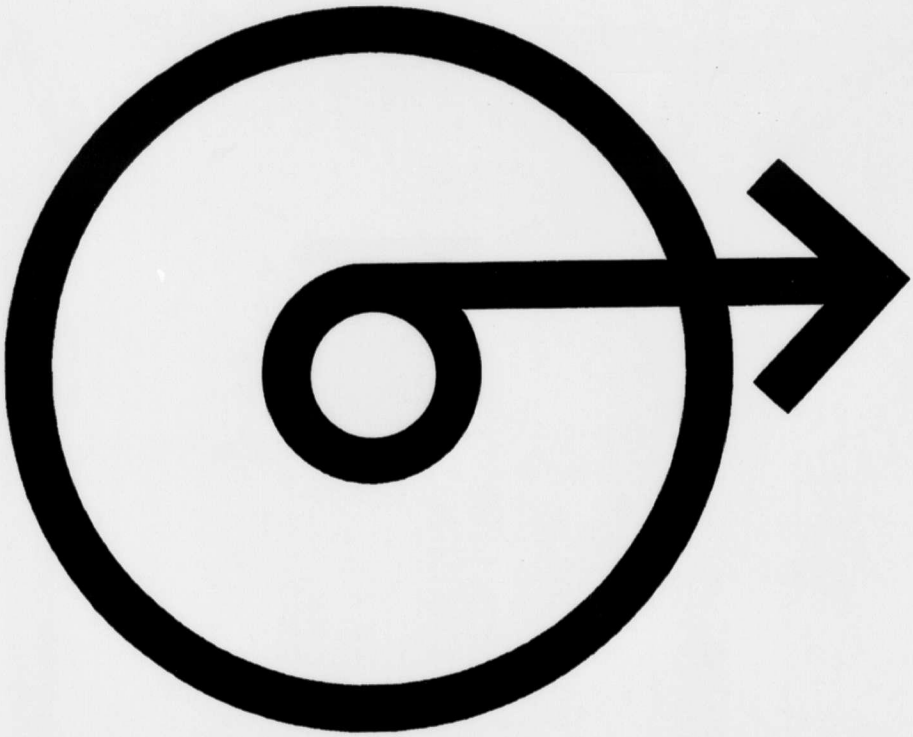

EINDE VAN DE FILM
TERUGSPOELEN A.U.B.

END OF REEL
PLEASE REWIND